T.C.
DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ÇALIŞMA EKONOMİSİ VE ENDÜSTRİ İLİŞKİLERİ ANABİLİMDALI
ÇALIŞMA EKONOMİSİ VE ENDÜSTRİ İLİŞKİLERİ PROGRAMI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

TOPLUMSAL HAREKET SENDİKACILIĞI

Deniz GÜRLER

Danışman
Prof. Dr. Faruk SAPANCALI

2011

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “Toplumsal Hareket Sendikacılığı” adlı çalışmanın, tarafımdan, bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

Tarih
..../..../.....
Deniz GÜRLER
İmza

ÖZET

Yüksek Lisans Tezi
Toplumsal Hareket Sendikacılığı
Deniz GÜRLER
Dokuz Eylül Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Anabilim Dalı
Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Programı

Çalışma üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde sendikacılık kavramı, sendikaların özellikleri ve sendika türleri ele alınarak Toplumsal Hareket Sendikacılığı tanımlanmış, özellikleri belirlenmiş ve Toplumsal Hareket Sendikacılığı ile geleneksel sendikacılık hareketi arasındaki farklara yer verilmiştir.

İkinci bölümde, Toplumsal Hareket Sendikacılığı' nın ortaya çıkış koşulları incelenmiştir. Bu bağlamda Toplumsal Hareket Sendikacılığı' nın ortaya çıkışına zemin hazırlayan küreselleşme süreci, neoliberal ekonomi politikaları ve üretim sürecindeki esneklik uygulamaları ele alınmıştır. 1980' lerden itibaren egemen hale gelen bu sürecin geleneksel sendikacılık hareketi üzerindeki olumsuz etkileri sendikal kriz başlığı altında değerlendirilmiş, sendikal krizin temel nedenleri ve göstergeleri araştırılmıştır.

Üçüncü ve son bölümde ise, çeşitli ülkelerde yaşanan Toplumsal Hareket Sendikacılığı örneklerine yer verilmiştir. Bu çerçevede Latin Amerika' da, gelişmekte olan ülkelerde ve gelişmiş ülkelerde ortaya çıkan ve Toplumsal Hareket Sendikacılığı bağlamında ele alınabilecek yeni işçi hareketleri incelenmiştir. Son olarak, Türkiye' de, geleneksel sendikacılık faaliyetlerini aşan çeşitli işçi hareketleri üzerinden Toplumsal Hareket Sendikacılığı tartışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Sendikacılık, Sendikal Kriz, Toplumsal Hareket Sendikacılığı.

ABSTRACT

Social Movements Unionism

Deniz GÜRLER

Dokuz Eylül University

Institute of Social Sciences

Department of Labor Economics and Industrial Relations

Labor Economics and Industrial Relations Program

Our study consists of three parts. In the first part the concept of unionism, qualifications of unions and kinds of unions are handled in order to identify Social Movements Unionism and its qualifications; and highlight the differences between the Traditional Unionism Movements and Social Movements Unionism.

In the second part, the conditions that created the Social Movements Unionism are examined. The globalization process, neoliberal economy policies and the flexibility applications in the production process are mentioned on this context. The negative effects of these processes which have been dominant since 1980s on the Traditional Unionism Movements are analyzed under the topic of "Union Crisis" and also the causes and the indications of the union crisis are explained and in this frame.

In the third and the last part, some examples of Social Movements Unions that appeared in several countries take place. In this frame new worker movements that can be evaluated as Social Movements Unionism in Latin America, in developing countries and in developed countries are examined. In the end, the Social Movements Unionism is argued over several worker movements in Turkey that transcends the traditional unionism activities.

Key Words: Unionism, Union Crisis, Social Movement Unionism

TOPLUMSAL HAREKET SENDİKACILIĞI

İÇİNDEKİLER

YEMİN METNİ ii
ÖZET iii
ABSTRACT iv
İÇİNDEKİLER v
KISALTMALAR viii
TABLOLAR LİSTESİ xi
ŞEKİLLER LİSTESİ xii
GİRİŞ 1
BİRİNCİ BÖLÜM 3
KAVRAMLAR 3
I. SENDİKACILIK KAVRAMI 3
A. Tanım 4
B. Unsurları 7
C. Sendikal Yapılanma Modelleri 10
1. İdeolojileri Bağlamında Sendikacılık 11
a) Pragmatik (Faydacı) Sendikacılık 11
b) Reformist (Evrimci) Sendikacılık 12
c) Devrimci Sendikacılık 13
2. Örgütlenme Modelleri Bağlamında Sendikacılık 14
II. TOPLUMSAL HAREKET SENDİKACILIĞI 15
A. Tanım 16
B. Unsurları 22
1. Geleneksel Sendikal Örgütlenmeden Farklılığı 22
a) Biçimsel Farklılık 26
b) Örgütlenme Kapsam ve Düzeyinde Farklılık 28
c) Mücadele Yönteminde Farklılık 30
2. Radikal ve Değişimci Oluşu 31
3. Yeni Proleterleşmenin Ürünü Oluşu 34
4. Yeni Bir Örgütlenme Modeli Oluşu 35
5. Diğer Toplumsal Hareketlerle İlişkisi 35
6. Belirsizlik ve Muğlak 37
İKİNCİ BÖLÜM 40

TOPLUMSAL HAREKET SENDİKACILIĞI' NI 40
ORTAYA ÇIKARAN KOŞULLAR 40
I. KAPİTALİZMİN YENİDEN YAPILANDIRILMASI 40
A. Ekonomi Politikalarında Değişim: Neoliberalizm 42
B. Küreselleşme ve Uluslararası Yeni İşbölümü 48
C. Üretim Sisteminde Değişim 53
II. İŞÇI SINIFININ YAPISINDA DEĞİŞİM 61
A. İşsizliğin Artması 61
B. Sektörel Dağılımda Değişim 63
C. Esneklik Uygulamaları 65
D. İstihdam Biçimlerinde Değişim 68
E. Enformelleşme ve Kayıt-Dışılık 70
III. SENDİKAL KRİZİN GÖSTERGELERİ 74
A. Üye Sayısında ve Oranlarında Düşme 76
B. Toplu Pazarlık ve Grevlerde Gerileme 79
C. Güven Bunalımı 80
D. Yeni Yönetim Tekniklerinin Etkisi 81
E. İdeolojik Mücadelede Gerileme 82
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM 84
SEÇİLMİŞ ÜLKE DENEYİMLERİ BAĞLAMINDA 84
TOPLUMSAL HAREKET SENDİKACILIĞI VE TÜRKİYE 84
I. LATİN AMERİKA ÜLKELERİ ÖRNEĞİ 84
A. Brezilya'da THS 85
1. 1980 Sonrası Sendikal Mücadele 85
2. İşçilerin Birleşik Merkezi (CUT) 88
B. Arjantin 94
C. Bolivya 96
II. DİĞER GELİŞMEKTE OLAN ÜLKELER 98
A. Güney Afrika 98
1. Güney Afrika' da Toplumsal Mücadelelerin Gelişimi 99
2. 1980 Öncesi İşçi Mücadeleleri 101
3. Güney Afrika İşçi Sendikaları Kongresi (COSATU) 102
4. Son Dönemdeki Gelişmeler 107
B. Güney Kore 110
1. Sendikal Mücadelelerin Ortaya Çıkışı 111
2. İkinci Dünya Savaşı Sonrası Dönem 112
3. Kore Sendikalar Konfederasyonu (KCTU) 116

C. Filipinler....120
1. 1 Mayıs Hareketi (KMU)....120
2. İlerici Emek İttifakı (APL)....124
III. GELİŞMİŞ ÜLKELERDE THS....125
A. Fransa....125
B. İtalya....126
C. ABD....128
IV. TÜRKİYE'DE SENDİKACILIK VE THS....132
A. Türkiye' de Sendikacılığın Ortaya Çıkışı....132
B. 1947-1960 Yılları Arasında Sendikacılık....134
C. 1960-1980 Yılları Arası Dönemde Sendikacılık....135
1. 1960-1980 Arası Dönemde Geleneksel Sendikacılığın Sınırlarını Aşan Bazı Örnekler....137
a) Kavel Grevi....138
b) Alpagut Grevi ve İşçi Denetimi....139
c) 15- 16 Haziran Eylemi....140
d) Tariş Direnişi....142
D. 1980 Sonrası Dönemde Sendikacılık....144
1. 1980 Sonrası Dönemde Geleneksel Sendikacılığın Sınırlarını Aşan Bazı Örnekler....147
a) 1989 Bahar Eylemleri....147
b) Zonguldak Grevi ve Yürüyüşü....149
c) Tekel Direnişi....150
E. Günümüzde THS Bağlamında Değerlendirilebilecek İşçi Sınıfı Hareketleri....152
1. Dev Sağlık-İş....152
2. Halkevleri....154
3. Güvencesizler Hareketi....155
SONUÇ....158
KAYNAKÇA....160

KISALTMALAR

AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
AC!	: İşsizliğe Karşı Birlik Hareketi
AÇMİS	: Alpagut ve Çevresi Maden İşçileri Sendikası
AFL – CIO	: Amerika Emek Federasyonu ve Sanayi Örgütleri Kongresi
AID	: Uluslararası Kalkınma Ajansı
AKP	: Adalet ve Kalkınma Partisi
ANAP	: Anavatan Partisi
ANC	: Afrika Ulusal Kongresi
AP	: Adalet Partisi
APEIS	: İstihdam, Enformasyon ve Dayanışma İçin Birlik
APL	: İlerici Emek İttifakı
AZACTU	: Azanya Sendikalar Konfederasyonu
CDSL	: Fransa Evsizler Komitesi
CFDT	: Fransa Demokratik İş Konfederasyonu
CGIL	: İtalya Genel İş Sendikası
CGT	: Fransa Genel İş Konfederasyonu
CGWU	: Chonggye Tekstil İşçileri Sendikası
CHP	: Cumhuriyet Halk Partisi
CIA	: Merkezi İstihbarat Ajansı
CIWA	: Kaliforniya Göçmen İşçiler Birliği
CLO	: Emek Örgütleri Kongresi
CNETU	: Avrupalı Olmayanlar Sendikalar Konseyi
COBAS	: Taban Komiteleri Konfederasyonu
CONSAWU	: Güney Afrika İşçi Sendikaları Konfederasyonu
COR	: El Alto Bölgesi İşçi Merkezi
COSATU	: Güney Afrika Sendikalar Kongresi
CSIL	: İtalya İşçi Sendikaları Konfederasyonu
CUSA	: Güney Afrika Sendikalara Konseyi
CUT	: İşçilerin Birleşik Merkezi
ÇSGB	: Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı
DB	: Dünya Bankası
DD!	: Fransa Önce Hak Hareketi
Dev Sağlık-İş	: Devrimci Sağlık İşçileri Sendikası

DİSK : Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu
DP : Demokrat Parti
DYP : Doğru Yol Partisi
FEDSAW : Güney Afrika Kadınlar Federasyonu
FEJUWE : El Alto Mahalle Konseyleri Birleşik Federasyonları
FKTU : Kore Sendikaları Federasyonu
FOSATU : Güne Afrika Sendikalar Federasyonu
FSV : Sendikal Birlik Federasyonu
GEAR : Büyüme, İstihdam ve Yeniden Dağıtım
GSMH : Gayri Safi Milli Hasıla
Hak-İş : Hak İşçi Sendikaları Konfederasyonu
ICFTU : Uluslararası Hür İşçi Sendikaları Konfederasyonu
ICU : Sanayi ve Ticaret Sendikası
ILGWU : Uluslararası Kadın Tekstil İşçileri Sendikası
ILO : Uluslararası Çalışma Örgütü
IMF : Uluslararası Para Fonu
ISA : Uluslararası Dayanışma Koordinasyonu
ITUC : Uluslararası Sendikalar Konfederasyonu
IWA : Afrika Sanayi İşçileri Sendikası
Kamu-Sen : Kamu Çalışanları Sendikaları Konfederasyonu
KCIA : Kore İstihbarat Servisi
KCTU : Kore Sendikaları Konfederasyonu
KÇP : Kamu Çalışanları Platformu
KESK : Kamu Emekçileri Sendikaları Konfederasyonu
KMU : 1 Mayıs Hareketi
KTUC : Kore Sendikaları Kongresi
LAMAP : Los Angeles İmalat Eylem Projesi
MAS : Sosyalizme Doğru Hareketi
MAWU : Metal ve Bağlı İşçi Sendikaları
Memur-Sen : Memur Sendikaları Konfederasyonu
MICWU : Motor Sanayisi Birleşik İşçiler Sendikası
MİSK : Milliyetçi İşçi Sendikaları Konfederasyonu
MNCP : İşsizler ve Güvencesizler Hareketi
MNR : Devrimci Ulusal Hareket
MST : Brezilya Topraksızlar Hareketi

NAAWU : Ulusal Otomotiv ve Bağlı İşçi Sendikaları
NAFLU : Emek Sendikaları Ulusal Federasyonu
NATO : Kuzey Atlantik Anlaşması Örgütü
NEHAWU : Eğitim, Sağlık ve Birleşik İşçiler Ulusal Sendikası
NUM : Ulusal Maden İşçileri Sendikası
NUMSA : Güney Afrika Ulusal Metal İşçileri Sendikası
OECD : Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü
PAC : Tüm Afrika Kongresi
PCF : Fransa Komünist Partisi
PT : Brezilya İşçi Partisi
RDP Yeniden Yapılanma ve Değişim Programı
SACTU : Güney Afrika Sendikalar Kongresi
SADA : Sendikalar Arası Dayanışma Anlaşması
SATLC : Güney Afrika Sendika ve Emek Konseyi
SHP : Sosyal Demokrat Halkçı Parti
SSK : Sosyal Sigortalar Kurumu
THS : Toplumsal Hareket Sendikacılığı
TİP : Türkiye İşçi Partisi
TİSK : Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu
TKİ : Türkiye Kömür İşletmeleri
TKP : Türkiye Komünist Partisi
TUCSA : Güney Afrika Sendika Konseyi
Türk-İş : Türkiye İşçi Sendikaları Konfederasyonları
UDR : Kırsal Demokratik Birlik
UMMAWOSA : Güney Afrika Birleşik Metal, Maden ve Bağlı İşçi Sendikaları
UNCTAD : Birleşmiş Milletler Ticaret ve Kalkınma Konferansı
UNITE : Uluslararası Sanayi ve Tekstil İşçileri Sendikası

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo 1: Sendikaların Özellikleri 9

Tablo 2: Örgütlenme Modellerine Göre Sendikalar 14

Tablo 3: Sendikaların Sınıflandırılması İçin Dört Boyut 24

Tablo 4: Robinson'a Göre Sendikacılık Biçimleri 25

Tablo 5: THS İle Politik Sendikacılığın Karşılaştırılması 33

Tablo 6: Neoliberal Ekonomi Politikalarının THS Üzerine Etkileri 47

Tablo 7: Gelişmiş Ve Gelişmekte Olan Ülkelerde Sermaye Akımlarının Dağılımı 2005 – 2007 (Milyar ABD Doları) 51

Tablo 8: Üretim Sistemlerinin Aşamaları. 55

Tablo 9: Fordist ve Post – Fordist Üretim Sistemlerinin Karşılaştırılması 59

Tablo 10: 1994 – 2009 Arası Dünyada İşsiz Sayısı 62

Tablo 11: Seçilmiş Ülkelerde Enformel Ekonominin GSMH İçindeki Hacmi (% Yüzde) 71

Tablo 12: 1950 – 1980 Yılları Arasında Bazı Ülkelerde Ücretliler Arasında Sendika Üyelik Oranları (%). 75

Tablo 13: Dünya Nüfusunun Proleterleşme Eğilimi: 1950- 2010. 78

Tablo 14: Brezilya'da Toprak İşgallerine Katılan Ailelerin Sayısı (1987 – 1997) 91

Tablo 15: Brezilya'da Kentlerdeki ve Kırsal Bölgelerdeki Sendika Sayısı (1996) 92

Tablo 16: Brezilya'da Yıllara ve Sektörlere Göre Grev Sayıları (1978 – 1986) 93

Tablo 17: 1920 – 1935 Yılları Arası Sendika Ve Sendikalı Sayısı 112

Tablo 18: 1986 – 1994 Yılları Arası İşgünü Kaybı Ve Uyuşmazlık Sayısı 117

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1: 1970 – 2009 Arası Dünyada Doğrudan Yabancı Sermaye Akımları (Milyon ABD Doları). 49

Şekil 2: AB(27) Ülkelerinde Kısmi Süreli Çalışanların Toplam Çalışanlar İçindeki Payı (%).....70

Şekil 3: Enformel İstihdamın Dağılımı. 73

GİRİŞ

Toplumsal Hareket Sendikacılığı (THS), son dönemde, sendika ve sendikacılık tartışmalarının önemli başlıklarından biri haline gelmiştir. Geleneksel sendikaların krizinden söz edildiği bir dönemde THS, özellikle son çeyrek yüz yıllık süre boyunca yeni ve alternatif bir hareket ve örgütlenme modeli olarak sıkça gündeme gelmeye başlamıştır.

1980' li yıllardan itibaren, genel olarak işçi sınıfı hareketlerinin ve özel olarak da sendikal hareketin krizde olduğuna dair genel bir kanı oluşmuş; başta, Kuzey ülkeleri olarak da adlandırılan endüstrileşmiş ülkelerde olmak üzere, sendikalı işçi sayısında belirgin düşüşler görülmesi, toplu pazarlık ve toplu sözleşme süreçlerinde ücretlerin, çalışma koşullarının ve sosyal hakların korunması ve ilerletilmesinde sendikaların genel olarak başarılı olamaması ve sendikal mücadelenin sermaye sınıfı ve devlet karşısında daha etkisiz ve güçsüz bir konuma düşmesi gibi veriler bu kanıyı beslemiştir.

Aynı dönemde, Güney Afrika, Brezilya, Güney Kore ve Filipinler gibi genelde Güney ülkeleri olarak adlandırılan bir dizi ülkede ise, işçi sınıfı ve sendikalar bambaşka bir süreç yaşamışlardır. Bu ülkelerde, Kuzey ülkelerinde yaşanan durumun tersi olarak, son derece dinamik ve son derece güçlü emek hareketleri ortaya çıkmıştır. Kuzeyde sendikal krizin tartışıldığı ve hatta sendikaların ontolojik olarak sorgulandığı bir dönemde, Güneyde yeni tarzda bir emek hareketi ve hatta yeni tarzda bir toplumsal hareket deneyimlenmiştir.

Bu durum, emek hareketinin genelinde mi yoksa Kuzeyde bir dönem egemen olan belirli bir sendikacılık anlayışında mı kriz yaşandığı sorusunu beraberinde getirmektedir. Endüstrileşmiş Kuzey ülkelerinde, Taylorist/ Fordist üretim modelinin geçerli olduğu dönemde egemen olan sendikal anlayışın, küreselleşme olarak adlandırılan ve esnek üretim modelinin geçerli olduğu dönemde etkisini ve gücünü yitirmesi; buna karşın, aynı dönemde, bazı Güney ülkelerinde son derece etkin ve güçlü nitelikte yeni sendikal hareketlerin yükselerek toplumsal hareketlenmeyi ve dönüşümü sağlayacak güce ulaşabilmesi, bu sorunun sorulmasını gerektirmektedir.

Gerçekten de, 1980' li yıllarda ve sonrasında, başta Güney ülkeleri olmak üzere çeşitli ülkelerde yeni tipte emek hareketlerinin ortaya çıkışına tanıklık edilmiştir. Bu ülkelerde ortaya çıkan emek hareketlerinden bazıları, sadece çalışanları örgütlemekle kalmamış, kendi ülkelerinde toplumsal bir harekete

dönüşmeyi ve iktidarları değiştirerek toplumsal dönüşümü sağlamayı başarabilmişlerdir. Bütün bu gelişmeler, Güney ülkelerindeki emek hareketlerini sınıfsal ve sendikal tartışmaların merkezine taşırken, geleneksel sendikalara eleştirel bir gözle bakılmasını da beraberinde getirmiştir.

Geleneksel sendikaların, hem küreselleşme olarak adlandırılan süreçte neoliberal ekonomi politikalarına hem de esneklik olarak ifade edilen üretim modeline karşı, işçi sınıfının çıkarlarını koruma ve geliştirmede etkisiz kalmaları, bu sendikal anlayışın, THS ile karşılaştırılmasını beraberinde getirmiştir. Bu bağlamda, THS, geleneksel sendikalara bir alternatif olarak tartışılmaktadır.

Çalışmanın birinci bölümünde, sendikacılık kavramına, sendikaların ortaya çıkışı ve gelişimi sürecine ve sendika türlerine değinilecek; ardından toplumsal hareket sendikacılığının tanımı, unsurları ve diğer sendikalardan farkları incelenecektir.

Çalışmanın ikinci bölümünde, toplumsal hareket sendikacılığının ortaya çıkış koşullarına yer verilmektedir. Bu bölümde, özellikle 1980 sonrasında geleneksel örgütlenme modellerine ve mücadele yöntemlerine sahip sendikaların karşılaştığı kriz ve bu krizin nedenleri üzerinde durularak, aynı nedenlerin toplumsal hareket sendikalarının ortaya çıkışına zemin hazırlayıp hazırlamadığı araştırılacaktır.

Çalışmanın son bölümünde ise, çeşitli ülkelerde görülen toplumsal hareket sendikaları örnekleri ele alınacaktır. Bu bölümde, çeşitli ülkelerde görülen yeni işçi hareketlerinin, ortaya çıkış koşulları, gelişmeleri ve özellikleri incelenecek, ardından Türkiye' de geleneksel sendikacılığa alternatif olabilecek bu bağlamda bir sendikal hareket olup olmadığına bakılacaktır.

BİRİNCİ BÖLÜM

KAVRAMLAR

Toplumsal Hareket Sendikacılığı (THS), bir sendika türü olmaktan öte, dünyanın bazı ülkelerinde yaşanmış sendikal deneyimlerin ortak özelliklerinden yola çıkılarak oluşturulan bir kavramsallaştırmadır. Başta, Güzey Afrika, Brezilya, Güney Kore ve Filipinler olmak üzere bir dizi ülkede ortaya çıkan bu hareketler, geleneksel örgütlenme modellerine ve mücadele yöntemlerine sahip sendikaların krizde olduğu bir dönemde, sosyal bilimcilerin, işçi sınıfı hareketlerinin ve sendikaların dikkatini çekmiştir.

Özellikle 1980' li ve 1990' lı yıllarda, ortaya çıktığı ve yaşandığı ülkelerde muazzam bir güce ulaşmış bu hareketler, sadece işçileri ve emekçileri örgütlemekle kalmamış, toplumun diğer kesimlerini de harekete geçirerek toplumsal dönüşümün gerçekleşmesine önemli katkılarda bulunmuşlardır. Gelişmiş ülkelerde sendikaların kan kaybettiği bir dönemde, bu hareketlerin böylesine bir güce ulaşmaları merak konusu olmuş ve alternatif bir sendikal model olarak tartışılmaya başlanmıştır.

THS' nin tanımlanabilmesi, diğer sendika türleriyle karşılaştırma yapmayı gerekli kılmaktadır. Bu nedenle, bu bölümde ilk önce "sendika ve sendikacılık" kavramı ele alınacak ve sendikacılığın gelişimi üzerine genel bir bilgilendirme yapılacaktır. Ardından, THS' nin tanımı ve özellikleri incelenecektir.

I. SENDİKACILIK KAVRAMI

İşçi sınıfının yapısı ve dinamikleri incelenirken, ele alınması gereken öncelikli örgütlenme, sendikalardır. Türkçe' deki "sendika" sözcüğü, Fransızca "*syndicat*" sözcüğünden alınmıştır. Sözcüğün kökeni eski Yunanca' dır (syndikos) ve "bir sorunu çözmeyi üstlenen kişi" anlamına gelmektedir (KOÇ, 2010: 34).

Bugünkü anlamını 1839 yılında kazanan "sendika" kavramı ilk kez İngiltere' de bir şehir veya bölgede işçilerin genel çıkarlarını korumak için kalfalar arasında kurulup geliştirilen dostluk örgütlerinin ortak eylemlerini ifade etmek için kullanılmıştır. Sendika kavramı İngiltere, ABD ve Almanya gibi ülkelerde yalnızca işçi örgütlerini ifade etmekte, işveren örgütleri içinse farklı bir terim kullanılmaktadır. Ancak Fransa ve Türkiye gibi ülkelerde sendika kavramıyla hem işçi hem de işveren örgütleri anlatılmaktadır (UÇKAN ve KAĞNICIOĞLU, 2008: 93).

A. Tanım

Sendika ve sendikacılıktan söz edilince, işçilerin kendi çıkarlarını korumak amacıyla kurdukları örgütlenmeler akla gelmektedir (KORAY, 1992: 82).

Sidney ve Beatrice Webb' ler' e göre işçi sendikası, "istihdam koşullarını korumak veya geliştirmek amacıyla işçilerin kurdukları sürekli bir birlik" olarak tanımlanmaktadır (UÇKAN ve KAĞNICIOĞLU, 2008: 93). Bu tanımdan hareketle, sendikalar, işçilerin oluşturdukları, çalışma koşullarını iyileştirme amacını taşıyan ve süreklilik gösteren kuruluşlardır. Yine Webb' lere göre sendikalar bu amaçlarına varmak için, a) işverenlere karşı tek yanlı kurallar koyarak, b) işverenlerle ortak kurallar saptamak için toplu pazarlıklar yolunu kullanarak, c) çalışma koşullarını yasama yoluyla etkileyerek etkinlik gösterirler (KORAY, 1992: 83).

Sendikalar, kapitalizmin tarih sahnesine çıkmasının ardından, özellikle de Sanayi Devrimi denilen süreçten sonra kurulmaya başlamışlardır. Kapitalizmin ortaya çıkmasıyla birlikte, feodal toplum yapısı ve bu toplum yapısı üzerine yükselen sınıfsal ayrımlar yerini yeni bir toplumsal yapı üzerine yükselen yeni sınıfsal ilişkilere bırakmıştır. Kapitalizmle birlikte, burjuvazi (sermaye sınıfı) ve proletarya (işçi sınıfı) olmak üzere iki yeni sınıf ortaya çıkmış ve özellikle Sanayi Devrimi denilen süreçle birlikte bu iki sınıf arasındaki mücadeleler yoğunluk kazanmıştır[1]. Bu dönemde işçiler, sermaye sınıfı karşısında birlikte mücadele etmek gereğini kavramışlar ve bir takım örgütler kurmaya başlamışlardır[2].

İşçilerle işverenler arasında (devletin de yer aldığı) toplu ilişkilerin ortaya çıkması, işçilerin önceleri geçici, sonraları kararlı ve sürekli örgütlenmeler içine girmeleriyle gerçekleşmiştir. Endüstrileşen Batı toplumlarında emeğin örgütlenmesi bir tepki ve bir korunma gereksini sonucu ortaya çıkmıştır. Kapitalist sistem yoğun emek kullanımına giderken, toplumda tüm yaşamı boyunca işçi olarak kalacak geniş bir işçi sınıfının doğumuna yol açmıştır. İşçi yığınları, üretim süreçlerini denetleyen,

---

[1] İşçilerin ilk mücadeleleri 1789 Fransız Devrimi' ne ve aynı dönemde İngiltere' de ortaya çıkan Owenizm, Chartizm ve Fabiancılık gibi akımlara kadar götürülebilmektedir. Çalışmanın amacı ve kapsamı göz önüne alınarak bunlara yer verilmemiştir. Aynı gerekçeyle çalışmada yer verilmeyen bir diğer hareket de "makine kırıcılığı" olarak adlandırılan harekettir. "Makine kırıcılığı", ilk işçi mücadeleleri içerisinde özgün bir konuma sahiptir. Kapitalizm ve Sanayi Devrimi sürecinin ortaya çıkardığı sorunların makineleşmeden kaynaklı olduğunu düşünen işçiler, makineleri parçalayarak üretimde kullanılmalarını engellemeye çalışmışlardır. 1790' larda ortaya çıkan ve Ned Ludd önderliğinde başladığı için *Luddculuk* olarak da adlandırılan makine kırıcılığı hareketi, 1811 – 1812 yıllarında tepe noktasına ulaşmış ve 1830' larda etkisi zayıflamaya başlamıştır.

[2] İlk işçi örgütü, 1792 yılında İngiltere' de kurulan Londra Yazışma Derneği adını taşıyan dernektir. Ancak derneğin yayılma eğilimi göstermesi üzerine dernek 1799 yılında kapatılmış ve 1800 yılında çıkarılan Birleşme Kanunu ile her türlü örgütlenme yasaklanmıştır (UÇKAN ve KAĞNICIOĞLU, 2008: 95).

malzeme ve emeklerinin karşılığı olarak ürettiklerine sahip olan bağımsız üretici durumdan, tüm yaşamları boyunca yalnız ücret karşılığı çalışan ve ne üretim ne de ürettikleri mala sahip olmayan kişiler durumuna gelmişlerdir. İşte bu işçilerin, elverişsiz çalışma koşullarına önceleri bir tepki olarak başlattıkları birlikte hareket etme olgusu, daha sonra örgütlenmiş işçi hareketine dönüşmüştür (KORAY, 1992: 82).

Sendikacılık hareketi, başlangıcından bu yana işçi sınıfının bir hareketi olarak olmuş ve bazı ülkelerde daha geniş kapsamlı amaçları bulunan "İşçi Hareketi" (Labor Movement) içerisinde bir kanadı oluşturmuştur. Çalışma koşullarına bir tepki olarak başlayan hareket, yer aldığı ülke koşullarına ve benimsediği amaçlara göre değişik nitelik ve özellikler göstermiştir (KORAY, 1992: 83).

Sendikalar, örgütlenmeden önce bir hareket olarak ortaya çıkmışlar, daha sonra örgütlenip sürekli ve karalı birlikler olarak varlıklarını sürdürmüşlerdir. Sendikacılık, bugün, yasal dayanaklara ulaşmış sürekli örgütler olarak karşımıza çıksa da, sendikaların bir hareket olma özellikleri bugün de varlığını korumak zorundadır. Bu açıdan sendikacılık, yalnızca bir örgütlenme olayı değil, bir hareket yaratma olayıdır. Aksi halde belirli işlevler gören ve kendini örgütsel sınırlar içinde hareketsizliğe iten bürokratik mekanizmalar olarak kalırlar. Sendikacılığın dinamizmi koruması ve örgütsel sınırlarını genişletmesi bir hareket olma özelliklerini korumalarıyla olanaklıdır. Bu da çalışanları temsil güçlerine ve siyasal iktidarları etkileyebilen bir baskı grubu olmalarına bağlıdır (KORAY, 1992: 84).

Sendikacılığın kökeni, 19. yüzyıla, sendikaların ilk ortaya çıktığı döneme kadar gitmektedir[3]. İlk kez, Avrupa ve Kuzey Amerika ülkelerinde, meslek esasına dayalı olarak kurulan sendikalar, daha sonra işkolu esasına göre kurulmaya başlamışlardır (IŞIKLI, 2003: 116). Aynı mesleği icra edenleri ya da aynı işkolunda çalışanları örgütleyen bu sendikalar, önceleri sadece nitelikli işçileri kapsamaktayken, daha sonra nitelikli ve niteliksiz ayrımı yapmadan bütün işçileri kapsamaya başlamışlardır. Bir süre sonra da, sendikaların bir araya gelmesiyle konfederasyonlar kurulmuştur. Günümüzde, işkolu sendikacılığı yaygındır; bunun yanında, işyeri ve meslek sendikacılığı da vardır (KORAY, 2005: 79)

Sendikalar, ilk ortaya çıktıklarında sadece nitelikli işçileri örgütlemekle yetiniyorlardı. Sadece nitelikli işçileri örgütleyen ve "meslek sendikacılığı" olarak

[3] Sendikacılık ilk kez, kapitalizmin ve Sanayi Devrimi' nin anavatanı olan İngiltere' de 1824 yılında yasal statü kazanmıştır. Ardından, 1842 yılında ABD, 1869 yılında Almanya ve 1884 yılında Fransa' da yasal olarak tanınmışlardır (UÇKAN ve KAĞNICIOĞLU, 2008: 95).

adlandırılan bu sendikacılık, hangi işyerinde ve hangi işkolunda çalışırsa çalışsın, aynı meslekten olan işçileri örgütlemeyi amaçlamaktadır. Bu sendikal örgütlenme modeli, sendikaları bir meslek örgütü olarak görmekte ve bu bağlamda sendikal örgütlenmeyi dar bir yaklaşımla ele almaktadır[4]. Zamanla bu sendikal modele alternatif yeni sendikal örgütlenme modelleri ortaya çıkmaya başlamıştır.

Ancak belirli koşullar altında uygulanabilecek olan bu sendikacılık, sendikaların niteliksiz işçileri de örgütleme başlamalarıyla işlevini büyük ölçüde yitirmiştir. Yine de ABD ve İngiltere gibi ülkelerde bugün de uygulanan bir yöntemdir (KORAY, 1992: 84).

Nitelikli işçilerle birlikte niteliksiz işçilerin de örgütlenmesi "Yeni Sendikacılık" (*New Unionism*) anlayışına dayanmaktadır. "Yeni Sendikacılık" anlayışı, Sanayi Devrimi denilen sürecin bir ürünü olan "vasıfsız işçi kitlelerini" de örgütlemeyi hedeflemiş, daha sonraki dönemlerde ortaya çıkan ve günümüzde "geleneksel sendikacılık" çerçevesinde değerlendirilen bütün sendikal modellerin de kökenini oluşturmuştur. "Yeni Sendikacılık", vasıflı zanaatkar emeği temel alan bir önceki meslek sendikacılığı anlayışından kopuşu ifade etmektedir. Bu sendikacılık, aynı zamanda işkolunu temel alan kitle sendikacılığının da doğuşu anlamına gelmektedir (YÖN, 1997: 59).

"Yeni Sendikacılık", 1880-1900 yılları arasında kendisini göstermiş bir sendikacılıktır. Bu sendikacılık, sadece nitelikli işçileri örgütleyen "eski" sendikalardan taktik ve örgütlenme bakımından ayrılmaktadır. Giriş ücretini ve kayıt masraflarını düşük tutmaya yönelen bu sendikalar, geniş ölçüde niteliksiz ve yoksul olan düşük ücretli işçileri örgütlemeye yönelmişler ve işverenlere karşı şiddetli grev taktiklerine başvurmuşlardır. Bu sendikalar, işkolu türü ayrımına da gitmemişler ve bu durum isimlerinde yer alan "genel" sözcüğüyle ifade olunmuştur. "Yeni Sendikacılık", sendikacılığı, sınırlı bir "işçi aristokrasisi" nin malı olmaktan çıkarmış, düşük ücretli niteliksiz geniş işçi kitlelerini de kapsamıştır (IŞIKLI, 2005: 132).

"Yeni Sendikacılığın" örgütsel temelini, kırdaki mülksüzleşme nedeniyle sanayi bölgelerine göç eden vasıfsız işçi kitleleri oluşturmaktaydı. Bu kitlesel işgücü, manüfaktür üretimden büyük fabrika sistemine geçişle birlikte, büyük ölçekli işyerlerinde, benzer koşullarda çalışmaya başlamıştır. Gücünün temelini üretimi

[4] Bu sendikalar, özellikle işyerlerinde işçi alınmasını denetleyerek, kısacası yalnızca sendika üyesi olan işçilerin işyerine alınmasını sağlayan "kapalı işletme" (closed-shop) uygulamasını kabul ettirerek kendi mesleklerinden olanlar için bazı koşulları işverenlere kabul ettirmişlerdir (KORAY, 1992: 83).

birleşik bir temelde durdurmaktan alan bu işçi kitlesi “Yeni Sendikacılığın” kitle tabanını oluşturuyordu (YÖN, 1997: 60).

Bu çalışma sistematiği, bu sendikacılığın örgüt yapısını da büyük ölçüde belirlemiştir. İşkolu sendikacılığı temelinde işyeri, şube, sendika genel merkezi ve konfederasyon ilişkisinden oluşan dikey bir hiyerarşi oluşmuştur. İşkolu ayrımı gözetmeyen bölge örgütlenmeleri türünden yatay örgütsel mekanizmalar da zaman zaman ortaya çıkmakla birlikte, egemen örgüt yapısı dikey hiyerarşi üzerine kurulmuştur. İşyerini temel alan bu örgütlenme biçimi, işçi sınıfının gündelik ve siyasal mücadele düzlemlerini birbirinden kopartan ve mücadeleyi giderek sadece işyerindeki sorunlarla sınırlandıran bir kitle sendikacılığı tarzının gelişimini de kolaylaştıran bir etken olmuştur (YÖN, 1997: 60 – 61).

Sendikacılık, “meslek sendikacılığı” olarak ortaya çıkmış, daha sonra “Yeni Sendikacılık” ile işçi sınıfının sadece vasıflı kesimlerini değil vasıfsız kesimleri de kapsayan alternatif bir modelle gelişme göstermiş, ileriki süreçte ise, sadece vasıflı işçileri örgütleyen sendikaların yanında geniş işçi kitlelerini de örgütlemeye yönelen çeşitli sendikal modeller ortaya çıkmıştır.

Sendikacılık, 20. yüzyıl boyunca, kendi içinde çeşitli bölünmeler yaşamıştır. Bu bölünmeler, sendikaların farklı amaçlara, farklı örgütlenme modellerine, farklı mücadele yöntemlerine ve farklı araçlara sahip olmalarından kaynaklanmaktadır. Bu çerçevede, sendikalar çok çeşitli açılardan gruplandırılmıştır. Sendikaları gruplandırmadan önce, sendikaların temel özelliklerine değinmek yararlı olacaktır. Bu temel özellikler, sendikaların çeşitli başlıklar altında gruplandırılmasının zemini oluşturmaktadır.

B. Unsurları

Sendikalar, yapı ve anlayış farklılıklarını bulunmasına rağmen bazı ortak unsurlara sahiptirler. Bu unsurları şu şekilde sıralamak mümkündür:

- Sendikalar mücadele örgütleridir. Sendikalar işçilerin ortak çıkarlarını korumak ve geliştirmek, ortak sorunlarına çözüm üretmek ve ortak amaçlarına ulaşmak için mücadele vermektedir.
- Sendikalar meslek örgütleridir. İşçi sendikalarının en önemli özelliklerinden biri, üyelerinin ekonomik ve sosyal çıkarlarını işveren karşısında korumalarıdır.

- Sendikalar sınıf örgütleridir. İşçi sendikalarının üyeleri işçi sınıfıdır ve politikaları bu sınıfsal temele dayanmaktadır. Bir başka ifadeyle, üyelerinin mesleki çıkarlarını korumak işçi sendikalarına mesleki örgüt niteliğini vermekle birlikte, işçi sınıfı adına örgütlenmeleri ve işçi sınıfı adına yeni haklar ve güvenceler elde etmek için çaba göstermeleri işçi sendikalarına sınıfsal bir nitelik kazandırmaktadır.
- Sendikalar demokratik örgütlerdir. Sendikaların sahip olması gereken bir özellik de örgüt yapıları, işleyişi ve çalışmalarında yer alan temsil edilme, karar alma ve uygulama süreçlerinde; sendikal demokrasi ilkelerini oluşturan çoğulculuk, katılımcılık ve açıklık ilkelerinin geçerli olmasıdır. İşçi sendikaları, demokratik yapıları ve işçi katılımının en ileri ölçülerini sergiledikleri için, birer demokrasi okulu olmalıdırlar.
- Sendikalar kitle örgütleridir. İşçiler, her yönüyle homojen oldukları için değil; ortak çıkarlarını sağlamak için sendikaların çatısı altında bir araya gelmektedirler. Aralarında dil, din, ırk, renk, cinsiyet ve siyasi görüş farkları olmasına rağmen, işçilerin bir araya gelmeleri sendikaların kitle örgütü olma özelliğinin bir sonucudur (UÇKAN ve KAĞNICIOĞLU, 2008: 95-96).

Sendikaların özelliklerini belirlerken; sendikaların kimlerin çıkarlarını temsil ettiği, temsil ettiği kesimlerin hangi çıkarlarına öncelik verdiği ve bu kesimlerin çıkarlarını savunmak için hangi araçları kullandığı sorularının yanıtlanması da önemlidir (HYMAN, 1997: 3).

Hyman' a göre, sendikaların toplumsal tabanıyla ilgili dört ana gruptan söz edilebilir. Bunlar; seçkin kesim, çekirdek işgücü, çeperdeki işgücü ve dışarıda kalanlar olarak sıralanmaktadır. Tarihsel olarak, birçok ülkede sendikalar, işgücünün belli becerilere sahip, nispeten yüksek ücretli ve iş güvencesi bakımından elverişli konumdaki kesimine dayanarak ortaya çıktılar. Daha sonra 20. yüzyılın "yığınsal" sendikaları kalelerini büyük ölçekli sanayinin "çekirdek" işgücü arasında buldu. Bunlar, işgücü piyasasındaki bireysel gücü genellikle sınırlı olan, ama işverenlere karşı kolektif olarak etkin yaptırımlar dayatabilen işçilerdi. Sosyalist ya da komünist ideolojiyi benimseyen sendikalarsa, genellikle ilgi alanlarına çeperdeki işgücü ile istihdam dışında kalan kesimleri de katma eğilimindeydiler. Ancak, birçok ülkede bu eğilim daha çok sözde kalmıştır. Çeperdeki işgücünün temsili halinde dahi

sendikaların öncelikleri, genellikle belli grup çıkarlarının yararına, diğerlerinin ise zararına işleyecek seçmeci bir tutum içermiştir (HYMAN, 1997: 3).

İkinci konu, temsil edilenlerin hangi çıkarlarının sendikalar için birincil önem taşıdığıdır. Bu konuda yine dört ana çıkar grubundan söz edilebilir. Birincisi, ücretler ve diğer istihdam koşullarıyla ilgili geleneksel toplu pazarlık gündeminden oluşmaktadır. İkincisi, işyeri haklarıyla, iş güvencesiyle ve kariyer olanaklarıyla ilgilidir. İşverenlerin keyfi yetkilerini kısıtlamaya ve istihdamın korunmasını güvence altına almaya yönelik hakları, terfi ve kariyerde ilerlemeye yönelik mekanizmaları, eğitim olanakları ve üretimin düzenlenmesi, işin dağılımı ve iş yükü konularını kapsamaktadır. Üçüncüsü devleti rolünü ele almaktadır: Sosyal ücretin yapısı, sendikal örgütlenme ve eylemin siyasal hukuki çerçevesi, işgücü piyasasının koşullarını şekillendiren makroekonomik politikalar gibi konularla ilgilidir. Son olarak, işçilerin konumuyla doğrudan ilişkili olmayan, ama bireysel ve toplumsal yaşamın diğer yönleriyle ilgili bir gündem vardır ve bu da çevre, tüketim alanı ve yerel toplumsal yaşamla ilgili konuları kapsamaktadır (HYMAN, 1997: 4).

Tablo 1: Sendikaların Özellikleri

Sendikaların Toplumsal Tabanı	**Sendikal Hareketin Hedefleri**	**Sendikacılığın Yöntemleri**
- Seçkin kesim - Çekirdek işgücü - Çeperdeki işgücü - Dışarıdaki kesimler	- Ücretler – Koşullar - İşyeri hakları-İş güvencesi-Kariyer olanakları - Sosyal ücret-Siyasal ekonomi - Toplumsal yaşam-Çevre	- Örgütsel biçim - Örgütsel kapasite - Örgütsel demokrasi - Örgütsel etkinlik

Kaynak: HYMAN Richard. 1997. "Küreselleşme Bağlamında Sendikalar ve Çıkarların Temsili". http://petrol-is.org.tr/sites/default/files/dsh_2.pdf. s. 1-4' den yararlanılarak hazırlanmıştır.

Toplumsal tabanı seçkin ya da çekirdek işgücüyle sınırlı olan sendikalar, daha çok ücret ve istihdam gibi konulara odaklanıyorken, çeperdeki işgücünü ve hatta daha da geniş kesimleri kapsamı altına alma çabası içinde olan sendikalar, sadece ücret ve istihdama yönelik konulara değil, bunun ötesinde toplumsal konulara odaklanmaktadırlar.

Son olarak, sendikalar çıkarları nasıl temsil ediyor sorusuna; örgütsel biçim, örgütsel kapasite, örgütsel demokrasi ve örgütsel etkinlik dikkate alınarak yanıt verilebilir. Örgütsel biçim, sendikaların yatay mı yoksa düşey mi örgütlendikleriyle ilgilidir ve bunun farklı sonuçları olabilmektedir. Örneğin, aynı meslekten insanların ya da zanaatçıların örgütlendiği yatay biçim daha dar bir sendikacılık anlayışını beraberinde getirebilir; işkolu düzeyinde örgütlenmelerde görüldüğü gibi düşey biçimde ise, işverenlerle ilişkide daha mesafeli olabilir. Örgütsel kapasite ise, daha karmaşık konuları içermektedir. Örgütsel kapasitenin bir yönü, araştırmada, eğitimde, bilgi toplamada ve dağıtmada sendikal birikimi ve olanakları ifade etmektedir. Daha da önemlisi, bilginin, ne ölçüde sendikal gücün asli bir öğesi olarak görüldüğünü ifade etmektedir. Kapasitenin bir diğer yönü, koşulların analizi, seçeneklerin değerlendirilmesi, hedeflerin ve sendikal müdahale biçimlerinin planlanması yoluyla bilgiyi eyleme bağlayan örgütsel yapı ve geleneklerle ilgilidir. Bu öğenin, liderlik kavramıyla (dolayısıyla örgütsel demokrasiyle) sıkı bir bağlantısı vardır. Örgütsel etkinlik ise, asıl olarak, sendikalı (ve sendikasız) işçilerin sendika stratejisine ne ölçüde sahip çıktıkları ve sendikanın belirlediği öncelikler doğrultusunda harekete geçme isteğini ne ölçüde taşıdıkları olgusunu ifade etmektedir (HYMAN,1997: 4).

C. Sendikal Yapılanma Modelleri

Sendikal yapılanma modelleri, iki temel başlık altında ele alınacaktır: İdeolojileri bağlamında sendikacılık ve örgütlenme modelleri bağlamında sendikacılık. Sendikacılığın bu iki başlık altında ele alınmasının nedeni, ideoloji ve örgütlenme modeli üzerinden yapılacak bir sınıflandırmanın sendikalar arasındaki benzerlik ve farklılıkları daha iyi gösterdiği düşüncesidir.

Sendikalar, örgütlenme modellerine göre, *Meslek Sendikacılığı*, *İşkolu Sendikacılığı*, *İşyeri (İşletme) Sendikacılığı* ve *Genel Sendikalar* şeklinde sınıflandırılırken; ideolojilerine göre, *Pragmatik Sendikacılık*, *Reformist Sendikacılık*

ve *Devrimci Sendikacılık* olarak sınıflandırılmaktadır[5] (UÇKAN ve KAĞNICIOĞLU, 2008: 106 – 119).

1. İdeolojileri Bağlamında Sendikacılık

İdeolojilerine göre sendikalar; *Pragmatik (Faydacı) Sendikacılık*, *Reformist (Evrimci) Sendikacılık* ve *Devrimci Sendikacılık* olmak üzere üç başlık altında ele alınabilmektedir (UÇKAN ve KAĞNICIOĞLU, 2008: 106 – 107).

a) Pragmatik (Faydacı) Sendikacılık

Yalnızca üyelerinin mesleki ve ekonomik çıkarlarını korumayı amaçlayan sendikacılık anlayışıdır. Bu anlayışı benimseyen sendikalar, geniş kapsamlı toplumsal amaçlar yerine, sadece üyelerinin yaşam ve çalışma koşullarının iyileştirilmesine önem vermektedir. Özellikle ABD ve Kanada gibi Kuzey Amerika ülkelerinde hakim olan bu sendikacılıkta, birçok hakkın alınmasında kullanılacak tek araç toplu pazarlık olmaktadır. Bu sendikacılık tipinde sendikal hareketler genellikle dar anlamda işçi sorunları üzerinde odaklaşmaktadır ve sendikalar Avrupa ülkelerinden farklı olarak, siyasi partilerle ve kooperatiflerle yakın bir ilişki içine girmemektedirler. Bu nedenle pragmatik sendikacılık hareketi siyasi ve doktriner bir nitelik taşımadığı için işçiler arasındaki dayanışma yeterince sağlanamamakta ve sınıf bilinci gelişememektedir (UÇKAN ve KAĞNICIOĞLU, 2008: 106- 107).

Özellikle Amerikan sendikacılığı[6], "apolitik" ve "tarafsız" olarak nitelendirilen sendikacılık tipinin en başta gelen örneğidir (IŞIKLI, 2005: 123). Bu sendikacılığın en önemli özelliği, sınıf bilincinin zayıflığıdır. Sınıf bilinci olmayınca, sınıf bilincine dayalı bir eylem ve sınıf çatışması niteliğine bürünmüş yöntemler de söz konusu olmamaktadır (IŞIKLI, 2005: 226). Amerikan işçilerinde sınıf bilincinin yerini "ücret ve meslek bilinci" almıştır denilebilir (IŞIKLI, 2005: 232).

---

[5] Yine sendikalar; *Amerikan Tipi Sendikacılık*, *Japon Tipi Sendikacılık*, *Politik Sendikacılık, Hıristiyan Sendikacılık, Sınıf Sendikacılığı, Kitle Sendikacılığı, Sınıf ve Kitle Sendikacılığı, Çağdaş Sendikacılık, Sarı Sendikacılık* ve *Hizmet Sendikacılığı* gibi başlıklar altında da sınıflandırılmaktadır. Ancak sendikaların bu başlıklar altında sınıflandırılmasında da temel ayrım noktasının aynı olduğu görülmektedir; ya örgütlenme modelleri ya da ideolojileri baz alınmaktadır.

[6] Amerikan sendikacılığı denildiğinde, ABD' de var olan bütün sendikalar kast edilmemektedir. Burada kast edilen, ABD' deki sendikacılık hareketine egemen olan sendikacılık akımıdır (IŞIKLI, 2005: 225). Amerikan sendikacılığı, Amerikan Emek Federasyonu ve Sanayi Örgütleri Kongresi (The American Federation of Labor and Congress of Industrial Organizations, AFL- CIO) tarafından temsil edilmektedir.

b) Reformist (Evrimci) Sendikacılık

Özellikle Batı Avrupa ülkelerindeki sendikalar arasında benimsenen bu anlayış, kapitalist sistemin korunarak, siyasal demokrasi, sosyal refah ve hakça bir gelir dağılımına ulaşılmasını amaçlamaktadır. Bu amaçlarla ekonomik ve siyasal açıdan örgütlenme yolunu seçen sendikalar, ilk önce genel oy hakkı gibi siyasal demokrasiyi gerçekleştirecek taleplerde bulunmuşlar, daha sonra ise sosyal refah ve sosyal eşitlik yolundaki çabalara yönelmişlerdir. Dolayısıyla reformist sendikacılık anlayışı, pragmatik sendikacılıkta olduğu gibi, yalnızca kendi üyelerinin değil, tüm çalışanların hak ve menfaatlerini korumayı ve geliştirmeyi amaçlamaktadır. Reformist amaçları benimseyen sendikalar, ekonomik amaçlarını gerçekleştirmek için toplu pazarlık aracını kullanırlarken, demokrasi, sosyal refah gibi daha geniş kapsamlı amaçlarını gerçekleştirebilmek içinse siyasal örgütlenme yoluna gitmektedirler. Bir başka ifadeyle, bu anlayışa sahip sendikalar daha eşitlikçi ve daha adil bir toplum düzenine ulaşmada, mesleki örgütlenmenin yanı sıra siyasal örgütlenmenin de gereğine inanmaktadırlar (UÇKAN ve KAĞNICIOĞLU, 2008: 107).

Bu sendikalar, "işçi yanlısı" siyasi partiler (işçi partileri, sosyalist ya da sosyal demokrat partiler gibi) arasında organik ilişkiler kurulmaktadır. Reformist sendikacılık anlayışı, Marksist anlayışa sahip sendikacılıkta olduğu gibi kapitalist ekonomik düzeni değiştirmeyi amaçlamamakta, yalnızca bu sistemin aksayan yönlerini ekonomik ve siyasal eylemlerle düzeltmeye çalışmaktadır. Reformist sendikacılık, başta İngiltere olmak üzere, Almanya, İsveç, Norveç gibi Batı Avrupa ülkelerinin birçoğunda görülmektedir (UÇKAN ve KAĞNICIOĞLU, 2008: 107).

Burada İngiliz sendikacılığı özel bir yere sahiptir. Bu özel yer; kapitalizmin, sanayileşmenin ve dolayısıyla işçi sınıfının anavatanı olan İngiltere' de sendikacılığın İşçi Partisi ile ilişkisinden kaynaklanmaktadır. İşçi Partisi, sendikaların desteğiyle kurulmuştur ve bugün de Britanya' nın en büyük iki partisinden biridir. İşçi Partisi ile sendikalar arasında sürekli, yoğun ve organik bir ilişki söz konusudur ve bu bağlamda benzer ilişkilerin yaşandığı diğer ülkelerden farklılık göstermektedir (IŞIKLI, 2005: 163-164).

c) Devrimci Sendikacılık

Devrimci sendikacılık anlayışı, iki temel eğilimi içinde barındırmaktadır: Marksizm ve Anarşizm. Bu iki eğilimin de nihai amacı, kapitalist sisteme son vererek komünist toplumu kurmaktır. Marksizm ile Anarşizm' in nihai amacı komünist toplumu kurmak olsa da, aralarında derin ayrılıklar bulunduğu belirtilmelidir. Bu iki gelecek projesinin savunucusu örgütlenmeler, örgütlenme modeli, mücadele yöntemleri, kullandıkları araçlar gibi birçok açıdan önemli farklılıklar göstermektedir. Farklılıklarına rağmen, Marksist Sendikacılık[7] ile Anarşist Sendikacılık, kapitalizme son verme ve komünist toplumu kurma arzusu açısından ortaklaşmakta ve devrimci sendikacılık başlığı altında değerlendirilmektedir. Bu durum, bu sendikaları, sadece ücret ve mesleki çıkarları savunmakla yetinen sendikalardan ayırdığı gibi, kapitalizmi reformlarla ıslah etmeye çalışan sendikalardan da ayırmaktadır.

Marksizm, diğer sosyal teorilerden farklı olarak işçi sınıfına çok önemli bir tarihi rol vermiştir. Marks, siyasal eylemle iktisadi eylemi birbirinden ayırmadan ele almakta ve sınıflar arasındaki bütün mücadelenin siyasal bir mücadele olduğunu belirtmektedir. Bu görüşten hareket edilirse, sendika da bir sınıf örgütü olduğuna göre, bu örgüt aracılığıyla burjuvaziye ve -Marksizm' e göre egemen sınıfların bir baskı aracı olan- devlete karşı yürütülebilecek her türlü mücadelenin de siyasal eylem olduğu belirtilebilir. Dolayısıyla, sendikaların her çeşit eylemi de siyasal eylem olarak değerlendirilebilir (IŞIKLI, 2005: 394-397).

Anarşist sendikacılığı savunanlar (Anarkosendikalistler), işçi sınıfının kapitalist düzen içindeki sendikal örgütlenmelerinin, kapitalizmi aşan, devletin bulunmadığı bir toplum biçiminin nüveleri olabileceğini ve bunun yolunun da genel grevle kapitalizmi çökertmek olduğunu savunmaktadırlar. Anarkosendikalistler için sendikal mücadele, devletsiz ve ortak mülkiyete dayalı bir düzeni, kapitalist sistem içinde inşa etmenin aracıdır (KOÇ, 2010: 36).

Anarkosendikalistler, sendikaların ya da işçi birliklerinin, etkinliklerinin önemli bir parçasını oluştursa da sadece kendi üyelerinin koşullarının ve ücretlerinin iyileştirilmesiyle yetinmemelerini istemektedirler. Bu örgütler, toplumsal olmanın yanı sıra eğitsel bir işlev görmeli ve gelecekte kurulacak sosyalist toplumun ilköğretim okullarını oluşturmalıdırlar. Anarşist sendikacılıkta iki nokta önem arz etmektedir:

[7] Marksistler, sendikacılık konusunda farklı anlayışlar geliştirmiştir. *Devrimci Sendikacılık, Sınıf ve Kitle Sendikacılığı, Sınıf Sendikacılığı, Kitle Sendikacılığı, Çağdaş Sendikacılık* ve *Toplumsal Hareket Sendikacılığı* gibi anlayışlar Marksistlerin formüle ettiği sendikal anlayışlardır (KOÇ, 2010: 35- 36).

Birincisi, kapitalizmin aşılmasını ve toplumsal dönüşümün gerçekleştirmesini sağlayacak "özyönetim birlikleri" denilen işçi örgütlenmelerinin oluşturulması; ikincisi, bir genel grev aracılığıyla devrimin gerçekleştirilmesi. Sözü edilen "özyönetim birlikleri" ve genel grev, devrimin araçları olarak düşünülmektedir (MARSHALL, 2003: 32- 33).

2. Örgütlenme Modelleri Bağlamında Sendikacılık

Örgütlenme modellerine göre sendikalar; *Meslek Sendikaları*, *İşkolu Sendikaları*, *Genel Sendikalar* ve *İşyeri (İşletme) Sendikaları* olmak üzere sınıflandırılabilirler.

Tablo 2: Örgütlenme Modellerine Göre Sendikalar

Meslek Sendikaları	**İşkolu Sendikaları**	**Genel Sendikalar**	**İşyeri Sendikaları**
Yalnızca belirli bir zanaat veya mesleğe ait nitelikleri olan işçileri üyeliğe kabul eden işçi sendikalarıdır.	Meslek ve vasıf ayrımında bulunmadan bir işkolundaki tüm işçileri bir araya getirmektedir.	İşçilerin mesleklerini ve çalıştıkları sanayi kollarını dikkate almaksızın örgütlenen sendikal modeldir.	Örgütlenme ve faaliyet alanının bir işverene ait işyeri veya işletme ile sınırlı kaldığı örgütlenme modelidir.
ABD ve İngiltere' de görülmektedir.	Almanya, İsveç, Norveç ve Türkiye gibi ülkelerde hakimdir.	İngiltere ve Danimarka gibi ülkelerde görülmektedir.	Başta Japonya' da olmak üzere birçok ülkede görülmektedir.

Kaynak: UÇKAN Banu ve KAĞNICIOĞLU Deniz. 2008. Endüstri İlişkileri. Anadolu Üniversitesi Yayınları. Eskişehir. s. 118' den yararlanılarak hazırlanılmıştır.

Yukarıdaki tabloda yer alan sendika tiplerinden meslek sendikaları sadece aynı meslekten olanları, işkolu sendikaları sadece aynı işkolunda çalışanları ve işyeri sendikaları da sadece bir işverene ait işyerindeki işçileri veya bir işletme çatısı altında çalışanları örgütlemekteyken, genel sendikalar meslek, işkolu veya işyeri ayrımı yapmadan bütün işçileri örgütlemeyi amaçlamaktadır.

Bütün sendikal tiplerde örgütsel yapı, yatay ve düşey olmak üzere iki biçimde olabilir. Yatay yapılar işçileri işgücü piyasasındaki konumuna göre (meslek insanları, diğer beyaz yakalılar, zanaatkârlar, vasıfsız kol işçileri), düşey yapılar ise sektör ve işverenlere göre (işkolu ya da işyeri sendikacılığı) bir araya getirmektedir. Katışıksız modellerin sayısı sınırlı olmakla birlikte, çoğu sendikal hareket bu modellerden birini ya da öbürünü yansıtmaktadır (HYMAN, 1997: 4).

Sendikalar, 20. yüzyıl boyunca bu temel özelliklere dayalı olarak sınıflandırılmışlardır. İdeolojilerine göre ya da örgütlenme modellerine göre çok çeşitli sendikalar ortaya çıkmış ve bu sendikalar, amaçları, mücadele yöntemleri, kullandıkları araçlar ve etki düzeyleri bakımından derin farklılıklar göstermişlerdir.

Sendikalar, çeşitli açılardan farklılıklar gösteriyor olsalar da, bu sendikaların önemli ortak özellikleri olduğu görülmektedir. Her şeyden önce, bu sendikaların dayandığı işçi kitlesinin yapısı aynıdır; hemen hepsi de, temel olarak, kamu ya da özel sektörde, büyük ölçekli işyerlerinde, aşağı yukarı benzer çalışma ve ücret koşullarını paylaşan işçi kitlelerine dayalı olarak faaliyet yürütmektedirler (YÖN, 1997: 64). Oysa özellikle 1980' li yıllardan sonra, işçi sınıfının yapısında önemli değişimler olmuştur. Bu önemli değişimler, bir önceki dönemin sınıfsal yapısına göre örgütlenmiş ve buna göre mücadele eden sendikaları olumsuz etkilemiştir. Bu sendikalar, bütün farklıklarına rağmen, dayandığı işçi kitlesinin yapısı aynı olduğu için, üye kaybına uğramış, toplu pazarlık süreçlerinde etkisizleşmiş ve bir bütün olarak güçlerini yitirmeye başlamışlardır.

Geleneksel işçi sınıfı yapısına dayalı olarak örgütlenen ve toplu pazarlık ve grev gibi geleneksel araçlarla mücadele yürüten bu sendikaların 1980' li yıllardan sonra bir dizi sorunla karşılaşmaları, alternatif sendikal model arayışlarını gündeme getirmiş ve THS bu zemin üzerinde tartışmaya açılmıştır.

II. TOPLUMSAL HAREKET SENDİKACILIĞI

THS, farklı ülkelerde ve farklı koşullar altında ortaya çıkmış sendikal hareketlerin ortak özelliklerine dayalı olarak yapılmış bir kavramsallaştırmadır. THS kavramı, teorik bir model oluşturmaktan çok, farklı ülkelerde yaşanan deneyimlerin ortak yanlarına vurgu yapmak ve yeni sendikal hareketleri geleneksel olandan ayırmak için kullanılmaktadır. Bu bağlamda, belirgin ve tek bir modelden söz edilemez (YÖN, 1997: 69). Kavram, farklı ülkelerde yaşanan farklı deneyimlerin ortak özelliklerini ifade etmek amacıyla kullanılmanın da ötesinde, içinde barındırdığı

potansiyelin daha da derinleştirilebilip derinleştirilemeyeceğine yönelik bir tartışmanın da başlığını oluşturmaktadır.

THS, neoliberalizm ve esnek üretim modeliyle yeniden yapılandırılan kapitalizmin Kuzey' deki sendikaları olumsuz etkilediği bir dönemde ortaya çıkmış, Güney' deki sendikalar bu sürece önderlik etmiştir.

Altın Çağ' da[8], gelişmiş ülkelerdeki işçiler nasıl örgütsel yöntemlerin ve ideolojik yeniliklerin karşı gelinmez öncüleri olarak görüldüyse, küreselleşme sürecinde bu önderlik pek çok yönden Güney işçilerinin eline geçmiştir. Artık, Avrupa ve Kuzey Amerika' nın işçi liderleri, Güney' deki işçi hareketlerine yönelik paternalist yaklaşımlarından vazgeçmek zorunda kalmışlardır (MUNCK, 2003: 150).

İlk ve en önemli örnekleri Güney' de görülmüş olsa da, başka ülkelerde de THS çerçevesinde değerlendirilebilecek deneyimler söz konusudur. Üstelik bu deneyimlerden bazıları Kuzey' de ve gelişmiş ülkelerde ortaya çıkmıştır. İtalya' da "Taban Komitesi" olarak adlandırılan COBAS (Confederazione del Comitati di Base- Taban Komiteleri Konfederasyonu) ve Fransa' da (bir kısmı sendikaların çatısı altında bir kısmı ise bağımsız örgütlenen) işsiz hareketleri, Kuzey ülkelerinde ortaya çıkan örneklerdendir. Yine, Kanada' da otomotiv işçilerinin eylemleri ve ABD' de 1995 yılından sonra AFL–CIO, bazılarınca THS tartışmaları içine dahil edilmektedir.

A. Tanım

THS, geleneksel sendikalardan farklı bir harekettir. Bu sendikal hareket, klasik sendikacılığı, özellikle İkinci Dünya Savaşı' nın ardından kapitalizmin yarattığı yeni işçi kitlelerini temsil etmekten uzak kaldığı, ideolojik hegemonyasını kaybettiği ve kapitalizmin yeniden yapılanmasına ilişkin gelişmelere karşı mücadele mekanizmaları geliştiremediği için eleştirmektedir. Klasik sendikacılığın bu durumunu bir sendikal kriz olarak okuyan THS, mevcut sendikal hareketin reformlarla değişmeyeceğini ve bunlara karşı geliştirilecek yeni mücadele alanlarını öngörmektedir (GAZİOĞLU, 2010: 52).

THS üzerine özel olarak eğilmiş iki isim Kim Moody ve Peter Waterman' dır. Her ikisinin yapmış olduğu tanım ve çalışmalar, bu konuda yapılmış diğer çalışmalara sıklıkla referans olmaktadırlar.

[8] Altın Çağ: İkinci Dünya Savaşı sonrasında başlayıp 1970' li yıllardaki ekonomik krize kadar süren, devletin ekonomi politikalarında etkin rol üstlendiği ve paralelinde emek ile sermaye sınıfı arasında göreli dengenin gerçekleştiği dönemdir. Bu dönemde, ücret, sosyal güvenlik ve sendikalaşma gibi konularda emekten yana olumlu gelişmelerin görülmüş, aynı zamanda sermaye birikim sürecinin hızlanması ve yoğunlaşmasına bağlı olarak kar oranları yükselişe geçmiştir.

THS' nin kuramsal açıdan popüler hale gelmesini ve tartışılmasını sağlayan başlıca kaynaklardan biri, Kim Moody' nin 1997 yılında yayınlandığı "*Workers in a Lean World*" adlı eseri olmuştur. Bu eser, bu alanda yapılan ilk çalışma olmasa da önemli katkılar yapmıştır. Bu konu üzerine çalışmış diğer kuramcılar da Moddy' nin hakkını teslim etmektedir. Örneğin, Peter Waterman, Moddy' nin yorumunun kendisinden daha etkili olduğunu kabul etmektedir. Rob Lambert ve Eddie Webster gibi isimler, küresel düzeyde THS kavramının Moody' nin kitabıyla birlikte sendika literatürüne girdiğini belirtmektedirler. Benzer şekilde Kim Spices, bu konuyu Kuzey Amerika' da popüler hale getiren ilk ismin Moody olduğunu ifade etmektedir (SCHIAVONE, 2007: 280).

Moody THS' nı yeni bir sendikacılık olarak ifade etmektedir. Bu yeni sendikacılık, Brezilya ve Güney Afrika gibi ülkelerde 1970' li yıllarda biçimlenmeye başlamıştır (MOODY, 1997: 208).

THS, son derece demokratik, toplu pazarlık süreçlerinde militan, taleplerini işçi sınıfının bütünü için savunan ve "birisi için zararlı olan herkes için zararlıdır"[9] yaklaşımına sahip olan bir sendikacılıktır. THS, (liberal ya da sosyal demokrat) bütün politik partilerden bağımsız örgütlenen ve mücadele eden, diğer sektörlerdeki çalışanlarla, onların sendikalarıyla ve çeşitli toplumsal hareketlerle ilişki kurarak politik ve sosyal alandaki gücünü artırmaya çalışan ve her türden baskıya karşı mücadele eden bir sendikacılıktır (MOODY, 1997: 4- 5).

Moody, günümüzde işin yapısında ortaya çıkan değişimin eski sendika yapılarını ve pratiklerini zayıflattığını ve yeni sendikal formların öne çıktığı belirtmektedir. Buna göre THS, işkolu veya meslek sendikacılığının özelliklerini taşımayan, toplu pazarlık sendikacılığından farklı, kapitalist küreselleşmeye başkaldırıyı içeren, bürokrasiye ve işbirlikçiliğe karşı, işçi sınıfı içinde farklılıkları dikkate alan, dinamik, ne sendikanın ne de üyelerin pasif olmadığı, demokratik, dayanışmacı, hem politik alanda hem de sokaklarda aktif bir şekilde yer alan, sınıfsal vizyona sahip, talepleri üyeleriyle ilgili olduğu kadar kapitalist ekonomi ve toplum yapısının beraberinde getirdiği sorunlarla da ilgili olan, sadece örgütlü işçileri değil yoksullar ve işsizler gibi toplumun diğer kesimleri arasında kendiliğinden

[9] Moody, Güney Afrika' nın Durban kentinde, 29 Kasım- 1 Aralık 1985 tarihleri arasında kurulan Güney Afrika İşçi Sendikaları Birliği (Congress of South African Trade Unions, COSATU) tüzüğünde yer alan slogana atıfta bulunmaktadır: "Birimize yapılmış bir haksızlık, hepimize yapılmış bir haksızlıktır." (ONBİRİNCİTEZ, 1987: 156).

gelişen başka toplumsal hareketleri de yönlendirme kapasitesine sahip bir sendikacılıktır (AKKAYA, 2004).

Moody, THS' yi ele alırken, sendikal demokrasiye, örgütlü olmayanların örgütlenmesi ve bunda sendika üyelerinin anahtar rolüne, ekonomik alandaki sendikal mücadelelerin politik mücadelelere rehberlik etmesine, sendikaların diğer sendikalarla ve dünya ölçeğindeki diğer işçilerle olduğu kadar toplumdaki diğer organizasyonlarla da ittifak yapmasına vurgu yapmaktadır (SCHIAVONE, 2007: 281).

THS üzerine çalışma yapan bir diğer önemli isim olan Peter Waterman, THS' yi "yeni toplumsal hareketler" bağlamında değerlendirmektedir. Waterman, 1970' lerden itibaren toplumsal hareketlere ilişkin yeni bir tartışmanın vücut bulduğunu ve bu tartışmanın referansının "yeni toplumsal çelişkiler", "yeni toplumsal konular" ve "yeni toplumsal hareketler" olduğunu belirtmektedir. Yeni toplumsal hareketlerden kast edilen; kadınlar, savaş karşıtları, farklı etnik kökenlere ait olanlar, çevreciler ve tüketiciler gibi kendine özgü taleplerle yola çıkan çeşitli toplumsal kesimler ve bunların örgütlenmeleridir (WATERMAN, 1993: 252).

Waterman, önceleri "Toplumsal Hareket Sendikacılığı" olarak adlandırdığı bu yeni harekete daha sonra "Yeni Emek Enternasyonalizmi" adını vermiş, daha da sonrasında ise "Yeni Toplumsal Sendikacılık" kavramını benimseyerek tartışmaya açmıştır (AKKAYA, 2001: 99).

THS' yi "Yeni Toplumsal Sendikacılık" kavramıyla ifade eden Waterman, THS' nin temel özelliklerini vurgulamıştır. Buna göre THS;

- Sadece daha iyi ücret ve daha iyi çalışma koşulları için değil; emeği ilgilendiren diğer konular için de mücadele etmelidir; örneğin, yatırımlar, yeni teknolojiler, taşeronluk, eğitim ve öğretim politikaları bunlardan bazılarıdır.
- Hiyerarşik, otoriter ve teknokratik çalışma yöntemlerine ve ilişkilerine karşı mücadele etmelidir.
- Toplumsal açıdan yararlı ürünlerin üretimi için mücadele etmelidir.
- Bireyin kültürel olarak kendini geliştirebilmesi (self – development) ve kendini gerçekleştirebilmesi (self – realization) için çalışma sürelerinin kısaltılması için mücadele etmelidir.

- Sendikalı olmayan ya da olamayan işçileri ya da diğer kategorileri kapsamalıdır; örneğin, küçük üreticiler, evde çalışanlar, köylüler, ev kadınları, teknisyenler ve profesyoneller bunlardandır.
- Sınıfsal orijinli olmayan ya da içerisinde farklı sınıfsal katmanları barındıran (multi-class) çeşitli demokratik hareketlerle ilişki kurmalıdır; örneğin, dinsel hareketler, ekolojik hareketler, kadın hareketleri, insan hakları hareketleri ve barış hareketleri gibi.
- Toplumsal yapıların ve ilişkilerin dönüşümü için çalışmalıdır; bunu, ekonomik alandan politik alana, sosyal alandan barınma ile ilgili konulara, yerel konulardan cinsiyete ilişkin sorunlara, çok çeşitli alanlarda, demokratik ve işbirliğine dayalı bir anlayışla gerçekleştirmelidir.
- Politik parti, cephe ve devlet gibi politik oluşumlarla bağımsızlık temelinde ilişki kurmalıdır; hatta bu tarz yapılarla kurulan ilişkide bağımsızlığın önemini vurgulamalıdır.
- Diğer potansiyel bağlaşıklarla ilişki kurmalıdır; bunu, otonom, eşitlikçi ve demokratik bir temelde gerçekleştirmelidir. Ne diğerlerinin önünde ne de arkasında konumlanmamalı; diğer bir deyişle, kendini ne öncü olarak görmeli ne de diğerlerine tabi olmalıdır.
- İşçileri ve sendikaları da yakından ilgilendiren ve son dönemde öne çıkan bazı duyarlılıkları dikkate almalıdır; bu kapsamda, otoriterliğe, bürokrasiye, cinsel ve ırksal ayrımcılığa karşı mücadele etmelidir.
- Hem işçiler arasında hem de işçilerle diğer toplumsal güçler arasında demokratik ve yatay ilişkiler kurulması için çalışmalıdır.
- İdeolojisine veya politik aidiyetine bakmaksızın, işçiler, toplum ve demokratik güçler arasında direkt iletişime ve uluslararası dayanışmaya önem vermelidir (WATERMAN, 1993: 266 – 267).

Waterman, “Yeni Toplumsal Sendikacılık” kavramını, kapitalizmin bugünkü aldığı biçime daha uygun olduğunu düşündüğü bir örgütlenme ve mücadele modelini ifade etmek için kullanmaktadır. Waterman’ a göre günümüz dünyası; kapitalizmin, devletin, emperyal yapının ve ataerkil gücün günbegün genişlediği ve dönüştüğü bir dünyadır. Bu durumun sonucu olarak, din, ulus, işçi eksenli “eski” hareketlerin yanında, yeni toplumsal hareketler ortaya çıkmıştır. Bunlar; feminist, anti – militarist, ekolojist, insan haklarını savunan ve benzeri hareketlerdir (WATERMAN, 2004: 134).

Waterman, “Yeni Toplumsal Sendikacılık” olarak adlandırdığı hareketleri tanımlar ve özelliklerini belirlerken kapitalizmin günümüzde aldığı biçimi referans almaktadır. Kapitalizmin yetmişlerde belirginleşen yeniden yapılanma süreci, bir önceki dönemin paradigmalarını değişikliğe uğratmış ve emek hareketleri, sendikalar ve daha özel olarak da siyasi “sol” hareket bundan birinci derecede etkilenmiştir. Waterman, günümüz kapitalizminin “sol” tarafından üç farklı şekilde karşılandığını ifade etmektedir: Bunlardan biri, kapitalizmin merkeziliğini ve “emek-sermaye çelişkisinin önceliğini” yeniden öne sürmektedir. Bir başkası, “kapitalizm-sonrası”, “sanayi-sonrası”, “Marksizm-sonrası”, “tarih-sonrası” ya da “modern-sonrası” bir çağda olduğumuzu ve yeni toplumsal öznelerin, kimliklerin ve hareketlerin işçi sınıfının yerini aldığını ileri sürmektedir. Üçüncüsü ise, Waterman’ ın konumudur; yani, “işçi hareketlerinin rolüne ilişkin anlayışımızı yeniden kavramlaştırmak ve genişletmektir” (WATERMAN, 2004: 134). Waterman, “Yeni Toplumsal Hareketler” olarak adlandırdığı hareketleri ele alırken, kendi konumunu iki “uç” görüşten ayırmaktadır; buna göre, ne emek-sermaye çelişkisinin “birincil çelişki” olduğuna dayalı Marksist görüşü ne de sınıfın ontolojik olarak sorgulandığı “post” ön ekli görüşleri benimsemektedir. Waterman’ ın -bu konuda- Marksist görüşten ayrılmasının arkasında iki temel neden vardır. Birincisi, kapitalizmin –“klasik Marksist şablonda olduğu gibi”- (ekonomik) alt yapı/ (siyasi, kültürel, ideolojik) üst yapı terimlerine indirgenemeyeceği fikri; ikincisi, Marksist-Leninist bakışın sendikaları sosyalist mücadelenin bir aracı olarak gördüğü düşüncesi ve buna karşı tavrıdır. Waterman’ ın konumlandığı yer, “birincil çelişki” meselesini emek-sermaye üzerinden açıklamaz. Waterman’ a göre, kapitalizmde, emek-sermaye çelişkisinin merkeziliği azalmakta, buna karşın toplumsal çelişkilerin sayısı, önemi ve kapsamı büyütmektedir (WATERMAN, 2004: 137). Toplumsal çelişkilerin sayısı, önemi ve kapsamı büyüdükçe de, yeni toplumsal hareketler öne çıkmakta ve toplumun farklı kesimlerinin farklı talepleri, “temel meseleler” olarak kendini göstermektedir.

Waterman’ a göre, yeni toplumsal hareketler, “temel meseleler” peşinde koşan hareketlerdir. Çünkü, barış, ekolojik sürdürülebilirlik, dünya nüfusunun çoğunluğu (özellikle de kadınlar) için insan hakları, bir toplumun -kapitalist olsun ya da olmasın- asgari varlık koşullarıdır (WATERMAN, 2004: 137). Bu meselelerin her biri, en az emek-sermaye çelişkisi kadar aslidir ve hiçbiri bir diğerinden daha önemli veya önemsiz değildir. O halde, sermayeye, devlete, sanayileşmeye, ataerkilliğe, ırkçılığa ve her türden sömürü ve baskıya karşı, sınıf hareketleri ve toplumsal hareketler eş anlı olarak mücadele etmelidirler (WATERMAN, 2004: 140).

Waterman' a göre Moody' nin daha sınıfsal perspektifli bir tanım geliştirdiği ileri sürülmektedir. Moody' nin daha açık bir şekilde anti- kapitalist olduğu ve sendikaların sınıf içerikli bir mücadeleye sahip olması gerektiği belirtilmektedir (AKKAYA, 2001: 101).

Moody ile Waterman' ın tanımları, var olanla temenninin bileşiminden oluşmaktadır denilebilir. Bu tanımlar, Güney Afrika, Brezilya, Güney Kore ve Filipinler' de yaşanmış deneyimlerin ortak özelliklerinden yola çıkılarak yapılmış olsalar da, bu deneyimlerin içinde barındırdığı varsayılan potansiyellere dayalı olarak da geliştirilmişlerdir. Buna göre THS, bir önceki dönemde egemen olan geleneksel sendikal modelin yeni dönemde etkisizleşmesi ve güçsüzleşmesine paralel biçimde alternatif olarak ortaya çıkmaktadır. Bu hareket, sadece güçlü bir biçimde ortaya çıktığı Güney Afrika, Brezilya, Güney Kore ve Filipinler gibi ülkelere ait bir olgu olarak ele alınmamalıdır; aynı zamanda dünyanın diğer ülkelerindeki emek hareketleri için de ilham kaynağı olmalıdır. Hatta neoliberal ekonomi politikalarının ve küreselleşme denilen sürecin dünyanın bütününü eş anlı ve benzer olarak dönüştürdüğü göz önüne alındığında, bu hareketin yeni bir enternasyonal yaratma potansiyeli vardır.

Waterman, küresel ölçekte yeni bir toplumsal sendikacılığın ortaya çıktığını ve ortaya çıkan bu sendikacılığın küresel adalet ve dayanışma hareketinin bir parçası olduğunu düşünmektedir (FAIRBROTHER ve WEBSTER, 2008: 311). Bu yeni küresel hareketin örgütlenme biçimi ise, bir örgütten çok iletişim ağına (*network*) benzemektedir (WATERMAN, 2004: 138). Burada ihtiyaç duyulan, "radikal" ve "devrimci" sendikalarla birlikte bürokrasinin, hiyerarşinin, ritüellerin ve dogmaların son bulmasıdır (WATERMAN, 2008: 308).

Sonuç olarak THS, çalışma yaşamından kaynaklanan sorunların ötesinde işçilerin, emekçilerin ve ötekileştirilenlerin karşı karşıya kaldıkları bütün sorunları gündemine alan; sadece işçileri değil toplumun sömürülen ve ezilen bütün kesimlerini örgütlemeye çalışan; toplu pazarlık gibi süreçleri reddetmemekle birlikte kendisini geleneksel mücadele araçlarıyla sınırlandırmayan; yukarıdan aşağıya değil aşağıdan yukarıya örgütlenen ve üyelerinin aktif denetimine bağlı olarak sendika içi demokrasiyi uygulamaya çalışan; devletten, sermayeden ve politik partilerden bağımsız kalmayı ilke edinen ve toplumdaki diğer ilerici güçlerle eşit düzeyde ittifaklar kurmayı ihmal etmeyen bir sendikacılıktır.

B. Unsurları

THS' nin tanımlanması, bu tarz hareketlerin özelliklerinin ve temel unsurlarının belirlenmesini gerektirmektedir. Sözü edilen hareketlerin örgütlenme modelleri, mücadele yöntemleri ve amaçları üzerine belirlemelerde bulunmak, geleneksel sendikalarla ve sendikacılık hareketiyle karşılaştırma yapmayı da içeren bir süreçtir.

1. Geleneksel Sendikal Örgütlenmeden Farklılığı

Geleneksel sendikalar denildiğinde, tek bir sendika tipinden söz edilmemektedir. Bu kavram, birçok sendika tipini kapsayacak şekilde kullanılmaktadır. Birbiriden çok farklı özellikler gösteren çok çeşitli sendika tiplerinin "geleneksel sendika" kavramı altında toplanması, bu sendikaların belirli bir dönemin egemen paradigmaları üzerinden tanımlanıyor olmalarıyla izah edilebilir.

Örneğin, "işyeri sendikacılığı" ile "politik sendikacılık" birbirinden çok farklı iki sendika tipidir. Biri "ekonomik" mücadeleyi esas alırken diğeri daha üst düzeyli ve iktidara ilişkin bir mücadeleyi esas almaktadır. Biri büyük ölçüde ücret mücadelesi yürütürken diğeri politik düzeni değiştirmeyi amaçlamaktadır. Yine de, bu iki sendika tipi, aynı tarihsel kesitte geçerli olan değerler dizisi altında ortaya çıkmış ve faaliyet yürütmüştür. Seksenli yıllara kadar dünyada geçerli olan ekonomik ve politik düzen, sosyal ve kültürel değerler dizisi ve teknolojik gelişme düzeyi, bu dönemin sınıfsal kompozisyonunu ve ideolojik konumlanışını etkilemiştir. Sendikalar için de aynı durum geçerlidir; sendikalar da bu dönemde geçerli olan sınıfsal ilişkiler ve ideolojik atmosferde faaliyet yürütmüşlerdir. Seksenli yıllara kadar -"sosyalist" denilen ülkelerdeki devlet merkezli sendikaları bir kenara bırakırsak- kapitalist ülkelerde faaliyet yürüten sendikaların örgütlenme modelini ve mücadele anlayışını biçimlendiren genel çerçeve, ekonomide Keynesçi politikalar ve üretimde Taylorist/ Fordist model olmuştur. Özellikle gelişmiş ülkelerde sendikaların pozisyonunu belirleyen en önemli etken, emek- sermaye- devlet arasındaki korporatist ilişki biçimi olmuştur. Bu ilişki biçiminin şekillendirdiği sınıfsal kompozisyon, sendikal hareketi de biçimlendirmiştir. Sendikal hareket, bütün farklılıklarına rağmen, aynı işçi kitlesine dayalı olarak faaliyet yürütmüştür (YÖN, 1997: 64).

Ian Robinson, sendikalara ilişkin dört boyut belirlemekte ve bu dört boyut üzerinden yaptığı sınıflandırmayı temel alarak THS ile diğer sendika tiplerini karşılaştırmaktadır. Buna göre sendikalar;

- Üyeleriyle ilişkileri bakımından *gönüllülüğe dayalı* ya da *zorunluluğa dayalı*,
- Devlet, parti ya da işveren gibi ekonomik ve politik yapılarla ilişkileri bakımından *bağımsız* ya da *bağımlı*,
- Ulusal ve uluslararası alanda kendi üyesi olmayan işçilerle ilişkileri bakımından *kapsayıcı* ya da *dışlayıcı*,
- Mevcut ekonomik ve politik sistemle ilişkileri bakımından *eleştirel* ya da *eleştirel olmayan* biçiminde sınıflandırılmaktadır (ROBINSON, 2000: 110).

Tablo 3: Sendikaların Sınıflandırılması İçin Dört Boyut

Gönüllülüğe Dayalı	Sendikaya katılım ve sendikada yer alma kişisel tercih ve bağlılığa dayanmaktadır.	**Zorunluluğa Dayalı**	Sendikaya katılım ve sendikada yer alma devlet, işveren ya da sendikal zora dayanmaktadır.
Bağımsız	Amaçlarını belirlerken üyelerine ve liderlerine dayanmaktadır.	**Bağımlı**	Amaçlarını dışsal aktörlerden ithal etmektedir.
Kapsayıcı	Sadece bulunduğu işyerindeki ya da işletmedeki işçileri değil, diğer işçileri ya da toplumsal grupları da örgütlemeyi amaçlamaktadır.	**Dışlayıcı**	Sadece aynı işyerinde bulunan, aynı mesleği icra eden ya da aynı işkolunda yer alan işçileri örgütlemeyi amaçlamaktadır.
Eleştirel	Mevcut ekonomik ve politik sistemin kendisini eleştirmektedir.	**Eleştirel Olmayan**	Ekonomik ve politik sistemi eleştirmemektedir.

Kaynak: ROBINSON Ian. 2000. “Neoliberal Restructuring and U.S. Unions: Toward Social Movement Unionism?”. Critical Sociology. Cilt: 26. s. 110-113’ den yararlanılarak hazırlanmıştır.

Robinson, geleneksel sendikaları bu dört boyuta bağlı olarak; “işletme sendikacılığı”, “sosyal sendikacılık” ve “ideolojik sendikacılık” olarak gruplandırmakta ve bunları THS ile karşılaştırmaktadır.

Tablo 4: Robinson'a Göre Sendikacılık Biçimleri

İşletme veya İşyeri Sendikacılığı	Sosyal Sendikacılık	İdeolojik Sendikacılık	THS
- Dışlayıcı - Eleştirel değil	- Kapsayıcı - Eleştirel değil	- Kapsayıcı - Eleştirel - Bağımlı	- Kapsayıcı - Eleştirel - Bağımsız - Gönüllülüğe dayalı

Kaynak: ROBINSON Ian. 2000. "Neoliberal Restructuring and U.S. Unions: Toward Social Movement Unionism?". Critical Sociology. Cilt: 26. s. 113-115' den yararlanılarak hazırlanmıştır.

Robinson' un karşılaştırmasına göre, "işletme veya işyeri sendikacılığı", sadece bulunduğu işyerindeki işçileri örgütlemesinden dolayı, *dışlayıcı* niteliğe sahiptir. Amerikan ya da Japon tipi olarak da adlandırılan bu sendikacılık, aynı zamanda, sadece bulunduğu işyeriyle ilgili konulara odaklanmakta ve mevcut ekonomik ve politik sisteme karşı herhangi bir eleştiri yöneltmemektedir.

Aynı tabloda, "sosyal sendikacılık" olarak yer alan sendikal model, işletme sendikacılığında olduğu gibi sadece bulunduğu işyerindeki işçileri örgütlemeyi amaçlamadığı ve işçi sınıfının daha geniş kesimlerine ulaşma amacı taşıdığı için *kapsayıcı* özelliğe sahiptir. Özellikle, korporatist ilişkilerin egemen olması durumunda etkili olan bu sendika tipi, kapsayıcılık özelliği bakımından işletme sendikacılığından ayrılsa da, mevcut ekonomik ve politik sistemin kendisine yönelik eleştiri yöneltmediği, bilakis mevcut sisteme uyum sağladıkları için ideolojik sendikacılıktan ve THS' den ayrılmaktadır.

Bir diğeri, yani "ideolojik sendikacılık", bütün işçilere ya da bazen bütün insanlığa seslendiği iddiasındadır ve bu özelliğinden dolayı *kapsayıcı*dır. Bu sendikalar, kendilerini, belirli bir ideoloji ya da belirli bir inanç üzerinden tanımlamakta ve buradan hareketle mevcut ekonomik ve politik sisteme karşı son derece eleştirel olabilmektedirler. Örneğin, "Hıristiyan Sendikacılığı" ya da sosyalist ideolojiye sahip sendikalar bunlardandır. Bu tip sendikalar, çoğu kez, belirli bir politik

partiyle ya da bazen belirli bir ideoloji üzerinden tanımlanmış bir devletle (örneğin sosyalist ve faşist ülkelerde olduğu gibi) çok sıkı bağlara sahip durumdadırlar. Böyle bir devlet örgütlenmesi altında kurulduklarında da, işçileri, gönüllülük esasına göre değil, zora dayalı olarak örgütleyebilmektedirler.

THS ise, sözü edilen sendikacılık modellerinden farklıdır. Her şeyden önce, kendisini sadece işçi sınıfını örgütlemekle sınırlandırmadığı için *kapsayıcı* bir sendikacılıktır. Sadece ücret mücadelesi gibi geleneksel amaçlara sahip olmadığı, mevcut ekonomik ve politik düzeni büyük ölçüde değiştirmeyi hedeflediği için *eleştirel* bir niteliğe sahiptir. THS, ne devletle ne de herhangi bir işveren ya da politik partiyle organik bir bağa sahip olmadığı için *bağımsız* karakterdedir. Son olarak, işçiler bu tip sendikalarla gönüllülük temelinde ilişki kurmaktadırlar.

Gerçekten de Robinson' un karşılaştırmasında da görüldüğü gibi, THS, geleneksel sendikacılığın çeşitli türlerinden farklıdır. THS, 1980' li yıllardan sonra ortaya çıkan yeni koşulların bir ürünü olarak değerlendirilmelidir.

a) Biçimsel Farklılık

Geleneksel sendikalar, genellikle, ücret ve çalışma koşullarına odaklanan, (ya bir işyerindeki ya da bir işkolundaki işçiler olmak üzere) işçi sınıfının belirli bir kesimini temsil eden, mücadelesini toplu pazarlıkla sınırlandıran ve pazarlık sürecinin tıkanması durumunda nihai olarak yasal greve başvuran sendikaları ifade etmek amacıyla kullanılmaktadır. Çoğu kapitalist ülkede egemen olan sendikal tarz da budur. Geleneksel sendikalar, 19. yüzyılın sonlarında ortaya çıkmış, özellikle de İkinci Dünya Savaşı' ndan sonra başta endüstrileşmiş kapitalist ülkeler olmak üzere çoğu ülkede güçlenmişlerdir.

Sendikacılık modelleri içerisinde, özellikle "işyeri sendikacılığı" veya "işletme sendikacılığı" olarak da bilinen Amerikan/ Japon tipi sendikacılık, sadece mesleki ve işyeriyle ilgili konulara odaklanmaktadır. Belirli bir işyerinde ya da işkolunda çalışan işçileri örgütleyen bu sendika tipi, sadece işten kaynaklanan konulara odaklanmakta ve çoğu kez sadece ücret mücadelesiyle yetinmektedir. Bu tip sendikalar, işletme stratejisi ile uyumlu bir çizgide faaliyet yürütürlerken, işletme bünyesinde oluşturulan "yönetime katılma" araçlarında yer alabilmektedirler.

Amerikan tipi "ekonomik" sendikacılık olarak da ifade edilen bu tür sendikacılık, sadece işyeriyle ilgili konulara odaklanmakta ve hakim ekonomik politik sisteme angaje bir şekilde var olmaktadır (HIRSCHSOHN, 2007: 9). Kendilerini

ücret mücadelesi ve işten kaynaklanan sorunlara odaklayan bu sendikacılık, ekonomik-politik düzene herhangi bir eleştiri getirmemekte ve düzene karşı mücadele etmeyi gündemine almamaktadır.

THS ise, sadece işten kaynaklanan sorunlarla ilgilenmeyen bir sendikacılıktır. THS, ne sadece belirli bir işyerindeki veya işkolundaki sendikaları örgütlemekle yetinmektedir ne de kendisini sadece ücret mücadelesiyle sınırlandırmaktadır. Bu sendikacılık, işçileri, işçilerin ailelerini, işçilerin yaşadıkları mahalleleri ve hatta halkı örgütlemeyi amaçlayan, sadece işten kaynaklanan sorunları gündemine almakla yetinmeyen bir sendikacılıktır.

THS, kendisini, sadece bir işyerinde ya da bir işkolundaki işçilerin salt çalışmadan kaynaklanan sorunlarıyla sınırlandırmamaktadır. Yaşadıkları ülkede ve toplumda, işçileri etkileyen her sorun, THS' nin asli gündemidir ve bu sorunlara karşı aktif mücadele yürütmektedir (GINDIN, 1995: 268). Örneğin, belirli bir işyerindeki ücret sorunu ne kadar temel bir mücadele konusuysa, ülkenin ekonomik ve politik düzenine karşı mücadele de o derece temeldir. Bunlardan biri asıl gündem, diğeri ise tali gündem olarak değerlendirilmemektedir. Dolayısıyla, toplu pazarlık düzenine bağlı olmadığı gibi, grev de sadece yasal sınırlar içerisinde başvurulacak bir mücadele aracı değildir.

THS' nin mücadele anlayışı, toplu pazarlık süreçleri ile sınırlı değildir. Geleneksel sendikalar, genel olarak, toplu pazarlık ve toplu sözleşme düzenine bağlı, işçilerin ücret ve çalışma koşullarına (dolayısıyla daha çok işyeriyle ilgili sorunlara) odaklanan, mevcut ekonomik ve politik sisteme karşı olmayan sendikalar olarak tanımlanabilmektedir. Bu sendikalar, emek- sermaye- devlet arasındaki göreli uzlaşmanın geçerli olduğu bir dönemin ürünüdürler. Bu haliyle, bu uzlaşmanın sermaye lehine bozulduğu dönemde etkilerini ve güçlerini yitirmeye başlamışlardır. THS ise, toplu pazarlık süreçlerini reddetmemekle birlikte, bu düzene bağlı bir sendikal yaklaşım değildir. Hatta bu hareket, "serbest toplu sözleşme" ekonomizmini ve "siyasi pazarlık" geleneğini karşısına alan yeni tipte bir sendikacılıktır (MUNCK, 2003: 152). Bu sendikacılık, ücret ve çalışma koşulları üzerinde yapılan pazarlıkları esas almamaktadır; ücret ve çalışma koşullarının yanında, ulaşım, konut, eğitim, sağlık ve taşeronluk gibi sorunlar da sendikal mücadelenin başlıca konusu olarak görülmektedir (DOĞRUER, 2004). Kendisini toplu pazarlık süreciyle sınırlandırmayan, işçilerin ücretleri ve çalışma koşullarıyla yakından ilgili olduğu kadar mevcut ekonomik ve politik sisteme de karşı radikal eleştiriler yönelten ve

mücadele eden bir sendikacılıktır. İşçilerin ücretleri, çalışma koşulları, işyeriyle ilgili diğer konular bu sendikal hareketin temel konularından bir kısmını oluştururken, bunların da ötesinde, mevcut ekonomik ve politik sistem de bu hareketin ana gündemini oluşturmaktadır. Kaldı ki bu hareketlerin ilk örnekleri, Brezilya, Güney Kore ve Filipinler' de olduğu gibi diktatörlükler ve Güney Afrika' da olduğu gibi ırkçı rejim altında ortaya çıkmış oldukları ve bu rejimlerle mücadele ettiklerinden yola çıkarak, doğallığıyla işyerinin ötesinde politik sorunlarla birebir ilişkilidirler. THS, işyeriyle ilgili sorunları ihmal etmemekle ve kendisini toplu pazarlık düzenine bağlamamakla birlikte, ekonomik ve politik düzeni dönüştürmeyi de amaçlamaktadır.

b) Örgütlenme Kapsam ve Düzeyinde Farklılık

Geleneksel sendikalar, genellikle belirli bir işyerinde ya da belirli bir işkolunda örgütlenirken, sınıf içi ayrımları da genellikle göz önünde tutmaktadırlar. Örneğin, bu tip sendikalar, "mavi yakalı" olarak adlandırılan ve doğrudan üretim süreci içerisinde yer alan işçilerle "beyaz yakalı" denilen ve doğrudan üretim süreci içerisinde konumlanmayan işçileri aynı çatı altında örgütlememektedirler. Benzer şekilde, tam zamanlı çalışmaya dayalı veya formel alanda istihdam edilen işçilerle, standart dışı çalışma biçimine dayalı veya enformel alanda istihdam edilen işçilerin aynı çatı altında örgütlenmesi söz konusu değildir.

THS ise, işçileri (işyeri/ işkolu, mavi yakalı/ beyaz yakalı, kafa emekçisi/ kol emekçisi, nitelikli/ niteliksiz, formel/ enformel, tam zamanlı/ kısmi zamanlı, çekirdek/ çevre gibi ayrımları dikkate almadan) bir bütün olarak örgütlemeyi ve harekete geçirmeyi esas alan bir sendikacılıktır. İşçileri, ne işyerine veya işkoluna dayalı ayrımları ne de mesleki ya da işçi sınıfı içindeki farklılıkları önemsemeden örgütlemektedir.

THS, işçilerin bir bölümünü değil, bütününü örgütlemeyi amaçlamaktadırlar. Ülke sınırları içerisindeki bütün işçileri çatısı altında toplamayı amaçlarken, bunun da ötesinde bütün emekçileri örgütlemeyi hedeflemektedir. İşçileri, emekçileri, işsizleri, yoksulları, evsizleri, dışlanmışları, toplumun ezilen ve sömürülen bütün kesimlerini örgütleyerek ve onların taleplerini kendi talepleriyle birleştirerek mücadele etmektedir. Böylece, işçi sınıfının talepleriyle ve mücadelesiyle, toplumun diğer emekçi kesimlerini ve dışlanmışlarını harekete geçirebilmektedir.

Geleneksel sendikalar için mekânsal açıdan örgütlenme yeri genellikle işyeridir. Geleneksel sendikaların örgütlenme mekânının işyeriyle sınırlı olması ile bu tip sendikaların toplu pazarlık düzenine bağlı olmaları madalyonun iki yüzü

gibidir. Bu sendikalar için ücret düzeyi temel sorundur ve bu sorun, toplu pazarlık süreci sonunda imzalanan sözleşmede çözüme kavuşmaktadır. Ücret düzeyi ve ücret artışı dışında gerçek anlamda gündemi olmayan bir sendika için işyeri dışında da örgütlenmek herhangi bir anlam taşımamaktadır.

THS ise, örgütlenmesini işyeri veya işletmeyle sınırlı tutmamaktadır. İşyeri ve işletmeyle birlikte, işçilerin yoğun olarak yaşadıkları sokaklar, mahalleleri ve semtleri aynı sendikal örgütlenmenin mekânı olarak öngörülmektedir (DOĞRUER, 2004). THS, toplu pazarlık düzenine bağlı ücret mücadelesiyle yetinmediği gibi, işyerinde örgütlenmekle de yetinmemektedir. İşyeri dışında da örgütlenmesi, bu sendikacılığın işçilerin yaşamlarını etkileyen her türden sorunu gündemine almasıyla ve hatta ekonomik ve politik düzenin değiştirilmesine yönelik bir perspektife sahip olmasıyla ilgilidir. THS, işçileri, memurları, işsizleri, yoksulları ve dışlanmışları örgütleyerek mevcut ekonomik politik düzene karşı mücadele etmektedir.

Bu açıdan, THS ile "sınıf sendikacılığı" ve "kitle sendikacılığı" arasında bir benzerlik olduğu açıktır. Sınıf ve kitle sendikacılığı olarak adlandırılan sendikal modeller de kendisini toplu sözleşme mücadelesi ile sınırlı tutmamakta, bir toplumsal hareket olarak örgütlenmekte ve başından itibaren siyasal mücadele (işçi sınıfının devlet ve sermaye sınıfı ile bütünsel mücadelesi anlamında) ile bağlantılı biçimde geliştirilmesi ilkesine dayanmaktadır. Ama THS, bu iki sendikal modelden de farklıdır. Sınıf ve kitle sendikacılığı, büyük ölçekli işyeri temelinde örgütlenen işkolu sendikaları olarak gelişmişken, THS, işyeri ve işkolu sınırlarının dışında, işçi sınıfını, çalışanıyla işsiziyle bir bütün olarak, aileleriyle ve diğer halk katmanlarıyla birlikte örgütleyen ve mücadeleye yönelten organlara dayanmaktadır (YÖN, 1997: 70).

THS, sendikal mücadeleyi, klasik anlamda bir işçi-işveren ilişkisinin olmadığı, ya da çok net gözlenemediği alanları da içerecek şekilde genişletmektedir. Çünkü, kapitalizm, artık fabrikalarda ya da şirketlerde, kim olduğu kolaylıkla ayırt edilebilen "çalışan" profilinin dışında bir işçi sınıfı yaratmakta ve artık bu sınıfa; ev kadınlarından işsizlere, evde çalışanlardan yarı zamanlı çalışanlara, sözleşmeli çalışanlardan tarım işçilerine, kadınlardan zanaatkarlara, hizmet sektöründe çalışanlardan farklı etnik gruplara kadar çok farklı toplumsal kesimler dahil olmaktadır. Bu tanımsal genişleme, mücadele alanında da bir genişlemeyi beraberinde getirmekte ve mücadele alanı işyerinin dışına çıkmakta, tüm toplumsal ilişkileri içerecek şekilde yayılmaktadır. Dolayısıyla THS, mücadeleyi, işverenle

sendikal pazarlıkları ücret artışı talebinden ibaret sayan klasik mücadelenin ötesine taşımakta; işçi sınıfının kendi içindeki farklılıkların ve sınıfın karmaşık yapılanmasının farkındalığıyla hareket edilmesini öngörmektedir. Bu anlamda çalışanıyla, işsiziyle ve ezilen diğer toplumsal kesimlerle bir bütün olan işçi sınıfı bileşenleri, sadece işçi-işveren ilişkisi içerisinde değil, dahil olduğu diğer toplumsal ilişki ağları içinde de örgütlenmektedir. Buna, aile, akrabalık, komşuluk ilişkileri de dahildir. Yani, büyük yığınları sömürüldüğü tüm mekanlar ve statüler içinde kucaklayabilecek esneklikte bir heterojen örgütlenmelere dizisi öngörmektedir. Dolayısıyla sınıf mücadelesini işyeri merkezli olmaktan çıkarmakta ve çok çeşitli toplumsal ve ekonomik ilişkileri de mücadeleye dahil etmektedir (GAZİOĞLU, 2010: 52 – 53).

c) Mücadele Yönteminde Farklılık

THS, kendisini toplu pazarlık ve yasal grev gibi araçlarla sınırlı tutmamakta ve bu anlamda geleneksel sendikalardan farklılaşmaktadır. Geleneksel sendikalar, grev silahını, çoğu kez toplu pazarlık süreçlerinin tıkanması durumunda ve yasalara bağlı olarak kullanırlarken, THS' de grev, ne toplu pazarlık süreçleriyle ne de yasalarla sınırlı olarak ele alınmaktadır. Kaldı ki, THS' de grev, "genel grev" olarak değil "halk grevi" olarak gerçekleştirilmektedir. Halk grevi denilen eylem biçimi, sadece işçilerin değil, bütün toplumun katıldığı ve gerçek anlamda hayatın durdurulduğu eylemlerdir. Halk grevinde bütün ulaşım durmakta, bütün işyerleri kapatılmakta ve hatta balıkçılar bile denize açılmamaktadırlar (ÇİDAMLI, 2004). Bu açıdan, THS' de grev, sadece işçilerin katıldığı ve ana gündemi işyeri olan bir eylem değil, toplumun farklı kesimlerinin farklı sorunlarını da kapsayan toplumsal bir harekettir. Ve bu hareketin kaynağı yasallık değil meşruluktur.

THS' de mücadele alanı, geleneksel sendikalarda olduğu gibi ya "ekonomi" ya da "siyaset" ile sınırlı değildir. Mücadele alanı, bir bütün olarak topluma yayılmakta ve aynı derecede, ulusal düzeyden hem yerel hem de küresel düzeylere kaymaktadır. "Politik açıdan "solda", "sağda" ya da "merkezde" yer alan geleneksel işçi hareketleri, tipik olarak (sermayeye karşı) ekonomik mücadeleyi ya da (devlete karşı) siyasal mücadeleyi ya da siyasal-ekonomik olarak adlandırılan sendikacılığın çeşitli bileşimlerini ve evrelerini öncelikli görmekteyken, yeni toplumsal hareketler, sermayenin ve devletin dışında ya da onlardan bağımsız olarak halkın öz-örgütlenmesi biçiminde örgütlenmektedir (WATERMAN, 2004: 138).

2. Radikal ve Değişimci Oluşu

Geleneksel sendikalar, mevcut ekonomik politik sistem içerisinde faaliyet yürütmektedir. Bu sendikalar için ekonomik ve politik düzenin eleştirilmesi ve dönüştürülmesi söz konusu değildir. Hatta bu sendikalar çoğu zaman, kendi varlıklarını parçası oldukları ekonomik politik sisteme borçludurlar. Özellikle, İkinci Dünya Savaşı sonrasında, başta Avrupa ülkeleri olmak üzere kapitalist ülkelerin çoğunda, emek- sermaye- devlet üçlüsünden oluşan korporatist yapılar kurulmuş, sendikalar da bu yapının bir parçası olmuşlar ve düzenin devamlılığını sağlamışlardır.

Sendikalar, sermaye ve devletle uzlaşmanın sonucu olarak kurulan bu yapıyı eleştirmek ve dönüştürmek bir yana, korumak ve sürdürmek için çabalamışlardır. Bu dönemde, Keynesçi ekonomi politikalarının uygulanmasına bağlı olarak, emekçilerin ücretlerinde ve sosyal haklarında göreli olumlu gelişmeler görülmüş, bu durum sendikaların düzene ilişkin radikal taleplerini törpülememiştir.

1980' li yıllardan sonra, bu yapı bozulmuş ve sermaye üstünlüğü ele geçirmiştir. Bu dönemde, ekonomi politikalarında değişim görülmüş, devletin ekonomi üzerindeki etkinliği zayıflamış ve sermaye lehine düzenlemeler gerçekleştirilmiştir. Bu değişiklikler, sendikaları olumsuz etkilemiş, sendikaların üye sayıları ve güçleri azalmıştır.

THS ise, özellikle mevcut yaşanmış örnekler bağlamında geleneksel sendikalardan farklı olarak büyük ölçüde mevcut düzeni değiştirmeyi amaçlamaktadır. Ortaya çıktığı her ülkede işçileri ve halkın diğer ezilen kesimlerini örgütlemeyi ve harekete geçirmeyi amaçlayarak mevcut düzeni değiştirmeye çalışmıştır. Örneğin, THS' nin en bilinen örneği olan COSATU Güney Afrika' daki *Apartheid* rejimine son vermeyi amaçlayan bir hareket olmuştur. Brezilya' daki CUT askeri rejime, Filipinler' deki KMU diktatörlüğe ve Güney Kore' deki KCTU yine askeri rejime karşı örgütlenmiş ve mücadele etmiştir.

Bu çerçevede değerlendirildiğinde THS, militan bir sendikacılıktır ve radikaldir. Bünyesine kattığı işçileri ve toplumun diğer kesimlerini eyleme yöneltmekte ve bunu yaparken yasallığı önemsememektedir.

Bu hareketi, diğer sendikacılıktan ayıran en önemli özelliklerden biri, kısa sürede dayandığı imalat sanayi işçilerinin yanı sıra kamu çalışanlarını, hizmet sektörü işçilerini bünyesinde toplaması ve radikalleştirmesi ve Güney Afrika,

Brezilya ve Güney Kore ve Filipinler gibi ülkelerde gelişen bu sendikacılığın yeni üyeleri ile birlikte toplumsal muhalefetin merkezine dönüşmesidir. Eylem içinde ortaya çıkıp gelişen THS, genellikle hukuksal yapılar olarak değil, mevcut çalışma ilişkileri mevzuatının verili zemini dışında doğmuştur. THS, adı geçen ülkelerde otoriter yönetimlerden demokrasiye geçiş süreçlerinde önemli katkılarda bulunmuşlardır (AKKAYA, 2001: 102).

THS' nin bu özellikleri, ilk bakışta, sosyalist ideolojiye sahip politik sendikalarla benziyor izlenimi verebilirse de, bu iki sendikal tarz birbirinden çok farklıdır. Kapitalist bir sistemde mücadele eden, sosyalist ideolojiyle donanmış politik bir sendikanın da ekonomik politik düzeni değiştirmek gibi bir amacı olabilir. Ama THS ile aralarında önemli farklılıklar söz konusudur.

Hirschsohn, bu konuda şu notu düşmektedir: "İşletme tipi sendikacılık, işyerine odaklanırken, egemen ekonomik ve politik sistemi ihmal etmekte; buna karşın politik sendikacılık ise, daha önemli olduğunu ileri sürdüğü politik konular adına işyeriyle ilgili konuları ihmal etmektedir" (HIRSCHSOHN, 2007: 9).

Tablo 5: THS İle Politik Sendikacılığın Karşılaştırılması

	Politik Sendikacılık	**THS**
Politik bir partiyle ilişki	Bir politik parti ya da devletin tahakkümü altındadır ya da bunlardan birinin müttefikidir ve meşruluğunu politik bir güçten almaktadır.	Bağımsızdır; fakat diğer toplumsal hareketler ve politik örgütlerle ittifaklar yapabilir.
Rol	Kapitalistlerin ve yönetimin egemen olduğu bir topluma karşı, sosyalist ya da emek hareketi altında, işçi sınıfının bütününü temsil etmektedir.	Politik mücadelenin ve toplumsal dönüşümün diğer parçalarıyla işçileri birleştirerek, çok – sınıflı demokratik bir hareketle işçileri temsil etmektedir.
Strateji ve program	Politik partinin gündemine dayanmaktadır.	Hem üretim süreciyle hem de toplumla ve devlet gücüyle ilgili konular; radikal toplumsal dönüşüm, insan hakları ve sosyal adalet için mücadele yer almaktadır.
İşyeri konuları	Tamamen olmasa da genellikle "daha önemli" görülen politik gündem adına ihmal edilmektedir.	Ücretler, işçi hakları ve işçi denetimi gibi konulara yönelik işyeri mücadelesine son derece önem verilmektedir.
Toplu pazarlık süreci	Toplu pazarlık, endüstri düzeyinde ya da ulusal düzeyde yapılmaktadır.	Toplu pazarlık, endüstri ya da işyeri düzeyinde yapılmaktadır.
Kamu politikalarına katılım ve devletle ilişki	Korporatist katılım	Radikal reform stratejisi - Kitlesel hareket ve genel grevle birlikte korporatist kurumlarda müzakere sürecini birleştirmektedir; stratejik olarak kararsızlık - iktidar partisi haline gelmekten kaçınmaktadır.
Sendikal yapı	İçsel bağlılık ve yetkililerin belirleyiciliğinde merkezi karar alma	İşçi denetimine bağlı merkezi koordinasyon; sendikal karar almada temsili demokrasi, delegelerin hesap verebilirliği, açık tartışma ve işçi katılımı

Kaynak: HIRSCHSOHN Philip. 2007. "Union Democrasy and Shoopfloor Mobilization: Social Movement Unionism in South African Auto and Clothing Plants". Economic and Industrial Democracy. Cilt: 28/1. s. 10.

3. Yeni Proleterleşmenin Ürünü Oluşu

THS, 1970' li yıllardan sonra belirginleşmeye başlayan işçi sınıfının yeniden yapılanması süreciyle ilişkilidir. Neoliberal ekonomi politikalarının hakim olduğu ve genellikle "küreselleşme" olarak adlandırılan son dönemde, üretimin yapısında bir dizi değişimin olmuş ve üretimin yapısında olan değişimler işçi sınıfının yeniden yapılanmasını beraberinde getirmiştir. Bu dönemde, Taylorist/ Fordist üretim modelinden "esnek üretim" olarak adlandırılan üretim modeline geçiş yaşanırken, işçi sınıfı da sözü edilen esnek modele uyum sağlayacak şekilde yeniden yapılanmıştır. Bu süreçte, çekirdek/ çevre, formel/ enformel gibi sınıf içi bölünmeler derinleşmiş, standart çalışma biçiminin yanında "atipik" denilen istihdam biçimleri genişlemiş ve kadın emeğinin toplam istihdam içindeki payı artarak "feminizasyon" olarak adlandırılan gelişme yaşanmıştır.

Geleneksel sendikalar, genellikle bir önceki dönemde geçerli olan üretim modeline ve işçi sınıfı yapısına uygun biçimde örgütlenmiş olduğu için yeni dönemde bir takım sorunlarla karşılaşmışlardır. Üye sayıları düşmüş, toplu pazarlık süreçlerinde ve toplumsal yaşamda etkileri ve güçleri azalmıştır. Toplumsal hareket sendikaları ise, yeni proleterleşme sürecine uygun bir biçimde örgütlenmeyi ve mücadele etmeyi başarabildiği ölçüde hem niceliksel hem de niteliksel anlamda yükselişe geçmişlerdir.

THS' nin üyeler "standart" işçilerle sınırlı değildir (DOĞRUER, 2004). THS, tam zamanlı, belirsiz süreli sözleşmeye dayalı olarak çalışan, görece düzenli ücret geliri olan ve sosyal güvenlik şemsiyesi altında korunan (bir önceki dönemin) işçi tipinin değil; çoğu kez, standart – dışı istihdam ilişkisine, taşeronluk sistemine, enformel istihdama, dolayısıyla belirli süreli sözleşmeye, düzensiz ve düşük ücret gelirine dayalı olarak çalışan ve herhangi bir sosyal korumaya sahip olmayan (yeni dönem) işçi tipinin örgütlendiği yeni bir harekettir.

THS, yeni proleterleşme dalgasının neden olduğu sınıf bileşiminin parçalanması ve çok katmanlı hale gelmesi ve sınıf bilinci bağlarının zayıflaması gibi olumsuz olguları, işyeri, işkolu ve meslek gibi bölünmeleri aşan bir örgütlenme yaratarak yanıtlama çabasına dayanmaktadır. Burada temel referans, yeni bir emek hareketinin, ancak bütünsel bir örgütlenme çabasıyla oluşturulabileceğidir; sınıfın bir kesiminin eylem ve talepleri işçi sınıfının bütününe genelleştirilmekte ve diğer toplumsal taleplerle bütünleştirilmektedir (YÖN, 1997: 69).

4. Yeni Bir Örgütlenme Modeli Oluşu

THS, yönetim modeli bakımından geleneksel sendikalardan farklıdır. İç bürokrasiyle hantallaşmış ve hiyerarşik yapısı kemikleşmiş klasik sendikal hareketin eleştirisi üzerine inşa edilen THS, alternatif bir sendikal strateji olarak tanımlanmaktadır (GAZİOĞLU, 2010: 52). Geleneksel sendikalar, sendika içi demokrasiden çok sendika içi hiyerarşi ve bürokrasiyle anılmakta ve bu tip sendikalarda örgütlenme, demokratik süreçlere dayalı olarak aşağıdan yukarıya değil, yukarıdan aşağıya dikey olarak inşa edilmektedir. Sendika liderliği de, demokratik süreçlerin sonucunda belirlenmediği ve tabandan kopuk olduğu ölçüde "sendika aristokrasisi" kavramıyla ifade edilir olmuştur. Oysa THS' de sendika içi demokrasinin işlemesi asli önemdedir; tabana dayalı demokratik süreçlerin işlemesi, sendika üyelerinin sendikal süreçlere katılımının sağlanması ve bu süreçlerde sorumluluk almaları en belirleyici özelliklerinden biridir.

THS' de, bürokratik, merkeziyetçi sendika yönetimi ret edildiği için, bürokratikleşme bir tehlike olarak görülmekte, uzak durmak için çaba sarf edilmektedir. Örneğin, Brezilya' da CUT aynı mevkie iki dönemden fazla seçilmemeyi ilke olarak benimsemişken, demokratik içyapıları, amatör yöneticileri ile Güney Afrika sendikacılığı başka açılardan da örnek olmaktadır. Güney Afrika' da COSATU tam zamanlı işyeri temsilciliği yapan amatör bir merkezi yönetime sahiptir. Sadece, genel sekreter ve genel sekreter yardımcısı profesyonel sendikacılık yapmaktadır. Güney Kore' de ise, FKTU' nun merkezi yöneticileri, ülkedeki en düşük işçi ücreti kadar maaş almaktadır (AKKAYA, 2001: 102).

THS' de işçiler, resmi görevliler ve politikalar üzerinde, doğrudan demokrasi ve karar almada doğrudan katılım yoluyla denetim yapmaktadırlar (HIRSCHSOHN, 2007: 11). THS, diğer sendika tiplerinden, katılımcı işyeri demokrasisi ve sendika organlarının seçilmiş işyeri temsilcileri tarafından doğrudan denetlenmesi bakımından ayrılmaktadır (HIRSCHSOHN, 2007: 22).

5. Diğer Toplumsal Hareketlerle İlişkisi

THS, farklı toplumsal kesimlerin farklı taleplerini dile getiren çeşitli toplumsal örgütlenmelerle ittifaklar oluşturan bir emek hareketidir. THS, işçilerin taleplerini, diğer emekçilerle, işsizlerle, yoksullarla, azınlıklarla, göçmenlerle, etnik kökeni farklı olanlarla, kadınlarla, toplumsal alandan dışlanmışlarla ve marjinalleştirilmiş olanlarla birleştirmeyi amaçlayan bir harekettir. Bu doğrultuda, toplumdaki diğer hareketlerle bir arada mücadele etmeyi, geçici birliktelikler olarak değerlendirmemektedir; THS

için bu ittifaklar, taktiksel ya da pragmatik gerekçelere dayalı olarak gerçekleştirilmez, uzun solukludur.

Peter Fairbrother, THS' yi dört boyutu olduğunu belirtirken, bu noktayı işaret etmektedir. Fairbrother' a göre THS' nin dört boyutu şunlardır:

- Yerele odaklanma ve yerele dayanma,
- Grev ve işyeriyle sınırlı aktiviteleri aşan kolektif eylemlerin deneyimlenmesi,
- Toplumsal dönüşümün formüle edildiği ve politik taleplerin belirlendiği özgürleştirici politikaların benimsenmesi,
- Toplulukların içinde ve ötesinde ittifakların ve koalisyonların inşa edilmesi (FAIRBROTHER, 2008: 214).

Bu dört boyuttan birincisi, THS olarak adlandırılan hareketin hem yerel sorunlara odaklandığını hem de yerel topluluklara dayandığını ifade etmektedir. Buna göre, bu hareket, emek- sermaye- devlet üçlüsünden oluşan ve ulusal politikaların belirlenmesine yönelik uzlaşmayı ifade eden korporatist dönemin sendikacılığından farklıdır. Yerele odaklanması ve yerele dayanması, işçi sınıfının hem iş hem de yaşam alanlarında örgütlenmesini işaret etmektedir. İşçiler, işyerlerinde örgütlenirlerken, aynı zamanda aileleri ve yaşadıkları mahalleler bu hareketin kapsamına girmektedir. İkinci boyut, bu hareketin geleneksel sendikal eylemlerin ötesinde eylemler yaptığını ve bunu yaparken yasallığı değil meşruluğu dikkate aldığını ifade etmektedir. Bilindiği gibi, toplu pazarlık ve grev ikilisi geleneksel sendikaların klasik eylemleridirler. THS ise, toplu pazarlık ve grev gibi eylemlerin dışında, sadece işçilerin değil halkın da katıldığı kolektif eylemler organize etmektedir. Üçüncü boyut, THS' nin sadece işçileri değil, toplumda farklı talepleri olan kesimlerin oluşturduğu farklı organizasyonları da örgütlediğini ifade etmektedir. Bu açıdan, sadece işyeriyle ve işçi sınıfıyla ilgili sorunları değil, toplumdaki diğer sorunları da gündemine almaktadır. Son boyut ise, bu hareketin sadece ekonomik talepleri olmadığını, aynı zamanda politik talepleri olduğunu ve bunun da ötesinde toplumsal dönüşümü sağlamayı da amaçladığını ifade etmektedir.

Steven Lopez de THS' yi üç boyut üzerine oturturken, toplumdaki diğer hareketlerle koalisyonlar oluşturduğunu ifade etmektedir. Lopez' e göre THS;

- Grev gibi işçi sınıfının geleneksel ve rutin eylem biçimlerinin ötesine geçen, bunu işçilerde kolektif bilinç ve güven oluşturan "halk protestosu" gibi radikal kolektif eylemler örgütleyerek gerçekleştiren,
- Dar ekonomik taleplerin ötesinde politik talepleri de olan,
- Sendika üyeleriyle birlikte toplumun çeşitli kesimlerini harekete geçirecek emek–topluluk koalisyonları oluşturmaya çalışan bir harekettir (FAIRBROTHER, 2005: 2).

6. Belirsizlik ve Muğlak

THS' ye ilişkin teoriler, bir dizi sorunu içinde barındırmaktadır. Öncelikle, THS üzerinden kurgulanan gelecek vizyonunun belirsiz ve yeterince olgunlaşmamış olduğu belirtilmektedir. THS' ye ilgi gösteren teorisyenler, bu sendikal tarzın "sınıfsal bakış" ve "radikal sosyal değişim" sağlayacağını ileri sürmekteyseler de, bu kavramların nasıl bir geleceği işaret ettikleri olması gerektiği kadar açık değildir. Bu noktada şu soru sorulabilir: "Burada, kapitalist toplumun değiştirilmesi mi yoksa kapitalist toplumda bir değişim mi kast edilmektedir? Kapitalist üretim biçiminin dönüştürülmesinden mi yoksa iş yasalarında var olan bir takım noktaların değiştirilmesinden mi söz edilmektedir?" Park, herhangi birinin neoliberalizme karşı olabileceğini ama bu durumdan o kişinin zorunlu olarak kapitalizm karşıtı olduğu anlamının çıkartılamayacağı belirtmektedir (PARK, 2007: 316). Kısaca, THS' yi savunan teorisyenlerin bu soruların yanıtlarına açıklık kazandırmadıkları belirtilmektedir.

THS' ye ilişkin teorilerin bir diğer zayıf yönü olarak "otonomi" kavramının muğlaklığı gösterilmektedir. THS' yi savunan teorisyenlerin çoğu, sendikaların politik partilerden otonom olması noktasına özel bir vurgu yapmaktadırlar. Park, bu özel vurgunun arkasında, sendikalarla sol partiler arasında şimdiye kadar gerçekleşmiş olumsuz ilişki deneyimlerinden duyulan rahatsızlık olduğunu ifade etmektedir. Park' a göre, otonomiye dair vurgu, bir yandan, özellikle Avrupa' da, sol partilerin sadece seçimlere odaklı fırsatçı yaklaşımlarının eleştirilmesine katkı sunuyor olması anlamında yararlıyken, diğer yandan bir muğlâklığı da içinde barındırması anlamında sorunludur. Park, THS' yi önemseyen teorisyenlerle ilgili olarak şu tespiti yapmaktadır: "Her sol partinin eninde sonunda kaçınılmaz olarak seçim odaklı bir partiye dönüşeceği ve bu yüzden de işçi sınıfının, genel bir işçi sınıfı partisi inşa etmek için enerjisini boşa harcamaması gerektiğine dair bir düşüncelerinin olup olmadığı belli değildir". Park, bu teorisyenlerin otonomiyi ısrarla savunduklarını

belirttikten sonra şu soruyu sormaktadır: “Eğer bir sendika, bir siyasi partiyi desteklerse, illa ki politik sendikacılık yaptığı anlamına mı gelmektedir?”. Park, Waterman gibi bazı teorisyenlerin, herhangi bir işçi sınıfı partisinin etkisini reddettiğini ve bunun yerine, sosyal hareket eylemcilerinin ulus ötesi düzeyde gevşek bir ağ biçiminde örgütlenmesini önerdiğini belirtmektedir (PARK, 2007: 316).

Bir diğer eleştiri konusu ise, THS’ nin yeni bir sendikal yaklaşım olduğuna dair yaygın görüşe yöneliktir. Park, “THS, geçmişteki bütün sendikacılık modellerinden ve anlayışından gerçekten farklı mıdır?” diye sormakta ve bu konuyla bağlantılı olarak Troçki ile Fransız sendikalistler arasında yürütülmüş olan bir polemikten yola çıkarak, THS’ yi savunanların özel önem verdiği, sendikalarla politik partiler arasındaki ilişkinin ne olması gerektiğine dair tartışmanın geçmişte de yapılmış olduğunu örneklemektedir. Hatta Park, Fransız sendikalarının geleceğe dair perspektiflerinin açık olduğunu; buna göre, devlet yönetimini ele geçirmek, üretim biçimini ve bölüşümü belirlemek ve genel grevle kapitalizme son vermek gibi açık amaçlara sahip olduklarını belirterek, THS’ yi savunanların geleceğe dair perspektiflerinin belirsiz olmasını bir kez daha eleştirmektedir (PARK, 2007: 317).

THS’ yi savunanların bir diğer zayıf yönü ise, Güney Afrika, Brezilya, Güney Kore ve Filipinler’ de ortaya çıkan yeni militan sendikacılığı romantize etmeleridir. Park, genel olarak abartılı bir romantizmle ele alındığını düşündüğü THS modelinin, 1990’ lı yılların sonlarında birçok özelliğini kaybettiğini ve kendi ülkelerindeki hükümetlerle neokorporatist bir sosyal ortaklık içine girdiklerini belirtmektedir. Örneğin, Güney Afrika’ da COSATU, Apartheid rejimi sonrasında birçok özelliğini yitirmiştir. Benzer şekilde Güney Kore’ deki KCTU da, 1998 yılında Kim – Dae Jung tarafından kurulan hükümet sonrasında COSATU’ nun yolundan ilerlemiştir. Güney Kore’ de KCTU, 1996 ve 1997 yılları boyunca en militan grevlere imza atmış olsa da, kapitalizme kökten meydan okumaya girişmemiştir (PARK, 2007: 317 – 318).

Sonuç olarak, THS geleneksel sendikalara bir alternatif olarak önerilir ve tartışılırken, birçok açıdan da eleştirilmektedir. Bu eleştiriler, özellikle üç noktada toplanabilmektedir. Birincisi, THS’ nin amacı ve gelecek projesi açık değildir. Geleneksel sendikalar gibi sadece ücret mücadelesi yürütmeyerek ekonomik ve politik düzenin değiştirilmesine dair talepleri olsa da, bu değişimin kapsamı belirsizlikler taşımaktadır. İkincisi, THS’ nin yeni bir sendikacılık olup olmadığına ilişkindir. Bu sorunun sorulması, geçmişte de sadece işçi sınıfı ve işyeriyle ilgili sorunlara odaklanmakla yetinmeyen, toplu pazarlık gibi geleneksel araçların

ötesinde mücadele yöntem ve araçlara sahip olan sendikal örgütlenmeler olduğu düşüncesiyle ilgilidir. Üçüncü ve son eleştiri ise, ortaya çıktığı ülkelerde büyük güce ulaşan ve toplumu harekete geçiren bu tipteki sendikaların, değişmesi yönünde aktif mücadele yürüttükleri iktidarların son bulması halinde iddialarını büyük ölçüde yitirdiklerinin görülmesidir.

İKİNCİ BÖLÜM

TOPLUMSAL HAREKET SENDİKACILIĞI' NI ORTAYA ÇIKARAN KOŞULLAR

THS' nin ortaya çıkış koşullarına bakıldığında, bu koşulların iki yönü olduğu görülmektedir. Birincisi, bu sendikaların ortaya çıktığı ülkelerin kendine özgü koşulları; ikincisi, kapitalizmin yeniden yapılanmasına bağlı olarak ortaya çıkan yeni sınıfsal kompozisyonun yarattığı koşullardır.

THS' nin ortaya çıktığı ülkelerdeki koşullara, son bölümde değinilmektedir. Kapitalizmin yeniden yapılandırılması süreciyle ilgili koşullar ise bu bölümün konusudur. Bu bölümde, geleneksel sendikaları olumsuz etkileyen koşulların neler olduğu ve bu koşulların THS' nin gelişimine ise nasıl zemin hazırladığı işlenmektedir.

I. KAPİTALİZMİN YENİDEN YAPILANDIRILMASI

1950 ile 1970 yılları arasında, çeyrek yüzyıl kadar, daha önce benzeri görülmemiş bir büyüme yaşayan kapitalist sistemin, 1970' lerin ikinci yarısından bu yana, bir geçiş döneminde olduğu iktisatçılar arasında yaygın bir kanıdır. Bu geçiş dönemi, endüstrileşmenin niteliğinde önemli değişmeleri beraberinde getirmekte, dünya iktisadi işbölümünden üretim sisteminin özelliklerine kadar birçok yapıyı değiştirmekte ve rekabet gücünü artırmak için endüstride önemli bir yeniden yapılanma sürecini ön plana çıkarmaktadır (KEPENEK ve YENTÜRK, 2005: 373).

İkinci Dünya Savaşı sonrasında başlayan ve kapitalizmin altın yılları olarak tanımlanan dönem, 1960' ların sonlarından itibaren yerini derinleşen bir krize bırakmıştır (ÖZAR ve ERCAN, 2004: 191). 1970 öncesi dönemde, dünya ekonomisi ortalama yüzde 4 ila 7 arasında büyümekte ve hızla genişlemekteyken, 1970 sonrası dönemde bu oran yüzde 2 ile 4 arasına düşmüş ve hatta 1974 – 75 yılları arasında derin bir krizle karşı karşıya kalmıştır (Lİ, 2008: 106). 1960 – 73 döneminde, yüzde 4, 9 olan yıllık üretim artış oranı, 1974 – 79 döneminde yüzde 2, 7 düzeyine düşmüş; enflasyon oranı yüzde 4, 1' den yüzde 9, 7' ye yükselmiştir. Verimlilik artışı yüzde 3, 8' den yüzde 1, 6' ya gerilemiş; yatırım oranı yüzde 7, 6' dan yüzde 2, 3' e inmiş ve işsizlik oranı da 3, 3' den yüzde 5, 1' e yükselmiştir. Ticaretin büyüme oranı da yüzde 9, 1' den yüzde 4,3' e düşmüştür (ÖZŞUCA, 2003: 2).

Bu krizin başlıca nedeni, kar oranlarında görülen düşme eğilimidir. Kar oranlarının düşmesi, hem mikro hem de makro ölçekte yeniden yapılanma sürecini tetiklemiş, hem üretim modeli hem de ekonomi politikalarında bir dönüşüm yaşanmıştır.

Bilindiği gibi, İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemde, Keynesçi ekonomi politikaları ve "refah devleti" uygulamalarının sonucunda, sosyal amaçlı devlet harcamaları artmış, sendikaların baskısıyla da hem reel ücretler yükselmiş hem de çalışma süreleri kısalmıştır. Buna bağlı olarak, sermaye karlılık oranları da gerilemiştir. İşte sermaye, 1970' li yıllarda, karşılaştığı kaynak sorununu çözmek üzere, emek ile sermaye arasındaki dengeyi sermaye lehine bozmak, devlet aracılığıyla gerçekleştirilen yeniden bölüşüm kanallarını tıkamak, kısaca sermaye için yeni bir rasyonalizasyon sürecini başlatmak üzere harekete geçmiştir (BAŞKAYA, 2009: 316 – 317).

1970' li yıllarla birlikte yaşanan kriz, Keynesçi ekonomi politikalarının, "refah devleti" olarak adlandırılan devlet biçiminin, devlet- sermaye- emek arasındaki görece dengenin ve Taylorist/ Fordist üretim modeline dayalı sermeye birikim rejiminin sonu olmuştur. Krizle beraber, ekonomide neoliberal politikalar egemen hale gelmiş, devlet bu ekonomi politikalarına uygun biçimde yeniden biçimlendirilmiş, devlet- sermaye- emek arasındaki denge sermaye lehine bozulmuş ve "esneklik" olarak tanımlanan yeni üretim modeline dayalı sermaye birikim rejimine geçilmiştir. Aynı dönemde, endüstrileşmemiş ülkelerde ithal ikameci ekonomi politikaları yerine IMF (Uluslararası Para Fonu) ve DB (Dünya Bankası) gibi uluslararası örgütlerin belirleyiciliğinde hazırlanan ve adına "yapısal uyum programları" denilen programlar uygulanmaya başlanmıştır. Bu programlar aracılığıyla ithal ikameci ekonomi politikalarına son verilerek neoliberal politikalar yaşama geçirilmiş, başta gümrük duvarları olmak üzere yabancı sermaye önündeki her türden ulusal engel kaldırılmış, sosyal harcamalar kısılmış, kamu kurumları özelleştirilmeye başlanmış, ihracat yoluyla büyüme benimsenmiştir.

Kapitalizmin yeniden yapılanması süreci, özellikle 1980' li yıllarla beraber çok daha yoğun bir şekilde yaşanmıştır. 1970' lerde yaşanan krizi aşmak için gündeme gelen neoliberal ekonomi politikaları, 1980' li yılların başında ABD ve İngiltere gibi ülkeler başta olmak üzere, bu politikaları savunan politik yapıların iktidara taşınması yoluyla uygulamaya konulmuştur. ABD ve Avrupa ülkelerinde, neoliberal programa bağlı olan iktidarların hakimiyetinde devam eden bu süreç, kısa bir süre sonra bütün

dünyayı etkisi altına alacak şekilde genişlemiş ve daha da yoğunlaşmıştır. Bu süreci zirveye taşıyan ise, Berlin Duvarı' nın yıkılması (1989) ve SSCB' nin dağılması (1991) ile simgeleşen ve "sosyalist" olarak nitelenen bloğun çöküşü olarak ifade edilen gelişmedir. "İki kutuplu dünya" olarak söz edilen yapının kapitalizmin lehine olacak şekilde sona ermesi, ekonomi politikalarında yaşanan liberalleşme sürecinin hızlandırılmasını beraberinde getirmiştir.

Kapitalizmin yeniden yapılanmasına ilişkin bir değerlendirme yapabilmek için, bu sürecin özelliklerine değinmek gerekmektedir. Neoliberal ekonomi politikalarının egemen olduğu bu dönem, "küreselleşme" kavramıyla da betimlenmekte ve hem merkez hem de çevre ülkeleri etkisi altına alan bir süreci ifade etmektedir. Küreselleşme, neoliberalizm, yapısal uyum programları, özelleştirme, mali piyasaların gelişimi, sermaye hareketleri, uluslararası yeni işbölümü, işin organizasyonunda görülen dönüşüm, üretim modelinin değişmesi ve işçi sınıfının yapısında yaşanan değişimler bu dönemi açıklamakta anahtar kavramlar olarak kullanılmaktadır.

Bu bölümde, kapitalizmin yeniden yapılanması süreci üç başlık altında ele alınacaktır. Birinci başlık altında, neoliberalizm ve küreselleşme kavramları üzerinden ekonomi politikalarında yaşanan değişim; ikinci başlık altında, Taylorist/ Fordist üretim modelinden "esnek üretim" olarak adlandırılan üretim modeline geçiş; üçüncü başlık altında ise, ilk iki başlık altında ele alınan değişimlerin işçi sınıfı üzerindeki etkisi değerlendirilecektir. İlk iki başlık altındaki değişimler, işçi sınıfı üzerinde etkili olmuş ve geleneksel sendikaların sözü edilen krizle karşı karşıya kalmalarını beraberinde getirmiştir. Aynı değişimler, THS için de zemin oluşturmuştur.

A. Ekonomi Politikalarında Değişim: Neoliberalizm

1970' li yıllarla birlikte, Keynesçi ekonomi politikalarından vazgeçilmiş ve neoliberal politikalar hayata geçirilmiştir. Gelişmiş ülkelerde ortaya çıkan bu gelişme, özellikle 1980' li yıllarla beraber gelişmekte olan ülkeleri de içerecek şekilde genişlemiş ve "yapısal uyum programları" uygulamaya konulmuştur. Bu dönemde, ithal ikameci politikalar yerine ihracata dayalı ekonomik model benimsenmiş, dışa açılma, finansal serbestleşme, özelleştirme ve genel olarak liberalleşme yönünde adımlar atılmıştır.

Bu süreç, kimi zaman "yeni dünya düzeni" genellikle de "küreselleşme" kavramıyla tanımlanmaktadır. Küreselleşme, ekonomik, politik, sosyal, kültürel ve

teknolojik alanda birçok gelişmeyi içeren bir süreç olsa da, temel parametreleri ekonomi politikalarıyla ilgilidir. Çok uluslu işletmelerin belirleyici olmaya başlaması, ulus-devletlerin rollerinin değişmesi, sermaye akımlarının önündeki engellerin kaldırılması gibi gelişmeler bu süreci niteler. Bu gelişmeler, en çok işçileri ve emekçileri, dolayısıyla da sendikaları etkilemiştir.

Neoliberalizm, neoklasik teorilere dayanmaktadır. Neoklasik taarruz, 1974 ve 1976 yıllarında verilen Nobel ödülleri ile desteklenmiştir; söz konusu ilk Nobel ödülü Friedrich Von Hayek' e ve ikincisi ise Milton Friedman' a verilmiştir. 1970' li yıllardan itibaren öne çıkan neoklasik teorilerin temel argümanları, Keynesçiler tarafından başı çekilen müdahaleci siyasetlerin enflasyonun kontrol edilmesini ve ürünün geliştirilmesini garanti altına almak için gerekli maliyet kesintilerinin uygulanmasını güçleştirdiği yönündedir: Hükümetin üzerindeki baskılar firmalar için kar marjını sınırlamış ve daha sonradan piyasada genel çaplı krizlerin ortaya çıkmasına neden olan enflasyonu meydana getirmiştir. Bu krizin nedeni, belirli bir devlet türüdür, devletin dönüşümü para biriminde istikrarın oluşmasına neden olacaktır – ki bu bütün hükümetlerin izlemesi gereken en kesin hedeftir (BELTRAN, 2006: 173).

1980' li yıllarda, bu tür fikirler ABD' de R. Reagan yönetimi (1981-1989) ve İngiltere' de M. Thatcher yönetimi (1979-1990) tarafından benimsenip uygulanmaya başladıktan sonra oldukça güçlenmiştir. 1980' li yılların sonlarına doğru bu yaklaşım IMF ve DB benzeri uluslararası kuruluşlar arasında bir ortak duyu haline gelmiştir. Neoklasik görüş, "Washington Uzlaşması" olarak anılan kapsamda özetlenmiştir (BELTRAN, 2006: 173). Washington Uzlaşması olarak adlandırılan uzlaşmanın temel parametrelerine göz gezdirildiğinde, bunların 1980 sonrası uygulanan neoliberal politikalara referans olduğu açıktır[10]. Bu çerçevede, merkez ülkelerde başlatılan yeniden liberalleşme süreci, çevre ülkeleri de kapsayacak şekilde sürdürülmüştür.

Çevre ülkelerde, IMF ve DB tarafından hazırlanan ve adına yapısal uyum programları denilen programlarla hayata geçirilen neoliberal politikalar, bir istikrar programının ardından piyasa ekonomisi mekanizmalarının ekonomiye hakim olmasına, kamu kesiminin mal ve hizmet üretimine hızla son verilmesine ve devletin düzenleyici müdahale olanaklarının daraltılmasına dayanan yapısal dönüşümü

[10] Washington Uzlaşması olarak adlandırılan konsensüsün temel unsurları şunlardır: Finansal ve ticari liberalizasyon, kamuda mali disiplin, vergi reformu, doğrudan yabancı yatırımların teşviki, piyasa ekonomisinin işlerliği ve rekabetin sağlanması, deregülasyon ve özelleştirme, faiz oranların serbestleştirilmesi ve rekabet edilebilir döviz kuru (EKODİYALOG).

hedeflemektedir. Bu programlar, hemen hiçbir ülkede gönüllü bir seçim sonucu benimsenmemiştir. Geçmişte uygulanan politikaları sürdürebilmeleri için borç krizi içine giren gelişmekte olan ülkelere uluslararası kuruluşlarca destek verilebilmesinin koşulu olarak yeni liberal politikaları benimsemeleri zorla kabul ettirilmiştir. Yapısal uyum programları, gelişmekte olan ülkelerin ekonomilerinin dünya ekonomisiyle eklemlenmesinden, başka bir deyişle küresel kapitalizmle bütünleşmesinden başka bir şey değildir (SAPANCALI, 2005: 74).

Zorlama mekanizması farklı olmakla birlikte, yapısal uyum programlarının 1990' lardan bu yana merkez ülkelerde de uygulandığı iddia edilmektedir. Çevre ülkelerdekinden daha ılımlı olmasına karşın, makro ekonomik yöntemlerin teorik ve ideolojik dayanakları önemli ölçüde benzerlik göstermektedir ve iddia edildiği gibi yeni liberal politikalar merkez ülkeleri de derinden etkilemektedir (SAPANCALI, 2005: 74). Günümüzde, neoliberal politikalar, merkez ya da çevre ülke fark etmeksizin (bazı istisnalar dışında) neredeyse dünyanın tamamında hakim hale gelmiş durumdadır.

Devletin ekonomiye müdahalesinden ve refah politikalarından vazgeçilmesi anlamına gelen neoliberalizm, emek-sermaye ilişkileri ve sendikalar için de yeni bir dönemin başlaması anlamına gelmiştir. Neoliberal anlayış, bunalımın temel nedenini piyasa sistemindeki aksaklıklara bağladığı için, devleti sistemin dışında bırakacak politikalar öngörmüştür. Özellikle verimlilik artışının üzerinde seyreden ücret artışları ve sosyal amaçlı kamu harcamaları enflasyonun başlıca nedeni olarak görülmüştür. Enflasyonu düşürmek ve dış rekabet gücünü yeniden kazanmak için, ilk önce işgücü maliyetlerinin düşürülmesi hedeflenmiştir. Bunun sonucu olarak, yeniden yapılanma süreci olarak da adlandırılan bu dönemde refah devleti uygulamalarından işsizlik, evlilik, doğum yardımları gibi ödemeler kısıtlanmış; bir taraftan işsizlik artarken diğer taraftan da ücretlerde gerileme ortaya çıkmıştır (UÇKAN ve KAĞNICIOĞLU, 2008: 74).

1980' li yıllarda, emek-sermaye-devlet arasındaki büyük uzlaşma çökmüştür. Bunun sonucu olarak, devletin küçülmesi, özelleştirme, pazarın koşulsuz egemenliği gibi değerler ön plana çıkmıştır (ŞAYLAN, 2003: 132).

Özellikle "özelleştirme", "devletin küçültülmesi" olarak ifade edilen sürecin en önemli parçalarından biridir. Özelleştirme, devletin mülkiyetindeki herhangi bir ekonomik birimin mülkiyetinin sermayeye satılmasını ifade etmektedir. Özelleştirme, sadece bir mülkiyet devri değildir; aynı zamanda, ekonomi politikası kararlarında

kamu otoritesinin özel sermaye karşısında baskılanması ve etkisizleştirilmesi olarak da görmek gerekmektedir. Yine özelleştirme, özel sermaye için ekonomik faaliyet ve kar alanı olmaktadır (ÖNDER, 2003: 95). Özelleştirme, devletin sermaye lehine yeniden düzenlenmesi sürecinin önemli bir halkası olduğu kadar, işçi sınıfı ve sendikaların etkisizleştirilmesi ve güçsüzleşmesini beraberinde getiren bir uygulamadır. Özelleştirilen işletmelerde, çalışan sayısının azaltılması, hem sendikaları olumsuz etkilemekte hem de işsizliğin artmasına neden olmaktadır. Yine, özelleştirilen işletmelerde sendikalardan ve sendikalaşmadan duyulan rahatsızlık, bu süreci işçi sınıfı ve sendikalar açısından daha da sorunlu hale getirmektedir.

Bu dönemde ulus devletin rolü de değişmiştir. Devlet, düzenleme gücünü sermaye lehine kullanmaya başlamış; sermayenin uluslararası alanda rekabet edebilmesi, uluslararası sermayenin ve doğrudan yabancı yatırımların çekilebilmesi, ulusal ve çok uluslu işletmelerin taleplerine yanıt verilebilmesi gibi konular, devlet için ihmal edilemez başlıklar haline gelmiştir. Çok uluslu işletmelere vergi avantajı sağlamak, ihracat işleme alanları oluşturmak, serbest ticaret bölgeleri hazırlamak, çalışma standartlarını düşürmek ve sendikal hakları kısıtlamak ulus devletin asli işlevi haline gelmiştir (SAPANCALI, 2005: 76).

Ulusal ve çok uluslu işletmelerin piyasa ekonomisini egemen kılmak için özellikle ulus devletin düzenlemelerinden kurtulmak istemeleri kuralsızlaştırmayı (deregülasyon) beraberinde getirmiştir. Kuralsızlaştırma, piyasaya ilişkin düzenlemelerin tamamen ortadan kaldırılması değil, ekonomik, siyasal ve sosyal alanda herhangi bir ilişkinin taraflarının doğrudan kural koyması biçiminde tanımlanabilir. Bir başka deyişle, herhangi bir piyasadaki işlemlere ilişkin kamu müdahalesinin zayıflaması ve giderek ortadan kaldırılması söz konusudur. Bu bağlamda, ulusal ve uluslararası düzenlemelerle rekabet ve pazarlık unsuru olmaktan çıkarılıp tanınan ve güvence altına alınan birçok hakkın tekrar pazarlık ve rekabet konusu olması kuralsızlaştırmanın en önemli unsurudur. Kuralsızlaştırmanın en etkin kılındığı alan ise, işgücü piyasasıdır. Böylece, yeni liberal ideoloji çerçevesinde ulusal düzeyde kamu müdahalelerinden arındırılmış, özellikle sosyal politika alanındaki müdahalelerden uzak esnek bir yapılanmaya ulaşılmak istenmektedir (SAPANCALI, 2005: 76 – 77).

Neoliberal ekonomi politikaları, sermaye sınıfının işçi sınıfı aleyhine bir hamlesidir. Sermaye sınıfı, 1970' li yıllara kadar işçi sınıfının elde ettiği kazanımlara karşı harekete geçmiş, bu doğrultuda emek ile sermaye arasında göreli dengeyi

sağlayan devleti kendi lehine yeniden biçimlendirmiş ve merkez ülkelerden çevre ülkelere doğru yeni bir ilişki biçimini dayatarak uluslararası alanda yeni bir işbölümü inşa emiştir. Sermaye sınıfının bu hamlesi, emekçilerin bütününe yöneliktir.

Neoliberal taarruz, özellikle Kuzey ülkelerindeki sendikaları olumsuz etkilemiştir. Bu sendikaların üye sayıları düşmüş, toplu pazarlık süreçlerinde etkisizleşmeye ve bir önceki dönemde sahip oldukları göreli gücü kaybetmeye başlamışlardır. Aynı dönemde, bazı Güney ülkelerinde ise, sendikal bir canlanma olduğu görülmektedir.

THS, "küreselleşme" olarak da adlandırılan, neoliberal ekonomi politikalarının egemen olduğu dönemin ürünüdür. Bu dönemin bir diğer önemli özelliği de, "esnek üretim" denilen modelin uygulanıyor olmasıdır. Seksenlerden sonraki dönemi biçimlendiren bu özellikler, ideolojik atmosferi ve sınıfsal kompozisyonu değiştirmiş, dolayısıyla bir önceki dönemin sendikal örgütlenme ve mücadele modeli kan kaybetmeye başlamıştır. Özetle, THS, kapitalizmin yeniden yapılandırıldığı, neoliberal ekonomi politikalarının ve esnek üretim modelinin egemen olduğu yeni dönemin ürünüdür.

Robinson, THS' nin ortaya çıkışını neoliberal ekonomi politikalar bağlamında ele almaktadır. Robinson, aşağıdaki tabloda da görüldüğü gibi, THS için optimal koşulların neler olduğunu, uygulamaya konulan neoliberal ekonomi politikalarının ve bununla paralel olarak değişen koşulların THS için optimal koşulları sağlayıp sağlamadığını açıklamaktadır.

Tablo 6: Neoliberal Ekonomi Politikalarının THS Üzerine Etkileri

THS için Optimal Koşullar	**Neoliberal Politikaların THS Üzerindeki Etkisi**	**Neoliberal Politikaların Etkisi (Pozitif/Negatif)**
Çalışanları enine kesen kolektif kimlikler	Emek göçü ve işgücü piyasasına düşük – vasıflı işçilerin sayısında artış	P
İşçilerin büyük kısmı için olumsuz sonuçlar yaratan köklü negatif ekonomik değişimler	Refah ve gelirde sınıflar arası eşitsizlikte yaşanan artış ve çoğu vasıfsız işçinin yaşam standardında düşüş	PP
Bağımsız sendikaların bütün türleri için devlet baskısının yumuşaması	Sendikanın ekonomik gücünde ve yasal ya da *de facto* işçi haklarında gerileme	P
Devletin ekonomiye yüksek düzeyde müdahalesi	Devletin ekonomik rolünde görünür biçimde azalma	N
Demokrasinin olmaması	Demokrasinin kalitesi ve kapsamında daralma	P
Sendika üye sayısında esaslı düşme ve geleneksel sendikal örgütlenme yöntemlerinin etkisizleşmesi	İmalat sektöründe önemli düzeyde üye kaybı + Piyasa rekabetinin kızışması sonucu işverenlerin sendikalara yönelik saldırganlığı + Sendika yoğunluğunda ve başarılarında dramatik düşüş	PP
Toplu pazarlıklarda kazanımların korunması konusunda sendikal gücün zayıflaması	Çoğu sektörde toplu pazarlık gücünde esaslı düşüş, özellikle de ticarete açık sektörlerde	PP
Sınıf içi ayrılmaların asgari düzeye inmesi	Politik gündem üzerine sınırlı etki Bunun yanında ekonomik eşitsizlik ve sosyal adaletle ilgili konuların öne çıkması	P
Devletin ve şirket seçkinlerinin THS üzerine baskı yapmak taraftarı olmaması	Bu koşullar üzerine küçük de olsa etki	0
Geleneksel baskın sendika tipinin ekonomik ve sosyal gücünde bariz gerileme	İşyeri sendikacılığı (business unionism) stratejilerinin zarar görmesi	PP

Kaynak: ROBINSON Ian. 2000. “Neoliberal Restructuring and U.S. Unions: Toward Social Movement Unionism?”. Critical Sociology. Cilt: 26. s. 118. (P: Pozitif, N: Negatif)

Robinson' un analizinde, THS için "elverişli" koşulların neler olduğu tespit edilmektedir. Burada, neoliberal ekonomi politikalarının ortaya çıkardığı sonuçların, THS için nasıl bir zemin hazırladığı (olumlu mu yoksa olumsuz mu) anlaşılmaya çalışılmaktadır. Tabloda da sunulduğu gibi, neoliberal ekonomi politikaları ve bununla paralel olarak şekillenen koşullar, THS' nin ortaya çıkmasını büyük oranda "olumlu" etkilemektedir. Bu durum, son dönemin ekonomi politikaları ile THS arasında paralel bir gelişme olduğunu ifade etmektedir.

B. Küreselleşme ve Uluslararası Yeni İşbölümü

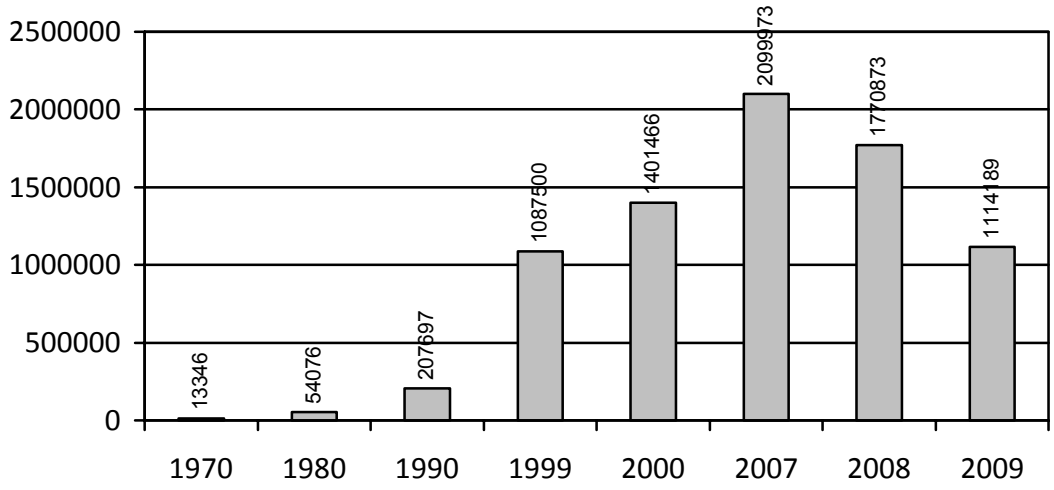
Küreselleşme kavramı, ekonomik, politik, sosyal, kültürel ve teknolojik alanda bir dizi değişim üzerinden tanımlanıyor olsa da, temel parametreleri ekonomik niteliklidir. Özellikle, 1970' li yıllarda, sermaye birikim rejiminde yaşanan krizin aşılması için gündeme gelen neoliberal politikalar doğrultusunda, sermaye hareketliliği önündeki ulusal engellerin kaldırılması, gümrük duvarlarının aşağı çekilmesi ve ihracata dayalı büyüme temelinde dışa açık ekonomi politikalarının benimsenmesi gibi bir dizi değişikliğin sonucu ortaya çıkan bir süreçtir. Özetle, küreselleşme süreci, neoliberal koşullar altında işlemektedir (O' BRIEN, 2000: 538).

Küreselleşme, uluslararası mal ve hizmet ticaretinin artması, doğrudan yabancı yatırım ve kısa dönemli sermaye hareketlerinin serbestleşmesi, çokuluslu işletmelerin oynadıkları rolün değişmesi, üretim ağlarının uluslararası çapta yeniden organizasyonu, teknolojik yeniliklerin, özellikle bilgi teknolojisinin ivme kazanması ve yaygınlaşması ve kuralsızlaştırmanın benimsenmesi ile dünya ekonomisinin bütünleşmesi olarak tanımlanmaktadır (ERDUT, 2003: 2).

Gerçekten de, bu süreçte, uluslararası mal ve hizmet ticaretinin arttığı görülmektedir. Dünyadaki ihracat 1980' li yılların ortalarında gerçekleşenden yüzde 5 daha fazladır ve dünyadaki gelirin beşte birine yakındır (ERDUT, 2003: 3). Yine, bu dönemde, doğrudan yabancı sermaye akımları da artmıştır. Tablo 3' de sunulduğu gibi, doğrudan yabancı sermaye akımları 1970' den sonra artma eğilimine girmiş ve son yıllarda 2 trilyon ABD Doları düzeyini görmüştür. Benzer şekilde, kısa dönemli sermaye hareketlerinin düzeyinde de yükselme söz konusudur. Özellikle, reel piyasalarla karşılaştırıldığında finansal piyasaların daha hızlı büyüdüğü, finansal piyasaların büyümesine bağlı olarak menkul kıymet ve döviz işlemlerinde dikkat çekici bir artış olduğu ortadadır. Bir karşılaştırma yapılırsa; 1970' li yıllarda, döviz piyasalarındaki günlük işlem hacmi 18 milyar ABD Doları iken, günümüzde işlem hacmi 1. 2 trilyon ABD Doları düzeyine çıkmıştır. Yani, otuz yılda

67 kat artış göstermiştir (AKDİŞ, 2004: 1). Özetle bu dönem, Uluslararası alanda ticaretin, doğrudan yabancı sermaye akımlarının ve finansal işlemlere dayalı kısa vadeli sermaye hareketlerinin yükselişe geçtiği bir dönemdir. Bütün bunlar, son otuz veya kırk yıllık süreçte, ekonominin küreselleştiğine ilişkin veriler olarak değerlendirilmektedir.

Şekil 1: 1970 – 2009 Arası Dünyada Doğrudan Yabancı Sermaye Akımları (Milyon ABD Doları).

Kaynak: UNCTADSTAD. "Inward and Outward Foreign Direct Investment Flows, Annual, 1970 – 2009". http://unctadstat.unctad.org/TableViewer/tableView.aspx?ReportId=88.

Bu döneme damgasını vuran bir diğer özellik de, çok uluslu işletmelerin etkinlik ve güçlerinin artmasıdır. Çok uluslu işletmeler, uluslararası alandaki etkinliklerini ve güçlerini artırmış, faaliyetleri ile dünyayı adeta bir ağ gibi kuşatmışlardır. Bugün dünya ölçeğinde mal ve hizmet üreten 79 bin çok uluslu işletme ve bunlara bağlı 790 bin girişimin, toplam doğrudan yabancı sermaye stoku 15 trilyon ve toplam satışları da 31 trilyon ABD Dolarına ulaşmış durumdadır. Bu işletmelerde çalışanların sayısı 82 milyonu geçmektedir (UNCTAD, 2008: 17). Yine, bu işletmelerin 1997 yılında elde ettiği kar toplamda 300 milyar ABD Doları düzeyine ulaşmışken, 2004 yılında 500 milyar ABD Dolarını ve 2007 yılında ise 900 milyar ABD Dolarını bulmuştur (UNCTAD, 2008: 31). Bugün, çok uluslu işletmelerin yıllık ciroları, ülkelerin yıllık gelirlerinden bile fazla olabilmektedir. Örneğin, General Motors' un yıllık cirosu Danimarka' nın, Exxon' un yıllık cirosu Norveç' in ve Toyota' nın yıllık cirosu da Portekiz' in GSMH' sından daha fazla durumdadır. En büyük dört

çok uluslu işletmenin yıllık cirosu Çin' in GSMH' sına eşitken, Afrika kıtasındaki ülkelerin toplam GSMH' sından daha fazladır (BAŞKAYA, 1997: 16).

Küreselleşme olarak adlandırılan bu süreçle birlikte, bireyler, işletmeler, piyasalar, üretim faktörleri, toplumlar ve devletler arasında karşılıklı bağımlılığa dayalı bir ekonomi ortaya çıkmıştır. Artık, ekonomi politikaları ulusal ölçekte değil, uluslararası ölçekte belirlenmektedir. Bu ekonomi modelinin de merkezinde işletmeler yer almakta ve özellikle de çok uluslu işletmeler, ticaret ve yatırımdan örülmüş ağlarla bütün dünyayı sarmaktadırlar.

Ancak, ekonominin küreselleşmesi süreci, eşitlikçi bir ilişkiye dayanmamaktadır; bu süreç, gelişmiş ülkelerin belirleyiciliğinde gelişmektedir. Avrupa ve Kuzey Amerika ülkeleri ile Japonya gibi gelişmiş ülkeler makro ekonomi politikalarında belirleyici olurken, Asya, Güney Amerika ve Afrika ülkelerinin çoğu bu sürece eklemlenmektedir. Yine, uluslararası mal ve hizmet ticareti, doğrudan yabancı sermaye yatırımları ve kısa dönemli sermaye hareketlerine bakıldığında, Kuzey ile Güney arasında büyük bir dengesizlik görülmektedir. Uluslararası mal ve hizmet ticareti, doğrudan yabancı sermaye yatırımları ve kısa dönemli sermaye hareketleri, çok büyük oranda Kuzey ülkelerinin kendi aralarında gerçekleşmektedir[11]. Gelişmekte olan ülkeler ise, küresel ekonomiden düşük de olsa pay almaktadır. Geriye kalanlar, yani Asya, Afrika ve Güney Amerika kıtasındaki birçok ülke, ekonominin küreselleşmesinden ya çok küçük ya da neredeyse hiç pay alamamaktadırlar. İşte bu durum, Kuzey ile Güney arasında bir uçurum yaratmakta ve bu süreçte Kuzey kazanan olurken Güney bu sürece eklemlenmektedir.

[11] Doğrudan yabancı sermaye yatırımlarına ilişkin verilere göz gezdirildiğinde, toplam doğrudan yabancı sermaye yatırımların üçte ikisinin endüstrileşmiş ülkeler arasında gerçekleştiği görülmektedir. Doğrudan yabancı sermaye yatırımları, endüstrileşmiş ülkelerde 1. 248 milyar ABD Dolar düzeyindeyken, 'gelişmekte olan ülkeler' denilen blokta 500 milyar ABD Doları düzeyindedir. Afrika ise, doğrudan yabancı sermaye yatırımlarından sadece % 3 oranında bir pay alabilmektir (UNCTAD, 2008: 16). Çok uluslu işletmelerin menşelerine bakıldığında da durum farklı değildir. Dünyanın en büyük ilk 100 şirketi içerisinde, Çin' den 8, Rusya' dan 4, Brezilya' dan 3 ve Güney Kore' den 1 şirket yer almakta ve geriye kalan 84 şirketin merkezlerinin endüstrileşmiş ülkeler olduğu görülmektedir (FORBES, 2010).

Tablo 7: Gelişmiş Ve Gelişmekte Olan Ülkelerde Sermaye Akımlarının Dağılımı 2005 – 2007 (Milyar ABD Doları)

Bölgeler	Sermaye Girişleri			Sermaye Çıkışları		
	2005	2006	2007	2005	2006	2007
Toplam	959	1411	1833	881	1323	1997
Gelişmiş Ülkeler	611	941	1248	749	1087	1692
Gelişmekte Olan Ülkeler	316	413	500	118	212	253
Sermaye Hareketlerinin Bölgeler Arasında Oransal Dağılımı (%)						
Gelişmiş Ülkeler	63, 8	66, 7	68, 1	85, 0	82, 2	84, 8
Gelişmekte Olan Ülkeler	33, 0	29, 3	27, 3	13, 3	16, 0	12, 7

Kaynak: UNCTAD. "World Investment Report 2008 Transnational Corporations and Infrastructure Challenge". http://www.unctad.org/en/docs/wir2008_en.pdf. s. 37.

Buradan hareketle, küreselleşmenin bir dayatma, hatta yeni tipte sömürgecilik olduğu belirtilmektedir. Küreselleşme, merkez kapitalist ekonomilerde konuşlanmış olan olgunlaşmış ve derin krizini yaşayan sermayenin çevre ekonomilere yaptığı bir dayatma olarak değerlendirilmekte ve bunun yeni tip sömürgecilik olduğu ifade edilmektedir. Buna göre küreselleşme, gelişmekte olan ülkelerin tercihleri doğrultusunda değil, gelişmiş ekonomilerin çıkarları ve tercihleri doğrultusunda şekillenmektedir (ÖNDER, 2003: 98).

Küreselleşme denilen süreçte, Kuzey ile Güney arasındaki ilişkiyi belirleyen bir diğer özellik, üretimin, merkez ülkelerden, düşük maliyetli ve bakir pazarlara sahip çevre ülkelere kaydırılmasıyla ilgilidir. 1970' li yıllara kadar, merkez ülkeler Keynesçi ekonomi politikalarını uygulamakta ve Taylorist/ Fordist birikim rejimini sürdürmekteyken, çevre ülkeler, ithal ikameci politikalarla ülke içi sermaye birikim süreçlerini düzenlemekte ve ticari sermayeden sanayi sermayesine dönüşümün zeminini oluşturmaktaydılar. 1970' li yıllardan sonra, bu durum değişmiş, neoliberal ekonomi politikalarının benimsenmesiyle, merkez ülkelerdeki sermaye, üretimi, emek için katlandığı maliyetleri düşürebileceği ve vergi avantajı sağlayabileceği

çevre ülkelere kaydırmaya başlamıştır. Çevre ülkeler de kendi mevzuatlarını, yabancı sermaye akımının dilediği zaman dilediği yere yatırım yapabilmesini sağlayacak şekilde yeniden düzenlemiştir. Bu durum, sermayenin uluslararasılaşması olarak ifade edilmektedir. Buna göre, günümüz kapitalizminin ayırt edici özelliğinin, sermayenin uluslararasılaşmasının ulaştığı yeni aşamaya bağlı olarak kapitalizme içkin olan değer ilişkilerinin dünya ölçeğinde saçılması olduğu ifade edilmektedir (ERCAN ve OĞUZ, 2006: 164). Bu durum, uluslararası alanda yeni bir işbölümünün ortaya çıkmasını beraberinde getirmiştir.

Uluslararası alanda sermaye birikiminin yeniden yapılanma süreci, gelişmiş ülkelerle gelişmekte olan ülkeler arasında, bir önceki dönemden farklı bir ilişkinin kurulmasını beraberinde getirmiştir. Bu ilişkinin merkezinde taşeronlaştırma ve enformelleşme yer almaktadır. Gerçekten de, küresel piyasada yatırımcılar, giderek işgücü maliyetlerinin düşük olduğu ülkelere doğru yerelleşmekte ve enformel istihdam biçimlerine başvurmaktadır (ERDUT, 2007: 63). Bu durum, merkez ve çevre ülkeler arasında, ölçeği küresel olan bir taşeronluk ağı örülmesini beraberinde getirmiştir. Çok uluslu işletmeler, üretimin sermaye yoğun aşamalarını kendi ülkelerinde gerçekleştirirlerken, emek yoğun aşamalarını çevre ülkelere kaydırmakta ve böylece uluslararası alanda yeni bir işbölümü inşa etmektedirler.

Çok uluslu işletmelerin iş organizasyonlarını yeniden yapılandırması sonucu şekillendirdiği ve adına küresel ekonomi denilen yeni süreç, bütün dünyada büyük bir bölünme yaratmakta ve bu bölünme birkaç boyutta gerçekleşmektedir. Bu bölünme bir boyutuyla merkez ile periferi ülkeler arasında gerçekleşirken, bir diğer boyutuyla işçi sınıfı içinde gerçekleşmektedir. Üretimin, dünya ölçeğinde örülen taşeronluk ağlarıyla gerçekleştirilmesi ve paralelinde enformel ekonominin genişlemesi, işçi sınıfının da bölünmesini beraberinde getirmektedir. Taşeronluk, enformelleşme, esneklik gibi gelişmelerin sonucu olarak işçi sınıfının yapısı değişmiş ve buna bağlı olarak yeni çalışma biçimleri ve yeni bir proleterleşme dalgası görülmeye başlanmıştır.

Çok uluslu işletmelerin iş organizasyonlarını (taşeronluk, enformelleşme ve esneklikle birlikte) yeniden dizayn etmelerinin en önemli sonuçlarından biri, işçi sınıfının kendi içinde bölünmesi ve yeniden yapılanmasıdır. Çekirdek/ çevre, formel/ enformel, tam zamanlı/ kısmi zamanlı gibi bölünmelerin derinleşmesi, sendikaları olumsuz etkilemiştir.

C. Üretim Sisteminde Değişim

Üretim sistemini oluşturan üretim öğeleri üç başlık altıda toplanabilir: İnsanın kişisel etkinliği, yani işin kendisi, işin konusu ve iş araçları (MARX, 2004: 181). İşin kendisi, en basit şekilde, işin konusu üzerinde iş araçlarının kullanımı olarak tanımlanabilir. Burada işin konusu, üzerinde işlem yapılan doğal nesneleri ifade ederken, iş araçları da işçinin kendisi ile işin konusu arasına sokmuş olduğu ve işlemleri için yararlandığı şey ya da şeyler bileşimini ifade etmektedir (BELEK, 1999: 35).

Üretim sistemi, zaman içinde değişim göstermektedir. Bu değişimin arka planında teknolojik alanda ortaya çıkan ilerlemelerin payı çok büyüktür. Teknoloji, yani üretim araçları, hem işin kendisini hem de üretim sürecinde konumlanan işçiyi, ortaya çıkan ilerlemelere uymaya zorlamaktadır. Bu durum, bir üretim sisteminden bir diğer üretim sistemine geçişe zemin hazırlamaktadır. Ancak, bir üretim sisteminden bir diğerine geçiş, determinist bir bakış açısıyla, sadece teknolojik alanda gerçekleşen ilerlemelerle açıklanamaz; geçerli üretim sistemi ve birinden diğerine geçiş, emek-sermaye ilişkisi üzerinden açıklanabilir. Üretim sistemindeki değişimin emek-sermaye ilişkisi bağlamında açıklanması, sermaye birikim rejiminin devam ettirilip ettirilemediğiyle ilgilidir.

Fordizm, emek ve teknolojinin örgütlenmesi anlamında Taylorizm' den sonraki aşamadır. Taylorizm, emeğin makine başındaki örgütlenmesini dile getirirken, Fordizm, emekle birlikte makineli sistemin fabrika sistemi içinde yeniden düzenlenmesini ifade etmektedir. Böylece Fordizm, emekle birlikte emek araçlarının yeniden organizasyonu biçimidir. Taylorizm' in formüle ettiği temel ilkeleri kullanır. Özellikle ekonomik düzlemde, öneminin Taylorizm' e göre daha önde olduğunu belirtmek yanlış olmayacaktır. Fordizm ekonomik düzlemde, Taylorizm' in tersine, yalnızca işliklerle sınırlı olmayan; üretim ve tüketim kalıplarının belirlenmesi, piyasa koşullarının yeniden belirlenmesi, piyasa koşullarının yeniden düzenlenmesi gibi daha geniş bir çerçeveyi dile getirmektedir (BELEK, 1999: 60).

Kütlesel üretim Fordist üretim olarak da tanımlanmaktadır. Buradaki tipik özellikler, sürekli, tam süreli çalışma, deneyim ve bilgiye dayalı ücret artışı, olumsuz iş koşullarına ve iş güçlüğüne bağlanmış prim ve tazminatlar, düzenli çalışma saatleri, çalışma süresinin toplu sözleşme ile ayarlanması, hafta sonu tatilleri için ücretli izin ve işçilerin sendikalarda kolektif temsiliyeti olarak sıralanabilmektedir. Bu dönemde, işletmeler, standardize ürünleri, fiyat rekabeti ile henüz doymamış iç

piyasalara yönelik üretmekteydiler. Emek ileri derecede mekanize idi ve dikey bir işbölümü vardı. İşletmelerin rekabet üstünlüğü, emek fiyatının düşürülmesine ve emeğin yakından denetimine dayanmaktaydı. Merkezileşme ve bürokratikleşme söz konusuydu ve bu, işin ileri derecede parçalanması ve yakından denetimi içindi. Merkezi yönetim, iş ortamının standardizasyonunu ve denetimini sağlayan bir stratejiydi. Yönetim, bu amaca uygun olarak üretim hattının yanında örgütlenmekte ve bu da hiyerarşik bir yapı yaratmaktaydı (BELEK, 2010: 22 – 23).

Fordizm olarak tanımlanan üretim biçimi sadece üretimi değil, aynı zamanda toplumu da şekillendirmiştir. Bu nedenle Fordizm, savaş sonrası kapitalist toplumun sürekliliğini sağlayan egemen birikim rejiminin de adı olmuştur. Bir birikim rejimi olarak Fordizmin temel özellikleri ise; a) üretim süreci organizasyonun bölündüğü, görevlerin standartlaştırıldığı ve biçimsel olarak çalışanlara dikte ettirildiği, standartlaştırılmış ürünlerin üretiminin kitlesel üretim esasına dayalı olarak gerçekleştirildiği bir üretim metodu; b) üretkenlik artışlarının dağılımının çalışanlara yüksek ücretler biçiminde garanti edilmesi; c) yerli talebin, kredi ve oligopol rekabetin artmasıdır. Ayrıca Fordizm, üretkenlik artışlarının, karlar ile ücretlilerin satın alma gücünün artırılması arasında dağıtılmasını gerektirmektedir. Bu bağlamda, emek ile sermaye arasında, ücret ve maaşların fiyatlar ve üretkenlik düzeyine bağlı olarak artırılmasını sağlayan uzun süreli sözleşmeye bağlı kurallar ve düzenlemeler sistemini içermektedir. Endüstri ilişkileri, kurumsallaşmış sendikalar ve toplu pazarlık düzeni ile nitelendirilmektedir. Emek ve sermaye arasındaki bu düzenlemeler çatışmanın en aza indirilmesini sağlamıştır (SAPANCALI, 2005: 87).

Fordist sistemin verimli işleyişini sağlayan bu fiziksel ve teknolojik özellikleri ile egemen bir üretim mekanizması haline gelmesi bir yandan standart tüketim kalıplarının olmasına, diğer yandan geniş ve istikrarlı pazarların varlığına bağlıdır. Çünkü pazarlar hem büyük miktarlarda üretilmiş standart malların yutulmasına elverecek kadar geniş olmalı hem de büyük ölçekli yatırımın amorti olabilmesine yetecek süre için istikrarlı olmalıdır. Gerek ulusal, gerekse uluslararası boyutta geniş ve istikrarlı pazarların olabilmesi İkinci Dünya Savaşı sonrası ortaya çıkan konjonktürde sağlanmış ve nüveleri 1930' lardan beri görülen Fordist sistemin gelişme ve yayılması için talep koşulları sağlanmıştır. Ancak 1970' li yıllarla beraber istikrarsız ve küçük pazarların hakim olmaya başlaması, talebin değişken olması ve standart ucuz malın yerini kalite ve değişken ürünün alması Fordist üretim sisteminin yaşam koşullarını sarsmış ve yeni bir üretim sistemi arayışı doğmuştur (KEPENEK ve YENTÜRK, 2005: 374).

Talep ve pazar yapısının değişmesi dışında yeni bir üretim sistemi arayışının bir diğer nedeni, Fordist üretim sisteminin atölye içi işleyişindeki bazı özelliklerinden dolayı sermayenin değerlemesini engelleyen çeşitli darboğazların ortaya çıkmaya başlamasıdır. Örneğin, aşırı stokla çalışma ilkesi, hatalı ve kalitesiz ürün oranındaki artış, aşırı makineleşme eğilimi, makinelerin boş kalma süresindeki artış gibi faktörler Fordist üretim sistemi geliştikçe, verimlilik artışın ve sermayenin yeterince değerlenmesini olumsuz etkileyen faktörler haline gelmişlerdir (KEPENEK ve YENTÜRK, 2005: 374).

Tablo 8: Üretim Sistemlerinin Aşamaları.

Dönem	**Üretim Sistemi**	**Endüstri İlişkilerinin Temel Özelliği**	**Sözleşmelerin Niteliği**
Endüstrileşmenin Başlangıç Dönemi	- Kitle Üretimine Geçiş	- Mavi Yakalı İşçiler - Devletin Seyirci Rolü - Örgütlenme Yasak	- Bireysel Sözleşmeler
Endüstrileşme Dönemi	- Kitle Üretimi (Üretim Hatları) - İmalat Sektörü Ağırlıklı	- Mavi Yakalı – Yarı Vasıflı – Vasıfsız İşçiler - Sendikaların ve Toplu Sözleşmelerin Ağırlığının Artması - Devletin Müdahaleci Rolü	- Toplu Sözleşmeler
Endüstri – Ötesi Dönem	- Mikro Teknolojiler - Robotlar - Hizmet Sektörü Ağırlıklı	- Beyaz Yakalı Vasıflı İşçiler - Sendikaların ve Toplu Pazarlığın Azalan Önemi - Devletin Ağırlığının Azalması - Toplu Pazarlığın İşyeri Düzeyine Kayması	- Bireysel Sözleşmelere Dönüş

Kaynak: UÇKAN Banu ve KAĞNICIOĞLU Deniz. 2008. Endüstri İlişkileri. Anadolu Üniversitesi Yayınları. Eskişehir. s. 75.

1970' li yılların sonundan itibaren Batı dünyasında "Post-Fordizm" olarak adlandırılan dönemin başladığı görülmektedir. Burada bir takım dönüşümler olduğu belirtilebilir: Üretim açısından Post-Fordizm alan "esnek uzmanlaşma" ile simgelenmekte, ekonomi politik, Keynezyen yönetimden neoliberal politikalara dönüşmektedir. Devletin ekonomiye müdahalesi özelleştirme ve deregülasyon politikaları ile sınırlandırılmakta ve sosyal açıdan ise toplumun yeni değer yargıları ile tanıştığı gözlenmektedir. Sürekli işsizlik, toplumlar açısından bu dönemde kaçınılmaz bir değişken olmaya başlamış, toplumsal dayanışma yerine de bireysel tercihler ön plana çıkmaya başlamıştır (AKGEYİK, 2003: 7 – 8).

Fordizm' in krize girmesiyle ortaya çıkan, sanayide yeniden yapılanma sürecinin en belirgin yönelimi değişen talep yapısına hızla cevap verebilecek esnekliğe ulaşmak şeklinde olmuştur. Çünkü artan rekabet koşullarında işletmelerin, değişken piyasa yapısına ve çok çabuk değişen tüketici tercihlerine hızla adapte olabilecek esnekliğe sahip olmaları gerektiği gibi, sermayenin verimliliğini düşüren kısıtları, tıkanıklıkları aşabilecek, verimliliği artıracak yapılanmayı gerçekleştirmek zorunluluğu bulunmaktadır. Genellikle "Post-Fordizm", "Neo-Fordizm", "Esnek Uzmanlaşma" veya "Esnek Birikim" terimleriyle ifade edilen bu yeni üretim sistemi, üretimin örgütlenmesinden tüketim kalıplarına, işletmeler arası ilişkilerden üretimin mekansal dağılımına, bilginin kullanılmasından sınıfsal yapılanmalara kadar hemen hemen her alanda Fordist ilişkilerden kopmayı ifade etmektedir. Fordist üretim yapısının getirdiği yaşam tarzına, sıradanlaşmaya, yabancılaşmaya ve bireyin niteliklerini geri plana atan bir yapıya alternatif olarak sunulmaktadır. Bu bağlamda, esnekliğin sadece üretim yapısına özgü olmadığı, aynı zamanda giderek bir gelişme modeli olarak da ilgi çektiği belirtilmelidir (SAPANCALI, 1997: 75 – 76).

Post-Fordizm' in en önemli özelliği, Fordizm' in katı – değişmez ilişkilerine karşılık, "esnek" bir yapıya sahip olmasıdır (SAPANCALI, 1997: 76). Esnek üretim denilen model, klasik/ geleneksel üretim biçimi olan, işlemlerin oldukça basit parçalara ayrıldığı, bu işlemlerin yürüyen bir bant üzerinde bu konuda uzmanlaşmış iş görenlerce yapıldığı, işlemlerin basit, tekrarlamalı yığın üretime meydan verdiği Fordist üretim biçiminden farklı bir üretim sistemidir. Esnek üretim, tekrarlanan seri üretim değil, değişen müşteri ve piyasa taleplerine bağlı olarak, çok amaçlı, fonksiyonlu üretim araçlarına ile aynı periyotta farklı üretim yapabilmektir. Bir başka deyişle, yüksek miktarlarda üretimin özel amaçlı makineler üzerinde gerçekleştirildiği esneklikten yoksun sistemlerin yerine, kapsamı ve çeşidi artırılmış makine ve iş akış sistemleri ile hızlı, kaliteli ve farklılaşmış ürün elde etme sistemleri esnek üretim

sistemlerini oluşturmaktadır. Artık genel amaçlı üretim araçları, özel amaçlı bilgisayar programları ile yönlendirilerek, belirli ürün ailesini oluşturan parçaların küçük partiler halinde üretiminin, sürekli sistemlere benzer düzgün bir akış içinde gerçekleştirilmesi mümkün olmaya başlamıştır (ERYİĞİT, 2000: 2).

Post-Fordist üretim modeli ile birlikte, büyük fabrikalar bölünüp parçalanmış, üretim giderek daha küçük işletmelere, atölyelere kaydırılmıştır. Bilgisayar ve iletişim teknolojisindeki gelişmeler sayesinde üretim dünyanın birçok yerinde aynı anda örgütlenebilir ve aynı anda örgütlenmesi değiştirilebilir hale gelmiştir. Aynı biçimde, dünyanın birçok değişik yerindeki üretim birimleri bu toplam üretime girip çıkabilmektedir (MEMDUHOĞLU, 2007: 3). Bunun gerçekleşmesi, bilgisayar, iletişim ve ulaşım teknolojisindeki gelişmelerle yakından ilgilidir. Özellikle de internetin kullanılması, üretimin dünya ölçeğine yayılabilmesine imkan vermiştir.

Üretim modelinin değişmesi, teknolojik alanda gerçekleşen ilerlemelerle gerçekleşmiştir. Bu süreçte, özellikle mikroelektronik teknolojisindeki gelişmeler önem kazanmaktadır. Mikroelektronik teknolojisinin endüstriyel üretim sürecinde etkisi iki biçimde ortaya çıkmıştır. Birincisi, üretimin bir önceki üretim biçimine oranla daha sürekli bir temelde gerçekleşmesidir. Bu konuda en önemli aşama, 1950' li yıllarda, sayısal kontrollü takım tezgahlarının geliştirilmesidir. Bu gelişme, fabrika otomasyonunun temelini oluşturan bilgisayar destekli tasarımın (Computer Aided Disagn-CAD) geliştirilmesi için bir başlangıç oluşturmuştur. Bilgisayar destekli tasarım, bilgisayar destekli imalatın (Computer Aided Manufacturing-CAM) alt sistemlerinden biridir. Sistemin temel özelliği; ürünlerin planlama, tasarım, çizim ve düzeltme işlemlerinin büyük bir hızla gerçekleştirilebilmesidir. Sistemin işgücünden tasarruf sağlayıcı özelliğinden nitelikli işgücünün bulunamadığı hallerde yararlanılması, kıt insan gücü kaynağının daha etkin kullanılmasını sağlamaktadır (ERDUT, 1998: 14).

Mikro elektroniğin üretim süreci üzerindeki ikinci etkisi, üretimi daha sürekli hale getirip getirmediğine bakılmaksızın "akıllı" makinelerin doğrudan işgücü yerine konulmasıdır. Endüstriyel üretim sürecinde buna en iyi örnek, endüstriyel robotlardır. Endüstriyel robotlar, önce, niteliksiz (mavi yakalı) işçilerin işlerini görmeye başlamış, sonra, görme veya dokunma duyularına sahip robotlar geliştirilmiştir. Gelişmiş robotların, insanın salt fiziksel değil, aynı zamanda zihinsel becerilerinin de yerini almış olması, istihdam bakımından endişe yaratmaktadır (ERDUT, 1998: 14 – 15).

Gerçekten de, 20. yüzyılın son çeyreği içinde kapitalist üretim biçiminin, son derece kapsamlı, derin ve hızlı bir değişim yaşadığı söylenebilmektedir. Bu değişim, tüm üretim sürecini etkilemiş; örneğin emek açısından yepyeni koşulların gündeme gelmesine neden olmuştur. Bilimsel – teknolojik devrim ile üretim sürecine giren ve giderek başat konuma gelme eğilimi gösteren CAD ve CAM uygulamaları, otomasyon ve robotik gibi yenilikler, emeğin üretim sürecindeki rolünü, işlev ve ağırlığını köklü biçimde değiştirmeye başlamış görünmektedir. Aynı biçimde, kitlesel tüketim alanında ortaya çıkan yeni süreçler ve yönlendirme mekanizmaları da tüm ekonomik düzeni köklü biçimde etkilemektedir (ŞAYLAN, 2002: 138).

Tablo 9: Fordist ve Post – Fordist Üretim Sistemlerinin Karşılaştırılması.

	Fordist	Post Fordist
Çevre	Ulus devlet düzenlemeleri Ulusal ekonomiler Toplu üretim Standardizasyon Refah devleti	Küresel rekabet Sermayenin serbest dolaşımı Üretimin-pazarların parçalanması ve uluslararası yayılması Müşteri memnuniyeti Artan sosyal hareketlilik ve bireysellik Farklılık, çoğulculuk ve yerellik
Teknoloji	Toplu üretim (Taylorist/ Fordist üretim hattı) Rutin/ Tek düzelik	Otomasyon Esnek üretim Tam zamanında üretim Kalite çemberleri Hız ve yenilik Danışma hizmetleri
Sosyal yapı	Bürokratik Katı hiyerarşi ve dikey iletişim Uzmanlaşma Kontrol odaklı	Yeni örgütler (networkler-sanal örgütler-stratejik birleşmeler) Esnek hiyerarşi ve yatay iletişim Devredilen yönetsel sorumluluk Enformel etki mekanizması (katılım, kültür, iletişim) Yatay ve dikey küçük otonom kariyer grupları Örgütler, bölümler ve işler arasında gevşek sınırlar
Kültür	Stabil/ Kesinlik Gelenek ve adet Örgütsel değerler; büyüme, etkililik, standartlaşma, kontrol	Belirsizlik ve zıtlık Moda Örgütsel değerler; kalite, müşteri hizmeti-memnuniyeti, farklılık, yenilik
Fiziksel yapı	Sanayi merkezlerinde yığılma Yerel/ Ulusalcı yönelim Doğrusal/ Çizgisel zaman	İnsanların dağılması ve yayılması Küresel/ Uluslararası yönelim
İşin doğası	Rutin/ Tekdüze Niteliksiz işçi Görevlerde işlevsel uzmanlaşma	Kompleks, heyecanlı Bilgi temelli beceriler Çapraz işlevsel iş takımları Öğrenmeye önem Taşeronlaşma, esnek – yalın üretim

Kaynak: MEMDUHOĞLU Hasan Basri. 2007. "Post Fordist Üretim Örgütlenmeleri ve İşgörenler Üzerindeki Etkileri". Üniversite ve Toplum. Cilt: 7. Sayı: 4. s. 5.

Post-Fordizm, işletme tipi, üretim sistemi ve çalışanlar açısından Fordizmden farklı bir modeldir. Fordizm, üretimde geniş çaplı ve kısıtlı nitelikler kullanan, yönetimde ise katı merkeziyetçi ve hiyerarşik bir yapılanmayı öngörmesine karşılık; Post-Fordizm, bir ekip çalışması içindeki nitelikli işçilerden oluşan, seri ve ısmarlama yöntemi sentezleyen, küçük ölçekli, esnek ve ademi merkeziyetçi örgüt ve yönetim tarzını öngören bir sistem olarak betimlenmektedir. Bu yönüyle, Post-Fordizmin, üretimin örgütlenmesinden tüketim kalıplarına; örgüt içi ilişkilerden örgütlerin küresel ilişkilerine kadar hemen her alanda Fordizmden bir kopuşu ifade ettiği belirtilmektedir (AYDINLI, 2004: 5).

Post Fordist üretim yapısı içinde "yalın üretim" ve "esnek uzmanlık" modeli olmak üzere iki sistemin ön plana çıktığı görülmektedir. Bunlardan ilki, kitle üretimine dayanan ve üretim sürecinde hiçbir gereksiz unsur taşımayan, 1960' lı yıllarda Japonya' da Toyota Motor Company tarafından geliştirilen ve daha sonraki yıllarda diğer ülkelere yayılan, bu nedenle Toyotaizm de denilen yalın üretim sistemidir. Özellikle büyük firmalarda esnek üretimin yapılanmasına imkân veren bu modelde; büyük firmaların desantrilizasyona giderek ana firma içinde "toplam kalite", "tam zamanında üretim" ve "kalite çemberleri" gibi hem kaliteyi hem de verimliliği artıran bazı üretim ve yönetim tekniklerini içeren bir organizasyon modelidir. Yalın üretim sistemi içerisinde yer alan toplam kalite kontrolü, üretim sürecinde hatalı ürünü ortadan kaldırmaya çalışarak sıfır hatalı üretimi gerçekleştirmeye yöneliktir. "Talebe göre üretim" anlamına gelen tam zamanında üretim, sıfır stokla ve müşteri siparişine göre üretimi ifade etmektedir. Verimliliği artırma arayış ve sorumluluğuna bütün işçilerin katılımının sağlanması da yalın üretim sisteminde kalite kontrol çemberleri aracılığıyla gerçekleştirilmeye çalışılmaktadır (UYANIK, 2003: 3).

Post-Fordist üretim sistemi içerisinde yer alan bir diğer sistem olan esnek uzmanlık modeli, kitle üretimi yapan dev firmaların, istikrarsız piyasalara karşı küçük firmalar kadar uyum göstermediği anlayışının bir ürünü olarak ortaya çıkmıştır. Model ile birlikte, büyük ölçekli fabrikalardaki üretim desantrilize olmuş, böylece daha küçük üretim birimleri ortaya çıkmıştır. İşletmeler ağı modeli de denilen esnek uzmanlaşma modelinde üretimin çeşitli aşamaları taşeronlara devredilmiş, yeni teknolojiler sayesinde üretim daha küçük birimlerde ve düşük maliyetli olarak yapılmaya başlanmıştır (UYANIK, 2003: 3).

Bütün bu gelişmelerin işçi sınıfını doğrudan etkilediği açıktır. Bir başka deyişle, üretimin yeniden yapılanması süreci, işçi sınıfının da yeniden

yapılanmasıyla sonuçlanmış bir süreçtir. Taylorist/ Fordist üretim sistemiyle uyumlu sendikaların yeni dönemde etkisizleşmesi ve güçsüzleşmesinin arkasında bu gelişme çok önemli bir rol oynamıştır.

II. İŞÇI SINIFININ YAPISINDA DEĞİŞİM

Ekonomi politikalarındaki değişim ve üretimin yeniden yapılanmasıyla birlikte; istihdam sanayiden hizmetlere doğru kaymış, işgücü artan bir şekilde feminize olmuş, kısmi çalışma gibi standart-dışı çalışma biçimleri artmış, genellikle sendikalara karşı saldırgan bir tutum içinde olan ve örgütlenmenin zor olduğu küçük ölçekli firmaların sayısı artmış, hem ulusal hem de uluslararası düzeyde rekabetçi baskılar artmıştır (FREGE ve KELLY, 2003: 15).

Bütün bu gelişmeler, en çok da işçi sınıfı üzerinde etkili olmuştur. Bu gelişmelerin işçi sınıfı üzerindeki etkileri; işsizliğin artması, işçi sınıfının sektörel dağılımında değişme, işçi sınıfının kendi içinde bölünmesi ve yeniden yapılanması, işçi sınıfının üretim sürecinde esnek biçimde konumlandırılması ve standart dışı istihdam biçimlerinin genişlemesi olarak sıralanabilir.

İşçi sınıfının yeniden yapılanması olarak adlandırılan bu değişim, bir önceki dönemin kol gücüyle çalışan, mavi yakalı ve vasıfsız veya yarı-vasıflı işçilerin örgütlenmesine dayalı ataerkil tarzdaki geleneksel sendikaların altındaki zemin kaydırmıştır. Yeni proleterleşme dalgası olarak ifade edilen ve işçi sınıfında bir dizi değişimin yaşandığı bu süreçte geleneksel tarzda örgütlenen ve mücadele eden sendikalar etkisiz ve güçsüz kalmışlardır. İşçi sınıfının çıkarlarını korumak ve geliştirmek, buna bağlı olarak yeni bir emek hareketi veya sendikal model yaratabilmek, işçi sınıfının yapısında ortaya çıkan değişimleri dikkate almayı gerektirmektedir.

A. İşsizliğin Artması

1970' lerde ortaya çıkan ekonomik krizin en önemli sonuçlarından biri kronik işsizlik olmuştur. İşsizlik, gelişmekte olan ülkelerin yanı sıra gelişmiş ülkelerde de yapısal bir sorun haline gelmiştir (SAPANCALI, 1997: 87). İşsizlik, özellikle 1980' li ve 1990' lı yıllarda artma eğilimine girmiş ve günümüzde dünyanın bütün ülkelerinde en başta gelen sorunlardan biri haline gelmiştir. Bugüne gelindiğinde sorun, artık küreseldir, yapısaldır, kalıcıdır ve yaygındır (KORAY, 2005: 213).

Tablo 10: 1994 – 2009 Arası Dünyada İşsiz Sayısı.

Yıllar	1994	1999	2001	2002	2003	2004	2008	2009
Toplam	140, 3	170, 3	174, 3	180, 9	185, 2	184, 7	193	212
Erkek	82, 8	99, 5	102, 8	107, 0	110, 0	109, 7	112	125
Kadın	57, 5	70, 9	71, 5	73, 8	75, 2	75, 1	81	87

Kaynak: ILO, 2005. "Global Employment Trends Brief". http://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---ed_emp/---emp_elm/---trends/documents/publication/wcms_114352.pdf. ILO, 2009. "Global Employment Trends for Women". http://www.ilo.org/public/libdoc/ilo/P/09275/09275(2009).pdf. ILO. 2010. "Global Employment Trends". http://www.ilo.org/public/libdoc/ilo/P/09332/09332(2010-January).pdf' den yararlanılarak hazırlanmıştır.

Son dönemde egemen hale gelen neoklasik iktisadın temel argümanları ve dayanaklarına bakıldığında, işsizliğin artışına ilişkin bir fikir sahibi olunabilir. Arz ve talep kavramı, piyasanın kendiliğinden dengeye geleceği varsayımı, bireyin bireylerin kendi çıkarlarını kollayan seçimlerine olan güven, bunun kendiliğinden toplumsal iyiliği ve gelişmeyi sağlayacağına olan inanç gibi temel argümanlar, işsizlik konusundaki yaklaşım açısından ipuçları vermektedir. Böyle bir bakış açısıyla, işgücü piyasası da işgücü arzı ve talebi arasındaki ilişki olarak düşünülmekte, bu piyasadaki dengesizlikler de çoğu zaman ücretlerin aşırı yükselmesine bağlanmakta ve işsiz kalanların daha düşük ücrete razı olmalarıyla işgücü piyasasının dengeye geleceği varsayımı ileri sürülmektedir. Özetle, bu yaklaşıma göre, her ekonomide her zaman "doğal işsizlik" gibi bir olgu olacaktır; bu işsizliğin düşük bir düzeyde olması içinse, piyasanın etkin işlemesi ve büyümenin sürdürülmesi gerekecektir. İşsizliği önlemek açısından kamusal önlemlere gidilmesi işsizliği azaltmayacak, aksine fiyat artışı, işçi çıkarma, yatırımların duraklaması gibi sonuçlara bağlı olarak işsizliğin artmasına yol açacaktır. Bu nedenle, işgücü piyasasını kendi işleyişine bırakmak en doğru yaklaşım olmaktadır (KORAY, 2005: 214).

Görüldüğü gibi, neoliberal görüş işsizliği, çözümlenmesi gereken, çözümü için çaba sarf edilmesi, ekonomik politikalar üretilmesi gereken bir sorun olarak görmemektedir (SAPANCALI, 1997: 89). Bu durum, neoliberal ekonomi politikalarının hakim olduğu son dönemde, işsizliğin artıyor olmasını açıklamaktadır. İşsizliğin artıyor olması, çokça ileri sürüldüğü gibi teknolojik gelişmelerde ortaya

çıkan yeniliklerin zorunlu sonucu değil, neoliberal iktisadi politikaların tercih edilmesinin bir sonucudur. Bu tercih, devletin rolünü, üretimin yapısını ve teknolojinin nasıl kullanılacağını belirlemekte ve işsizlik başta olmak üzere bir dizi sorunun çözümü bu tercih üzerinden aranmaktadır.

İşsizlik, günümüzde gerek gelişmiş gerekse de gelişmekte olan ülkelerde önüne geçilmesi gereken bir sosyal sorun olarak gündemdedir. Gelişmekte olan ülkeler için tarım toplumundan sanayi toplumuna geçiş çabalarının yol açtığı işsizlik; gelişmiş ülkelerde de, özellikle son otuz yıllık dönemde sanayi sonrası topluma dönüşüm sürecinde, vasıfsız emeğe olan talepteki azalmanın bir yansıması olarak, kısa süreli ve devresel olmaktan çok yapısal bir sorun haline gelmiştir (SAPANCALI, 2003: 147). Bilgi ve enformasyon sektörlerinin öne çıkması, sanayi toplumunun mavi yakalı işçisine olan talebi azaltmış ve belirli sektörler dışında firmalar küçülme yoluna gitmişlerdir. Aynı zamanda bu süreç, beyaz yakalı bilgi işçisine olan talebi artırırken milyonlarca mavi yakalı işçi istihdam sürecinin dışında kalmıştır. Bu gelişmeler, hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkelerde işsizlik sorununu ortaya çıkarmıştır (ZENCİRKIRAN, 2001: 1).

İşsizlik sorunu, yoksulluk sorunuyla birebir ilişkilidir. İşsizlik, işsiz kalan için sadece gelir kazanamamak ve yaşamsal gereksinimlerini sürdürmede güçlük çekmek anlamını taşımamakta, aynı zamanda sosyal dışlanmanın gerekçesi de olmaktadır. İşsizlik, bir diğer açıdan da, çalışanlar için dolaylı bir tehdit unsuru olarak kullanılmaktadır. İşsizlik tehdidi, çalışanların ücret ve sosyal haklarının budanmasını, iş yasalarına ilişkin sermaye lehine düzenlemeler yapılmasını, daha esnek çalışma koşullarının uygulanabilmesinin önünü açmaktadır. Bu durum, sadece işsizlerin değil, çalışanların da yoksullaşmasını beraberinde getirmektedir.

B. Sektörel Dağılımda Değişim

Ekonomide üç temel sektör yer almaktadır; tarım, sanayi ve hizmetler. “Üç Sektör Kanunu” olarak adlandırılan ve istihdamın değişimini açıklayan yaklaşıma göre, tarihsel süreç içerisinde, tarımda çalışanların sayısı, endüstri sektörü lehine gittikçe azalmış ve aynı süreç içerisinde endüstri de hizmetler sektörü lehine gittikçe küçülmeye başlamıştır. Gerçekten de endüstri toplumu aşamasında gelişmiş ülkelerde işgücünün önemli bir kısmı endüstri sektöründe istihdam edilirken, 1980’ li yıllardan itibaren gelişmiş ülkelerin post – endüstrileşme denilen sürece girmeleriyle birlikte istihdamın önemli bir kısmı endüstriden hizmetlere doğru kaymıştır (SAPANCALI, 1997: 98).

İşgücünün sektörel dağılımı tarihsel süreç içerisinde ele alındığında, tarımdan endüstriye ve endüstriden de hizmetlere doğru bir gelişme olduğu görülmektedir. 1900' lü yılların başında tarımda çalışanların toplam işgücü içindeki payı, Japonya' da % 68, ABD' de % 44 ve İngiltere' de % 19 düzeyindeyken, bu oran 1990' lı yıllarda sırasıyla % 7, % 3 ve % 2 düzeyine gerilemiştir. Fransa, Almanya ve İtalya gibi ülkelerde de aynı eğilim söz konusudur. Bu ülkelerde, İkinci Dünya Savaşı sonrasında ortalama % 32 olan tarım sektörü istihdamı, 1990' lı yıllarda ortalama % 6 düzeyine gerilemiştir (EKODİYALOG, 2005: 1).

Günümüzde, hizmetler sektörü büyümektedir. OECD ülkelerinin çoğunda hizmetlerin payı, toplam ekonomik faaliyetlerin % 60' ını geçmiş ve bazı ülkelerde % 70 düzeyine ulaşmış durumdadır (OECD, 2000: 13).

Gerçekten, yirminci yüzyılın ikinci yarısında, endüstrileşmiş ülkelerde istihdam, endüstri ve hizmetler sektöründe yoğunlaşmakla birlikte, imalat endüstrisinde mavi yakalı işçilerin sayısı azalırken, hizmetler sektöründe çalışanların sayısı artma eğilimi içine girmiştir. 1970 – 1990 arası dönemde, imalat sektöründeki istihdam, ABD' de % 26' dan % 18' e, İngiltere' de % 35' den % 23' e, İtalya' da % 27' den % 22' ye inmiştir. Yine aynı dönemde, imalat sektöründeki istihdam, Japonya' da % 26' dan % 24' e, Almanya' da % 39' dan % 32' ye gerilemiştir. Kanada' da imalat sektöründe 1971 yılında % 20 olan istihdam oranı, 1990 yılında % 15, Fransa' da 1970 yılında % 28 olan oran 1990 yılında % 21 olmuştur. İmalat sektöründeki istihdamın en hızlı biçimde azaldığı ülkeler, ABD, İngiltere ve İtalya olurken; Japonya ve Almanya' da daha ılımlı bir geçiş söz konusu olmuştur. Kanada ve Fransa iki grubun arasında kalmaktadır (ERDUT, 1998: 10).

Hizmetlerin payının artmasına etki eden unsurlar, üretim ve tüketim ile ilgili değişmeler olarak iki açıdan değerlendirilebilir. Tüketimle ilgili olan yönü, hizmet talebinin gelir esnekliğinin yüksek olmasına bağlı olarak, tüketici tercihlerinde hizmetler lehine meydana gelen değişmeyi yansıtmaktadır. Tüketicilerin tercihleri, eskiye göre artan ölçüde kalite, rahatlık, kültür, çevre ağırlıklı tüketime yönelmekte, dolayısıyla da bu alanlara ilişkin hizmet talepleri artmakta; talepteki bu değişiklikler firmalara ve üretim süreçlerine yansımaktadır. Hizmet artışının üretimle ilgili yönü ise, teknolojik yenilikler ve başarılı bir organizasyon ve yönetim için firmaların teknik, idari ve diğer konularda hizmet talebinin artmasıyla ilgilidir (GÜNDOĞAN, 2002: 5).

Hizmet sektöründe istihdam, diğer sektörlerden farklılık göstermektedir. Bu farklılıklardan biri, hizmet sektöründeki işlerin genellikle emek yoğun olmasıdır. Bu

özelliği ile hizmet sektörü daha çok işgücüne ihtiyaç duymaktadır. Bir diğeri faklılık ise, bu sektörde kadın istihdamının, tarım ve sanayi sektörlerine kıyasla daha fazla olmasıdır. Gerçekten de hizmet sektöründe kadın istihdam oranı yüksektir ve son dönemde kadın istihdam oranının artması, ekonomik etkinliklerde hizmet sektörünün payının artmasıyla da ilgilidir.

Hizmet sektöründeki birçok işin fiziksel bir güç gerektirmemesi, sektördeki esnek çalışma saatleri ve hizmet kesimindeki işlerin genellikle yerleşim bölgelerinde veya bu bölgelere yakın yerlerde bulunması, kadınların hizmetlerdeki istihdam oranlarını sanayi sektörüne göre daha fazla artırmıştır (GÜNDOĞAN, 2002: 11).

Bugün hizmetler sektörü, diğer sektörlere oranla kadınların daha yoğun olarak istihdam edildiği sektördür. Gelişmiş ülkelerin çoğunda, tarım ve sanayide çalışan kadınların sayısı erkeklerin yarısının bile altındayken, hizmetler sektöründe çalışan kadınların sayısı erkeklerinkinden fazladır (GÜNDOĞAN, 2002: 11).

Diğer taraftan bazı araştırmacılara göre ise, post – endüstriyel toplum olarak adlandırılan aşamada, klasik üç sektörün yanında dördüncü bir sektör olarak, bilginin üretildiği "bilgi sektörü" oluşmuştur. Bu sektör, kendi alt yapısı, üst yapısı ve fonksiyonel etkisiyle birlikte, tarım, sanayi ve hizmetler sektörlerini etkilediği gibi, üretim, tüketim, kaynak dağılımı ve bölüşümü de etkilemektedir (SAPANCALI, 1997: 103).

C. Esneklik Uygulamaları

Günümüzde, rekabet koşullarında önemli değişimler yaşanmaktadır. Ulusal piyasanın üstünlüğüne dayanan rekabet anlayışından, piyasadaki arz ve talep değişikliklerine kısa sürede karşılık vermeye dayanan rekabet anlayışına geçilmektedir. Bu dönemin en önemli özelliği, bir öncekinin aksine, ekonomide giderek artan oranda istikrarsızlık ve belirsizliğin egemen olmasıdır. Bu durumda, değişebilirliği içeren esneklik, gerek makro düzeyde (ulusal ekonomiler), gerekse mikro düzeyde (işletmeler) "rekabet unsuru" niteliği kazanmaktadır (ERDUT, 1998: 27).

Makro ekonomik düzeyde esnekliğin sağlanmasında daha çok sermaye belirleyici olurken; mikro düzeyde ise, işletme esnekliği ve işgücü esnekliği belirleyicidir (ERDUT, 1998: 28).

Esneklik, istihdamın parçalanmasını beraberinde getirmektedir. Bugün "esnek işletmeler" adı ile anılan birçok işletmede birincil, ikincil ve üçüncül işgücü

grupları oluşmuştur. İşgücü piyasalarında çekirdek işgücü ve çevre işgücü tanımları geliştirmiştir (SAVAŞ, 2003: 243).

İşgücü piyasasında esnekliğin iki biçimi söz konusudur. Bunlar, işlevsel esneklik ve sayısal esnekliktir. İşlevsel esneklik, işçilerin iş tanımlarının, talep, teknoloji ve iş yüküne bağlı olarak değiştirilebilmesi, yani çalışanların değişik alanlarda görev ve sorumluluk almaları anlamına gelmektedir. Sayısal esneklik ise, işletmelerin talep dalgalanmalarına bağlı olarak çalıştırdıkları işçi sayılarını ve ücret düzeylerini düzenleyebilmelerini ifade etmektedir (SAPANCALI, 2005: 90).

İşgücü piyasasındaki esneklik bağlamında işgücünün bölünmesi ve/ veya kutuplaşması söz konusudur. Buna göre, işgücü çekirdek ve çevresel işgücü biçiminde bölünmüştür. Çekirdek işgücü, tam zamanlı, sürekli statüye sahip ve işletmenin uzun vadeli geleceği için önem taşıyan çalışanlardan oluşur. İşlevsel esneklik uygulamalarına bağımlıdır. İş güvencesi, yükselme ve yeni beceri edinme şansı daha yüksek olan, göreceli olarak yüksek emeklilik, sigorta ve diğer haklara sahip olan bu gruptan kendini sürekli değişen koşullara uydurma kapasitesine, esnekliğe ve gerekirse coğrafi akışkanlığa açık olması beklenir. Ne var ki, zor dönemlerde çekirdek işgücünü işten çıkarmanın potansiyel maliyeti, işletmeleri üst düzey işleri bile taşerona devretmeye sevk edebilir (SAPANCALI, 2005: 90).

İşlevsel esneklik, işletmenin kendi işgücü ile ilgilidir. İşbölümünün ve çalışma organizasyonundaki parçalanmanın tersine döndürülmesini içerir. Amaçların, becerilerin yaygınlaştırılmasıyla; iç (internal) hareketliliğin artırılmasıyla başarılabilir. Bu nedenle ekip çalışması, işin genişletilmesi ve zenginleştirilmesi, işteki parçalanmanın azaltılması ve diğer insan kaynağı yönetim teknikleri (eğitim ve performans değerlendirme teknikleri, iletişim programları, kalite çemberleri) uygulanır. Bu yöntemlerin tümü, sermaye ve yönetime doğrudan işçiyle temas etme olanağı sağlamakta ve sendikal örgütlenmeyi pek çok konuda devre dışı bırakmaktadır (BELEK, 1999: 81).

Çevresel işgücü ise, sayısal esneklik uygulamalarına maruz kalmaktadır. Çevresel işgücünün esnekliği, işgücü piyasasının işleyişini gözetim altında tutan ve aşırılıkları sınırlandıran çok sayıda denetimi kaldırma, devlet müdahalesini azaltma ve kuralsızlaştırma ile eş anlamlıdır. Aslında iki farklı alt gruptan oluşur. İlki, büro işi, sekreterlik, rutin işler ve daha az vasıflı bedensel işler gibi, işgücü piyasasında her an bulunabilecek vasıflara sahip tam zamanlı çalışan işgücünden oluşur. Mesleki yükselme olanakları daha düşük olan bu grup, yüksek bir işgücü devir hızı ile de

kendini gösterir. Bu, işletmelere, maliyetlerden dolayı işgücünü kısma işlemlerinde kolaylık sağlar. İkinci çevresel işgücü grubu, daha da yüksek sayısal esneklik sağlar. Daha düşük ücret, iş güvencesi ve çalışma koşullarına sahip olan bu grup, kısmi süreli çalışanları, gereksinim oldukça istihdam edilenleri, geçici işçileri, taşeron işçileri, kamu sübvansiyonu ile çalıştırılan stajyerleri kapsamaktadır (SAPANCALI, 2005: 91).

Çevresel işgücünün maruz kaldığı sayısal esneklik uygulamaları, "içsel" ve "dışsal" esneklik olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Birincisi, işçi sayısıyla oynamadan, çalışma saatlerinin değiştirilerek emeğin kalite ve zamanlamasının yeniden düzenlenmesidir. İkincisi ise, işçi sayısında değişiklik yapılmasıdır. Her ikisinde de, toplam çalışılan gün/ saat sayısında değişiklik olmaktadır. Değişiklik, talebe ve piyasa koşullarına göre yapılmaktadır. Özellikle dışsal esneklik uygulamasının, sermayeye, üretim ve piyasa taleplerine hızla yanıt verme olanağı sağladığı, bu yolla risklerin işçiler üzerine transfer edildiği, maliyetlerin düşürüldüğü belirtilmektedir (BELEK, 1999: 84).

İşgücü esnekliği, işçi sınıfının küçük bir azınlığı için düzenli, tam zamanlı, görece yüksek ücret ve sosyal güvence anlamına gelmekteyken, çoğunluğu için standart dışı istihdam, düşük ve/ veya düzensiz ücret, sosyal korumadan yoksunluk ve iş yasalarının kapsamı dışında kalmak anlamına gelmektedir. Özellikle de, çok uluslu işletmelerin belirleyiciliğinde dünya ölçeğinde örülen taşeronluk sistemi ve enformelleşmeyle paralel gelişen bu uygulamalar, işçi sınıfının bölünmesini ve kutuplaşmasını beraberinde getirmektedir. Bu bağlamda esneklik, işçi sınıfının büyük kısmı için güvencesizlik ve eğretilik demektir.

Esneklik, taşeronluk ve enformelleşme üzerinden açıklanan ve işçi sınıfının bölünmesini beraberinde getiren bu süreç, kadınların ve göçmenlerin işgücü piyasasına katılımını artıran bir süreçtir. Burada, kadınların ve göçmenlerin istihdama daha çok katılıyor olması, olumlu bir gelişmeye işaret etmemekte; tam tersine, işletmelerin maliyet avantajı sağlama amaçlarına hizmet ettiği için istismar anlamına gelmektedir. Kadınlar ve göçmenler, daha düşük ücrete ve güvencesizliğe tabi olarak çalıştırılmakta, işletmeler bu yolla maliyetlerini düşürmektedirler. Özellikle kadın istihdamı, sadece maliyet avantajı açısından değil, daha itaatkar olduklarına dair genel kabulle ilgili olarak da tercih edilmektedir. Böylece kadınlar, derin sömürü ve istismarla karşı karşıya kalmaktadırlar. Kadınlar ve göçmenler için geçerli olan sömürü ve istismar, çocuklar için de geçerlidir. Çocuklar da, aynı şekilde, taşeron

firmalarda ve kayıt dışı olarak, en ağır sömürü ve istismar koşulları altında çalıştırılmaktadır.

D. İstihdam Biçimlerinde Değişim

Küreselleşme süreciyle birlikte standart istihdam ilişkisinden farklı koşullarda çalışanların sayısı hızla artmaktadır. Standart istihdam ilişkisi, genellikle çalışanın bir işverene bağlı olarak tam süreli çalıştığı ve yasal güvencelerden yararlandığı bir ilişkiyi ifade etmektedir. Bu istihdam biçiminde istihdam edilme süresi sınırlı olmayıp süresizdir. Bu anlamda standart istihdam ilişkisi normatif bir istihdam modelini ifade etmektedir (TEMİZ, 2004: 56).

Standart istihdam ilişkisi, Fordist üretim sisteminin geçerli olduğu dönemde, emek- sermaye- devlet üçlüsünün oluşturduğu korporatist yapıya dayalı olarak var olabilmiştir. 1970' li yıllardan sonra, neoliberal ekonomi politikalarının hayata geçirilmesi ve küreselleşme denilen sürecin başlamasıyla paralel uygulamaya konulan esnek üretim modeli, standart istihdam ilişkisinin yanında "atipik" ya da "standart dışı" olarak adlandırılan istihdam biçimlerinin ortaya çıkmasını beraberinde getirmiştir.

Standart istihdam ilişkisinden farklı olarak son otuz yılda ortaya çıkan ve hızla yaygınlaşan kısmi süreli çalışma, geçici çalışma, belirli süreli çalışma, mevsimlik çalışma ve kendi hesabına çalışma gibi yeni istihdam biçimlerinin, standart istihdam ilişkisine göre, çok daha yüksek düzeyde güvencesizlik, istikrarsızlık, belirsizlik ve değişkenlik içermesi, bu yeni istihdam biçimlerinin "eğreti istihdam" olarak tanımlanmasında etkili olmuştur (TEMİZ, 2004: 56).

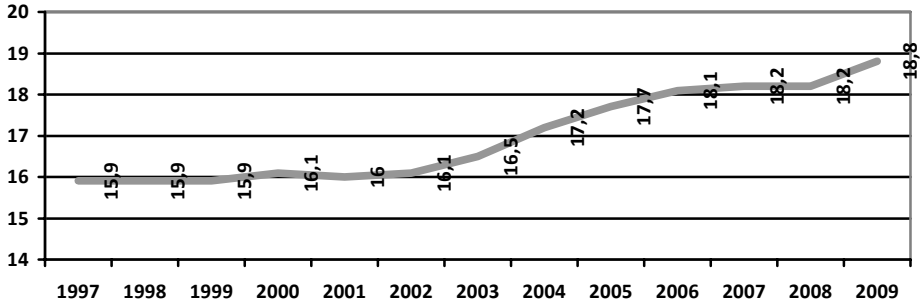
Standart dışı istihdam ilişkisi, işgücü için daha düşük bir gelir, mesleki olarak yükselme imkanı olmaması, sosyal sigorta ve sosyal yardımlardan yeteri kadar yararlanamama anlamına gelmektedir (SAPANCALI, 1997: 122). Bu nedenle, işverenler için maliyet avantajı sağlamaktadır. Standart dışı istihdam ilişkisi, piyasadaki talep dalgalanmalarına göre işgücü sayısını artırmayı ya da azaltmayı olanaklı hale getirmektedir. İşverenler, üretim için sürekli bir çekirdek işgücü bulundurmakta ve bu çekirdek işgücünün dışında, ekonominin canlanma dönemlerinde işe alıp durgunluk dönemlerinde işten çıkarabileceği bir çevre işgücünü hazır bulmak istemektedirler.

Standart dışı istihdam sözleşmeleri arasında en yaygın olanı kısmi süreli çalışmadır (SAPANCALI, 1997: 123). Bunun yanında; bir veya daha fazla işin, iki ya

da daha fazla işçi arasında paylaşılarak yapılması şeklinde tanımlanabilen “iş paylaşımı” (job-sharing); taraflar arasında önceden yapılan sözleşme uyarınca, işçilerin sadece işverenin kendilerini çağırdığı dönemlerde işyerine gelerek yaptıkları çalışma şeklinde tanımlanabilen “çağrı üzerine çalışma” (call on work); önceden yapılmış sözleşmeye göre belirlenmiş tarihler arasında ya da bir işin belirli süreler içinde (geçici olarak işine gelmeyen işçinin yerine) yapılması şeklinde tanımlanan “belirli süreli sözleşmeler” (fixed term contracts); işletmede olağan iş akışına dayanmayan bir işgücü açığının çıkması sonucunda, söz konusu işgücü açığını kapatmak üzere, kural olarak belirli süreli bir hizmet sözleşmesine dayalı olarak yapılan geçici süreli çalışma olarak tanımlanan “geçici çalışma” (temporary work); işin parçalara bölünerek alt işverenlere gördürülmesi ve işçinin alt işverene bağlı olarak çalışması şeklinde tanımlanan “taşerona bağlı çalışma” (subcontracting); bir işverenin hizmet sözleşmesiyle çalıştırdığı işçiyi, bir karşılık elde ederek veya karşılıksız olarak, çeşitli nedenlerle, ihtiyacı olan başka bir işverene, geçici süre vermesi şeklinde tanımlanan “ödünç çalışma”; işin asıl işyerinden uzakta yapılması olarak tanımlanan “uzaktan çalışma” (distance work); “evde çalışma” (homework); bir veya daha çok işçinin, işi, işyeri dışında, esas işyeri ile kurulu bulunan elektronik iletişim ağları ile yerine getirmesi olarak tanımlanan “tele – çalışma” (tele – work) ve kendisine ait işyeri veya evinde, kendisi ve/ veya başkaları için üretim yapmak suretiyle, sürekli veya geçici nitelikte istihdam yaratma süreci olarak tanımlanan “kendi adına çalışma” (self-employment) standart-dışı çalışma biçimlerindendir (SAPANCALI, 1997: 131-152).

Günümüzde, başta kısmi süreli çalışma olmak üzere, standart-dışı çalışma biçimlerinde artış olduğu görülmektedir. Standart-dışı istihdamda cinsiyete göre dağılıma bakıldığında, kadınların payı daha yüksektir. Bunun arkasında, kadınların daha düşük ücretle ve güvencesiz koşullarda çalıştırılması gerçeği yatmaktadır.

Şekil 2: AB(27) Ülkelerinde Kısmi Süreli Çalışanların Toplam Çalışanlar İçindeki Payı (%)

Kaynak: EUROFOUND. 2010. "Part-time Work In Europe". http://www.eurofound.europa.eu/pubdocs/2010/86/en/3/EF1086EN.pdf. s. 11.

Bu süreç, yeni bir proleterleşme dalgası yaratmakta ve işçi sınıfı kendi içinde standart ve standart – dışı çalışanlar olarak bölünmektedir. Özellikle standart – dışı istihdam, sömürü ve istismara daha açıktır. Kadınlar, göçmenler ve çocuklar olmak üzere, derin sömürü ve istismara en çok maruz kalan kesimdir.

E. Enformelleşme ve Kayıt-Dışılık

Günümüzde kayıt-dışı istihdam, çok büyük boyutlara ulaşmıştır. Kayıt-dışı istihdam, gelişmiş ve gelişmekte olan ülke ayrımı olmadan bütün dünyada artmıştır. Kayıt-dışı istihdamın artması, enformel ekonominin gelişimi ile yakından ilişkilidir. Enformel ekonomik faaliyetlerin, önceleri geçici olduğu ve zamanla formel hale geleceği ileri sürülmekteydi. Ancak enformel ekonomik faaliyetler, tam tersi olarak, hem kalıcılaşmış hem de formel hale dönüşmemiştir. Hatta, formel ekonominin enformel ekonomiyle iç içe olarak gelişmesi, formel ekonomik faaliyetlerin de gittikçe enformelleşmesini beraberinde getirmiştir. Yine, enformelleşme, sadece gelişmekte olan ülkelerle sınırlı kalmamış, gelişmiş ülke ekonomileri içindeki payı da yükselmiştir.

Tablo 11: Seçilmiş Ülkelerde Enformel Ekonominin GSMH İçindeki Hacmi (% Yüzde)

Ülkeler	En düşük tahmin	Ortalama tahmin	En yüksek tahmin
İrlanda	0, 5	3, 9	7, 2
Avusturya	2, 1	5, 2	6, 2
Norveç	1, 3	5, 5	9, 0
İngiltere	1, 0	6, 8	34, 3
Avustralya	3, 5	8, 4	13, 4
Almanya	3, 4	8, 7	15, 0
Hollanda	9, 6	9, 6	9, 6
Danimarka	6, 0	10, 1	12, 4
İsveç	4, 5	10, 1	14, 1
Kanada	1, 2	10, 7	29, 4
Belçika	2, 1	10, 9	20, 8
İspanya	1, 0	11, 1	22, 9
ABD	5, 0	11, 3	28, 0
Fransa	6, 0	11, 4	23, 2
Portekiz	11, 2	15, 6	20, 0
İtalya	7, 5	17, 4	30, 1
Yunanistan	28, 6	29, 4	30, 2

Kaynak: KAPAR Recep. 2006. "Gelişmiş Ülkelerde Enformel İstihdamın Boyutları". http://www.sosyalkoruma.net/pdf/Enformelistihdam.pdf. s.49.

Enformel ekonomi kavramı; vasıfsız işgücünü, istikrarsız ve az gelir sağlayan işleri, sosyal koruma ile birlikte diğer koruyucu düzenlemelerden yararlanamayan işsizleri, iş arayanları, bağımlı ve bağımsız çalışanları kapsayan ve çok küçük üretim birimlerinin yaygın olarak bulunduğu, kötü çalışma koşullarının baskın olduğu, yasal düzenlemelerin uygulanmadığı, resmi denetimin olmadığı işgücü piyasası bölümünü ifade etmektedir (KAPAR, 2006: 47).

Enformel istihdam, sadece kayıt dışı sektörde çalışıyor olmak demek değildir; aynı zamanda, işgücüne dahil olmayanların, evde ya da sokakta düzensiz çalışmaları da enformel istihdam olarak değerlendirilmektedir. Ayrıca enformel sektör tanımı içine giren kuruluşlarda çalışmak da enformel istihdam olarak değerlendirilmektedir (LORDOĞLU, KIROĞLU, TANYILMAZ, 2004: 6).

Enformel istihdam, iş kanunu gibi yasal düzenlemelerin kapsamı dışında kalmakta ve bu durum, çalışanların, düzenli ücret, çalışma saatleri, çalışma koşulları, sosyal güvenlik, emeklilik gibi bir dizi haktan yoksun kalmalarını beraberinde getirmektedir. Enformel istihdam, çalışanlar için eğretilik ve güvencesizlik anlamına gelmekteyken, işverenler için, maliyet avantajı ve yasal düzenlemelerin yüklediği sorumluluktan kaçma anlamına gelmektedir.

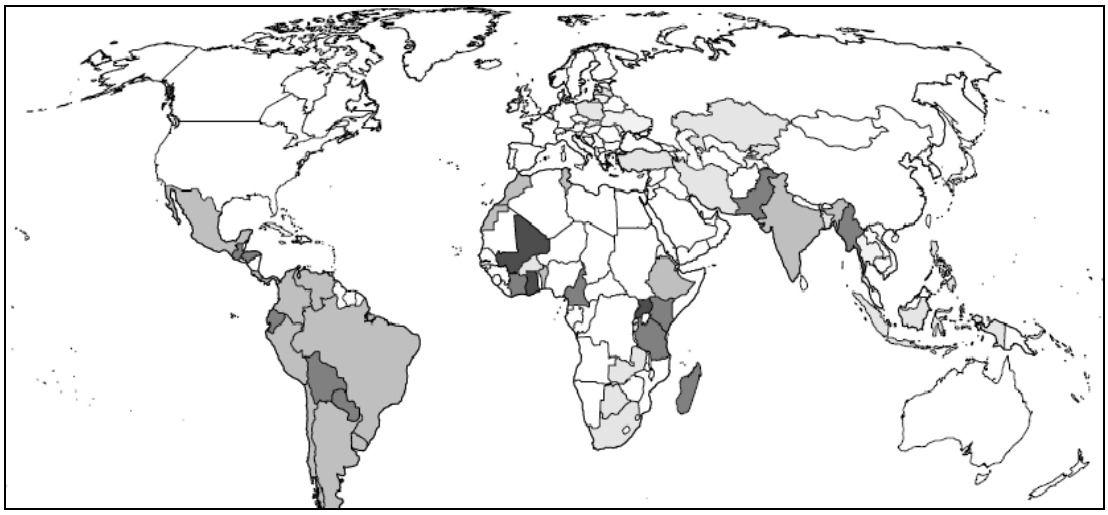
İşverenlerin enformel istihdama dayalı olarak, maliyet avantajı ve yasal düzenlemelerin yükümlülüklerinden kaçabilmeleri, taşeronluk sistemiyle olanaklı olmaktadır. Taşeronluk sisteminde, asıl işin bazı aşamaları alt işverenlere bırakılmakta ve böylece işletmeler, işgücüne ilişkin maliyetleri taşeronlara devretmiş olmaktadırlar. Taşeron işletmeler arasında sipariş alabilmek için yürüyen rekabet, genellikle daha düşük fiyat üzerinden gerçekleşmekte; bu durum, taşeron firmaların, işgücüne ilişkin ücret ve sosyal güvenlik gibi haklardan doğan maliyetlerini minimize etmelerini gerektirmektedir. İşte enformel istihdam tam da bu noktada devreye girmektedir. Böylece, formel sektörle enformel sektör arasında sıkı bir ilişki ortaya çıkmakta ve taşeronluk sistemi ve enformel istihdam işletmeler için maliyet avantajı sağlamanın yolu olmaktadır.

Enformel sektörün formel sektörle ilişkisi iç içedir. Formel ve enformel sektörlerde işletmeler arasındaki yapısal eklemlenmeyle formel ve enformel işgücü piyasaları da karşılıklı bağımlı hale gelmiştir. Gelişmekte olan ülkelere özgü ve geçici olduğu düşünülen enformel faaliyetlerin, gelişmiş kapitalist ekonomiler için de önemi artmıştır. Formel sektör, maliyetleri azaltma kaygısıyla enformel sektörler karşılıklı bağımlı hale geldiğinden, enformel sektörü dönüştürmesi için hiçbir gerekçe

kalmamıştır. Gelişmekte olan ülkelerin ekonomik deneyimleri de enformel sektörün geçici değil, formel sektörün genişlemesi sırasında var olabileceğini ve süreklilik kazanabileceğini göstermiştir (ERDUT, 2005: 16).

Günümüzde enformel istihdam, hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkelerde artmaktadır. Özellikle de az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde enformel istihdamın çok yüksek düzeylerde olduğu görülmektedir.

Şekil 3: Enformel İstihdamın Dağılımı.

Kaynak: ILO. 2002. "Decent Work and the Informal Economy". http://www.ilo.org/public/english/standards/relm/ilc/ilc90/pdf/rep-vi.pdf. s. 23.

Enformel istihdam, sendikal örgütlenme açısından da bir dizi sorunu beraberinde getirmektedir. Enformel işlerde çalışanların sendikalaşmaya gereksinim duymalarına rağmen, sendikalaşmaları önünde bazı engeller bulunmaktadır. Farklı biçimler alabilen bu engeller, çeşitli nedenlerden kaynaklanmaktadır. Enformel istihdam ilişkisinin türdeş olmayan niteliği, çalışanların kendi aralarında iletişim kurmada karşılaştıkları güçlükler, işyerlerinden ve yerleşim biçimlerinden kaynaklanan sorunlar, hukuk sistemi tarafından yaratılan örgütlenme güçlükleri engellerden sadece birkaçıdır (KAPAR, 2007: 91).

Bütün bu gelişmeler, özellikle 1980' li yıllarla beraber sendikaların etkisizleşmelerini ve güçsüzleşmelerini beraberinde getirmiştir. Bu durum, sendikaların krizi olarak değerlendirilmiştir.

III. SENDİKAL KRİZİN GÖSTERGELERİ

Sendikal kriz kavramı, nicel ve nitel anlamda sendikaları olumsuz etkileyen bir dizi değişimin varlığını ifade etmektedir. Kriz kavramıyla, üye sayısındaki azalmadan, toplumsal etki yaratamamaya kadar uzanan değişimlerden bahsetmek mümkündür (YILDIRIM, 2008: 200).

Sendikaların krizde olduğu görüşünü destekleyen bir dizi gösterge mevcuttur. Bu göstergelerden bazıları, sendikaların kendileriyle, bazıları ise kendileri dışındaki faktörlerle ilgilidir. Dışsal faktörler, 1970' li yıllardaki ekonomik krizi aşmak için uygulamaya konulan ve kapitalizmin yeniden yapılandırılması olarak değerlendirilebilecek gelişmeleri ifade ederken; içsel faktörler, sendikaların örgütlenme modelleri, liderlik anlayışları ve mücadele yöntemlerinden kaynaklanan sorunları ifade etmektedir.

Sendikalar, özellikle İkinci Dünya Savaşı sonrasında, Keynesçi ekonomi politikalarının hakim olduğu ve Taylorist/ Fordist üretim modelinin uygulandığı ülkelerde oldukça etkili ve güçlü bir duruma gelmişlerdir. Özellikle, Avrupa' da sosyal demokrat partilerin iktidara taşınmasıyla birlikte, emek-sermaye-devlet arasında kurulan korporatist yapı, bu tip sendikalara altın çağını yaşatmıştır. Hem ulusal ölçekte hem de uluslararası ölçekte (ILO ve benzeri organizasyonlar aracılığıyla) inşa edilen bu üçlü yapıda, sermaye sınıfı ve devlet, emek lehine düzenlemeler yapmayı, sendikalar da mevcut ekonomik politik sisteme uyum sağlamayı kabul etmişlerdir.

Bu dönemde, sosyal demokrat işçi sendikaları, ekonomilerin sosyalizasyonu yönündeki taleplerini geri almışlar; bunun karşılığında, toplu sözleşme düzenini, refah devletini ve siyasal sistemin kabul edilmiş unsurları olarak sendikaların sisteme katılımını elde etmişlerdir. Sermaye sınıfı da, hükümetlerin emek lehine yapacağı düzenlemeleri ve toplu sözleşme sistemini benimsemiştir. Böylece, savaş sonrasının müdahaleci kapitalizmi de biçimlenmiştir. Kapitalizmin, sosyal yönden kabul edilemez yönlerinin düzeltilmesi için ulusal ve uluslararası düzeyde müdahaleler yapılması bir gereklilik olarak ortaya çıkmıştır. İşçi sınıfı da kapitalizmin yerine geçecek bir düzen arayışını terk ederek kapitalizmi güçlendirecek politikaları benimsemiştir (ERDOĞDU, 2006: 214).

Bütün bu süreç boyunca, sendikaların üye sayılarında ve sendika yoğunluğunda yükselme görülmüş, toplu pazarlık ve toplu sözleşme süreçlerinde sendikaların etkisi ve gücü artmış, devlet-sermaye-emek arasında belirli bir güç

dengesinin oluşmasına bağlı olarak, sendikaların ekonomik ve politik mekanizmalara katılımı olanaklı hale gelmiştir.

Tablo 12: 1950 – 1980 Yılları Arasında Bazı Ülkelerde Ücretliler Arasında Sendika Üyelik Oranları (%).

Ülkeler	**1955**	**1960**	**1965**	**1970**	**1975**	**1980**
Avusturya	60	60	60	63	67	65
Belçika	60	60	60	65	70	73
Kanada	30	30	28	30	35	35
Danimarka	60	62	62	64	70	72
Almanya	38	37	36	36	39	41
Britanya	44	44	44	50	53	56
Hollanda	44	43	41	40	42	41
Norveç	62	62	63	62	61	62
İsveç	62	65	68	73	80	87
ABD	32	31	28	27	25	25

Kaynak: WINDMULLER John. 1987. “Collective Bargaining in Industrialised Market Economies: A Reappraisal”. http://www.ilo.org/public/libdoc/ilo/1987/87B09_14_engl.pdf. s. 27.

Bu dönemde, sadece sendikalı işçi sayısında yükselme olduğu, toplu pazarlığın kapsadığı işçi sayısının da yüksek oranlarda olduğu görülmektedir. Örneğin, Avusturya, Belçika ve İsveç gibi ülkelerde, bu dönemde, neredeyse işçilerin tamamı toplu pazarlık ve toplu sözleşme süreçleri kapsamında yer almaktadır. Aynı dönemde, bu oran, Almanya’ da yüzde 90, Hollanda’ da yüzde 80, Britanya’ da yüzde 65 – 70 arasında, Kanada’ da yüzde 35 – 45 ve ABD’ de yüzde 25 – 30 düzeyindedir (WINDMULLER, 1987: 19).

İkinci Dünya Savaşı' ndan 1970' li yıllara kadar olan dönemde, sendikalı işçi sayısı yüksek düzeylerde seyretmekte olduğu, toplu pazarlığın emekçi kesimlerin büyük kısmını kapsayacak şekilde genişlediği, devletin emek ve sermaye arasındaki göreli dengeyi sağlayan bir aktör olarak yerini aldığı ve çalışanların ücret ve sosyal güvenlik gibi haklarında olumlu gelişmeler olduğu görülmüştür. Buna bağlı olarak, sendikalar çok daha güçlü bir konuma gelmişler ve hem ekonomik hem de politik alanda etkili olabilmişlerdir. Sendikalar, bu dönemde, ücret ve sosyal hakların korunması ve ilerletilmesinde olduğu kadar, ekonomi politikalarının belirlenmesinde de söz sahibi olabilmişlerdir.

Ne var ki bu durum, 1980' li yıllardan itibaren tersine dönmeye başlamıştır. 1980' li yıllardan sonra, işverenlerin gücü ve hakimiyeti artarken, sendikaların gücünde ve etkisinde kayıplar görülmekte ve sendikalar giderek marjinal duruma düşmektedir. İşçi sendikaları hem üye sayıları hem de politik güçleri açısından geleneksel rollerini kaybedici bir düşüş trendi içindedir. Sendikalar çıkar grupları ve pazarlık organları olarak değişen koşullara bağlı talepleri karşılamada yetersiz kalmakta, toplam işgücü içinde sendikalaşma oranı düşmekte ve sendikaların baskı gücü olma nitelikleri tartışılmaktadır (ŞEN, 2004: 93).

Sendikaların krizde olduğu görüşünü destekleyen bir dizi veri mevcuttur. Sendikaların olumsuz etkilendiğini gösteren bu verilerden bir kısmı niceliksel bir kısmı ise niteliksel verilerdir.

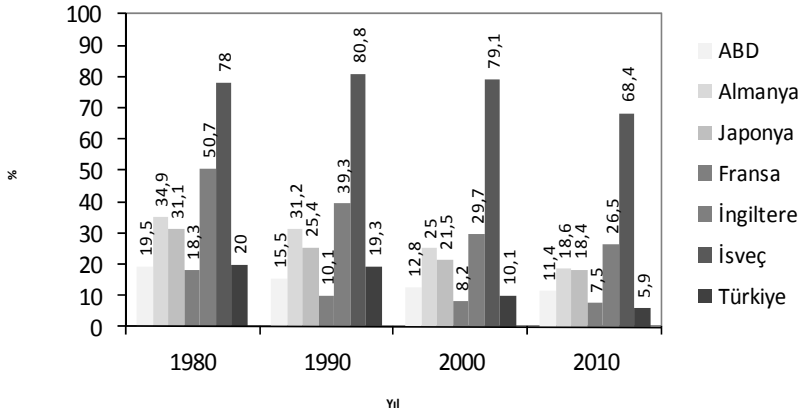
A. Üye Sayısında ve Oranlarında Düşme

Sendikaların krizde olduğuna dair en önemli göstergelerden biri, sendikaların üye sayılarında gözlemlenen azalmadır. 1970' li yıllara kadar sendikalı işçi sayısında görülen artış, bu tarihten sonra azalmaya başlamıştır. Sendikaların üye sayılarında görülen azalma, sadece niceliksel bir sorun değildir; bu durum, işçi sınıfının ücret ve sosyal güvenlik gibi kazanımları karşısında savunmasız kalmasını beraberinde getirirken, sendikaların ekonomi politikalarına katılımını da olumsuz etkilemektedir. Üye sayısındaki azalma, sendikaların temsil gücünü de daraltmakta ve sendikaların bir taraf olma niteliğini de gölgelemektedir.

Özellikle 1980' li yıllardan itibaren, dünyanın birçok ülkesinde, sendikaların üye sayıları düşme eğilimindedir. 1985 ile 1998 yılları arası döneme ilişkin veriler incelendiğinde, 66 ülkenin 47' sinde sendikalı sayısında düşme olduğu, 7' sinde önemli düzeyde bir artış ya da azalış olmadığı ve 12 ülkede ise artış olduğu görülmektedir. Bu durum, istisnalar olsa da, genel eğilimin düşme yönünde

olduğunu göstermektedir. Sendikalı sayısında düşme görülen ülkelerin genellikle Kuzey ülkeleri olduğu, artma görülen ülkelerin ise genellikle Güney ülkeleri olduğu, aynı verilerden çıkarılabilen bir başka sonuçtur (VISSER, 2000: 3).

Şekil 3: Seçilmiş ülkelerde sendika yoğunluk oranlarının eğilimi.

Kaynak: VISSER Jelle, 2006, "Union Membership Statistics in 24 Countries", Monthly Labor Revie, http://stats.bls.gov/opub/mlr/2006/01/art3full.pdf. s. 43. ÇELİK Aziz, 2004. "Türkiye' de Sendika Üyeliği ve Sendikalaşma İstatistiği". http://www.sendika.org/yazi.php?yazi_no=749. s. 1. OECD, 2011, "Trade Union Density", http://stats.oecd.org/Index.aspx?DataSetCode=UN_DEN. s. 1' den yararlanılarak hazırlanmıştır.

Avrupa Birliği ülkeleri örneğinden hareket edilirse; doksanlı yılların ortalarında her üç işçiden biri sendika üyesiyken, bugün, her dört işçiden biri sendika üyesidir. Avrupa Birliği üyesi ülkelerin genelinde yaşanan bu gelişme, İtalya, Fransa, Britanya ve Hollanda gibi ülkelerde çok daha güçlü bir biçimde yaşanmıştır (SAPANCALI, 2005: 10).

Doğu Avrupa ülkelerinde ise, 1995 ile 2004 yılları arasında yaşanan üye kayıpları son derece dramatiktir. Polonya' ya da yüzde 50, Macaristan ve Çek Cumhuriyeti' nde yüzde 75, Estonya' da yüzde 80' lere varan kayıplar yaşanmıştır. Eski Avrupa Birliği (15) ülkeleri içinde, Avusturya, İrlanda, Portekiz, Almanya ve Yunanistan en çok üye kaybının yaşandığı ülkeler olmuşlardır (SAPANCALI, 2005: 10).

Sendikaların üye sayılarında görülen azalmanın, çalışanların toplam sayısında artışa rağmen gerçekleşmesi, sendikaların karşılaştığı sorunun önemini göstermesi bakımından önemlidir. Dünya nüfusu içinde işçilerin sayısı oransal

olarak büyümekte ve bugün, dünya nüfusunun yarısından fazlası bir ücret karşılığı çalışmak zorunda olan insanlardan oluşmaktadır. Keza, işsizler de buna katıldığında, bu oran daha da büyümektedir (BEŞELİ, 2001: 24). Ücret karşılığı çalışanlar ve işsizlerin sayısında artış olmasına rağmen, sendikalı işçi sayısı artamamakta ve hatta azalmaktadır.

Tablo 13: Dünya Nüfusunun Proleterleşme Eğilimi: 1950- 2010.

Yıl	Toplam (Bin)	İndeks	Toplam (%)
1950	1206527	100	47, 80
1960	1377254	114	45, 51
1970	1656125	137	44, 74
1980	2054245	170	46, 19
1990	2505793	208	47, 44
1995	2734694	227	48, 09
2000	2969395	246	48, 75
2010	3448132	286	50, 04

Kaynak: ÖZUĞURLU Metin. 2005. Anadolu' da Kürese Fabrikanın Doğuşu Yeni İşçilik Örüntülerinin Sosyolojisi. Emek Çalışmaları Merkezi Bilimsel Yayınlar. Halkevleri. İstanbul. s. 103.

Neoliberal politikaların uygulandığı son otuz yıllık dönemde, işçileşme sürecinin hızlandığı tartışmasız bir gerçektir. İkinci Dünya Savaşı' ndan sonra, özellikle azgelişmiş ülkelerde başlayan, köylülüğün tasfiyesi ve hızlı kentleşme süreci, yapısal uyum politikalarının uygulandığı dönemde, kırsal nüfusun hızlı yoksullaşması ve mülksüzleşmesiyle birlikte, daha da hızlanarak köylülüğün tasfiyesi sürecini hızlandırmıştır (BEŞELİ, 2001: 24). Kentleşme ile işçileşme süreci arasında bir paralellik olduğundan yola çıkarak, son dönemde, özellikle gelişmekte olan ülkeler olarak ifade edilen ülkelerde yaşanan geç – endüstrileşmeye bağlı olarak, nüfusun kırsal bölgelerden kentsel bölgelere göç etmesi, işçileşme sürecini hızlandırmıştır. Tarımsal faaliyetlerden kopan kitleler, kentlerde formel ve çoğu

zaman da enformel alanlarda çalışmaya başlamışlar, bu durum büyük bir proleterleşme dalgası yaratmıştır.

Günümüzde, sanayileşmiş ülkelerde, sanayi sektöründeki kimi iş alanlarında belirli düzeyde küçülme eğilimi görülse de, hizmet sektörünün büyüdüğü ve buna bağlı olarak da çalışan sayısında artış olduğu bilinmektedir. Benzer şekilde, diğer ülkelerde de, küreselleşme denilen süreçte hakim hale gelen yeni uluslararası işbölümü çerçevesinde gerçekleşen endüstrileşmeye bağlı olarak, sanayi ve hizmetler sektöründe büyüme olduğu, bu süreçte kadınların ve gençlerin formel veya enformel biçimlerde toplam işgücüne dahil oldukları görülmektedir. Bu durum, işçi sınıfının nicel olarak büyümesine rağmen, geleneksel sendikaların buna paralel bir büyüme sağlayamadığını göstermektedir (YÖN, 1997: 10).

B. Toplu Pazarlık ve Grevlerde Gerileme

Sendikaların krizde olduğunun bir başka göstergesi, toplu sözleşme ve grev gibi konularda başarılı olamamalarıdır. Bilindiği gibi, İkinci Dünya Savaşı sonrası, sendikaların daha da güçlenmesi ve bu güçlerini merkezi bir toplu pazarlık yapısının oluşumunda kullanmaları, özellikle Batı Avrupa ülkelerinde, taraflar arasında ulusal düzeyde uzlaşma sağlanmasına ve bu düzeyde uyumlaştırma çabalarına önem veren “makro korporatist” bir yapının hakim durumuna gelmesine neden olmuştur. Böylelikle, özellikle Batı Avrupa’ da merkeziyetçi ve çok düzeyli bir toplu pazarlık yapısı ortaya çıkmıştır (SAPANCALI, 1997: 155 – 156).

Fakat 1980’ lerin başından itibaren, değişen ekonomik yapıya bağlı olarak işletmelerin üretim ve organizasyonlarında yeniden yapılanma sürecine girmeleri, yönetim anlayışındaki değişmeler ve işverenlerin artan pazarlık güçleri, gelişmiş ülkelerde toplu pazarlık düzeyinin mümkün olduğunda makro düzeyden mikro düzeye kaymasına, yani toplu pazarlıkların ademi – merkezileşmesine neden olmuştur. Toplu pazarlıklar geleneksel ulusal, bölgesel, işkolu veya birden çok işvereni kapsayan grup pazarlık düzeyinden, işyeri – işletme düzeyine doğru bir gelişme trendi içerisine girmiştir (SAPANCALI, 1997: 156).

Toplu pazarlık yapısındaki değişim, sendikaların toplu pazarlık konularının da daralmasını beraberinde getirmiştir. Bu bağlamda, sendikal mücadele, makro konulardan ücret düzeyini koruyabilme noktasına geri çekilmiştir. Kaldı ki, sendikalar, kendilerine esas mücadele alanı olarak seçtikleri ücret pazarlıklarında bile, işçilerin gerçek ücret düzeylerini korumakta ciddi bir sıkıntı yaşamaktadırlar. Bu durumda, toplu pazarlıklarda enflasyon oranlarını yakalayan ücret artışlarını başarılı

olarak kabul eden bir yaklaşım yerleşmeye başlamıştır. Bunun yanı sıra, demokratik ve sosyal haklarda gözlenen gerileme önlenememekte, mevcut haklar bile zorlukla korunmaya çalışılmaktadır. Bir hak arama aracı olarak grevin kullanımında da, açık bir etkisizleşme görülmekte; bir ya da birkaç işyerinde üretimden gelen gücün kullanılması, yaygın bir kamuoyu ve üye desteği olmadığı için etkili olamamaktadır. Grev eğilimdeki azalma, emek ile sermayenin artık greve yer bırakmayan bir uzlaşmaya varmalarından ziyade, sendikaların grev yapmaktan çekinir hale gelmesinden kaynaklanmaktadır (UÇKAN ve KAĞNICIOĞLU, 2009: 2).

C. Güven Bunalımı

Sendikaların krizde olduğuna ilişkin bir diğer gösterge, işçi sınıfının sendikalara yönelik olarak yaşadığı güven bunalımıdır. İşçiler, sendikalara güvensizlik duymakta ve bu durum sendikaların mevcut üyelerini koruyabilme, bu üyeleri sendikal faaliyetlere katabilme ve harekete geçirebilme noktalarında bir sorun olarak kendini göstermektedir. Bu durum, sendikasız işçilerin sendikaya katılımlarının sağlanması noktasında da bir takım sorunları beraberinde getirmektedir.

İşçilerin sendikalara yönelik güvensizlik yaşamasının temel nedenlerinden biri, devletin ve sermaye sınıfının sendikaların varlığından rahatsız olmaları ve bu kapsamda yürütülen sendika karşıtı propaganda ve hareketlerdir. Özellikle 1980' li yıllardan sonra, sendikalara ve sendikalaşmaya karşı baskıların arttığı görülmekte, baskıların olmadığı durumlarda da işçilerin sendikalara üye olabilme şartları zorlaştırılmaktadır. Sendikalar, işletme ile uyumlu ve "sarı sendika" denilen tarzda olduğunda bir sorun olmayabilmekte ama böyle olmadığında bir takım sorunlar yaşanabilmektedir.

Ama sendikalara yönelik güvenin azalmasının bundan daha önemli nedeni, sendikaların örgütlenme ve işleyiş modellerinin sorunlu olmasıdır. Sendikaların, mevcut yapısı, politikaları ve liderlik anlayışı bu sorunun ortaya çıkmasının ana nedenlerinden biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Sendikal bürokrasi, işbirlikçi sendikal anlayış ve mücadelesini ücretle sınırlandırmış ve kendisini sosyal kontrolün bir aracı haline getirmiş yönetim yapısı olan bir sendikanın karşı karşıya kaldığı ilk krizde güven kaybına uğraması ve etkisiz kalması bir anlamda şaşırtıcı değildir (AKKAYA, 2004: 16). Kaldı ki, bir sendikanın etkili ve güçlü olabilmesi, karar alma ve politika belirlemede demokratik süreçleri işletiyor olmasına sıkı sıkıya bağlıdır. Ne yazık ki, günümüzde, işçi sendikaların birçoğunda, örgüt yapılarının ve katılım

süreçlerinin demokratik özelliklerinin zayıf olduğu belirtilebilmektedir. Bir takım güçlü güvencelere, çeşitli olanaklara ve yüksek kıdeme sahip sendikal yönetimlerin, temsil ettikleri toplulukla bağı günbegün zayıflamaktadır. Doğal olarak, işçi sendikacılığının, üye kitlesi ile bağlarının zayıflaması ve potansiyel üye kitlesinin beklentilerini değerlendirecek dinamizmden yoksunluk, işçilerin sendikaya yabancılaşmasını beraberinde getirmektedir (SELAMOĞLU, 2004: 9).

D. Yeni Yönetim Tekniklerinin Etkisi

Son dönemde, "insan kaynakları yönetimi" ya da "katılımcı yönetim" olarak adlandırılan uygulamaların da sendikaları olumsuz etkiledikleri görülmektedir. İnsan kaynakları yönetimi, 1980' li yıllarla beraber, başta çok uluslu işletmeler tarafından uygulamaya konulmuş, günümüzde ise yaygın bir uygulama alanı haline gelmiştir. Çok uluslu işletmelerin, insan kaynakları yönetimi politikaları ile işyeri düzeyinde yeni bir sendikal anlayış yerleştirmeye çalıştıkları görülmektedir. İnsan kaynakları teknikleri, sendikaların işletme içindeki geleneksel rolünü dışlamak ve yerine çalışanlarla doğrudan iletişime geçebilecekleri mekanizmaları pratiğe geçirmek amacıyla kullanılmaktadır. Sendikasız işçi-işveren ilişkilerini oluşturmaya çalışan işletmelerde ortak bazı uygulamalara rastlanmaktadır. Bunlar, sendikayı, işyeri düzeyinde oluşturacakları takım çalışmaları, kalite çemberleri, proje takımları gibi yeni işçi yönetim iletişim mekanizmaları ile devre dışı bırakmak, çalışanları toplu eylemden uzaklaştırarak, grup dinamizmi içinde sorunların çözümüne teşvik etmek, çalışanların işletmenin genel politikaları ile bütünleştirilmelerini sağlamak şeklinde sıralanabilir (TOKOL, 2001: 1). İnsan kaynakları yönetimi, işçileri sendikadan uzaklaştıracak, sendikayı iş ilişkileri içinde devre dışı bırakacak özel bir yönetim stratejisi olarak görülebilir. Esas amacı, işyeri ortamındaki gerilimleri ve çelişkileri ortaya çıkmadan ve yine sermaye lehine önlemektir (BELEK, 2010: 79).

Benzer şekilde, "katılımcı yönetim" denilen uygulamalar da aynı çerçevede değerlendirilebilir. Katılımcı yönetim, astların karar alma gücünü doğrudan üst yöneticilerle önemli düzeyde paylaştıkları bir süreç olarak tanımlanmaktadır. Uygulamada karşılaşılan en yaygın katılım şekli ise, çalışanların işleriyle ilgili sorunlara ve kararlara katılması biçimindedir (TURAN, 2000: 4). Bu uygulamalar da, insan kaynakları yönetimi politikalarında olduğu gibi, çalışanları toplu hareketten uzaklaştırarak işçi ile işveren arasında bireysel bir ilişki kurulmasını sağlamaya yönelik uygulamalardır. İnsan kaynakları ve katılımcı yönetim gibi teknikler, işçilerin sendikadan uzaklaşmasını beraberinde getirmekte ve bu durum, özellikle bu

tekniklerin yaygın şekilde uygulandığı 1980' li yıllardan sonra sendikaların güç kaybetmesini hızlandırmaktadır.

E. İdeolojik Mücadelede Gerileme

Sendikaların taleplerini siyaset alanına taşımada giderek daha etkisiz oldukları belirtilmelidir. Sendikalar, bugüne değin, ister baskı grubu oluşturarak, ister lobi faaliyetine girişerek, isterse ekonomik, demokratik ve siyasal mücadelenin bütünselliğini gözeterek olsun, siyaset alanına dair üstlendikleri işlevlerinden giderek uzaklaşmaktadırlar. Bir başka deyişle, sendikalar, işçi sınıfının taleplerini ve düşüncelerini, siyasal alana taşımakta eskisi gibi etkili olamamaktadırlar (YÖN, 1997: 13 – 14).

Bunun arka planında, 1970' li yıllardan sonra liberalizmin tekrar yükselişe geçmesi ve 1990' ların başında "sosyalist" bloğun dağılarak kapitalizmle eklemlenmesi vardır. Liberalizmin bir ideoloji olarak yükselişe geçmesi, bir yandan kamusala ilişkin bir geri çekilmeyi beraberinde getirirken, diğer yandan da "bireyin" ve "bireyciliğin" öne çıkmasına yol açmaktadır.

Bu dönemde bireycilik, kolektivizmin aleyhine olacak şekilde öne çıkartılmakta ve endüstri ilişkileri de birey üzerinden yeniden biçimlendirilmeye çalışılmaktadır. Örneğin, bireysel iş sözleşmesinin toplu iş sözleşmesi karşısında daha avantajlı olacağına dair yaratılmaya çalışılan algı ve buradan hareketle, endüstri ilişkilerinde sendikaların gerekli olup olmadığının sorgulanmasına dair tartışmalar bu dönemde yoğunluk kazanmıştır. Birey ve bireycilik, kolektif değerlerin yerini aldıkça, sınıf bilinci ve kolektif hareket de aşınmaya uğramış ve bu durum sendikaların etkisizleşmesini ve güçsüzleşmesini hızlandırmıştır (ERDOĞAN ve AK, 2003: 11).

Sendikaların hem siyasal alanda hem de genel anlamda eskisi kadar etkili olamaması sorunu, sendikal mücadelenin aynı zamanda ideolojik mücadelenin sürdürüldüğü alanlardan biri olduğu gerçeğinin çoğu kez ihmal ediliyor olmasıyla da yakından ilgilidir. Burada karşımıza "sınıf" kavramı çıkmaktadır. Sınıf kavramı, ne kadar muğlâklaştırılıp belirsizleştirilirse, sınıf mücadelesi sorunu da o kadar arka plana itilip önemsizleştirilebilecektir (AKKAYA, 2003: 219). Özellikle son dönemde, sınıfın ontolojik olarak sorgulanmasına kadar gidebilecek bir sürece girilmesinin arkasında bu nokta yer almaktadır. Sınıf ve sınıf mücadelesi kavramlarının gözden düştüğü bir dönemde, sendika ve sendikal mücadele de aynı akıbete uğramaktadır.

Sendikal kriz olarak adlandırılan bu durumun, sendikaların sınıf sorununa ilişkin yaklaşımlarıyla yakından ilişkili olduğu belirtilmelidir.

Bütün bu veriler, geleneksel sendikaların bir krizle karşı karşıya kaldığını göstermektedir. Üye sayılarında azalma, toplu sözleşme süreçlerinde etkinlik ve güçlerinin azalması, grevlerin hem sayısal hem de etki düzeyi bakımından zayıflaması, bu krizin göstergeleri olarak işaret edilmektedir.

Sendikaların neden bir krizle karşı karşıya kaldığı sorusuna birçok başlık altında yanıt verilmektedir. Bunlar, işgücünün yapısında değişim, işverenlerin sendika karşıtı tutumları, sanayi sektöründeki yapısal değişiklikler, yeni bilgi teknolojileri, hükümet politikalarının etkileri, mal ve hizmet piyasalarının küreselleşmesi ve uygulanan neoliberal politikalar olarak sıralanmaktadır (ŞENKAL, 2008: 3). Bütün bunlar, endüstri ilişkilerinde 1980' lerden itibaren yaşanan bir dizi dönüşümle ilgilidir. 1980' li yıllardan başlayarak, ekonomik yeniden yapılanma, hizmet sektörünün büyümesi, toplu pazarlık ve sözleşme süreçlerinin yeniden düzenlenmesini beraberinde getiren değişimler, esnek üretim modellerinin uygulanmaya başlanması, taşeronluğun yaygınlaştırılması, üretimin daha küçük ölçekteki işyerlerinde yapılmaya başlanması ve işgücünün yapısında meydana gelen değişimler, hem mevcut sendikalı sayısının korunmasını hem de yeni üye kazanılmasını zorlamaktadır (WILLS, 2001: 465).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

SEÇİLMİŞ ÜLKE DENEYİMLERİ BAĞLAMINDA TOPLUMSAL HAREKET SENDİKACILIĞI VE TÜRKİYE

THS' nin başlıca örnekleri, Güney Afrika, Brezilya, Güney Kore ve Filipinler gibi gelişmekte olan ülkelerde ortaya çıkmıştır. THS, bu ülkelerde çok büyük bir güce ulaşmış ve toplumsal dönüşüme önemli katkılarda bulunmuştur.

THS' nin etkisi sadece bu ülkelerle sınırlı kalmamıştır; hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkelerde tartışılmış, bazı ülkelerde çeşitli deneyimlere temel oluşturmuştur. Bu bölümde, önce toplumsal hareket sendikalarının görüldüğü çeşitli ülkeler incelenecek, ardından Türkiye' de THS bağlamında değerlendirilebilecek tarzda bir sendikacılık olup olmadığı ele alınacaktır.

I. LATİN AMERİKA ÜLKELERİ ÖRNEĞİ

Latin Amerika' da, özellikle 1980' li yıllardan sonraki dönemde yeni işçi ve köylü hareketlerinin ortaya çıktığı görülmektedir. Bu hareketlerin ortaya çıkışı, Latin Amerika' yı etkisi altına alan ekonomik ve politik koşullarla ilişkilidir.

1960' lı yıllardan itibaren ve özellikle 1970' li yıllarda, tüm Latin Amerika ülkelerinde ithal ikameci stratejilerin karşılaştığı tıkanma, yüksek enflasyon oranları, bütçe açıkları, dış borç ödeme problemleri, döviz, üretim ve yatırım darboğazları olarak kendini gösterdi. Ülke ekonomilerinin hammadde ihracatına ve buna mukabil teknoloji, makine ve ekipman ithalatına bağımlı ve bu iki kalem arasında katma değer farkı, ticaret açıklarının zamanla artmasına neden oldu. Ticaret açığını kapatmak için alınan yüksek faizli ve kısa vadeli krediler, müzmin ödemeler dengesi probleminin üzerine bir de dış borç yükünü ekledi. 1970' lerin sonlarında petrol fiyatlarının düşüşü ve buna bağlı olarak Avrupa ve Kuzey Amerika bankalarının kuruması ile borç faizlerinin alınacak yeni kredilerle ödenmesi ihtimali de kalmayınca 1980' lerin başında Latin Amerika' da borç krizi patlak verdi. Kapitalizmin içine girdiği yapısal krizi ulusal ekonomilerin dünya pazarlarına eklemlenmesini sağlayacak ekonomi politikalarıyla çözmeyi amaçlayan neoliberal politikalar bu yıllarda şekillendi (TOPAL, 2008: 34).

Ekonomik durgunluğun ardından gelen krizle beraber, sınıflar arası uzlaşmanın zemini zayıfladı ve sınıf mücadelesi hız kazandı. İşçi ve emekçi kesimlerin hükümetler üzerindeki baskılarının artması ile birlikte borç krizi yalnızca bir ekonomik krize değil, derin bir temsil krizini de içeren bir hegemonya krizine

doğru dönüştü. Böylesi bir kriz karşısında Latin Amerika' nın birçok ülkesinde ordu "rejimi korumak" gerekçesiyle yönetime el koydu. Brezilya (1964-1989), Arjantin (1966-1983), Bolivya (1971-1984), Şili (1973-1989) ve Uruguay (1973-1985) gibi ülkelerde askeri rejimler, işçi ve köylü hareketlerini kontrol altına alabilmek için baskıcı, hatta imhaya yönelik yöntemler kullandılar (TOPAL, 2008: 34-35).

Latin Amerika' daki yeni işçi ve köylü hareketleri, böylesi ekonomik ve politik koşulların etkisi altında ortaya çıkmış ve bu koşullara karşı mücadelede toplumun geniş kesimlerini harekete geçirebilmişlerdir.

Bu çerçevede, çalışmanın bu başlığı altında Brezilya, Arjantin ve Bolivya gibi ülkelerde ortaya çıkan yeni işçi ve sendikacılık hareketleri ele alınacaktır.

A. Brezilya'da THS

1970' lerin sonunda merkez ülkelerdeki işçi hareketleri ağır yenilgiler alırken, Brezilya' da yeni bir sendikacılık hareketi ortaya çıkmıştır. 1978' de başlayan yoğun grev dalgası, baskı ve durgunluk yılları olarak tanımlanabilecek 1980' ler boyunca devam etmiş ve hatta günbegün daha da büyüyerek yeni bir eylemlilik dönemi başlatmıştır (SILVER, 2009: 80-81).

1. 1980 Sonrası Sendikal Mücadele

1980' li yıllar, Brezilya sendikacılığı açısından olumlu deneyimlerin yaşandığı bir süreçtir. Bu dönemde, yaygın ve son derece etkili grev hareketleri görülmüştür. Bu grevler, işçi sınıfının çeşitli katmanlarının, kamu görevlilerinin, orta sınıfın ve kırsal alanda çalışan ve *boias – frias* denilen ücretlilerin katılımıyla gerçekleşmiştir. 1995 yılında banka çalışanlarının gerçekleştirdiği grevler, 1985 yılında Sao Jose dos Campos bölgesindeki General Motors fabrikasında ve 1989 yılında Volta Redonda bölgesindeki Companhia Siderurgica Nacional firmasında çalışan işçilerin yaptıkları grevler, birçok firmada örgütlenen sayısız grev, 1989 yılında olduğu gibi (ki ülke tarihinin en büyük grevi olarak tarihe geçmiştir) 35 milyon işçiyi kapsayarak zirve yapan genel grev hareketleri bunlara örnek olarak verilebilir (ANTUNES, 2001: 454).

Bu dönemde, banka çalışanları, öğretmenler, doktorlar, kamu görevlileri gibi hizmet sektöründe çalışanlarla orta düzey çalışanların sendikaya yoğun katılımı görülmekte ve sendikalar genişlemektedir. 1980' lerde Brezilya' da, 9833 sendika varken, bu sayı 1990' ların ortalarında 15 972' ye ulaşmıştır. Bu sayı, hem kentlerde hem de kırsal bölgelerde kurulan sendikaları içermektedir. Kentlerde kurulmuş

sendikaların sayısı 10 779' dur. Bununla birlikte, çok sayıda orta düzey ücretli işçi sendikası da kurulmuştur. 1996 yılında, kamu görevlilerinin örgütlendiği 1335 sendika olması bunu göstermektedir. Kaldı ki bunlardan 461' i "serbest meslek" olarak ifade edilen kesimin örgütlendiği sendikalarken, 572' si kendi hesabına çalışanların oluşturduğu sendikalardır (ANTUNES, 2001: 454).

Brezilya' da, aynı dönemde, 1970 'lerden beri yükselişe geçmiş olan kırsal alandaki sendikacılık da gelişmeye devam etmektedir. Bu alanda kurulan sendikaların sayısı 1996 yılında 5193 düzeyindeyken, bunlardan 3098' inde işçiler örgütlenmişlerdir (ANTUNES, 2001: 454). Bu sürecin en önemli sonuçlarından biri de, Brezilya Topraksızlar Hareketi' nin kurulmasıdır (MST, Movimento dos Trabalhadores Rurais Sem Terra). 1984 yılında kurulmuş olan MST, sadece Brezilya' nın değil, dünyanın da en önemli toplumsal hareketlerinden biri haline gelmiştir.

Kırsal alanda, ilk sendikalaşma girişimi 1960' lı yıllara kadar gitmektedir. Ancak 1964 askeri darbesi bütün köylü hareketlerini sertçe bastırmış, liderleri tutuklanmış, sürgüne gönderilmişler ve yüzlercesi de öldürülmüştür (HARNECKER, 2008: 208). Daha sonra, 1970' li yıllarda, kırsal alandaki örgütlenmeler tekrar kurulmaya başlamıştır. Brezilya' da, kırsal alandaki yüksek örgütlenme düzeyinin arkasında, kapitalist modernizasyonun, 1970' li yıllarda, özellikle Güney' de, tarım işletmelerinin hızlı ve yoğun makineleşmesine yol açarak, kırda gerçekleşmesi yatmaktadır. Makineleşme, esas olarak, o zamanlar güçlü çok uluslu girişimlerin denetiminde olan tarım ihracatları için uygulanmıştır. Bu süreç, birçok köylü ailesi için ekonomik ve toplumsal bir yıkımla eşanlamlı olmuştur (HARNECKER, 2008: 209). Soya, kahve, pamuk plantasyonlarında ileri teknolojiye geçilmesiyle, birçok köylü topraklarından çıkarılmış, makineleşme topraksız köylüler yaratmıştır. Yine bu dönemde, iş adamları ve toprak sahipleri Amazon bölgesindeki toprakları satın almaya başladılar (HARNECKER, 2008: 210). Bu süreç, topraksız köylülerin toprak işgalleri yapmaya başlamasını ve MST gibi bir örgütlenmelerin doğuşuna da zemin hazırlayacak koşulları yaratmıştır.

Ülkenin güney ve orta bölgelerindeki köylülerin tarımdaki modernizasyon nedeniyle ve kuzey bölgelerindeki köylülerin yoksulluk ve kuraklık nedeniyle topraklarından ayrılması ve kentlerde iş bulamamaları sonucu toprak işgalleri bir zorunluluk olarak ortaya çıkmıştır. Topraksız köylüler, göçün gerçekçi bir çözüm olmadığını görmüşlerdi ve yaşadıkları yerlerde bir parça toprak sahibi olmalarını

sağlayacak araçlar geliştirmek zorundaydılar. Bu durum, toprak işgallerini tetikledi. Gitgide daha çok sayıda köylü, ancak mücadele ederek toprak sahibi olabileceğini anladı. Toprak işgalleri, temel bir baskı aracı olmanın yanında MST gibi bir hareketin de doğuşunu beraberinde getirdi (HARNECKER, 2008: 214-215).

MST, 1979-1985 yılları arasında ilk olarak Brezilya' nın güneyindeki belirli eyaletlerde kurulmuş ve daha sonra tüm ülke çapına yayılmıştır. Hareketin kurulması sürecindeki önemli aşama OCAK 1984' te Parana Eyaleti' nde yapılan bölgesel toplantı olmuştur. MST, Ocak 1985 tarihinde Brezilya eyaletlerinin birçoğundan gelmiş olan 1500 delegenin katılımıyla yapılan Birinci Topraksız Köylüler Dernekleri Kongresi sırasında Parana Eyaleti' nin başkenti Curitiba' da "resmi olarak" kurulmuştur (LOWY, 2006:212-213).

Yukarıda özetlenen bu süreç göstermektedir ki, 1980' li yıllar, genel olarak sınıf mücadelesinde ve daha özel olarak da sendikal mücadelede önemli bir yükseliş olduğunu göstermektedir. Kentsel alanlarda emekle sermaye arasındaki mücadelenin sonucu olarak örgütlenen sendikalar büyük grevlere imza atarken, kırsal alanlardaki büyük çiftliklerde ve mülkiyetlerde çalışan tarım işçileri de birçok sayıda sendika ve örgütle bu süreci ileriye taşımışlardır. Bu sendikalara bakıldığında, mavi yakalı diye nitelenen işlerden beyaz yakalı işçilere kadar, orta sınıf denilen kesimden kamu görevlilerine ve tarım işçilerine kadar birçok kesimin örgütlendiği görülmektedir. Sendikaların yaptıkları grevler de aynı şekilde toplumda farklı sınıf katmanlarından geniş kesimlerin katıldığı çok etkili ve militan grevlerdir. Bu grevlerin kapsamının sadece işçilerle ve işyerleriyle sınırlı olmadığı, toplumun daha geniş kesimlerini ve bu kesimlerin sorunlarını da gündeme aldığı görülmektedir. Sendikaların ve grevlerin bu niteliği, Brezilya' daki örgütlenmeleri, özellikle Kuzey ülkelerinde hakim olan ve sadece endüstri ilişkileri zemininde toplu pazarlık ve grev gibi araçları yasallığın çizdiği sınırlar çerçevesinde kullanan geleneksel sendika ve sınıf örgütlerinden ayırmaktadır. Bunlar, sadece bir sendika olarak görülemezler; aynı zamanda toplumsal bir harekettirler. İşte, Brezilya' da THS örneği olarak görülen CUT (Central Unica dos Trabalhadores, İşçilerin Birleşik Merkezi) bu temel üzerinde yükselmiş bir sendikadır.

CUT gibi bir sendikal örgütlenmenin işçi sınıfıyla doğrudan ilgili olan konuların da ötesine geçerek toplumsal bir güç olabilmesinin arkasında yatan temel nedenlerden biri, Brezilya politik yapısının burjuva anlamında bile demokratik mekanizmalara sahip olmamasıdır. Bilindiği gibi, burjuva demokrasilerinde,

demokratik mekanizmaların işlediğine dair en temel göstergelerden biri, toplumun farklı kesimlerinin taleplerini gündemine alan ve bunları politik sistem içinde ifade eden parti veya sivil toplum örgütü gibi örgütlenmelerin olmasıdır. Bunların olmadığı ülkelerde demokrasinin gerçek anlamda işlediği ileri sürülemez. Brezilya' da da yaşanmış olan budur. Darbeyle iktidara gelmiş olan ordu, hiçbir sınıfsal ve toplumsal örgütlenmeye izin vermemektedir. Özellikle de, politik partilerin hiçbir baskı olmadan serbestçe kurulabildiği ve sağlıklı bir şekilde faaliyet yürütebildiği bir ortamın olmaması, bu boşluğun başka tipte örgütlenmelerle doldurulmasını beraberinde getirmiştir. Darbeyle yönetime el koyan ve hiçbir özgürlüğe nefes aldırmayan ordunun baskısı altında, toplumun farklı kesimlerinin ortak ya da farklı tipteki taleplerini dile getiren ve bu çerçevede mücadele eden çeşitli sınıf örgütleri ve toplumsal hareketler kurulmuş ve aralarında işbirliği yapmışlardır. İşte, CUT, böylesi bir zeminde, sınıfın ve toplumun, başta özgürlük olmak üzere, başka araçlarla dile getiremedikleri ekonomik, politik, sosyal taleplerinin taşıyıcısı olmuş örgütlenmelerden biri olarak güçlenmiştir.

Bu süreçte CUT, Brezilya İşçi Partisi (PT, Partido dos Trabalhadores) ile el ele bir mücadele yürütmüştür. PT, (aralarında bugün Brezilya devlet başkanı olarak görevini sürdüren Luiz Inacio Lula da Silva' nın da bulunduğu) işçi önderlerince, 1980 yılında kurulmuş bir partidir (SAVRAN, 2006: 125). CUT ile PT, aynı koşullar altında, aynı amaçlar etrafında ve aynı yollardan geçerek mücadele etmişlerdir. PT ile CUT arasındaki bu ilişki, PT' nin de bir işçi sınıfı partisi olarak kurulmasından kaynaklanmaktadır. PT, 1978 ve 1979 yıllarında yükselişe geçen dev işçi hareketlerinin estirdiği rüzgarın ürünüdür. Önce Sao Paulo' nun ABC diye anılan sanayi bölgesinde metal işçilerinden başlayan bu grev dalgası, daha sonra çeşitli sektörlere ve bölgelere yayılmış, 1978 yılında yarım milyon, 1979 yılında ise 3 milyon işçiyi aktif olarak sınıf mücadelesi saflarına çekmiştir (SAVRAN, 2006: 125). Bu süreç, birkaç yıl sonra CUT' un kuruluşuyla ilerlemiş ve sözü edilen sınıfsal ve toplumsal mücadeleler askeri darbenin sonunu hazırlayacak güce ulaşmıştır.

2. İşçilerin Birleşik Merkezi (CUT)

CUT, kendisini, işçi sınıfının çıkarlarını koruyan ve geliştiren, sınıf karakterli, bağımsız ve demokratik nitelikte bir ulusal sendikal birlik olarak tanımlamaktadır. Eşitlik ve dayanışma temelinde, ülkedeki kamu ve özel sektörde işçilerini örgütlemeyi ve daha iyi çalışma ve yaşam koşullarının sağlanması için adil ve

demokratik bir toplum için mücadele etmeyi amaçladığını belirtmektedir (http://www.cut.org.br/institucional/38/history-en, 05.06.2011).

CUT, geleneksel tipteki sendikalardan farklı bir niteliğe sahiptir. En temel farkları olarak; yukarıdan aşağıya değil aşağıdan yukarıya örgütlenmesi, bir lider hareketi olmaması, yani taban hareketine dayanması, sadece işyeriyle ilgili sorunları değil işyeri dışındaki sorunları da mücadele konusu yapması, işçi sınıfını örgütlerken toplumun diğer kesimleriyle de birlikte hareket etmesi, yani toplumsal bir hareket olarak faaliyet yürütmesi sıralanabilir. Bunların yanında; yasallığı değil meşruluğu dikkate alması, kendisini toplu pazarlık ve grev gibi geleneksel araçlarla sınırlandırmaması ve gündelik mücadeleyle yetinmeyerek toplumsal düzeni değiştirmeyi hedeflemesi de en temel özellikleri arasındadır.

CUT, sadece işçi sınıfının dar çıkarlarını savunan bir örgüt değildir. Ücret ve çalışma koşulları gibi işçileri birebir ilgilendiren ve daha çok çalışmaya ilişkin sorunlarla ilgilendiği kadar, endüstri ilişkilerinin bütününe ilişkin konular, toplumsal sorunlar ve ekonomi politikalarıyla da ilgilenmiştir. Bu bakış açısıyla, işçiler, kamu görevlileri, orta sınıf ücretliler ve köylülerle sıkı bir ilişki kurmuş, bu kesimlerin oluşturduğu örgütlerle işbirliği yapmıştır. Böylece, sınıf ve toplum içerisinde gittikçe büyüyen bir harekete dönüşmeyi başarmıştır.

CUT, 1970' lerin sonunda Sao Paulo' da patlak veren grevlerde filizlenmiştir. Sao Paulo' da, ABC adı verilen sanayi bölgesi, Brezilya otomotiv endüstrisinin merkezidir; yani, bir anlamda Latin Amerika' nın Detroit' i denilebilir. İşte bu bölgede, 12 Mayıs 1978 tarihinde, Sao Paulo' daki Scania otomotiv fabrikasında üç bin kadar işçi ücretlerin artırılması ve çalışma koşullarının iyileştirilmesi talebiyle greve gitmiş ve bu grev, askeri yönetimin diktatörlüğüne karşı mücadelenin fitilini ateşlemiştir (DAILYKOS, 2011: 1).

Bu grevler iki büyük yapının doğmasını beraberinde getirmiştir. Bu iki yapıdan biri CUT, diğer ise PT' dir (RODRIGUES, 2006: 5). Bu iki yapıdan biri, yani CUT, bir sendikal üst örgütlenme olarak, diğeri, yani PT, bağımsız bir işçi sınıfı partisi olarak Brezilya' da büyük etki yaratmışlardır. CUT ve PT, bizzat işçilerin eseri olan iki harekettir. Yani, ne CUT ne de PT, korporatist bir hareket değildirler. Latin Amerika işçi hareketleri ve sol partileri için korporatizm, her dönem etkisini gösteren bir akım olmuş ve bu durum, çoğu zaman, işçi sınıfı ve toplumsal mücadeleleri boğucu bir etki yaratmıştır. CUT ve PT ise, işçi sınıfının kendi gücünden doğmuş, sınıfsal ve toplumsal bir vizyonla gelişmiştir.

Bu mücadele, başlangıcından itibaren işçi sınıfının müttefiki olabilecek çeşitli toplumsal sınıf ve katmanlara da uzanmış, onların kurtuluşunu da politikasının ayrılmaz bir parçası haline getirmiştir. Bunlar arasında en önemlisi elbette Brezilya' nın dev yoksul ve topraksız köylü kitlesidir. Brezilya' da milyonlarca topraksız köylü vardır. Üstelik 1964 – 1989 arasında başta olan askeri yönetim, ihracata dönük tarımı artırabilmek için Amazonları uluslar arası şirketlerin ve Brezilya tekelci sermayesinin yağmasına açmış, bu da beraberinde (yağmur ormanlarının tahribiyle birlikte) köylülüğün mülksüzleşmesinin hızlanmasını getirmiştir. Bu gelişme, aynı zamanda, kapitalist sınıfla yoksul köylülük arasında ölümüne bir mücadeleyi başlatmıştır. 1984 yılında kurulan MST, sık sık toprak işgallerine başvuran bir eylem çizgisi içinde toprak dağıtımını zorlamış, geleneksel ve modern toprak sahipleri ise, 1985 yılında, Kırsal Demokratik Birlik (UDR, Uniao Democratica Ruralista) adlı örgütte birleşmişlerdir. Bu örgüt, MST ve benzeri köylü hareketlerine karşı saldırının adresi olmuştur. Silahlı çetelerle devletin güvenlik güçleri, işkence, kaçırma, kaybetme ve cinayetlere, topraksız köylülere karşı mücadeleye girişmişlerdir. Sadece Para eyaletinde, son 30 yıl içinde, 700 topraksız ya da yoksul köylü öldürülmüştür. PT, Brezilya' nın bu kanayan yarası konusunda sağ ve sol bütün burjuva partilerinden farklı bir tavır almış ve radikal bir toprak reformuyla topraksız köylüleri topraklandırmayı programına yazmıştır. Zaten, aynen CUT gibi, MST de büyük ölçüde PT' nin solda yarattığı rüzgâr içinde oluşmuş ve daima PT ile el ele yürümüştür (SAVRAN, 2006: 125 – 126).

Tablo 14: Brezilya'da Toprak İşgallerine Katılan Ailelerin Sayısı (1987 – 1997)

1987	11 849
1988	10 515
1989	15 665
1990	8 248
1991	14 720
1992	15 538
1993	19 092
1994	20 516
1995	30 479
1996	63 080
1997	58 266

Kaynak: ANTUNES Ricardo. 2001. "Global Economic Restructuring and The World of Labor İn Brazil: The Challenges to Trade Unions and Social Movements". Geoforum. Sayı: 32. s. 457.

İşte 1980' li yıllar, hem işçilerin hem de topraksız köylülerin mücadelesinde hem niceliksel hem de niteliksel anlamda bir yükselişi beraberinde getirmiştir. Bu dönemde, işçilerin ve köylülerin, birçok sendika ve benzeri örgüt kurdukları görülmektedir. Bu örgütlenmeler, hem kent merkezlerindeki sanayi bölgelerindeki işçileri hem beyaz yakalı, kamu görevlisi ve orta düzey çalışanları hem de topraksız ve yoksul köylüleri kapsayarak genişlemiştir.

Tablo 15: Brezilya'da Kentlerdeki ve Kırsal Bölgelerdeki Sendika Sayısı (1996)

	KENT	**KIRSAL BÖLGE**
İşverenler	2790	2095
İşçiler	5621	3098
Hizmet sektörü çalışanları	1335	-
Serbest meslek sahipleri	461	-
Kendi hesabına çalışanlar	572	-
Toplam	10 779	5193

Kaynak: ANTUNES Ricardo. 2001. "Global Economic Restructuring and The World of Labor İn Brazil: The Challenges to Trade Unions and Social Movements". Geoforum. Sayı: 32. s. 454.

Yukarıdaki tablodan, kentlerde kurulu olan sendikaların toplam sayısı görülmektedir. 1996 yılında, kentlerde toplam 10 779 sendika vardır ve bunların yarısından fazlası işçi sendikası olarak kurulmuştur. Kırsal bölgelerde ise , özellikle tarımda çalışan işçiler ve topraksız yoksul köylülerin yer aldığı 3 binden fazla sendika olduğu görülmektedir. Toplamda 16 bine yakın sendika vardır ve bunlardan büyük kısmı işçileri, köylüleri ve diğer çalışanları örgütleyen sendikalardır.

CUT, 1983 yılında kurulmuş ve bir üst örgütlenme olarak işçilerin büyük kısmını çatısı altında toplamıştır. 1980' li yılların sonunda, CUT, özel sektörde örgütlü sendikaların % 56' sını ve özel sektördeki işçilerin % 51' ni kapsamaktaydı. Yine CUT, aynı dönemde kamu çalışanlarının örgütlü olduğu sendikaların % 89' unu da çatısı altında toplamıştı (SANDOVAL, 2005: 175).

CUT, 1986 yılında 12 milyon işçiyi temsil etmekteydi. Bu sayı, 1990 yılında 13 milyon ve 1991 yılında 15 milyona ulaşmıştı. CUT, 1980' li ve 90' lı yıllar boyunca büyümesini sürdürdü. Brezilya' nın her bölgesinden katılımlarla sürekli büyüyerek 1993 yılında 6 milyon 100 bini, yani % 31,8' i sendika üyesi olmak kaydıyla, 19 milyon işçiyi temsil etmekteydi. 2003 yılına gelindiğinde 7,5 milyonu, yani % 30' u

üye olmak kaydıyla, toplamda 22 milyon işçiyi temsil eder duruma gelmişti (SANDOVAL, 2005: 6).

Bu süreç boyunca Brezilya işçi sınıfı, geniş katılımlı ve çok sayıda grev gerçekleştirmiştir. 1978 yılında başlayan grev dalgası, 1980' li yıllar boyunca sürmüş, 80' lerin sonuna gelindiğinde ise grevlerin sayısı ve etkisi doruğa ulaşmıştır.

Tablo 16: Brezilya'da Yıllara ve Sektörlere Göre Grev Sayıları (1978 – 1986)

	Sanayi sektörü	İnşaat	Orta düzey ücretliler	Hizmet sektörü	Diğer	Toplam
1978	84	8	8	13	5	118
1979	77	20	55	50	44	246
1980	43	19	43	21	18	144
1981	41	7	48	20	34	150
1982	73	4	31	25	11	144
1983	189	10	85	47	16	347
1984	317	18	84	62	11	492
1985	246	23	211	125	14	619
1986	534	45	237	187	1	1004
Toplam	1604	154	802	550	154	3264

Kaynak: ANTUNES Ricardo. 2001. "Global Economic Restructuring and The World of Labor İn Brazil: The Challenges to Trade Unions and Social Movements". Geoforum. Sayı: 32. s. 454.

1980' lerdeki mücadele, demokrasiye geçilmesi doğrultusunda baskı yaratmış ve askeri yönetim son bulmuştur. Brezilya' da, 1985 yılında,, uzun bir aradan sonra ilk sivil başkan olan Tancredo Neves başa geçmiştir. Böylece askeri

yönetim sona ermiş ve 1989 yılında da ilk seçimler yapılmıştır. Bundan sonraki dönem, ilk önce Fernando Collor de Mello ve ardından Fernando Henrique Cardoso hükümetleriyle, neoliberal ekonomi politikalarının hızlı bir şekilde hayata geçirildiği bir dönemdir. CUT, bu dönemde, neoliberal ekonomi politikalarına ve çok uluslu şirketlerin üretimi yeniden yapılandırmalarına karşı aktif mücadeleyi sürdürmüştür.

B. Arjantin

Latin Amerika' nın genelinde olduğu gibi, Arjantin' de de 1980' li yıllardan başlayarak uygulamaya konulan neoliberal ekonomi politikaları, en başta emekçileri ve yoksulları etkilemiştir. Devletin, uluslararası ve yerli sermaye lehine yaptığı düzenlemelerin sonucunda birikip ödenemez hale gelen borçların ve patlak veren krizlerin aşılması için uygulamaya konulan özelleştirme politikaları, işten çıkarmaları artırmış ve işsizlik yapısal bir sorun haline gelmiştir. Bütün bu süreç boyunca, emekçilere düşen pay, daha düşük ücret, daha olumsuz çalışma koşulları, kayıt dışılık, güvencesizlik, işsizlik, artan yoksulluk ve dışlanma olmuştur. Arjantin' de nüfusun yarısından fazlası (%51,7) yoksulluk sınırının altında yaşamaktadır. Buenos Aires' de yoksulluk oranı % 29,8 düzeyindeyken, kırsal bölgelerde bu oran % 60' lara çıkmaktadır (PETRAS ve VELTMEYER, 2009: 66).

Yoksulluk ve işsizlik gibi sorunların günbegün artmasıyla beraber protestolar da artmaya başlamış, Arjantin sokakları sürekli kitlesel eylemlerin yapıldığı alanlara dönüşmüştür. Bu dönemde, sendikaların ve benzeri örgütlerin eylemleri artarken, yeni tipte toplumsal hareketler de ortaya çıkmıştır.

Piqueteros (Barikatçılar) *Hareketi*, sözü edilen yeni toplumsal hareketlerden biridir. Bu hareket eylemlerine 1997 yılında, bir petrol şirketine karşı gösterilerle başlamıştır. *İşsiz İşçiler Hareketi* olarak da ifade edilen ve işsizlerin oluşturduğu bu hareket, protesto yöntemi olarak *ruptura* denilen "yol kesme" eylemlerini seçmiştir. Ana caddelerde yol kesme eylemi yaparak ekonomik işleyişi engellemeyi ve bu yolla sesini duyurmayı amaçlayan hareket, kısa zamanda işsizler ve yoksullar arasında genişleme göstermiştir. Arjantin' de, 143 mahalli örgütlenmeye sahip olan bu grup, yeni işçi sınıfını temsil etmesi ve yeni mücadele yöntemleri geliştirmesi anlamında yeni bir toplumsal hareketin doğuşunu ifade etmektedir (KÖKLÜ, 2003: 1).

Aslında bu hareket, son dönemde ortaya çıkan yeni toplumsal hareketlerden biridir. Arjantin' de son dönemde ortaya çıkan yeni toplumsal hareketler, üç parçadan oluşmaktadır: *Piqueteros* (Barikatçılar); *Trueque* (değiş tokuş pazarlarını örgütleyenler) ve *Asambleas* (Halk Meclisleri) (TEMELKURAN, 2003: 55). Bu yeni

hareketler içerisinde, *İşsiz İşçiler Hareketi*, yani *Piqueteros Hareketi* en önemlisidir (DUMAN, 2004: 26).

Piqueteros Hareketi, Ağustos 2001' de 300' den fazla otoyolu kapatma eylemi gerçekleştirmiştir. Bu hareketin sonucunda, binlerce kişi asgari ücretli yeni istihdam olanağı ve yemek yardımları kazanmışlardır. Eylül 2001' de, işsiz hareketi tekrar Buenos Aires civarındaki otoyolları kapatarak sendikaların da yardımıyla büyük özel şirketlere girişleri engellemiş ve geniş bir genel grevin örgütlenmesine katkıda bulunmuştur. Hareketin taleplerine bakıldığında; yapısal uyum ve sıfır açık politikalarından vazgeçilmesi, kemer sıkma bütçesinin iptal edilmesi, kamu istihdamının genişletilmesi ve kamu istihdamının süreklileştirilmesi, 16 yalından büyük her işsize yemek yardımı, işsizlerin işsiz sendikası tarafından merkezi düzeyde kayıt altına alınması, küçük ve orta ölçekli çiftçilere hektar başına devlet tarafından ödeme yapılması, işten atılmanın yasaklanması ve kolluk güçlerinin kentlerden çekilmesi gibi talepler olduğu görülmektedir (BALTA, 2005: 52).

Piqueteros Hareketi, özellikle 2001 sonu ve 2002 başında yaşanan ve *Argentinazo* olarak anılan büyük isyanda adını geniş kitlelere duyurmuştur. Büyük kitlelerin neoliberalizme karşı isyanı olarak görülen *Argentinazo* sürecinde, ülke, *Piqueteros Hareketi'* nin durmak bilmek eylemlerine sahne olmuş, hareket zamanla işçileri de içine alarak genişlemiştir. Aynı dönemde ülke çapında hemen her mahallede *Halk Meclisleri* (*asambleas populares*) kurulmuş, iflas eden ya da patronları tarafından kapatılan işletmeler işçiler tarafından işgal edilmiş ve sayısız sokak eylemi yapılmıştır. Özellikle *Piqueteros Hareketi* ile *Halk Meclisleri* mücadelesinin birleşmesi, bir süre boyunca rüşeym halinde bir ikili iktidar durumuna bile yol açmıştır (SAVRAN, 2008: 235-237).

Arjantin' de son dönemde ortaya çıkan yeni toplumsal hareketlerin, daha kalıcı ve koordineli organizasyonlar oluşturmak için adım attığı görülmektedir. Bu çerçevede, 24 Temmuz 2001 tarihinde, çeşitli bölgelerin işsiz örgütlenmeleri Buenos Aires' in eyaletlerinden La Matanza' da toplanmış ve bu toplantıya ülke içinden iki binden fazla delege katılmıştır. Toplantıya, sadece işsizler değil, sendikaların liderleri, eğitim emekçileri, emekliler, komşu şehirlerden katılımcılar ve tarım işçileri de katılmışlardır (PETRAS, 2002: 93).

Bu hareket, Arjantin' de faaliyet yürüten klasik işçi örgütlerinden farklılıklar özellikler gösteren yeni tarzda bir toplumsal hareket olarak değerlendirilebilir. Bu yeni hareket, geleneksel Arjantin sendikacılığından ve işçi hareketlerinden farklı bir

harekettir ve temelde işçi sınıfının yeniden yapılanmasıyla ilgili olarak alt-orta sınıfa dahil olanlar, işsizler, yoksul kadınlar ve kapitalizmin marjinalleştirdiği ve dışladığı kesimleri temsil etmektedir.

C. Bolivya

Bolivya, hem Latin Amerika' nın hem de dünyanın en yoksul ülkelerinden biridir (ÖZGÜVEN, 2003:1). Zengin doğal gaz ve petrol kaynaklarına sahip olmasına rağmen, Bolivya' da halkın % 65' i yoksulluk sınırında yaşamaktadır (GÜNEŞ, 2005: 1).

Diğer Latin Amerika ülkelerinde olduğu gibi Bolivya' da da 90' lı yıllar boyunca hayata geçirilmeye çalışılan neoliberal ekonomi politikalarına ilk tepki, hidrokarbon gazının çok uluslu şirketlere satılmasına karşı ortaya çıkmıştır. 8 Ekim 2003 tarihinde El Alto bölgesinde grevler başlamış ve direniş, yağmalama, yolları trafiğe kapatma, benzin transferinin engellenmesi, işgal ve protestoyla geçen birkaç günden sonra ordunun müdahalesi sonucu 26 kişi hayatını kaybetmiştir. Bu katliam, eylemlerin kitleselliğini ve hızını arttırmış, başkent Laz Paz' da 20 bin kişilik bir miting düzenlenmiş ve hükümet "şimdilik gazın satılmayacağı" yönünde bir açıklama yapmak zorunda kalmıştır. Ardından 16 Ekim tarihinde La Paz' da Gonzala Sanchez de Lozada' nın -ki kısaca "Goni" diye bilinir- istifası için yüz binlerce kişilik dev bir gösteri düzenlenmiştir. Başbakanlık tanklar ve zırhlı araçlarla korunurken, koka üreticileri, kadınlar, öğrenciler, işçiler ve işsizlerden oluşan kitlenin kararlılığı sonucunda devlet başkanı ülkeden kaçmak zorunda kalmıştır (ÖZLEM, 2003: 49).

Bir diğer isyan, Oscar Olivera ismiyle özdeşleşen ve "Su Savaşı" olarak adlandırılan mücadeledir. Bolivya, 80' li yılların ortalarından başlayarak ekonomik sorunlarını aşmak için Dünya Bankası' nın hazırladığı programı uygulamıştır. Dünya Bankası, Bolivya' ya borç vermek için kamu kurumlarının özelleştirilmesini şart koşmuş ve bu şartlara suyun özelleştirilmesi de dahil edilmiştir. 2000' li yıllarda, Dünya Bankası, vereceği 25 milyonluk borcun, su özelleştirilmedikçe verilmeyeceğini belirtince, büyük bir ayaklanmanın fitilini ateşlemiştir (MORALES, 2002).

2000 yılının Ocak ayında, Bolivya' nın Cochabamba eyaletinde, suyun özelleştirilmesine karşı başlayan protestolar, kısa zamanda çığ gibi büyümüştür. Tarihe "Su Savaşı" olarak geçen bu protestolar, polisin en sert müdahalesiyle karşılaşmış; örneğin, 4 Şubat tarihinde yapılan barışçıl gösteride, polis, protestoculara iki gün boyunca gaz bombası atarak müdahale etmiş ve bu müdahale

175 kişinin yaralanması ve iki kişinin kör olmasıyla sonuçlanmıştır. Protestolar, halkın geniş katılımıyla gerçekleşirken, yol kesme eylemleri ve grevler yapılmıştır (SCHULTZ, 2000).

Bolivya' da patlak veren bu isyan, eski örgütlerle görece yeni hareketlerin birlikteliğiyle örgütlenmiştir. Bolivya mücadele tarihinde, üç temel üç gelenek olduğu belirtilebilir: Birincisi; 1820-1952 yılları arasındaki ulusalcı-halkçı Devrim sırasında ortaya çıkan ve devrimci Marksizm, anarko-sendikalizm ve anti-emperyalizm gibi güçlü ideolojiler tarafından belirlenen ve madencilerin başı çektiği militan işçi hareketidir. Bolivya işçi sınıfı, özellikle de madenciler, sahip oldukları Marksist geleneği, büyük kentlerin gecekondu mahallelerinde (özellikle başkent La Paz' ın çevresindeki El Alto' da) ve Cochabamba' ya bağlı, koka tarımı yapılan Chapare bölgesinde sürdürdüler. İkici gelenek; sömürgecilik karşıtı direniş geleneğidir ve bu, yüzyıllar öncesinde kolonyalizme karşı direnişle başlayan, Bolivya Cumhuriyeti' nin kurulduğu 1825 yılından sonra ülke içindeki sömürgeci ırksal ilişkilere karşı mücadeleyle devam eden Bolivya yerlilerinin radikalizm ve isyan geleneğidir. Son iki yüzyıl içinde, devrimci Marksist gelenekle ihtilalci yerli hareketlerinin kapitalizme ve ırksal ezilmişliğe karşı birleştiği dönemler olduğu gibi, bu iki gelenek arasındaki ilişkilerin sık sık gerildiği ve rekabete yenik düştüğü söylenebilir. Üçüncüsü ise; yukarıda sözü edilen iki kurtuluş projesinin hayat geçmesini bugüne kadar defalarca engellemiştir. Bu gelenek, süreç içerisinde kendisini farklı biçim ve bağlamlarda ortaya koyan, 1952 Ulusal Devrimi ve bu devrimin partisi Devrimci Ulusal Hareket (MNR, Movimiento Nacionalista Revolucionario) ile çok yakın ilgisi olan ulusalcı – popülizmdir. Devrim, madenlerin kamulaştırılmasını ve toprak reformunu başarsa da, ABD emperyalizminin desteğini alarak işçilere sırtını dönmüştür (WEBBER, 2007: 70-73).

2000 – 2005 döneminde yükselen sol ve yerli halk temelli ihtilalci dalganın içindeki ana akımlar, kendilerini bu ulusalcı-popülist anlayıştan önemli ölçüde ayırmışlardır. Yol kesme eylemleri ve sokak gösterileri gibi parlamento dışı eylemlilik ile dayanışma içinde olan ve bölgesel ve etnik ayrımları aşan bir ittifaklar ağına sahip tek siyasi örgütlenme MAS bu boşluğu doldurmuştur (WEBBER, 2007: 74). Bolivya' da, 2005 seçimlerinde, Sosyalizme Doğru Hareket (MAS, Movimiento al Socialismo) iktidara gelmiş ve Juan Evo Morales Ayma devlet başkanı olmuştur.

MAS, hem ülke içindeki sermayeye hem de uluslar arası sermayeye beklenildiği karşılığı vermemekle eleştirilmektedir. Ülkedeki emekçilerin ve

yoksulların talepleri, 2005 yılından beri iktidarda olan Morales' in sermayeyle uzlaşmacı politikalarını aşacak bir eğilim içindedir. Ekim 2006' da maden bölgesinde verilen mücadele ve Ocak 2007' de Cochabamba kentinde yaşanan sokak çatışmaları bunu göstermektedir (WEBBER, 2007: 87). Yine 2011 yılında, akaryakıt ve gıda fiyatlarına yapılan zamlar, Bolivya işçileri ve emekçileri tarafından protesto edilmiştir (KIZILBAYRAK, 2011: 1).

Bolivya' da, işçiler, köylüler, yerliler ve toplumun diğer kesimleri, gün geçtikçe Morales' in politikalarına daha temkinli yaklaşmaktalar. Sendikaların ve toplumsal hareketlerin hangi yönde nasıl bir mücadele yürütecekleri ise ileriki günlerde şekillenecektir. Özellikle, maden işçilerinin, bir kısım yerli köylülerin ve Ekim 2003 ve Mayıs-Haziran 2005 tarihlerindeki kitle gösterilerinin ve halk isyanlarının merkezi olan El Alto bölgesinin, taban hareketine dayalı, bağımsız ve daha militan bir emek hareketi çıkarma potansiyelleri olduğu görülmektedir. El Alto bölgesinde iki büyük örgüt vardır: El Alto Mahalle Konseyleri Birleşik Federasyonları (FEJUVE-El Alto) ve El Alto Bölgesi İşçi Merkezi (COR-El Alto). FEJUVE, tabanı hakkında çok ciddi bir araştırma yapılmamış olan bir örgüt ama önderliğin MAS hükümetine ciddi bir biçimde uyumlu olduğu açık. COR-El Alto' nun liderliği ise, yakın geçmişe kadar Morales hükümetine karşı benzer bir tutuma sahipti ama örgütün 22 Mayıs 2007 tarihli sekizinci kongresinde Ekim 2003 tarihinde patlak veren isyana atıfla *Ekim Yolu Öğretiyor* broşürünü kabul etmişlerdir (WEBBER, 2007: 87-88).

II. DİĞER GELİŞMEKTE OLAN ÜLKELER

Bu başlık altında, Güney Afrika, Güney Kore ve Filipinler' deki sendikacılık ve toplumsal hareketler ele alınacaktır.

A. Güney Afrika

Güney Afrika, 15. yüzyılda Portekizliler, ardından Hollandalılar ve bir süre sonra da İngilizler tarafından sömürgeleştirilmiş bir coğrafyadır. Güney Afrika, sömürgeleştirildiği dönemden başlayarak *boer* adı verilen ve siyahları köle olarak kullanan beyaz çiftçilerin ırkçı rejimi tarafından yönetilmiştir. Irkçı rejim altında siyahlar köle olarak çalıştırılmış ve her türlü insani haktan yoksun bırakılmışlardır. Özellikle, sadece beyazların oy verebildiği 1948 seçimleri sonrasında iktidara gelen Milliyetçi Parti' nin yönetimi altında 1994 yılına kadar süren ırkçı rejime *Apartheid rejimi* denilmektedir.

Siyahlar, başından beri *Apartheid* rejimine karşı mücadele etmişler; *Anti-Apartheid Hareket* veya *Apartheid Karşıtı Hareket* denilen bu mücadele, Güney Afrika işçi sınıfı mücadelesi ile iç içe geçerek sürmüştür.

1. Güney Afrika' da Toplumsal Mücadelelerin Gelişimi

Güney Afrika' da ırkçı rejime karşı yürütülen mücadelenin ilk dönemlerine damgasını vuran hareket Afrika Ulusal Kongresi (ANC, African National Congress) olmuştur. ANC, 1912 yılında, Afrikalıları tek bir ulus halinde birleştirmek için oluşturulmuştur (GUMA, 1977: 99). ANC' nin amacı, renge dayalı sınırlamaların kaldırılması ve siyahlara parlamentoda temsil ve oy hakkının verilmesidir. Buna rağmen ırkçı hükümet, siyahların özgürlük ve haklarını sınırlayan yasaları parlamentodan geçirmeyi ve uygulamayı sürdürmüştür (EKİCİ, 2000: 2). ANC ve müttefikleri, 25 – 26 Haziran 1955 tarihinde Özgürlük Bildirgesi' ni ilan etmişler ve bu tarihten sonra mücadeleleri yoğunlaşmıştır (GUMA, 1977: 100). 60' lı yıllarla birlikte ANC ve Tüm Afrika Kongresi (PAC, Pan African Congress) yasaklanmış ve bundan sonra ANC ve PAC yeraltına çekilerek silahlı mücadeleye başlamışlardır (EKİCİ, 2000: 2) *Apartheid* rejimine karşı mücadele, Mayıs 1994 tarihinde Nelson Mandela başkanlığındaki yeni yönetimin kurulmasına kadar sürmüştür.

ANC, bugün de varlığını sürdürmektedir ve 1994 yılındaki seçimlerden beri Güney Afrika Sendikalar Kongresi (COSATU, Congress of South African Trade Unions) ve Güney Afrika Komünist Partisi (SACP, South African Communist Party) ile birlikte üç parçalı bir ittifak içinde hükümette yer almaktadır.

Güney Afrika' da sınıfsal karakterli ilk mücadeleler ise, Birinci Dünya Savaşı sonrasında, ücretler, kötü çalışma koşulları, barınma ve sağlık koşulları üzerine iyileştirmeler gibi talepler çerçevesinde ortaya çıkmıştır. Bu talepleri etrafında, 1917 yılında, Afrika' nın ilk sendikası olan Afrika Sanayi İşçileri Sendikası (IWA, Industrial Workers of Africa) kurulmuştur. Daha sonra, 1919 yılında, liman işçileri tarafından (Malawi kökenli Clements Kadalie öncülüğünde) ICU kurulmuştur (http://www.sahistory.org.za/1900s/1910s, 11.07.2011).

Güney Afrika' da zamanla endüstrileşmeye bağlı olarak sınıfsal kompozisyon da değişim göstermeye başlamıştır. Örneğin, 1936 yılında tarımda çalışanların sayısı 2,5 milyon kişiyken, bu rakam 1946 yılında 832 bine düşmüştür (MARAIS, 2008: 9). Bu durum, Güney Afrika' da kapitalist ekonominin geliştiğini ifade etmekte ve aynı zamanda sınıfsal durum da buna bağlı olarak değişim göstermektedir.

Bu süreçte sınıfsal kompozisyonu biçimlendiren bir dizi eğilim olduğu görülmektedir. Bunlar kapitalistleşme ve sermaye birikim sürecinin hızlanmasını ve yoğunlaşmasını olduğu kadar proleterleşmeyi de beraberinde getiren eğilimlerdir. Birinci eğilim, kentlerdeki emeğin ırksal bölünmesidir; kentlerde, vasıflı beyaz emek ile vasıfsız siyah emek arasında bir bölünme gerçekleşmiştir. İkinci eğilim, Afrikalı işçilerin ve Afrikalıların dışlanması ve marjinalleştirilmesidir; siyahlar, kent merkezlerinde, eğitim, sağlık, refah ve eğlence gibi alanlardan dışlanmışlardır. Üçüncü eğilim, Afrikalıların proleterleşmeleridir; özellikle, kolonyal nitelikli tarım ekonomisinden ayrılan ve kentlerde gelişme gösteren bir proleterleşme süreci gerçekleşmiştir. Örneğin, 1946 yılında kentleşme oranı bir önceki dönemdekinden % 36 daha fazla artış göstermiştir. Bir başka eğilim de, (1929-1932 yılları arasında yaşanmış Büyük Buhran ' ın sonucu olarak) büyük çiftliklerin karşılaştığı sorunlarla ilgilidir; bu çiftliklerin karşılaştığı kriz beyazların da işsiz kalmasını ve yoksullaşmasını beraberinde getirmiş ve "beyaz yoksullar" denilen bir kesim ortaya çıkmıştır. Ve son olarak, tarım sektörü ile maden sektörü arasında gerilimli bir ilişki ortaya çıkmış ve bu iki kesimden maden sektörü "serbest ticaret" talebini öne çıkarırken diğer kesim "korumacılık" yanlısı bir tutum içinde olmuştur. Bu gerilim, Güney Afrika' da egemenlerinin ve devletin (ve bu ikisi arasındaki ilişkinin) niteliğini belirleyen bir unsur olmuştur (MARAIS, 2008: 10).

Güney Afrika' nın erken dönemlerine ilişkin ortaya konulan bu eğilimler, ülkedeki kapitalist gelişmenin ve sermaye birikiminin hangi zemin üzerinde gerçekleştirildiğini anlamak bakımından önemlidir. Bu eğilimler, aynı zamanda Güney Afrika' daki sınıfsal tabloyu da kavramayı olanaklı kılmakta, böylece ileriki dönemlerde ortaya çıkan mücadelelerin daha iyi anlaşılmasına katkı sağlamaktadır.

Bu eğilimlerden yola çıkılarak emeği merkez alan bazı belirlemeler yapmak gerekirse; Güney Afrika' da, beyazlar ve siyahlar arasındaki bölünme, siyahların vasıfsız olmalarına dayalı olarak düşük ücretle çalıştırılmalarını ve hatta marjinalleştirilmelerini içeren bir süreç olarak yaşanmıştır. Siyahlar, hem düşük ücretle çalıştırılmışlar, hem denetim altında tutulmuşlar hem de toplumdan dışlanarak marjinalleştirilmişlerdir. Bu ırksal ve sınıfsal sömürü sistemi, Güney Afrika' daki kapitalist gelişmenin ve sermaye birikiminin hızlanmasını ve yoğunlaşmasını beraberinde getirmiştir. Güney Afrika' da kapitalist gelişme ve sermaye birikimi, büyük oranda siyahların yoğun olarak sömürülmesi üzerinden gerçekleştirilmiştir.

2. 1980 Öncesi İşçi Mücadeleleri

1940' lı yıllar, Güney Afrika işçi sınıfının da büyüdüğü yıllardır. Bu yıllarda, imalat sanayi, devletin desteklemesiyle gelişme göstermiş ve üretim makineleşmeye başlamıştır. Bu durum, işçi sınıfının da büyümesini beraberinde getirmiştir. Örneğin, 1939 yılında işçi sayısının 800 bin düzeyine yükseldiği belirtilmektedir. Üstelik, hem beyaz hem de siyah işçiler gittikçe artan bir şekilde mücadeleci bir karakter kazanmaktaydılar (MARAIS, 2008: 11).

1940' lı yıllar, birçok yeni sendikanın kurulduğu, madencilerin başını çektiği birçok grevin gerçekleştirildiği[12], devletin de sendikaları ve grevleri en sert yöntemlerle bastırmaya çalıştığı bir dönemdir (http://www.sahistory.org.za/1900s/1940s, 06.04.2011). Bu dönemde, hem işçi sayısında hem de sendika sayısında artış olması, işçi sınıfının daha iyi ücret ve daha iyi koşullar talebini yükselttiğini göstermektedir.

Bu dönemde, kadınların da mücadeleye aktif bir şekilde katıldıkları görülmektedir. 1943 yılında kurulan ANC Kadınlar Ligi (ANC Women League) ve 1954 yılında kurulan Güney Afrika Kadınlar Federasyonu (FEDSAW, Federation of South African Women) gibi örgütlenmelerle kadınlar da mücadeledeki yerlerini almışlardır (http://www.sahistory.org.za/womens-struggle-1900-1994, 22.06.2011).

Bu dönemin bir diğer önemli gelişmesi de Güney Afrika Sendikalar Kongresi' nin (SACTU, South African Congress of Trade Unions) kurulmasıdır. SACTU, Güney Afrika sendikal tarihinin önemli bir kilometre taşıdır.

SACTU, bu dönemde iki büyük eyleme imza atmıştır: Birincisi "Günde 1 £ Kampanyası", ikincisi ise Amato tekstil işçilerinin grevi (http://www.southafrica.info/business/economy/policies/tradeunions.htm, 14.06.2011). Bu ikisi, o dönem için öne çıkan iki önemli eylem olarak kaydedilmiştir.

Güney Afrika' da, günümüz sendikaları ve sendikal mücadelesinin kökleri, 1970' li yıllara uzanmaktadır. Özellikle de 1973 yılında Durban şehrinde ücretlerin artırılması talebiyle gerçekleştirilen ve 100 bin civarında işçinin katıldığı grev bir dönüm noktası olarak görülmektedir (BEZUIDENHOUT, 2000: 12). Bu grev, bir süre sonra ülkenin diğer merkezlerine de yayılmıştır. Böylece Güney Afrika' da ulusal

[12] 1946 yılında, madencilerin gerçekleştirdiği grev, çoğunlukla bir dönüm noktası olarak kabul edilmektedir. Bu yıl içerisinde, 119 sendika 158 bin üyesiyle daha iyi çalışma koşulları ve daha yüksek ücret taleplerini gündeme getirmiştir. Bu grevleri takip eden 1948-1959 arası dönem militan mücadelenin de yükselişe geçtiği bir dönem olmuştur. Özellikle ANC' nin çağrısıyla aktif boykot, grev ve sivil itaatsizlik gibi eylemler yapılmıştır (SAHISTORY.ORG).

düzeyde sendikal hareketin temelleri de atılmış oluyordu (http://www.southafrica.info/business/economy/policies/tradeunions.htm, 14.06.2011).

1970' li ve 1980' li yıllara gelindiğinde, Güney Afrika' da sendikal gelişme açık bir şekilde görülebilmektedir[13]. 1979 yılında, sendikal yoğunluk % 15,4 iken (yani 702 bin işçi), 1985 yılında % 27,6' ya (yani 1,4 milyon işçiye) yükselmiştir. 1992 yılında düşüş göstermiş, 1996 yılında yeniden artışla % 57,5' e (yani 3 milyondan fazla işçiye) ulaşmıştır (AMİN, 2008: 326). Bütün bu veriler, dünyanın bir çok ülkesindekinin aksine, Güney Afrika' daki sendikaların son dönemde büyüdüğünü göstermektedir. Ama Güney Afrika' daki sendikaların sadece sayısal olarak büyümediğini, aynı zamanda niteliksel olarak da güçlenerek toplumsal değişimi mümkün kılacak bir düzeye ulaştığını belirtmek gerekmektedir. Bu dönemde, sendikalar büyümekte ve güçlenmekte ve sendikalarla toplumun diğer kesimlerinden çeşitli örgütlenmeler ortak bir hat etrafında beraber hareket etmektedir. Bu sürecin sonunda toplumsal dönüşümün kapıları açılmaktadır. Bütün bu sürece damgasını vurmuş sendikal hareket ise COSATU' dur. COSATU, THS' nin en başta gelen örneklerindendir.

3. Güney Afrika İşçi Sendikaları Kongresi (COSATU)

Aralık 1985 tarihinde kurulan COSATU, ırkçılığa ve cinsiyet ayrımcılığına dayanmayan, demokratik bir Güney Afrika için mücadele yürüten bir sendikadır. COSATU, 33 sendikanın oluşturduğu bir üst örgüt olarak, ilk kurulduğunda 500 bin işçiyi örgütlemekteyken, bugün -1. 8 milyon aidat ödeyen olmak üzere- 2 milyonun üzerinde işçiyi çatısı altında toplamaktadır. Bu haliyle dünyanın en hızlı büyüyen sendikası olma özelliği taşımaktadır (http://www.cosatu.org.za/show.php?ID=925, 08.08.2011).

COSATU, 1970' li yılların başında siyah işçilerin sendikal örgütlerinin yeniden ortaya çıkışından sonra, halk direnişinin iki geleneğini temsil etmektedir: Bir yanda

[13] 1970' li ve 1980' li yıllar, işçileşme sürecinin artmasına paralel olarak, sendikalaşmanın, işçi sınıfı hareketlerinin de arttığı, aynı zamanda yeni sendikaların da kurulduğu bir dönemdir. Bu dönemde, 1974 yılında Metal ve Bağlı İşçiler Sendikası (MAWU, Metal and Allied Workers Union) kurulmuştur. 1979 yılında Güney Afrika Sendikalar Federasyonu (FOSATU, Federation of South Africa Trade Unions), 1980 yılında Ulusal Otomotiv ve Bağlı İşçiler Sendikası (NAAWU, National Automobil and Allied Workers Union) kurulmuştur. 1983 yılında MAWU' dan ayrılan Güney Afrika Birleşik Metal, Maden ve Bağlı İşçiler Sendikası (UMMAWOSA, United Metal, Mining and Alied Workers Unions of South Africa) kuruluşunu gerçekleştirmiştir. 1982 yılında NUM ve 1987 yılında NUMSA kurulmuşlardır. NUMSA, dört sendikanın birleşmesinden oluşmuştur: 1961 yılından beri faaliyet yürüten Motor Sanayisi Birleşik İşçileri Sendikası (MICWU, Motor Industry Combined Workers Union), MAWU, NAAWU, UMMAWOSA. COSATU ise, içerisinde (NUM ve NUMSA gibi önemli sendikalar da dahil olmak üzere) birçok sendikanın olduğu bir üst örgütlenmedir.

ANC' nin ve SACP' nin ırkçı olmayan "devrimci ulusalcılığı" ya da "halk" aracılığıyla sınıflararası dayanışmaya vurgu yapan "popülizm", diğer yanda esas olarak kapitalist sömürüye karşı olan sınıfın dayanışmasına yönelmiş "işçici" gelenek. Birincisi, 1980' li yıllarda *Apartheid* rejimine karşı politik mücadeleye vurgu yaparken, ikincisi, işçi önderliği temelinde sağlam örgütler kurmakla ilgilenmiştir[14] (AMİN, 2008: 326).

Irkçı yönetimden bağımsız, esas olarak siyah işçileri örgütleyen sendikaların ortaya çıkışı, 1973 başında Durban' da 100 bin siyah işçinin kendiliğinden bir biçimde greve gitmesinden sonra gelişen işçi sınıfı hareketliliğiyle başlamıştır. 70' li yılların sonu ve 1980' li yıllar bu hareketliliğin dev adımlarla büyüdüğü bir dönem olmuştur. Bu dönemde grevler çığ gibi çoğalmıştır: 1977 yılında 15 bin dolayında işçinin katıldığı 90 grev olmuşken, 1982 yılında 394 greve 142 bin dolayında işçi katılmıştır. 1984 yılında ise, resmi rakamlara göre yaklaşık 182 bin işçiyi kapsayan 469 grev gerçekleşmiştir; bu 182 bin işçinin 175 bini Afrikalı işçilerdir (ONBİRİNCİTEZ, 1987: 151).

COSATU, Güney Afrika işçi sınıfının bu farklı sendikal örgütlerdeki bölünmüşlüğünü aşma çabasının bir ürünüdür[15] (ONBİRİNCİTEZ, 1987: 152). Bu bölünmüşlüğün aşılması, Güney Afrika' daki sınıf mücadelesinin ve toplumsal mücadelenin bütünleşik bir hale gelmesine ve *Apartheid* rejiminin sona ermesine hizmet etmiştir.

COSATU, Güney Afrika' da, hem işçi mücadelesi hem de halk mücadelesinin simgesi olmuş hareketlerden biridir. Bu hareketin damgasını vurduğu dönem, 1980' li yıllar ve sonrasıdır. 1980' li yılların başlarında, Güney Afrika krizdeydi. 1982' den beri ekonomik durgunluk yaşanmaktaydı ve bu durgunluk, işyerlerinin kapanmasıyla, kemer sıkma politikalarıyla, kitlesel işsizlikle, paranın değerini kaybetmesiyle ve yeni yatırımların durmasıyla sonuçlanmıştı. İşte bu kriz, işçilerin ve toplumsal grupların militanlık düzeylerini arttırdı ve bütün bu süreç 1984 yılındaki kitlesel genel grevle zirveye ulaştı. Bu grev, sendikalarla politik örgütlenmeler arasındaki işbirliğiyle

[14] COSATU' nun başlıca bileşenleri, Ulusal Maden İşçileri Sendikası (NUM, National Union of Mineworkers) ve hem "popülist" hem de "işçici" gelenekleri temsil eden Güney Afrika Ulusal Metal İşçileri Sendikası (NUMSA, National Union of Metalworkers of South Africa)' dır. Bu iki sendika 1990' lı yıllar boyunca düşük bir üye sayısına sahipken, asıl sendikal büyüme, *Apartheid* döneminde her çeşit sendikal örgütlenmenin ortadan kaldırıldığı kamu sektöründe gerçekleşmiştir. Kamu sektörünün en önemli sendikası, Eğitim, Sağlık ve Birleşik İşçiler Ulusal Sendikası' dır (NEHAWU, National Education, Health and Allied Workers Union) (AMİN, 2008: 326).

[15] Ülkede, COSATU çatısı altında olmayan başka federasyonlar da kurulmuştur. Örneğin, Güney Afrika Sendikalar Konseyi (CUSA, Council of Unions of South Africa) ve Azanya Sendikalar Konfederasyonu (AZACTU, Azanian Confederation of Trade Unions) bunlardandır. Bazı sendikalar ise, hiçbir federasyon çatısı altında yer almamıştır.

gerçekleşmişti. Bu, örgütlü emeğin, öğrencilerin ve toplumsal organizasyonların, sendika liderliğinde gerçekleştirdikleri birleşik kitlesel hareketin başlangıcıydı (SCHIAVONE, 2007: 380).

1980' li yıllardan itibaren Güney Afrika' da sendikalı işçi sayısında artış olmuş ve COSATU da bu dönemde hem üye sayısını arttırarak güçlenmiş hem de başarılı kampanyalar ve grevler örgütlemiştir. Güney Afrika' da sendika üye sayısı 1985 yılında 1 391 423 iken, 1993 yılında 3 272 768 olmuştur. Sendika yoğunluğu da, 1985 yılında % 22, 8 iken 1993 yılında % 53, 5 düzeyine ulaşmıştır (MOODY, 1997: 211). Bu sayılar ve oranlar son dönemde azalma eğilimine girmiş olsa da diğer ülkelere kıyasla yüksek düzeydedir. COSATU da toplam içerisinde sendikalı işçilerin önemli bir kesimini temsil etmektedir.

COSATU, başarılı kampanyalar ve grevler gerçekleştirmiştir ve bu kampanyalarda ve grevlerde sadece işçilerin değil halkın önemli kesiminin desteğini almıştır. Örneğin, "İşçilerin Kapatılan Yabancı İşletmelerdeki Hakları" siyasetini formüle ederek neoliberalizmin küresel gündemine yaratıcı bir karşılık getirmiştir. Bu siyasete göre, ülkeyi terk eden şirketlerin ırk ayrımı rejimi sırasında biriktirdikleri karların karşılığını vermeleri ahlaki bir sorumluluktur. Böylelikle, Güney Afrika' nın mülkiyetinde olanlar, tüm halkın yararı için Güney Afrika' lıların mülkiyeti olarak kalırlar. Bu şiara bağlı olarak COSATU, "İşçilerin Kapatılan Yabancı İşletmelerdeki Hakları" kampanyasını başlatmışlardır. Çok uluslu şirketlere karşı yürütülen bu kampanyanın iki başarılı örneği şunlardır: General Motors' a karşı 1986 yılında NUMSA' nın düzenlediği eylem ve 1989 yılında Goodyear firmasına karşı örgütlenen eylem (AKÇA, 2001: 17). 1985, 1986 ve 1987 yıllarında birçok grev düzenlenmiş ve bu grevlere katılım çok yüksek düzeyde olmuştur. 1985 yılında 389 politik grev ya da iş bırakma eylemi düzenlemiş, 1990' da bu rakam 948 düzeyine çıkmıştır (AKÇA, 2001: 18). 1987 yılında, grevler nedeniyle çalışılmayan gün sayısı 5,8 milyona ulaşmıştır (EKİCİ, 2000: 8).

COSATU, beş temel ilke üzerine kurulmuş bir sendikal birliktir: Sendikaların işçiler tarafından gerçek bir biçimde denetlenmesi; konfederasyon içinde sendikaların aidat ödeyen üye sayısına orantılı biçimde temsil edilmesi; sendikalar arasında ülke çapında işbirliği; her işkolunda tek bir sendikanın oluşturulması; ırksal dışlanmayı reddeden bir örgütlenme tarzı (ONBİRİNCİTEZ, 1987: 153).

Bu ilkelere göz gezdirildiğinde, COSATU' nun, sendika içi demokrasiyi hayata geçirme niyeti ve çabasında olduğu, sendikalar arasında eşitlik temelinde

ilişki kurmayı amaçladığı, her işkolunda tek bir sendika yaklaşımı ile sendikal örgütlenme ve mücadelenin güçlendirilmesine yönelik bir isteği olduğunu görmek mümkündür. Bu açıdan değerlendirildiğinde, bu beş ilke, geleneksel sendikalarda olmayan bir anlayışı ortaya koymaktadır.

COSATU, klasik bir sendikal örgütlenme değildir. Geleneksel sendikalar, genellikle, yukarıdan aşağıya, dikey, hiyerarşik, liderle taban arasındaki ilişkileri çoğu zaman mesafeli ve hatta kopuk bir örgütlenme modeline sahiptir. Oysa COSATU, aşağıdan yukarıya, yatay, hiyerarşik olmayan, sendika üyelerinin aktif katılımının söz konusu olduğu, liderliğin sendika üyelerinin demokratik katılımıyla ve bütün sendikal süreçlere katımlıyla belirlendiği bir örgütlenmedir. COSATU, demokratik bir örgütlenme modelini yaşama geçirme niyeti ve çabası içermekte, üyeler söz, yetki, karar alma süreçleri içerisinde aktif olarak yer almaktadır. Sendika, üyelerin denetimine açıktır. Bütün bu özellikler, geleneksel sendikalardan farklı bir örgütlenmeyi ifade etmektedir.

COSATU, geleneksel sendikalardan farklı olarak militan bir niteliğe sahiptir. Eylemlerinde yasallığı değil, meşruluğu aramaktadır. COSATU, her türden işçi eylemini, gösteriyi, grevi, yasallığı baz alarak değil meşruluğu üzerinden hayata geçirebilmektedir. Bu durum, kendisini toplu pazarlık ve grev gibi süreçlere hapsetmeyen bir sendikacılığı ifade etmekte, grevi, ana hatları yasalarla çizilmiş toplu pazarlık sürecinde başvurulan bir araç olarak değil, her an uygulamaya konulabilecek bir eylem biçimi, bir hareket olarak görmektedir. Kaldı ki grevler, sadece işçilerle veya işyeriyle ilgili gündemlere ilişkin olarak gerçekleştirilmemektedir. Grevler, işçilerin ve halkın katılımını içeren bir süreç, bir mücadele biçimi olarak uygulanmaktadır. Bu katılımın temel çıkış noktası, sorunlara karşı dayanışmayı örmek olarak özetlenebilmektedir. Keza, COSATU, tüzüğünde şu sloganı benimsediğini duyurmuştur: “Birimize yapılmış bir haksızlık, hepimize yapılmış bir haksızlıktır”[16] (ONBİRİNCİTEZ, 1987: 156).

Schiavone, COSATU’ yu tanımlayan dört anahtar politika ve pratik olduğunu belirtmektedir. Birincisi; COSATU, hem fabrikada hem de toplumsal yaşam içerisinde, çalışanları etkileyen her şeye karşı mücadele yürütmektedir. COSATU,

[16] Hirschsohn, COSATU’ nun bu özelliklerini, bünyesinde yer alan NUMSA’ dan aldığını belirtmektedir. Hirschsohn’ a göre, NUMSA, 1970’ lerde işyeri demokrasisi ve işçi denetimi ilkelerine dayalı olarak ve aşağıdan yukarıya doğru THS’ yi inşa ederek, militan yerel sendika örgütleri oluşturmuştur. Güney Afrika’ da, işyeri örgütlenmesinin en iyi örneklerini vermiş ve COSATU’ ya da güçlü bir bağımsız politik vizyon yerleştirmiştir. NUMSA’ nın militan geleneği ve radikalizmi, taban demokrasisi, yasadışı eylem ve endüstri ölçeğindeki sürekli grevlerle karakterize olmuştur (HIRSCHSOHN, 2007: 12-13).

1988 yılında, beyaz olmayan işçileri, işsizleri, yardıma muhtaç insanları ve 6 milyondan fazla tarım – dışı siyah işçiyi kapsayacak şekilde siyah işçilerin temsilinde liderliği üstlenmiştir. COSATU, sadece sendika üyeleri için değil, tüm çalışanlar için yaşanabilir ücret kampanyası başlatmış ve tüm çalışanları ve işsizleri bu programa dahil etmiştir (SCHIAVONE, 2007: 380). Bu durum, COSATU' nun bütün işçileri kapsadığını ve işçileri ilgilendiren her türlü konuyu gündemine aldığını göstermektedir.

İkincisi; COSATU, toplumsal hareketlerle ve gruplarla ittifaklar kurmuştur (SCHIAVONE, 2007: 380). COSATU, böylece sadece işçileri ve işyerini merkeze alan bir örgütlenme olarak kalmayarak, işçilerin ailelerini ve mahallelerini de kapsamına almıştır. Aynı zamanda, toplumdaki diğer örgütlenmelerle sınıfsal temelli olsun ya da olmasın, buna takılı kalmadan, ortak mücadele hatları örmeye çabalamış ve toplumdaki farklı kesimlerin oluşturduğu örgütlenmelerle ittifaklar gerçekleştirmiştir. COSATU ve ittifakları, THS' nin karakteristiği olan "radikal reform" gündemi üzerinde birleşmişlerdir. Bu gündem, devleti, sivil toplumu, ekonomik karar alma süreçlerini ve işyerlerini dönüştürmeyi içeren bir toplamdan oluşmaktadır (HIRSCHSOHN, 2007: 11).

Üçüncüsü; COSATU, işyeri konuları üzerine yürüttüğü mücadeleyi, genel sömürü ve baskıya karşı mücadeleyle bağlantılı olarak ele almaktadır (SCHIAVONE, 2007: 381). Böylece, kendisini sadece belirli bir sektörde ya da belirli bir işyerinde çalışan işçilerin işyeriyle ilgili konularıyla sınırlandırmamakta, bunun da ötesinde, ekonomik-politik düzene karşı da mücadele yürütmektedir. Bu mücadele, özellikle Güney Afrika gibi uzun bir dönem ırkçı rejimin baskısı altında yaşamak zorunda kalmış insanlar için daha da anlaşılır olmaktadır. Çünkü siyah işçilerin her türden politik ve sosyal haklardan mahrum bırakılması, yine siyah işçilerin sömürüsü üzerine yükselmekte, bu durumda üretimdeki konumundan kaynaklanan sömürü ile politik ve sosyal alandan dışlanma iç içe geçmektedir. COSATU, bu bağlantıyı kurabilmiş ve işyeriyle ilgili konular kadar genel ekonomik ve politik düzenle de mücadeleyi gündemine almıştır.

Ve dördüncüsü; COSATU, ANC ile ittifak halindedir (SCHIAVONE, 2007: 381). ANC' nin 1912 yılından beridir sürdürdüğü özgürlük ve demokrasi mücadelesi ile COSATU' nun amaçları çakışmaktaydı ve bunun sonucunda bu iki hareket arasında güçlü bir ilişki ortaya çıktı. Bugün de iki hareket, SACP ile birlikte yönetimdedirler.

COSATU, işçi sınıfı mücadelesini ve sendikal mücadeleyi dar anlamda ele almayan bir örgütlenmedir. İşçileri örgütlemeyi ve hareket geçirmeyi hedeflediği kadar, işsizleri, kadınları, gençleri, toplumun diğer kesimlerini, mahalleleri de örgütleme hedefini önüne koymuş bir sendikal hareket olarak görülmektedir. Toplumsal bir hareket olabilmesinin arkasında, COSATU' nun bu bakış açısı vardır.

COSATU, 1994 yılında yapılan seçimlerde, üçlü yapı içerisinde hükümete girmiştir ve bugün de yönetimin önemli bir parçası olarak faaliyetlerini sürdürmektedir. Ancak, bundan sonraki süreç tartışmalıdır. Tartışmanın ana ekseni, COSATU' nun son dönemdeki tavrı ve içinde yer aldığı üç parçalı yönetim içerisinde ne kadar etkin olup olamadığı üzerinedir. 1994 yılındaki seçimler, *Apartheid* rejimine son vermiş, Nelson Mandela liderliğinde yeni bir dönem başlamış, ANC, SACP ve COSATU üçlüsü hükümet olmuş ve yeni bir dönem başlamıştır. Ama bu yeni döneme ekonomi politikaları açısından bakılırsa, neoliberal anlayışın egemen olduğu ve COSATU' nun bu sürece müdahalesinin beklenen düzeyde olmadığı görülmektedir. İşte bu nokta, COSATU' nun ilk çıktığı dönemdeki mücadelesine ve etkisine gölge düşürmektedir. Hatta bu durum, genel olarak Toplumsal Hareket Sendikacılığı' nın da gözden düşmesini beraberinde getirme riski taşımaktadır.

4. Son Dönemdeki Gelişmeler

COSATU, 1994 yılındaki seçimlerin sonucunda, Nelson Mandela liderliğinde kurulan üç parçalı yönetimde yer almıştır. *Apartheid* rejiminin sona ermesini sağlayan 1994 seçimlerinde COSATU ve SACP ile ittifak halindeki ANC, oyların % 62' sini almıştır. 1999, 2004 ve 2009 seçimlerinde de oyların çoğunu almayı başarmıştır. ANC' nin 400 sandalyeli mecliste 264 parlamenteri bulunmaktadır. Aynı zamanda 9 eyaletin 8' ini kontrol etmektedir (http://www.southafrica.info/business/economy/policies/tradeunions.htm, 14.06.2011). COSATU da SACP ile birlikte her seçimde ANC' yi desteklemekte ve üçlü bir ittifak yapısı içerisinde yer almaktadır.

COSATU gibi bir sendikal hareketin yaratılması, militan bir mücadele yürütmesi, bunu toplumun farklı kesimlerini de mücadeleye katarak gerçekleştirmesi ve nihayetinde toplumsal dönüşümün ana aktörlerinden biri haline gelmesi, sendikal krizin söz edildiği bir dönemde heyecan yaratmıştır. Kuzey ülkelerinde baskın olan sendikal anlayış, üye kayıpları, etkisizleşme ve sendikanın varlığının sorgulanması gibi sorunlarla boğuşmaktayken, böylesi bir sendikal hareket elbette dikkatleri çekmiştir. Keza, bu tarz hareketlerin Brezilya, Güney Kore ve Filipinler gibi ülkelerde

de görülmesi bu heyecanı ve ilgiyi arttırmıştır. Bu hareketler, geleneksel sendikalara alternatif olarak değerlendirilmiş ve sınıfsal-toplumsal örgütlenme modeli olarak ele alınarak tartışılmaya başlanmıştır.

Ancak, bu hareketlerin, mücadele ettikleri eski rejimin yıkılmasından sonra başlayan yeni dönemdeki tavırları ve faaliyetleri, bu heyecan ve ilginin azalmasını beraberinde getirmiştir. Çünkü heyecan yaratan bu hareketlerin, son dönemde neoliberal politikalar karşısında ya gerekli tavrı göstermedikleri ya da etkisiz kaldıkları görülmektedir. Güney Afrika' da COSATU için de böyle bir durum söz konusudur.

Son dönemde, yani *Apartheid* rejimi sona erdikten ve demokratik hükümet kurulduktan sonra, COSATU ile ANC arasındaki ittifak tartışılır hale gelmiştir. Bu durum, COSATU' nun Toplumsal Hareket Sendikası olma iddiasını zayıflatmaktadır. Bu ittifak, ANC' nin neoliberalizmi benimsemesinden dolayı oldukça tartışılır hale gelmiştir. COSATU' ya, ANC ile ittifakı terk etmesi yönündeki çağrılar gün geçtikçe artmaktadır (SCHIAVONE, 2007: 382). Ama COSATU' nun bunu yapabilecek kapasiteye sahip olup olmadığı tartışmalıdır.

Özellikle, Yeniden Yapılanma ve Değişim Programı (RDP, Reconstruction and Development Programme) üzerine yürütülen tartışmalarla bu sorun su yüzüne çıkmıştır. 1994 yılında ANC tarafından kabul edilen bu programın dört temel ilkesi vardı:

- İnsanların barınma, su ve elektrik gibi temel ihtiyaçlarının karşılanması,

- İnsan kaynağının geliştirilmesi,

- Ekonominin inşa edilmesi,

-Devlet kurumlarının ve toplumun demokratikleştirilmesi (http://www.southafrica.info/business/economy/policies/tradeunions.htm, 14.06.2011).

Bu ilkeler, ilk bakışta, toplumun ivedi ihtiyaçlarını belirliyor, ekonomik hedefler koyuyor ve demokratikleşmeyi amaçlıyor olduğundan hareketle olumlu olarak değerlendirilmeyi hak ediyormuş gibi gözükse de, bu programın neoliberal niteliğini ortadan kaldırmamaktadır. Schiovane de buna vurgu yapmakta ve RDP' nin insanların temel ihtiyaçlarını belirleme ve bunları karşılamaya ilişkin amaçlarının takdir edilebileceğini ama bu durumun programın neoliberal formülasyonunu değiştirmediğini belirtmektedir (SCHIAVONE, 2007: 383).

İşte bu durum, ANC' yi destekleyen COSATU için de bir sorun olarak kendini göstermektedir. Çünkü COSATU, RDP içindeki bazı noktalara itiraz etmiş olsa da, RDP' nin merkezinde yer alan mali disiplin konusunu hiç mücadele etmeden kabul etmiştir (SCHIAVONE, 2007: 383). Böylece COSATU, iki sorunla karşı karşıya kalmaktadır: Birincisi bu gelişmelere onay vermesi, ikincisi bu gelişmelere karşı etkin mücadele yürütememesi. ANC, gün geçtikçe sağa kaymaktayken, COSATU' nun bunun karşısında ne yapacağı ya da nasıl karşı duruş sergileyeceği bir soru işareti olarak durmaktadır. Kaldı ki, böylesi bir karşı duruşun etkisinin hangi düzeyde olacağı ise ayrı bir sorun.

ANC, 1996 yılında Büyüme, İstihdam ve Yeniden Dağıtım (GEAR, Growth, Employment and Redistribution) politikasını benimsediğinde de yaşananlar farklı değildi. GEAR, tartışmasız neoliberal bir politikaydı ve amaçlarına bakıldığında bu durum açıkça görülmekteydi: Hem yerli hem de yabancı sermaye hareketliliğine izin vermek, bütçe açığını düşürmek için kamu harcamalarını kısmak, enflasyonu düşürmek, vergileri düşürmek, ücret artışı taleplerinin sınırlandırılmasını sağlamak, daha esnek bir işgücü piyasası yaratmak ve özelleştirme yapmak (SCHIAVONE, 2007: 384). Yani, neoliberal bir programda bulunması gereken her şey ANC' nin bu politikasında yer buluyordu. Aynı tartışmalar bu politikaların benimsenmesi üzerine de yaşandı.

COSATU ve SACP' nin GEAR politikasını eleştirmesi ANC tarafından kızgınlıkla karşılandı ve Mandela açıkça rest çekti: "GEAR, ANC' nin temel politikasıdır. Sizin baskınızla değiştirmeyeceğiz. Eğer devam edemeyeceğinizi düşünüyorsanız, çıkın ve muhalefet partileri gibi feryat edin. Biz bu yolda her şeyle yüzleşmeye hazırız". SACP gibi COSATU da bu ittifakı ter etmeye hazır değildi (SCHIAVONE, 2007: 384). Bu durum, COSATU ile ilgili tartışmaların artmasını beraberinde getirmiştir. Bir ara ayrı bir parti kurma fikri üzerine yürütülen tartışmalar da hala bir sonuca ulaşmış durumda değil.

COSATU, diğer seçimlerde de ANC' yi desteklemeye devam etmiştir. 1999, 2004 ve 2009 seçimlerinde SACP ve COSATU, ANC' yi desteklemiştir. COSATU, bugün, neoliberal politikaların benimsenmesi ile işçi sınıfının temsilcisi olma ve toplumsal dönüşümü sağlama ikilemi arasında kalmıştır. Bu süreç, COSATU' nun geleceğinin ne olacağını da netleştirecektir.

COSATU, sadece bu tarz sorunlarla karşı karşıya kalmamaktadır. Üye sayısı açısından değerlendirildiğinde de olumsuz bir tablo olduğu görülmektedir. COSATU,

işçi hareketleri içersindeki en hızlı büyüyen ve en önemli güç olsa da, 2000 yılından itibaren 112 171 üyesini kaybetmiştir. Çok sayıda üye ciddi finansal güçlükler yaşamaktadır. HIV/ AIDS korkusu mevcut üye sayısını aşındırmaya başlamıştır. COSATU' ya üye olmayan tutucu sendikaları bir araya getiren Güney Afrika İşçi Sendikaları Konfederasyonu (CONSAWU, Confederation of SA Workers Unions) ve sağcı Mynwersunie' den oluşan Dayanışma gibi yeni federasyonlar bazı sektörlerde tehdit oluşturmaktadır (AMIN, 2008: 327).

Üye kaybı, atipik istihdam edilenlerin örgütlenememesi, finansal sorunlar, örgütsel sorunlar, sendika yönetiminde erkek egemenliğinin sürüyor olması gibi bir dizi sorun COSATU için çözülmesi gereken, aksi halde olumsuz sonuçlara yol açabilecek konular olarak durmaktadır.

Schiavone, her şeye rağmen, COSATU' nun derin uykusundan uyanabileceğine dair küçük de olsa bir umut ışığı olduğunu düşünenlerdendir. 1 Haziran 2007 tarihinde, 17 sendika ve 700 bin kamu çalışanı % 12 artış talebiyle greve gitmiştir. Bunun COSATU' nun grevi olduğunu ileri sürmek yanlış olsa da, COSATU' nun önemli bir ağırlığının olduğu da gözden kaçmamalıdır. Hükümetin % 5,3 önermesine karşılık sendikalar % 12 talep etmiş ve 28 gün sonra sendikalarla hükümet uzlaşma sağlamıştır. Buna göre; % 7,5 ücret artışı, % 10 aylık konut ödeneği, 29 bin kamu hizmetlisi için % 30 asgari ücret artışı ve işten çıkarmaların geri çekilmesi gibi kazanımlar elde edilmiştir (SCHIAVONE, 2007: 385). İşte bu grev ve sonunda elde edilen kazanımlar, COSATU için bir umut ışığı var mı sorusunu akıllara getirmiştir.

B. Güney Kore

Toplumsal Hareket Sendikacılığı' nın bir başka örneği de Güney Kore' de ortaya çıkmıştır. Kore Sendikaları Konfederasyonu (KCTU, Korean Confederation of Trade Unions), Güney Kore işçi sınıfının militan mücadelesinin simgesi olmuş ve toplumsal düzeni değiştirecek bir güce ulaşmıştır.

Güney Kore, kurulduğu andan itibaren sosyalist ideolojinin en büyük tehdit olarak lanse edildiği bir yönetim anlayışına sahip olmuş, toplumsal algı da bu tehdidin canlı tutulmasıyla şekillendirilmiştir. Bu durum, Güney Kore resmi ideolojisinin her türden örgütlenme ve mücadele karşısında son derece saldırgan olmasını beraberinde getirmiştir. Ülkede, yakın tarihe kadar askeri rejim hüküm sürmüş, bu askeri rejim altında hiçbir sınıfsal ve toplumsal örgütlenmeye izin

verilmemiştir. Bütün bunlar, sınıfsal ve toplumsal mücadeleyi biçimlendiren unsurlardır.

1. Sendikal Mücadelelerin Ortaya Çıkışı

Kore' de, sendikal mücadelenin doğuşu, 20. yüzyılın başlarına, Japon kolonisi olduğu yıllara kadar gitmektedir. 1868 Meiji Restorasyonu[17] sonrasında endüstrileşme sürecine girmiş olan Japonya, sınırlı kaynaklar, küçük çaplı tarımsal üretim ve niteliksiz işgücü gibi sorunlarla karşı karşıyaydı. Kore, Japonya için, bu sorunları aşabileceği bir coğrafyaydı. Kore, Japon endüstrisine hammadde kaynağı olurken, diğer yandan da ucuz pirinç sağlamaktaydı (MINNS, 2001: 175). Bu yüzden Kore' nin Japonya için büyük önemi vardı. Kore, 1910 yılından sonra Japonya' nın egemenliği altına girmiş ve İkinci Dünya Savaşı' nın sonuna kadar da Japonya' nın kolonisi olarak kalmıştır. Kore, bu dönemde feodal toplumdan endüstri toplumuna geçmeye başlamıştır.

Kore' de ilk sendikalar 1920' li yıllarda kurulmaya başlanmıştır. İlk ulusal sendika, Chosun[18] Emek Kardeşliği Derneği adıyla 1920 yılında kurulmuştur. Ancak bu sendika faaliyetlerine devam edememiştir. Bundan sonra iki ulusal sendika daha kurulmuştur: Chosun Emek Konfederasyonu ve Chosun İşçi ve Köylü Federasyonu. İlk sendikalar, Japon egemenliğine karşı mücadele etmişlerdir. İlk eylem dalgası 1919 yılında görülmektedir; Japonya' dan bağımsızlık talebiyle, en az yarım milyon, belki de 2 milyon kadar işçi kitlesel protestolar gerçekleştirmiş, bu gösteriler çok sert bir biçimde bastırılmıştır. Bu sert müdahale sonucunda 7500 kişi hayatını kaybederken 45 bin kişi de tutuklanmıştır (MINNS, 2001: 176).

Kore işçi sınıfı, 1930' lu yıllarda büyümeye başlamıştır. Öyle ki, 1932 ile 1943 yılları arasında üç buçuk kat kadar bir artış söz konusudur. Yani, küçük bir sömürge coğrafyasındaki az sayıdaki işçiden İkinci Dünya Savaşı sonrasında büyük bir sınıf gücüne ulaşılmıştır (MINNS, 2001: 176).

Kore' de sendikal mücadele, ilk çıktığı andan itibaren ulusalcı ve sosyalist görüşlerin etkisinde gelişmiştir. Sendikal mücadele içinde ulusalcı ve sosyalist görüşlerin yaygın olması, Japon sömürgeciliğiyle birebir ilgilidir. Bu dönemde, Japon sömürgeciliği altında Kore işçileri, Japon işçilerin % 40- 50' si oranında ücret

[17] Meiji Restorasyonu, Japonya' da, 19. yüzyılın sonlarında Meiji Hanedanlığı döneminde başlayan modernleşme ve kapitalistleşme sürecidir.

[18] "Chosun" sözcüğü, Kore' de 1392-1910 yılları arasında egemenlik kurmuş olan Chosun Hanedanlığı' nı ifade etmektedir.

almaktadırlar. Ve yine Kore' de işçilerin sadece yüzde 1' lik bir kısmı günde 8 saat çalışma hakkına sahiptirler; yüzde 46,9' u günde 12 saatten çok çalıştırılmaktadırlar. Kore işçileri, düşük ücret ve ağır çalışma koşullarına ek olarak çoğu kez kazalarla da karşı karşıya kalmakta ve bu konuda herhangi bir güvenceleri bulunmamaktadır. Örneğin, en kötü çalışma koşullarının olduğu madencilik sektöründe, 1924 yılında 1210 iş kazası yaşanmışken, bu rakam 1938 yılında 8571' e çıkmıştır (KWON, 1997: 5). Japon sömürgeciliği altındaki Kore' de düşük ücretler ve ağır çalışma koşulları, işçileri sömürgecilik karşıtı görüşe ve hatta sosyalist görüşe yöneltmektedir. Bu dönemde, Koreli işçilerin sosyalist eğilime sahip olmalarının arkasında, Rus işçilerinin gerçekleştirdiği 1917 Bolşevik Devrimi' nin de büyük etkisi olmuştur. Kore' nin ilk işçi sendikaları da 1920' lerde, Bolşevik Devrimi' nden sonra kurulmuşlardır.

Tablo 17: 1920 – 1935 Yılları Arası Sendika Ve Sendikalı Sayısı

Yıllar	**Sendika Sayısı**	**Sendikalı Sayısı**
1920	33	Veri yok
1922	81	Veri yok
1926	182	Veri yok
1928	488	67 220
1932	402	52 988
1933	334	41 836
1934	250	34 460
1935	207	28 211

Kaynak: KWON Seungh- Ho. 1997. "Industrial Relations in South Korea: An Historical Analysis". http://wwwdocs.fce.unsw.edu.au/orgmanagement/WorkingPapers/wp112.pdf s. 5.

2. İkinci Dünya Savaşı Sonrası Dönem

Güney Kore' deki militan sendikal mücadeleyi anlamak, İkinci Dünya Savaşı sonrasında yaşanan soğuk savaş ve bu dönemin etkisi altında kurulan devlet ve sivil toplum ilişkisi bağlamında değerlendirmekle mümkündür. Bu dönemde, Kore

yarımadası ikiye bölünmüş[19], Güney Kore' deki sosyalist hareketler, Amerikan etkisiyle sert bir biçimde bastırılmışlardır. Japonya kolonyal yönetiminden sonra, 1945-48 yılları arasında yarımadanın güneyinde konuşlanan ABD askeri gücü, bütün emek hareketlerini ve radikal politik örgütleri yok etmiştir. Amerikan askeri gücü, Amerikan askerlerinin ülkeden çekilmesini ve işçilerin yönetimini savunan *Chun Pyong*' u (Kore Sendikaları Genel Konseyi) yasaklamıştır. Yerine, komünizm karşıtı bir sendikal merkez olan *Nochong*, yani Kore Sendikalar Federasyonu (FKTU, Federation of Korean Trade Unions) kurulmuştur. *Chun Pyong*' un tamemen kapatılmasıyla FKTU, resmi baskı yoluyla 1980' lerin sonlarına kadar tek büyük ulusal sendika merkezi olagelmiştir (PARK, 2007: 318-319).

Güney Kore, bundan sonraki dönemde, 30 yıla gibi uzun bir süre boyunca askeri rejim tarafından yönetilmiştir. 1961 yılında başa geçen ordu, 1988 yılındaki seçimlere kadar iktidarda kalmış, bu süreçte emeğin her türden örgütlenmesi komünistlerin kirli emelleri olarak lanetlenmiştir. Bu dönemde, emeğin zapturapt altına alınması için Ulusal Güvenlik Yasası kullanılmış, bu yasa Kuzey Kore' ye sempatisi olduğundan şüphe duyulan herkes için en şiddetli şekilde işletilmiş, sendikacılar ve muhalifler baskı altında tutulmuş ve hatta Kuzey Kore ajanı olarak suçlanmışlardır. Yine bu dönemde, FKTU gibi sendikalar, işçilerin en basit taleplerini bile dile getiremez durumdaydılar; kaldı ki FKTU' nun bütün yöneticileri devlet ve şirketler tarafından atanmaktaydı. 1953 yılında çıkarılan İş Kanunu' na göre sendikaların siyaset ve politik partilerden bağışık olması zorunlu olmasına rağmen, FKTU' ya seçimlerde iktidar partisinin propagandasını yapması için izin veriliyordu. Askeri rejim altında hayata geçirilen, greve gitmenin son derece zorlaştırılması ve bütün uyuşmazlıkların zorunlu uzlaşmaya tabi tutulması gibi emek karşıtı uygulamaların da ötesinde, emek örgütleri ve sendikacılar üzerinde hem devlet hem de şirketler açıkça şiddete bile başvurmaktaydılar. Sendikacılar, Kore İstihbarat Servisi (KCIA), polis ve *kusadai* denilen kiralık şirket adamları tarafından uygulanan linç, adam kaçırma, işkence, gözdağı verme, tecavüz gibi insanlık dışı uygulamalara maruz kalırlarken, sendika eylemcilerinin ve muhaliflerin "ıslah edileceği" askeri kamplar oluşturulmuştur (PARK, 2007: 319-320).

1961 darbesinden sonra, kontrollü açıklık denilen bir kalkınma modeli izleyen Güney Kore' nin ekonomik performansının, 1980' lerde "Asya Kaplanı" unvanını hak edecek kadar istikrarlı bir büyüme getirdiği bilinmektedir. Ancak, *cheabol* denilen

[19] Kore yarımadası, 1950-1953 yılları arasında süren Kore Savaşı' nın ardından Kuzey Kore ve Güney Kore olarak ikiye bölünmüş; Kuzey Kore "sosyalist", Güney Kore "kapitalist" blokta konumlanmıştır.

holding benzeri dev firmaların, askeri yönetimlerin direktifleriyle uzun vadeli yatırım ve üretim planlarına harfiyen uydukları Kore modelinin büyüme karnesi oldukça başarılıyken, endüstriyel ilişkileri ve işçi hakları her zaman baskı altında tutulmuş ve bu baskı 30 yıl sürmüştür (GEZİCİ, 2004: 35).

1960' lardan itibaren Güney Kore, hızlı bir endüstrileşme ve kentleşme sürecine girmişti. Bu dönemde belirli bir kalkınma ivmesi yakalanıyor olsa da bu kalkınma ivmesi, çalışanların refahını artıracak politikalarla işçilere yansıtılmamaktaydı. Gerçekleşen hızlı endüstriyel büyümenin sonucu olarak, kırsal nüfus 1965 yılındaki % 56 oranından 1988 yılında % 17' ye düşmüştü. Tarımda çalışanların oranı 1977 yılında % 38, 7 iken 1987 yılında % 20, 2 oranına gerilemiş; tarım dışı çalışanların oranı 1977 yılında % 56 düzeyindeyken 1987 yılında % 75, 8 düzeyine yükselmişti. Bunun dışında, 1960' larda, tekstil, ayakkabı ve deri gibi hafif endüstrilerde gerçekleşen gelişmeyle birlikte, istihdamda kadın sayısında artış görülmeye başlanmış ve kadınların istihdamdaki payı büyümeye başlamıştı. İstihdamda kadınların sayısının artması olumlu bir duruma işaret ediyor gibi gözükse de değildi; çünkü bu kadınlar insanlık dışı koşullarda çalıştırılmaktaydı. Ki kadınlar, bundan sonra mücadelenin en saflarında yer alacaklardır. Ücretler ve çalışma koşullarına bakıldığında ise; 1960' lar ve 1970' ler boyunca, Güney Kore işçilerinin ücretleri diğer Asya ülkelerinden daha düşüktü ve Güney Kore' de çalışma saatleri haftada 54 saatle en yüksek düzeydeydi. Yine Kore, dünyada en fazla iş kazası görülen ülke konumundaydı. 1990' lı yıllarda, Kore ekonomisi dünyanın 11. büyük ekonomisiyken, refah harcamalarında 132. sırada yer almaktaydı (PARK, 2007: 320).

Güney Kore işçilerinin saat ücretleri, Tayvan işçilerinin % 75' i, Hong Kong işçilerinin % 80' i kadardı. Ücretler çok düşük ve çalışma saatleri çok uzundu. O dönem fabrikalarında çalışan bir kadının anlattıkları Güney Kore "mucizesi" nin sırrını yeterince açıklıyor:

"Fabrikadaki hayatımız gerçekten berbat. Hapiste gibiyiz. Birbirimizle konuşmamız yasak, verilen yiyecek çok az ve çok zorunlu olmadıkça tuvalete bile gitmemize izin verilmiyor. Şirket, özel hayatlarımıza karışıyor. Tüberküloz, madura ayağı ve karın ağrıları bitmek tükenmek bilmiyor. Kadın işçilerin güneş ışığı görmemekten dolayı yüzleri sapsarı ve şiş durumda. Üstüne üstlük 40 derece sıcakta ve tozda işkence çekiyoruz. İşte biz bu koşullardan kurtulmak için mücadele veriyoruz" (MINNS, 2001: 181)

Bütün bunlar, günümüzde ortaya çıkan militan işçi mücadelesini anlamayı sağlayan verilerdir. Sanayileşme sürecine girmiş, nüfusu kentlerde toplanmaya başlamış, askeri rejimle demokratik talepleri bastırılmış ve ücret ve çalışma koşulları sömürüyü derinleştirecek şekilde düzenlenerek insanı makineleştirmiş bir Güney Kore tablosu, günümüz işçi sınıfının mücadelesinin neden ve nasıl patlak verdiğini açıklamaktadır.

Güney Kore' de, etkili işçi mücadeleleri 1970 'li yıllarda filizlenmeye başlamış, 1980' li ve 90' lı yıllarda doruğa çıkmıştır. 13 kasım 1970 tarihinde, Chun Tae-il adında 22 yaşında bir tekstil işçisi, iş kanununa aykırı uygulamaları protesto etmek için "Bizler makine değiliz" diye haykırarak kendini yakmış ve günümüze kadar uzanan militan işçi hareketinin fitilini ateşlemiştir (http://kctu.org/kctu, 17.06.2011). Bu eylem, işçiler, radikal öğrenciler ve rejim karşıtı olan herkes tarafından heyecanla karşılanmış ve Chun Tae-il' in annesi Lee So Sun, Seul' de Barış Pazarı olarak adlandırılan tekstil bölgesinin ilk sendikasının (Chongyee Tekstil İşçileri Sendikası) lideri haline gelmiştir. Lee So Sun, daha sonra tutuklanmış ve komünist olmakla suçlanmıştır. Bu olaylar esnasında, polis sendikaya saldırdığında işçiler, onlarla çatışmış ve geri püskürtmüştür. Çoğu kadın olan bu işçiler[20], ancak Lee So Sun serbest bırakılırsa binayı ter edecekleri üzerine anlaşmışlar; polis, çok sert bir şekilde müdahale ederek, onları tutuklamış ve içlerinden sekizini cezaevine göndermiştir. Baskılara rağmen, bu sendika, Ocak 1981' de ilan edilen hükümet bildirinse kadar varlığına devam etmiştir (MINNS, 2001: 182). Hatta, işçilerin intihar eylemleri bundan sonraki süreçte de devam etmiş ve o gün bugündür birçok işçi kendini yakarak protestoyu tercih ederek hayatını kaybetmiştir.

1970' lerin en önemli emek mücadeleleri, hafif endüstride çalışan kadınlar tarafından verilmiştir. Örneğin, 1970' lerin ortalarında, Dong Il Tekstil fabrikasındaki kadın işçiler, Bando Şirketi ve Chonggye bölgesindeki birçok tekstil fabrikasındaki kadın işçiler yasadışı olarak greve gittiler. KFTU' dan hiç destek almaksızın, kendi sendikalarını, yani Chonggye Tekstil İşçileri Sendikası' nı (CGWU) kurdular. 1970' lerde ve 1980' lerin başlarında, hafif endüstrilerdeki kadınların verdikleri mücadele, daha ileriki tarihlerde görülen bütün büyük endüstrilerdeki emek hareketinin temelini oluşturdu (PARK, 2007: 321).

[20] Güney Kore' nin 1970 ve 1980' lerdeki ihracata dayalı ekonomisine ucuz işgücü sağlayanlar, çoğunlukla Serbest Ticaret Bölgeleri' nde (ya da İthalat Dönüşüm Bölgeleri) çalışan kadın işçilerdi (ÇETİNKAYA, 2008: 360).

1970' li yıllarda, bir yandan devlet kontrolü dışında gelişen işçi mücadelesi sesini yükseltmeye başlarken, diğer yandan Güney Kore sanayisi, emek yoğun üretimden sermaye yoğun üretime geçiş yapıyor, hem büyük şirketler (*chaebol*) hem de bu şirketlerde çalışanların sayısı artıyordu. 1980' li ve 90' lı yıllar boyunca, yüksek kar elde eden büyük şirketlerin sayısı artmış ve toplam işçiler içerisinde bu şirketlerde çalışanların payı büyümüştür. Örneğin, Samsung şirketinin kazancı 30 trilyondan fazlaydı ve bu rakam Güney Kore' nin 1991 yılı bütçesine eşit düzeydeydi. Büyük şirketlerde çalışanların sayısı da gün geçtikçe artmaktaydı. 1997 yılında, en büyük 10 *chaebol*, işçilerin % 12' sini bünyesinde barındırmaktaydı. Ve 1980' lerin sonları ve 1990' ların başlarında, otomotiv, çelik ve gemi yapımı gibi sektörlerdeki büyük işletmelerde militan mücadeleler ortaya çıktı (PARK, 2007: 321).

3. Kore Sendikalar Konfederasyonu (KCTU)

1960' lardan 1980' lere kadar devlet, sendikaları, Kore İstihbarat Örgütü' nün kontrolü altında tuttu. Bu süreç boyunca sendikalar, gönüllü işçi örgütleri olarak değil, devletin işçileri denetim altında tutma aracı olarak faaliyet yürütmüştür. Bu süreç, 1987 yılındaki "Demokratikleşme İçin Büyük İsyan" ile son bulmuştur (GEZİCİ, 2004: 35).

1987 yılı, Kore emek hareketi için bir dönüm noktasıdır ve emek hareketi büyük bir politik güç olarak ortaya çıkmıştır. KCTU' nun kökeni, 1987 yılında, üniversite öğrencilerinin başını çektiği "Haziran Halkının Mücadelesi" hareketinin daha ileri taşınması ve işçilerin militan mücadelesinin yükselişe geçmesine dayanmaktadır. 1987 yılı Haziran ayında, öğrencilerin ve orta sınıf beyaz yakalıların ağırlıkta olduğu yaklaşık bir milyon Koreli, diktatörlüğe karşı demokratik anayasa talebiyle bir dizi mitinge katıldılar. Bunun üzerine rejim geri adım atmak durumunda kaldı ve seçim yapılmasına ilişkin bir vaat verdi. Böylece reformlar yapılmaya başlanmış oldu. Öğrencilerin ve entelektüellerin gelecek üç ay için sokak gösterilerini durdurmasına rağmen, işçiler anayasal reform için greve gittiler. Koreli işçiler, mücadeleleri süresince, politik demokrasinin ekonomik demokrasi olmadan bomboş bir sözcükten ibaret olduğunu göstermiş oldular. Bu grevler, daha sonra, 1987 yılındaki "Büyük Temmuz ve Ağustos İşçi Mücadelesi" olarak anılır oldu (PARK, 2007: 321 – 322).

1987 yazındaki grevler, bir ya da birkaç sektörde oluyor değildi; bu bir genel ayaklanma niteliğindeydi. 1987 yazıyla 1989 sonu arasında 7000 grev gerçekleşmişti. Yani, neredeyse günde 10 grev yapılmaktaydı. 1986 yılında 276

ihtilaf yaşanmışken, bu sayı 1987 yılında 3749' a çıkmıştı. Aynı dönemde sendika sayısı da muazzam artış göstermekteydi. 1987 Haziran ayında 2725 olan sendika sayısı, 1989 sonunda 7358' e yükselmişti (PARK, 2007: 322).

Tablo 18: 1986 – 1994 Yılları Arası İşgünü Kaybı Ve Uyuşmazlık Sayısı

Yıllar	İşgünü kaybı (000)	Uyuşmazlık sayısı	Uyuşmazlık başına gün sayısı
1986	72	276	261
1987	6947	3749	1853
1988	5401	1873	2884
1989	6351	1616	3930
1990	4487	322	13935
1991	3258	234	13922
1992	1528	235	6501
1993	1308	144	9086
1994	1484	121	12268

Kaynak: MINNS John. 2001. "The Labor Movement in South Korea". J Stor. s. 189.

1980' ler boyunca yükselen hareket elbette devletin en kanlı bastırma girişimlerine maruz kaldı. Mayıs 1980' de çoğu öğrenci ve emekçi 2000 demokrasi taraftarının devletin özel polisi tarafından öldürüldüğü *Kwangju* katliamı hareketin acılı günlerinden biri olarak belleklerdedir (GEZİCİ, 2004: 36).

1987 yılında, Koreli işçilerin en büyük talebi ücret artışı veya ücret eşitliği değil, "insanca muamele" görmekti. Bu direnişin sonunda işçiler bağımsız sendika kurma ve toplu görüşme yapma haklarını kazandılar (GEZİCİ, 2004: 36).

Bu süreçte, FKTU, devlet ve sermayenin kontrolü altındaydı ve işçilerin taleplerine cevap vermemekteydi. Bu durum, işçilerin kendi bağımsız sendikalarını kurma girişimlerini hızlandırdı. Bu dönemde, büyük şirketlerde çalışan işçiler kendi

aralarında bağımsız sendika kurmaya giriştiler ve *chaebol* temelli sendikalar ortaya çıktı. Örneğin, Hyundai firmasında çalışan işçilerin kurduğu sendika, metro çalışanlarının ve öğretmenlerin kurduğu sendikalar bunlardandır (KWON, 1997: 20).

İşte bu süreç, bağımsız örgütlenme ihtiyacını günbegün arttırmış ve farklı işyerlerinde kurulan birçok sendikanın girişimiyle Ocak 1990' da Kore Sendikalar Kongresi (KTUC, Korean Trade Unions Congress) kurulmuştur. Bu sendika yasadışıydı ve liderleri hemen tutuklanmıştı. Yine de, ulusal bir örgütlenme girişimi devam etmiştir ve aynı yıl daha çok beyaz yakalıların yer aldığı Kore Bağımsız Endüstri Sendikaları Federasyonu Kongresi kurulmuştur. Kasım 1990' da, bu iki sendika, Ulusal İşçi Kongresi toplantısı yapası çağrısı yapmış ve bu çağrının akabinde 1995 yılında (yani Chun Tae-il' in ölüm yıldönümünde) KCTU resmen kurulmuştur. Yani, KCTU, bunca yıl boyunca süren askeri diktatörlük ve sömürünün biriktirdiği demokratik taleplerin patlamasıyla ortaya çıkan bağımsız örgütlenme ihtiyacının sonucu olarak doğmuştur.

KCTU, uzun bir dönem yasadışı olarak kalmıştır. Sivil yönetime geçildikten sonra, hem Kim Yang Sam (1993-1998) hem de Kim Dae Jung (1998-2003) hükümetleri tarafından sürekli baskı görmeye devam eden bir harekettir (MINNS, 2001: 190).

KCTU' nun kurulmasına giden yollardan biri de, 1990' lı yıllarda sivil yönetime geçilmesi ve sivil yönetime geçildikten sonra neoliberal politikalara hız verilmesidir. Askeri rejimin bitmesi, demokrasi taleplerini bir ölçüde karşılasa da, işçi ve emekçilerin talepleri hala karşılanmamıştı. Kaldı ki, karşılanmak bir yana, uygulanan neoliberal politikalar, demokrasinin sadece sivil yönetim ve seçimler olmadığını bir kez daha göstermişti. Bu dönemde, işten çıkarmalar yaygınlaşmış, emekçilerin grevleri "isyan polisi" denilen Koreli Çevik Güç' ler tarafından kanlı bir şekilde bastırılmış ve işçi liderleri hapse atılmıştır. 1997 yılında, tüm dünyayı sarsan Asya Krizi, Güney Kore' yi vurduğunda, hükümet liberalleşme yılları boyunca aşırı borçlanan şirketleri kurtarmak için IMF programını uygulamaya başlamıştır (GEZİCİ, 2004: 36). Neoliberal, emek karşıtı politikaların hayata geçirilmesi ve iş kanununda değişiklik yapılmasının gündeme gelmesi, işçi sınıfını bir kez daha örgütlü bir şekilde grevlere ve alanlara yönlendirmiştir.

İşte KCTU, böylesi bir sürecin sonunda ortaya çıkmıştır. Demokrasiye ilişkin taleplerle emeğe ilişkin taleplerin birikimi, devlet güdümlü olmayan, bağımsız ve militan bir sendika kurulması ihtiyacını artırmıştır. KCTU (*Minju Nodongjohab*

Chongyeonmaeng/ Minju Nochong), 11 Kasım 1995 tarihinde resmen kurulmuştur (http://kctu.org/kctu, 17.06.2011). KCTU, hem devletten hem de sermayeden bağımsız bir sendikadır.

KCTU, özellikle 1996 ve 1997 grevleriyle rüştünü ispatlamış bir sendikal örgütlenmedir. Aralık 1995' de, 861 sendikada 391 bin üyesi varken, Aralık 1996' da 896 sendikada 490 000 üyeye ulaşmıştır. 1996 ve 1997 gösterileri ve grevleri, devletin, sendikaların toplu pazarlık gücüne sınırlandırma getirmesine karşı yapılmış eylemlerdir. Hükümet, 1996 Aralık ayında Sendika Kanunu' nu düzenlemeye kalkışmış, bunun üzerine KCTU büyük bir grev örgütlemiştir. KCTU, hemen 145 bin işçiyi kapsayan 96 sendikayla sokaklara çıkmış ve greve gitmiştir. Üç gün içinde katılım 146 sendikaya ve 200 bin işçiye çıkmıştır. Bu grevler sırasında, 10 Haziran 1997 tarihinde bir işçi kendini yakarak intihar etmiştir. Bu eylemler, dünyanın dikkatini çekmiş ve ILO ve Uluslararası Metal Federasyonu, bu eylemlere destek vermek amacıyla açlık grevi yapan KCTU liderlerini ziyaret etmiştir. Bütün bunların sonucunda hükümet, Mart 1997' de, yasayı gözden geçirmiş ve KCTU büyük bir başarı elde etmiştir (KWON, 1997: 22).

KCTU, özellikle ulaşım ve iletişim gibi kamudaki anahtar sektörlerde örgütlüdür. Bunun dışında, gemi sanayinde, otomobil sektöründe ve büyük şirketlerde örgütlü bir sendikadır (KWON, 1997: 23).

Demokratik mücadelesini sürdüren KCTU, krizden sonraki yıllarda uygulamaya konulan neoliberal politikalara karşı direniş grevlerini yılmadan sürdürmektedir. Ancak her gösteri, hükümetin polis güçleri tarafından bastırılmakta ve liderleri tutuklanmaktadır (GEZİCİ, 2004: 36).

Eski bir insan hakları savunucusu olan ve Mayıs 2009' da hayatını kaybeden Roh Moo – Hyun' un 2003 Şubat' ında seçimleri kazanması, emekçi kesimleri de dahil birçok kişiyi umutlandırmıştı. Roh yönetimi hükümete geldiğinde, dünya standardında iş hukuku ilkelerinin işlerlik kazanacağını, polis yoluyla işçi-işveren ilişkisine müdahale edilmeyeceğini, polisin gözaltına almalarda şiddet kullanmayacağını, barışçıl işçi eylemlerinin şiddet eylemi olarak muamele göremeyeceğini, özelleştirmelerde işçi sendikalarının görüşünün alınacağı konularında vaatlerde bulunmuştu (GEZİCİ, 2004: 37).

Program açıklandığında uluslar arası ve yerel büyük sermayenin tehditleriyle karşılaşmış olan Roh, bu dönemde Washington' a yaptığı bir gezide "Kore' yi serbest girişim için uygun bir yer" haline getireceğinin sözünü vermişti. Roh

hükümeti, emek üzerindeki baskıların azaltılması bir yana, o dönemde intihar protestolarının da başlıca sebebi olan akıl almaz mahkeme kararlarına destek vermiştir. 2002 yılından önce, devletin yasadışı saydığı grevler yüzünden şirketlerin gördüğü zararlar söz konusu olduğunda, mahkemelerde İş Hukuku çerçevesinde görüşülüp tazminat ödenmesi durumunda, bundan sendikanın kendisi sorumlu tutuluyordu. Yine, 2002 baharında, daha önce özelleştirilmiş ancak halen devlet yönetiminde olan Kore Elektrik Şirketi' nin sendikaya karşı açtığı dava, İş Hukuku yerinde Medeni Hukuk çerçevesinde değerlendirilince, sadece sendika çalışanları ve sendika değil, tüm çalışanlar tazminat ödemekle sorumlu tutuldular. Bu tarihten beri de sendikalara karşı açılan davaların sonucunda binlerce işçi, sadece ücretlerine değil, mal varlıklarına el konma tehlikesiyle karşı karşıyadır (GEZİCİ, 2004: 37). Roh hükümeti, bunların dışında, özelleştirmelere karşı greve giden işçilere güç kullanarak karşılık vermesiyle, demiryolları grevi için çalışanlara tazminat ödettirilmesiyle, emek kesimini hayal kırıklığına uğratan politikalara imza atmıştır.

C. Filipinler

Filipinler, uzun bir dönem İspanya' nın sömürgesi olarak yaşamış ve daha sonra ABD' nin kontrolünde bir coğrafya olmuştur. Ülke, İkinci Dünya Savaşı sonrasında, 1946 yılında bağımsızlığını kazanmıştır. Bağımsızlığını kazanmasından bir süre sonra, 1965 yılında başa gelen Ferdinand Emmanuel Edralin Marcos tarafından yönetilmeye başlanmış ve baskı ve yoksuzluklarla dolu bu dönem 1986 yılında Marcos' un ülkeden Hawaii Adaları' na gitmesiyle son bulmuştur.

1. 1 Mayıs Hareketi (KMU)

1 Mayıs Hareketi (KMU, Kilusang Mayo Uno), THS' nin bir başka örneğidir. KMU, 1980' li yıllarda kurulmuş ve diğer toplumsal hareketlerle ittifaklar yaparak güçlenmiştir. KMU, sadece işçileri temsil eden bir örgütlenme değildir; aynı zamanda, köylüleri, esnafı, taksi şoförlerini, balıkçıları, yani halkı harekete geçiren, onların haklarını savunup taleplerini dile getiren bir örgütlenmedir.

KMU, 7 sendika tarafından biçimlendirilmiş ve 1 Mayıs 1980 tarihinde kurulmuş bir sendikal örgütlenmedir (SCHIAVONE, 2007: 386). KMU, kendi köklerini, Filipinler' de 1982 yılında kurulmuş olan ilk sendika *Union Impresores y Litografos de Filipinas* sendikasına, 1896 *Katipunan Ulusal Devrimi'* ne[21] ve 1950' li

[21] Filipinlilerin, 19. yüzyılın sonlarında, İspanyol sömürgecilere karşı verdiği sömürgecilik karşıtı mücadeledir.

yılların Emek Örgütleri Kongresi' ne (CLO, Congress of Labor Organizations) dayandırmaktadır (http://www.kilusangmayouno.org/about-us, 18.07.2011).

KMU, ABD' nin 1952 yılında CLO örgütlenmesini yok etmeyi başardığını ve işçi hareketi içindeki işbirlikçiliği ortaya çıkardığını belirtmektedir. Fakat, kısa bir zaman içinde, militan işçilerin yeni sendikal hareketleri kurulmuştur: 1957 yılında kurulan Emek Sendikaları Ulusal Federasyonu (NAFLU, National Federation of Labor Unions), 1970 yılında İşçi Örgütlerinin Koalisyonu (Coalition of Workers Organization) ve Filipin İşçilerinin Ulusal Hareketi (National Movement of Filipino Workers), 1975 yılında kurulan Filipin İşçilerinin Birliği (Unity of Filipino Workers) ve 1976 yılında kurulan İşçilerin Kardeşliği (The Brotherhood of Workers) örgütü bunlardandır. Son olarak da KMU, 1 Mayıs 1980 tarihinde kurulmuştur. KMU' ya göre, CLO' dan beri ilk kez gerçek, militan ve ulusalcı bakış açısına sahip sendika ortaya çıkmıştır (http://www.kilusangmayouno.org/about-us, 18.07.2011).

KMU, kendisini şu şekilde tanımlamaktadır:

"KMU, samimi, militan ve vatansever nitelikte bağımsız bir sendikal merkezdir. Samimidir; çünkü, emek ile sermaye arasındaki mücadelede işçi sınıfının çıkarlarını korumak ve geliştirmeyi gözetmektedir. Militandır; çünkü, sendikal örgütlenmeyi ve demokratik hakları savunan işçi mücadelesine dayanmaktadır. Vatanseverdir; çünkü, Filipinler üzerindeki emperyalist baskı ve kontrole son vermeyi amaçlamaktadır. KMU' nun amaçları şunlardır:

- İşçi haklarını savunmak ve ilerletmek; istihdam, iyi bir ücret, insana yakışır çalışma koşulları ve sendika hakkı gibi,
- İşçi hareketini, sarı sendikadan ve onun reformist – ekonomist ve işbirlikçi biçimlerinden korumak,
- İşçilerdeki politik bilinci, işyeri dışında da eğitime, örgütlenmeye ve harekete geçmeye devam etmek suretiyle yükseltmek,
- Emperyalizm, feodalizm ve bürokratik kapitalizme karşı ulusal demokratik mücadelede işçilerin katılımını sağlamak,
- Dünyadaki insanlarla ve işçilerle uluslar arası dayanışmayı sağlamak ve güçlendirmek" (http://www.kilusangmayouno.org/about-us, 18.07.2011).

İlkelerine göz gezdirildiğinde, KMU, klasik anlamda bir sendika olarak değerlendirilemez. İşçilerin daha iyi ücrete, daha iyi çalışma ve yaşam koşullarına yönelik taleplerini ve sendikal örgütlenme haklarını savunması anlamında herhangi bir sendikadan beklenebilecek özellikleri de olan KMU, bunun ötesinde amaçlar taşıdığını ifade etmektedir. Hareket, gerçek sendika - işbirlikçi veya reformist sendika ayrımı yaparak, kendisini gerçek bir sendika olarak tanımlamakta ve reformist veya işbirlikçi sendikalara karşı mücadele edeceğini duyurmaktadır. Bu ilke, KMU' nun, sadece gündelik ekonomik mücadeleleriyle ilgilenmediğinin, işçiler ve işyeriyle ilgili örgütlenmenin de ötesinde devrimci bir mücadele yürütme niyetinin de bir göstergesidir. Dahası, emperyalizme, feodalizme ve bürokratik kapitalizme karşı mücadele etmeyi amaçlamakta ve bu ilke, hareketin politik bir amacı olduğunu ifade etmektedir. KMU, ekonomik-politik sistemi değiştirmek gibi bir amaca sahiptir ve bu yönüyle geleneksel sendikalardan ayrılmaktadır.

Bu hareketin oluşumunu hazırlayan iki önemli etken söz konusudur. Bunlardan birincisi, uluslar arası kapitalizmin dayattığı azgınlaşan sömürüdür. İkincisi ise, Filipinlilerin yaşam koşulları bunca kötüleşmişken, KMU dışında var olan diğer sendikalardan çoğunun işçi mücadelesini "satmış" olmasıdır. Oysa KMU, kuruluşundan itibaren, kapitalizme ve yabancı sermaye egemenliğine karşı mücadeleyi temel ilkelerinden biri haline getirmiştir. Sendikal hareket, ister ABD ve Japonya gibi yabancı ülkelerden gelsin, ister IMF ve DB gibi uluslar arası örgütlerden, isterse de AFL-CIO gibi sendikalardan kaynaklansın, tüm emperyalist müdahalelere karşı çıkmaktadır (ÇİDAMLI, 2004).

KMU, başlangıçta (35 bini toplu pazarlık kapsamında olan ve 15 bini toplu pazarlık kapsamında olmayan) 50 bin üyeye sahipken, bu sayı 1990' lı yıllarda 750 bine ulaşmıştır (350 bini toplu pazarlık kapsamında ve 400 bini dışında olmak üzere). Bu durum, görece kısa bir sürede muazzam büyüme olduğunu ifade etmektedir. Kim Spices, bu noktaya vurgu yapmaktadır. Spices' a göre, KMU, bir THS örneği olarak, sadece Marcos diktatörlüğünde hayatta kalmakla kalmamış, göz alıcı bir büyümeyi de başarmıştır. Spices, KMU' nun demokratik bir organizasyon olduğunu belirtiyor ve hareketin liderlerinden bir alıntıyı not düşüyor: "KMU, bizzat üyeleri tarafından yönetilmektedir. Örgütün yönetilmesi için hayata geçirilen bütün politikaların kararlarını, bizzat üyeler vermiştir." Spices, katıldığı örgüt toplantılarına ve yoğun araştırmalarına dayanarak, KMU' nun demokratik bir hareket olduğunu belirtmektedir (SCHIAVONE, 2007: 386).

KMU' nun politikalarının ve pratiklerinin dört yönü olduğu belirtilmektedir. Birincisi, KMU, ezilen bütün Filipin halkı için mücadele etmek amacıyla diğer toplumsal hareketlerle ittifak halinde bir mücadele yürütmüştür. KMU ve diğer toplumsal hareketler, 1984 yılında artan askeri operasyonlar ve vahşete karşı ve 1987 yılında petrol fiyatlarını artıran hükümete karşı *welga ng bayan* denilen ve "halk grevi" olarak çevrilebilecek eylemler örgütlemiştir. Halk grevlerinde, sadece işçilerin greve gitmesinin de ötesinde, bütün toplu ulaşım araçları durdurulur, bütün alış veriş mağazaları ve dükkânlar kapatılır ve halk özel araçları durdurarak barikatlar kurar veya işçilere katılarak onlar için gözcü olurlar (SCHIAVONE, 2007: 386).

İkincisi, KMU, çok yoğun bir eğitim programına sahiptir. KMU sendikacılığının önemi burada yatmaktadır; sendika üyeleri sürekli öğreniyor durumdadırlar. Bu eğitim, ekonomi politik, emek hareketi tarihi, KMU formundaki sendikacılıkla "sarı" sendikacılık arasındaki farklılıklar gibi konuları içermektedir. Dahası, bu eğitim programı süresince işçiler, ulusal ve sınıfsal özürlüğe ilişkin tartışmalar yürütmektedirler (SCHIAVONE, 2007: 386-387).

Üçüncüsü, KMU, uluslar arası ittifaklar kurarak uluslar arası emek dayanışmasını örmeye çalışmaktadır. KMU, Avustralya, Yeni Zelanda ve İrlanda' dan ulusal emek merkezleri tarafından, İtalya' dan CGIL ve Fransa' dan CGT ve CFDT tarafından ve Avrupa' daki birçok yerel sendika tarafından desteklenmektedir. Dahası, KMU, 1984 yılından beridir, Filipinler' deki çalışma koşullarının ilk elden bilgisine ulaşmak için diğer sendika ülkelerinin sendika liderlerini ve işçilerini davet eden Uluslararası Dayanışma İlişkisi' ne (ISA, International Solidarity Affair) ev sahipliği yapmıştır. Scipes, ISA için, "ISA, tabana dayalı uluslar arası dayanışmayı örmek için başarılı bir modeldir" demektedir. Ona göre ISA: "Emek dayanışmasını işçi aristokrasisinin elinden alıp, işçilerin diğer ülkelerdeki koşulları ilk elden öğrenmelerini sağlamıştır" (SCHIAVONE, 2007: 387).

Dördüncü ve son olarak, KMU, ulusal bakış açısı ve Filipinler' in demokratikleştirilmesi çabaları sayesinde güç kazanmıştır. Ulusalcılık, KMU' ya çok önemli yararlar sağlamıştır (SCHIAVONE, 2007: 387).

Özetle, bu hareket, COSATU, CUT ve KCTU gibi sendikalara benzer şekilde, sınıfsal bakış açısıyla, ekonomik politik düzeni dönüştürmeyi hedefleyen stratejisiyle, toplumun farklı kesimlerini temsil eden farklı gruplarla birliktelikler geliştirmesiyle ve militanlığıyla yeni tipte bir sendika olarak görülebilir. KMU, Filipinler' de THS' yi

temsil etmektedir. KMU dışında, yine Filipinler' de, böylesi bir sendikal anlayışı benimseyen bir örgütlenme daha vardır; o da APL' dir.

2. İlerici Emek İttifakı (APL)

İlerici Emek İttifakı (APL, Alliance of Progressive Labor), kendisini bir ulusal emek merkezi olarak görmekte ve THS' yi rehber olarak aldığını belirtmektedir. 1996 yılında kurulmuş olan bu hareket, sadece işçi sendikası olarak kurulmadığını, aynı zamanda emek hareketlerinin çeşitli biçimlerini içeren çok – bileşenli bir örgütlenme olduğunu ifade etmektedir. APL, gelecekte, bütün coğrafyayı ve bütün sektörleri kapsayacak tek bir sendikal yapı olmayı tahayyül etmektedir (http://www.apl.org.ph/?page_id=2, 19.07.2011).

APL, her çeşit işçiyi doğrudan örgütleme ve harekete geçirmeyi ve farklı alanlarda mücadele eden sendikalarla birlikte hareket etmeyi bir strateji olarak benimsemekte ve THS' yi geliştirmeyi amaçlamaktadır. Hareket, kendisini sadece bir sendika olarak tanımlamamaktadır (http://www.apl.org.ph/?page_id=2, 19.07.2011).

APL, THS' nin bir gereği olarak, mücadeleyi sadece ücret mücadelesi olarak görmediğini, ekonomik, politik, sosyal ve kültürel yapıya karşı da mücadele ettiğini belirtmektedir. Bu mücadele, yerel, ulusal ve uluslar arası düzeyleri içermektedir. Özetle, amaç, toplumsal dönüşümü sağlamaktan daha azı değildir (http://www.apl.org.ph/?page_id=2, 19.07.2011).

APL, KMU ile birlikte, yeni tipte bir emek hareketini temsil etmektedirler. Bunlar; geleneksel sendikalardan ayrı, korporatist yapıya dayalı faaliyet yürütmeyen ve bu yüzden de gücünü hiçbir şekilde devletten, sermayeden veya herhangi bir güç odağından almayan, sadece emekçilerin kendi güçlerine dayalı faaliyet yürüten emek hareketleridir.

III. GELİŞMİŞ ÜLKELERDE THS

THS, sadece gelişmekte olan ülkelerde değil, gelişmiş ülkelerde de tartışılmakta ve bu çerçevede bir dizi girişimler olduğu görülmektedir. Bu çerçevede Fransa, İtalya ve ABD' de yeni işçi hareketleri öne çıkmaktadır.

A. Fransa

Neoliberal politikaların uygulamaya konulmasıyla ve Taylorist/ Fordist üretimden esnek üretime geçilmesiyle karakterize olan 1980' li yıllar ve sonrası, işsizliğin arttığı ve sosyal dışlanma sorunun kendini hissettirdiği bir dönemdir. Bu dönemde, Fransa' da da böylesi sorunlar ağırlaşmaya başlamış; istihdamda daralma, işsizliğin artması, kısmi süreli çalışmanın daha yaygın hale gelmesi, başta göçmenler olmak üzere kayıt dışı çalışmanın genişlemesi, güvencesiz çalışma biçimlerinin artması, alt gelir gruplarının marjinalleşmesi ve sosyal dışlanma gibi sorunlar büyümüştür. Bu durum, bu tarz sorunlarla karşılaşan kesimlerin bir araya gelmelerini ve örgütlenmelerini tetiklemiş, son dönemde başta işsizler olmak üzere seslerini daha fazla duyurmaya başlamışlardır.

Özellikle 1990' lı yıllardan itibaren, sendikalardan farklı örgütlenme modeline ve farklı mücadele yöntemlerine sahip yeni hareketler ortaya çıkmaya başlamıştır. Bunlar, genellikle, ekonomik, politik, sosyal dışlanmaya maruz kalmış (son derece bölünmüş, atomize, çoğu örgütsüz, marjinalleştirilmiş) kesimlerin; işsizlerin, kısmi süreli çalışanların, düşük ücretli çalışanların, kadınların, göçmenlerin ve kağıtsızların (*sans – papiers*) oluşturdukları örgütlenmelerdir (WATERS, 2003: 7).

Fransa' da; Genel İş Federasyonu (CGT, Confederation Generale du Travail) işsizleri örgütlemeye çalışan bir sendikadır ve bu sendikanın İşsizler Komiteleri vardır (ÇAĞRIGAZETESİ, 1998: 1). Bir diğer örgüt; Fransa Komünist Partisi' yle (PCF, Parti Communiste Français) bağlantılı İstihdam, Enformasyon ve Dayanışma İçin Birlik' tir (APEIS, Association Pour l' Emploi dans l' Information et le Solidarite des Chomeurs et Travailleurs Precaires). Ayrıca, İşsizler ve Güvencesizler Hareketi (MNCP, Mouvement National des Chomeurs et Precaires), İşsizliğe Karşı Birlik Hareketi (AC!, Agir Ensemble Contre le Chomage) ve Evsizler Komitesi (CDSL, Comit Des Sans – Logis) de diğer örgütlerdendir (MARCHE, 1998).

Bu hareketler, 1997 ve 1998 yılında yaptıkları eylemlerle seslerini duyurmaya başlamıştır. 4 Aralık 1997 tarihinde, işsizler, Fransa' nın Marsilya kentinde (ki Fransa' da işsizlik ve yoksulluk oranının en yüksek olduğu ikinci kenttir), CGT çatısı

altında örgütlenen İşsizler Komitesi öncülüğünde, “Noel İkramiyesi” talebiyle, işsizlik fonunu ve dağıtımını organize eden kurumları (ASSEDIC, Association Pour l’ Emploi Dans l’ industrie et le l’ Commerce) işgal etmişlerdir. Bu hareket, başta AC! olmak üzere, MNCP ve APEIS gibi hareketlerin de katılımıyla diğer bölgelere de yayılmıştır (MARCHE, 1998).

Bu hareketler, yaptıkları eylemler karşısında muhatap bulamamış olmalarına rağmen yeni yılla beraber başka taleplerle mücadeleye devam ettirmişlerdir. Bu kez, işsizlere aylık 1500 Frank olarak yapılan ödemelerin artırılması talebiyle yapılan kampanya, 7 Şubat 1998 tarihindeki gösteriler ve işgal eylemleriyle yükselmiştir (DANIEL, 1998: 1). Bu eylemlerde, CGT İşsiz Komiteleri, AC!, MNCP, APEIS, CDSL, DD!!, FSU, CFDT’ nin (Confederation Française Demokratique du Travail) “Tous Ensemble” (Birlikte) kanadı yer almıştır. Bu hareketlerin içinde CDSL gibi barınma hakkını savunan, DD!! (Droits Devants) dışlanmanın her türüne karşı mücadele eden ve militan feministlerden oluşan hareketler olduğu gibi, FSU (Federation Syndicale Unitaire) gibi kamu emekçilerinin olduğu hareketler vardır (MARCHE, 1998).

Bu eylemler, sadece Fransa’ da değil bütün Avrupa’ da ses getirmiştir. Bu hareketler, CGT, Komünist Parti ve Yeşiller Partisi’ nin de desteğiyle medyanın ilgisini çekebilmişlerdir. Fransa’ da yapılan bir araştırma, insanların % 63’ ünün bu eylemleri desteklediğini ya da sempatiyle baktığını göstermiştir (DANIEL, 1998).

Bu hareketlerin karakterini belirleyen iki yön olduğu söylenebilir: Birincisi, burjuvazi – proletarya arası çelişki üzerine yükselen kapitalist sistemin yapısından kaynaklanan sömürüye son verme iddiasına dayalı devrimci sol retorik; ikincisi ise, *de facto* durum olarak piyasa ekonomisinin işleyiş kurallarıyla ortaya çıkan işsizlik ve güvencesizliğe karşı mücadele iddiasını taşıyan pragmatik yön. Örneğin, bu hareketlerin öne çıkardığı çalışma saatlerinin azaltılması önerisi, ikinci yönle ilgili olan bir talep olarak değerlendirilebilir (CHABANET, 2001: 10).

B. İtalya

1980’ li yıllarla beraber hakim olan neoliberal süreç, İtalya’ daki sendikaları da olumsuz etkilemiştir. Bu dönemde, hem sendikalı sayısında düşme olduğu hem de emek-sermaye-devlet arasında İkinci Dünya Savaşı sonrası kurulan “Roma Paktı” nın sermaye lehine düzenlemeler sonucu çatladığı görülmektedir. 1980 yılında, 7,1 milyon olan sendikalı sayısı 1990 yılında 5,9 milyona düşmüştür. Aynı

dönemde sendika yoğunluğu da % 49' dan % 39,2' ye inmiştir (HYMAN ve FERNER, 1998: 471).

İtalya' da sendikaları olumsuz etkileyen bu süreç, sadece niceliksel anlamda bir soruna işaret etmemektedir. Genel İş Sendikası (CGIL, Confederazione Generale Italiana del Lavoro), Emek Sendikası (Unione Italiana del Lavoro) ve İtalyan İşçi Sendikaları Konfederasyonu (CSIL, Confederazione Italiana Sindacati Lavoratori) gibi sendikaların egemenliğindeki geleneksel sendikacılığın, emek-sermaye mücadelesine nasıl baktığı sorunu da su yüzüne çıkmıştır. Sendikal mücadeleyi, ücret ve toplu pazarlık mücadelesi olarak algılamanın ötesine geçemeyen bu sendikaların sınıf vizyonuna sahip olmadıkları daha çok fark edilir olmuştur. Bu durum, alternatif emek hareketlerinin gündeme gelmesini tetiklemiştir.

İtalya' da, alternatif emek hareketlerinin, 1960' lı yıllara kadar uzanan bir geçmişi olduğu belirtilmektedir. "Sıcak Sonbahar" olarak anılan mavi yakalı işçiler hareketinin yükseldiği o dönemde, Kuzey bölgesindeki büyük firmalarda, bazı bağımsız işçi kolektifleri, tabana dayalı yeni tipte bir sendikal örgütlenme modeli geliştirmeye başlamışlardı. Bu hareket, 1970' li yıllardaki militan mücadelelere ve grevlere referans olmuş, günümüzde ise *Taban Sendikası* ile ortaya çıkan bir geleneği temsil etmiştir.

Taban Komitesi (COBAS, Confederazione del Comitati di Base), mevcut sendikal örgütlenmelere alternatif bir emek hareketidir. COBAS, 1986 yılında, eğitim sisteminin özelleştirilmesi planına karşı okullarda mücadele başlatarak kurulmuştur. COBAS, önceleri sadece bu alanda çalışan emekçilerin örgütlü olduğu "okulların taban komitesi" anlamına gelmekteydi. Daha sonra, arka arkaya, diğer alan ve işkollarında da benzeri sendikal taban yapılanmaları oluşmuş ve sonuç olarak ulusal çapta bir konfederasyon kurulmuştur (GÜNDOĞDU, 2003: 1).

COBAS, kendisini sadece ücret mücadelesiyle sınırlı görmemektedir. Klasik ekonomik mücadeleyi, ülkedeki diğer politik ve sosyal hedeflerle birleştirmeyi amaçlamaktadır. COBAS, işsizler gibi ya da herhangi bir iş sözleşmesine bağlı olmayanlar gibi, geleneksel sendikaların temsil etmediği kesimleri, yani en çok dışlananları örgütlemeye çabalayan bir harekettir. Hatta, kendi alanının dışına çıkarak, maaşları kısıtlanmak istenen emeklileri, göçmenleri ve marjinalleştirilmiş kesimleri de örgütlemektedir. COBAS, mücadelenin ancak böyle genişleyebileceği ve kendi tüzüklerinde yazan "kar mantığına dayanmayan" bir topluma bu şekilde ulaşılabileceği anlayışına sahiptir (GÜNDOĞDU, 2003: 1).

C. ABD

Diğer gelişmiş ülkelerde olduğu gibi, ABD' nde de, THS' nin, sendikacılığın karşılaştığı sorunlara bir çözüm olup olamayacağı tartışılmaktadır. Bu çerçevede, AFL-CIO başta olmak üzere ABD sendikaları, kendisini sadece işçi sınıfını örgütlemekle sınırlamayan ve sadece işyerinden kaynaklanan sorunları gündemine almakla yetinmeyen yeni bir emek hareketinin yaratılması imkanlarını araştırmaktadırlar.

ABD' de, istihdamın yapısında ortaya çıkan değişimler sendikaları olumsuz etkilemiştir. 1970' li yıllardan sonra, kapitalizmin yeniden yapılandırılmasına bağlı olarak ortaya çıkan bu değişimler sonucu, toplam istihdam içerisinde imalat sanayinin payı azalırken hizmetler sektörünün payı artma eğilimine girmiştir. 1970 yılında, toplam istihdam içinde imalat sektörünün payı % 25,1 iken bu oran 2008 yılında % 9,7' ye düşmüştür. 1970 yılında, toplam istihdam içerisinde hizmetler sektörünün payı % 68,8 oranındayken 2008 yılında % 84,6' ya ulaşmıştır. Mal üretiminde istihdam edilenlerin oranı 1970 yılında % 31,2 iken 2008 yılında %15,4' e düşmüştür (BERBEROĞLU, 2009: 92).

1990' lı yılların sonuna doğru ABD' de işçi sendikacılığının yeniden ivme kazandığı görülmektedir. AFL-CIO, son dönemde, yerel ve ulusal düzeyde işyerlerinde, toplumsal yaşamda ve siyasi alanda etkinliklerini artırmaya başlamışlardır. ABD' de, sendikal hareketin bu yeni yöneliminde belirleyici olan önemli faktör, yaygın olarak benimsenen örgütlenme modelidir. Sendikal yeniden yapılanma olarak adlandırılabilecek olan bu süreç, yeni bir liderlik anlayışını, yerel düzeyde örgütlenme faaliyetlerini etkinleştirecek kurumsal destek ve kaynak kullanımı ile sendikalı çalışanların özellikle yerel düzeyde harekete geçirilerek, birebir ilişkilerle ve küçük grup toplantılarıyla örgütlenme sürecine aktif katılımlarının sağlanmasını içermektedir (SELAMOĞLU, 2003: 75-76). AFL-CIO, özellikle "örgütsüzlerin örgütlenmesi" olarak formüle edilen bir stratejiye yönelmiş, bu strateji sendikalaşma eğilimini olumlu yönde etkilediği görülmüştür (SELAMOĞLU, 2003: 73-74).

ABD sendikacılığında yeni örgütlenme modelinin benimsenmesinde AFL-CIO' nun liderlik anlayışındaki değişim çok önemlidir. 1995 yılında başkanlığa seçilen John Sweeney' in işçi sendikacılığı açısından sorunun sendikalı üye sayısındaki gerileme olduğunu vurgulaması ve tepe örgüt olarak Federasyonun

örgütlenme faaliyetlerini ulusal ve yerel düzeyde desteklemesi önemli bir anlayış değişikliğini göstermektedir (SELAMOĞLU, 2003: 76-77).

AFL-CIO Genel Başkan danışmanı Bill Fletcher Jr, ABD' nin Pittsburgh kentinde düzenlenen bir konferansta yaptığı konuşmada, sendikal hareketin canlanması ve dönüşmesi için bir dizi noktaya vurgu yapmaktadır:

"Örgütlenme üzerine yeniden düşünmeliyiz. Üyelerimizden öyle kopmuşuz ki üyeler sendikaya kişisel yararlarıyla sınırlı olarak yaklaşma eğilimindedir. Sendika dediğimiz örgütlerin gerçekten işçilerin kontrolü altında olmasını nasıl sağlayacağız? Sendikaların üyelerinin ihtiyaçlarını karşılamasını nasıl sağlayacağız? İşçi sınıfı mücadelesi, adaletsi toplumsal koşulları değiştirme mücadelesi olmalıdır. Mücadelenin belli bir işyeriyle sınırlı kalması, toplumun bütününde yankı yaratmaz. Sosyal adalet mücadelesinden kopuk böylesi bir mücadele, katılımcılar üzerinde bile sınırlı etki yaratır. Örgütsüzler örgütlenmelidir. Toplumsal hareketlerle ilişki kurulmalıdır. Üyelerin harekete geçirilmesi konusuna, sadece işyeri sorunları değil, daha genel toplumsal sorunlar bağlamında yaklaşılmalıdır. Üyelerin etkinliğinin ve seferberliğinin, toplumsal değişim ve adalet ihtiyacı içinde olan arkadaşları ve komşuları tarafından da desteklenmesi ve yüreklendirilmesi gerekmektedir. Sözgelimi, eyaletlerdeki eve kentlerdeki yerleşik politika ve iktisat anlayışını alt üst edecek "insanca ücret kampanyaları" düzenlemeye ihtiyaç vardır. Yine, yığınları, kendi yaşamları için seferber edecek çevresel adalet kampanyaları düzenlenmelidir. Devletin üstlenebileceği bir rolün bulunduğuna ve bu rolün kapitalizmin milyonlarca kurbanına bir sosyal güvenlik ağı sağlamayı da içerdiğinde ısrar eden bir sosyal refah hakları hareketine ihtiyacımız var. Evsizliğin sona ermesini ve herkesin insanca yaşayacağı bir yere sahip olma hakkını sağlayacak biçimde kiraya sınırlama getirilmesini talep eden bir kiracı hareketine ihtiyacımız var" (FLETCHER, 2000: 2-4).

Bu konuşmada, geleneksel sendikal örgütlenmelerin bir dizi eksiklik ve soruna sahip olduğu belirtilmekte ve bu eksikliklerin ve sorunların aşılması için yeni bir sendikal yaklaşım benimsenmesinin gerekliliğinden söz edilmektedir. Sözü edilen yeni yaklaşım için ortaya atılan önerilerin THS' nin yaklaşımıyla benzerlik gösterdiği açıktır. Sadece işçilerin değil, toplumun diğer kesimlerinin de örgütlenmesi, bunun işçilerin aktif katılımıyla gerçekleştirilmesi, işçilerin sendika yönetiminde ve faaliyetlerinde daha etkin yer alması, sendika içi demokrasinin sağlanması,

toplumdaki diğer ilerici hareketlerle birlikte hareket edilmesi gibi önerilerin toplumsal hareket sendikalarıyla benzer çerçevede olduğu belirtilebilir.

ABD' de 1995-2000 yılları arasında sendikaya üye olan işçi sayısında önemli artışlar yaşanmıştır. Örneğin, 1994 yılında sendikaya üye olan işçi sayısı 100 bine ulaşmazken, 2000 yılında sendikaya üye olan işçi sayısı 350 bin olmuştur. Ancak, 2000 yılında, sendikalı işçilerin işten çıkarılmaları, emekli olmaları veya işyerlerinin kapanması nedeniyle sendikalı işçi sayısında 200 bin azalma olmuştur. Dolayısıyla, yoğun örgütlenme faaliyetlerine bağlı olarak sendikalı işçi sayısında artış yaşanırken, sendika yoğunluk oranındaki gerilemenin durdurulması mümkün olamamıştır. ABD' de işgücündeki büyüme dikkate alındığında, sendika yoğunluk oranındaki gerilemenin tersine çevrilmesi için her yıl en az 500 bin çalışanın sendika üyesi olması gerekmektedir. Kısaca, ABD' deki sendikalı işçi sayısındaki artış yeterli olmadığı gibi, günümüzde, yaklaşık on yıl önceki verilerin gerisinde kalan bir örgütlü işgücünden söz etmek mümkündür (SELAMOĞLU, 2003: 77).

Son döneme bakıldığında, ABD sendikacılığında umut verici gelişmeler görülmüştür. AFL-CIO' nun örgütsüz kesimleri örgütlemeye girişmesi, göçmenlere yönelik politikalarda önemli değişimler olması, ev bakım hizmetlerinde çalışan işçilerle ilgili kampanya ve Los Angeles kapıcılarının adaletsizliğe ve eşitsizliğe dikkat çekerek düzenledikleri büyük yankı uyandıran grevi umut verici gelişmeler olarak değerlendirilmektedir (BONACICH ve GAPASIN, 2001: 5).

Bu bağlamda, bazı sendikaların, geleneksel olmayan işyerlerinin örgütlenmesinde çok başarılı olduklarını vurgulamak gerekmektedir. Hizmet Sektörü Çalışanları Sendikası (SEIU, Service Employees International Union) "Kapıcılara Adalet" kampanyasıyla ve Los Angeles' ta ev bakım hizmeti veren işçileri örgütleme kapasitesiyle bu konuda ilginç bir deneyim ortaya koymuştur. Bunun yanında, THS ile aynı çizgide olan bazı örgütlenmeler de söz konusudur. İmalat sektöründeki göçmen işçileri kısmen de olsa örgütlemek için girişilen Kaliforniya Göçmen İşçiler Birliği (CIWA, California Immigrant Workers' Assaciation), Los Angeles İmalat Eylem Projesi (LAMAP, Los Angeles Manufacturing Action Project) ve "Guess Kampanyası" bunlardandır. CIWA, duvarcıların ve yarış ekipmanları işçilerinin kampanyalarının başarısında önemli bir faktör olmuştur. AFL-CIO, bu girişimi 1989 yılında Güney Kaliforniya' da başlatmıştır ve bu Latin kökenli göçmenlere ulaşmayı amaçlayan deneysel bir projedir. CIWA' nın kadrosunu Latin kökenli sivil toplum örgütleri oluşturmaktaydı. Ancak AFL-CIO yönetimi CIWA' nın finansmanına ve

programın uygulanmasına son vermeyi tercih etmiştir (BONANICH ve GAPASIN, 2001: 10-11).

LAMAP ise, dört ana fikir çevresinde örgütlenmiştir: (1) Sendikalar, örgütlenmeyi ve toplu sözleşmeler yapılmasını sürüncemeye ve çıkmaza sokan Uluslararası Çalışma İlişkileri Kurulu' na bel bağlamamalıdırlar. Bu kurul "işçilerin umutların mezarlığı" olarak görülmektedir. (2) Sendikalar tek tek işyerlerinden çok işkollarının tamamını örgütlemelidirler. (3) Örgütlenme kampanyaları birden çok sendikayı kapsamalıdır. (4) Örgütlenme kampanyaları yerel sivil topluma dayandırılmalıdır. Bu proje, AFL-CIO Genel Başkanı John Sweeney' in desteğine rağmen, sürekli mali kaynak sağlayamadığı için Ocak 1998 tarihinde sona ermiştir (BONANICH ve GAPASIN, 2001: 11).

"Guess Kampanyası" ise, küreselleşme ve esnek üretimden en çok etkilenen imalat sektörü olan giyim sanayisindeki en iddialı örgütlenme modellerinden biriydi. Kampanya, tekstil sektörü ulusal sendikal örgütü olan ILGWU tarafından başlatıldı ve daha sonra sektördeki iki ayrı sendikanın birleşmesinden oluşan UNITE tarafından sürdürülmüştür. Guess Inc. Adlı firma, kesim işlerinin büyük bölümünü firma içinde yapmakla birlikte, dikim işlerinin hemen tamamını özellikle Güney Kaliforniya' daki yaklaşık yüz taşeron atölyeye veriyor ve bu işlerde esas olarak Latin kökenli göçmen işçiler istihdam edilmekteydi. Kampanyanın hedefi, firma içindeki ve taşeron ağındaki işçiler de dahil olmak üzere, firmanın üretim sisteminin bütününü eşzamanlı olarak örgütlemekti. Eğer Guess Inc. iş uyuşmazlığı yaşanır da üretimini başka taşeronlara kaydıracak olursa, bu taşeronlar böylesi bir iş uyuşmazlığına dahil olmama konusunda ikna edilmeye çalışılacaklardı (BONANICH ve GAPASIN, 2001: 12).

Kampanya iki nedenden ötürü başarısız olmuştur: Birincisi, Guess sendika düşmanı bir tutuma sahipti ve sendikayı devre dışı bırakmak için elindeki bütün kaynakları fütursuzca kullanmaktaydı. İkincisi ise, sektördeki iki ayrı sendikanın UNITE çatısı altında birleşmesi ile kampanya aynı zamana denk gelmişti ve bu nedenle sendika bütün gücünü mücadeleye verememişti. Bunu fırsat bilen firma toparlanacak zaman bulmuş, üretimin önemli bölümünü Meksika' ya ve başka yerlere kaydırmıştır (BONANICH ve GAPASIN, 2001: 12).

Bütün bu örnekler, geleneksel örgütlenme ve mücadele anlayışına sahip sendikacılığın ABD' de de tartışıldığını göstermektedir. Geleneksel sendikacılık tartışılırken, ana eksenin örgütsüzlerin örgütlenmesi ve sadece işçilerin değil

toplumdaki diğer çalışanların da örgütlenmesi olduğu görülmektedir. Bunun sağlanması için, sendikalı işçilerin sendikal faaliyetlere daha aktif katılımının sağlanması ve tabana dayalı bir örgütlenme modelinin benimsenmesi önerilmektedir. Aynı zamanda, işçi örgütlerinin toplumdaki diğer ilerici örgütlenmelerle birlikte mücadele etmeleri gerektiği vurgulanmaktadır. Bu öneriler, toplumsal hareket sendikalarının yaklaşımıyla aynı doğrultudadır.

IV. TÜRKİYE'DE SENDİKACILIK VE THS

Türkiye' de, geleneksel örgütlenme modellerine ve mücadele yöntemlerine alternatif oluşturabilecek nitelikte ve güçte bir sendikal hareketin olmadığı belirtilmelidir. Yine de, işçi sınıfı mücadele tarihi içerisinde geleneksel sendikacılığın sınırlarını aşan örnekler bulmak mümkündür ve bu örneklerin taşıdıkları potansiyeller gelecekte yeni bir işçi sınıfı hareketinin yaratılması açısından umut vermektedir.

Türkiye' de, geleneksel çizgiye alternatif olabilecek bir sendikal hareketin neden yaratılamadığı sorusunu yanıtlayabilmek, sendikacılığı etkileyen nesnel ve öznel koşullara bakmayı gerektirmektedir. Nesnel koşullar, işçi sınıfını ve sendikaları çevreleyen ekonomik, politik, sosyal ve kültürel zeminle ilgiliyken, öznel koşullar sendikacılığa yön veren liderler ve üyelerle bunların sendikal mücadeleyi nasıl algıladıklarıyla ilgilidir. Bu koşulların kapsamlı analizi, bu çalışmanın amacını da kapsamını da aşacağı için, burada genel bir fikir vermesi anlamında, Türkiye işçi sınıfı tarihine göz gezdirilecektir. Tarihsel sürece göz gezdirmek suretiyle, hem sözü edilen koşulların neler olduğu hakkında genel bir fikir sahibi olunması, hem de işçi sınıfı tarihinde geleneksel sendikacılığın sınırlarını zorlayan örneklerin incelenmesi amaçlanmaktadır.

A. Türkiye' de Sendikacılığın Ortaya Çıkışı

Türkiye' de işçi sınıfı mücadelesi tarihi Osmanlı İmparatorluğu' nun son dönemlerine kadar götürülebilmektedir. Osmanlı İmparatorluğu' nda ilk fabrikaların 19. yüzyıl gibi görece geç bir tarihte kurulması, yani sanayileşmenin geç yaşanmış olması, hem işçi sınıfının hem de işçi sınıfı mücadelesinin (erken kapitalistleşmiş ülkelere kıyasla) geç ortaya çıkmasını beraberinde getirmiştir. İlk işçi örgütlenmeleri

de bu dönemde ortaya çıkmaya başlamıştır[22]. Ancak işçi hareketi erken kapitalistleşmiş ülkelerde olduğu gibi gelişme gösterememiş ve zayıf kalmıştır[23].

Cumhuriyetin ilanından sonra, uzun bir dönem, işçi örgütlenmeleri ve grevler yasaklanmıştır. Bu yasaklar, Türkiye toplumunun "imtiyazsız ve sınıfsız bir kitle" olduğu sloganına dayandırılmıştır. Bu durum, sendikalaşma ve grev gibi en temel hakların kullanımını geciktirmiştir. 1936 yılında çıkarılıp 1937 yılında yürürlüğe giren 3008 sayılı ilk İş Kanunu da bu bakış açısını yansıtmaktadır; örgütlenmeyi, toplu sözleşme hakkını içermemekte ve grevi yasaklamaktadır. Yine 1938 yılında çıkarılan Cemiyetler Kanunu ile "sınıf esasına dayalı cemiyet kurmak" yasaklanmış ve 1946 yılında bu yasak kaldırılana kadar sendikal harekette herhangi bir canlılık yaşanmamıştır (AYDOĞANOĞLU, 2010: 83-85).

Türkiye' de sendikacılık, 1938 tarih ve 3512 sayılı Cemiyetler Kanunu' nda "Sınıf esasına dayalı cemiyet kurulamaz." ifadesinin metinden çıkarıldığı 4919 sayılı 5 Haziran 1946 tarihli değişiklik ile yasallık kazanmıştır. Sendikal hareketin yasallık kazanmasını takip eden aylarda sendikalar kurulmuşsa da, ilk kurulan sendikaların çoğunun Türkiye Sosyalist Partisi, Türkiye Sosyalist Emekçi ve Köylü Partisi gibi sosyalizmi benimseyen partiler öncülüğünde kurulması dönemin hükümetini kuşkulandırmış; sendikacılığın daha başlangıçta "ideolojik boyut" kazanacağı endişesiyle söz konusu sendikalar 17 Aralık 1947 tarihinde sıkıyönetim kararıyla kapatılmıştır. Bu nedenle sendikalaşma sürecinin başlangıcını, sendikaların kuruluş esasları ve faaliyet alanlarını belirleyen "5018 sayılı İşçi ve İşveren Sendikaları ve

[22] Koç' a göre, Osmanlı İmparatorluğu' nda işçi örgütlenmelerinin tarihine ilişkin çalışmaların büyük bir bölümünde, ilk örgüt olarak *Ameleperver Cemiyeti* gösterilmektedir. Gerçek adı *Amelperver Cemiyeti* olan ve 1 Nisan 1866 tarihinde İstanbul' da kurulmuş olan bu örgüt, bir işçi örgütlenmesi değil, bir yardımseverler derneği ve hayır kuruluşudur. Bugüne kadarki çalışmalarda saptanan ilk örgütlenme, 1894-95 yıllarında İstanbul'da Tophane fabrikasında gizli olarak kurulmuş olan *Amele-i Osmani Cemiyeti*' dir. Bu Cemiyet de bir yıl sonra Abdülhamit' in ajanları tarafından ortaya çıkarılmış ve dağıtılmıştır; gizli örgütün yöneticileri tutuklanmış ve sürülmüşlerdir (KOÇ, 2010: 67-68). Yine Koç' a göre, Osmanlı İmparatorluğu' nda ilk işçi eylemleri, işten atılmalara karşı yapılmıştır. Bunun dışında herhangi bir ekonomik ve demokratik talep söz konusu değildi. Eylemlerde sınıf dayanışması da gündeme gelmemiştir. Bu dönemde memurlar da eylemler yapmışlardır. Memurların yaptığı eylemlerin ana konusu ise, aylıkların zamanında ödenmemesiydi (KOÇ, 2010: 73). Işıklı' ya göre ise, gerçekte bir sendika olmamasına karşın *Ameleperver Cemiyeti*' nin kurulması ve bundan bir yıl sonra, 1872 yılında tersane işçileri grevinin patlak vermesi, Türkiye' de sendikacılık hareketinin doğuş döneminin başlangıcı olarak kabul edilmektedir (IŞIKLI, 2005: 473).

[23] Hem Osmanlı İmparatorluğu' nun son döneminde hem de Türkiye Cumhuriyeti' nin ilk yıllarında işçi hareketinin zayıf kalmasının temel nedeni, kapitalizmin doğduğu ve geliştiği coğrafyalarda olduğu gibi bir sanayileşmenin bu coğrafyada yaşanmamış olmasıdır. Nüfusun büyük kesiminin köylerde yaşadığı ve çalışanların çok az bir kesiminin büyük ölçekli işyerlerinde istihdam edildiği bu coğrafyada işçi sınıfı mücadelesi hem nitelik hem nicelik bakımından zayıf kalmış ve gecikme yaşamıştır. Türkiye Cumhuriyeti' nin kurulmasından önceki dönemde toplam 35156 kişiden ibaret olan işçiler, ortalama olarak 2,3 kişi dolayında işçi istihdam eden işyerlerinde çalışmaktaydılar. Keza, 1927 yılında, mevcut sanayi işletmelerinin % 70' inden fazlasında dörtten az işçi istihdam edilmekteydi (IŞIKLI, 2003: 50-51).

Sendika Birlikleri Hakkında Kanun" un kabul edildiği 1947 yılından itibaren almak gerekir (MAHİROĞULLARI: 162).

B. 1947-1960 Yılları Arasında Sendikacılık

1947-1960 yılları arasındaki dönemde işçi sendikaları, çok zayıf örgütlenmeler olarak kalmışlardır[24]. Durumun böyle olmasında, yasal düzenlemeler, iktidarların uygulamaları, işverenlerin sendikalara karşı olumsuz tutumu, siyasi, kültürel ve toplumsal koşulların elverişsizliği de rol oynamıştır (GÜZEL, 1996: 166). Sendikacılık açısından 1960' lı yıllara kadar görülen en önemli gelişme 31 Temmuz 1952 yılında Türkiye İşçi Sendikaları Konfederasyonu' nun (Türk-İş) kurulması olmuştur.

Türk-İş, Türkiye işçi hareketi tarihinde ilk ulusal ve merkezi işçi örgütüdür. Kuruluşundan itibaren birçok sendika Türk-İş' e üye olmuştur. 1954 yılında, toplam 180 387 sendikalı işçinin 117 487' sinin (% 65,13' ünün) Türk-İş' e bağlı olduğu görülmektedir (GÜZEL, 1996: 164).

Türk-İş, Amerikan sendikacılığı etkisi altında kurulmuştur[25] ve özellikle 1960' lı yıllardan itibaren bu etki daha da artmıştır. Bu dönemde, İkinci Dünya Savaşı sonrasında yerini ABD ve NATO safında belirleyen, Marshall Planı[26] çerçevesinde

[24] Bu dönemde işçi sınıfı mücadelesi ve sendikacılığı olumsuz etkileyen unsurlar dört başlık altında toplanabilir: (1) Yapısal unsurlar: Sendikal hareket yeterli modern fabrika sanayinin, dolayısıyla yeterli sayıda bağımlı çalışanın varlığı ile anlam kazanmaktadır. Türkiye ekonomisinin bu dönem verileri incelendiğinde, ülkenin tarım ülkesi olduğu görülmektedir. Örneğin, 1955 yılında yasal olarak sendikalaşabilir işçi sayısı 550 bindir. (2) Siyasi unsur: Bir ülkedeki siyasi rejimin niteliği, keza iktidar partisinin dünya görüşü önemlidir. CHP, Türkiye toplumunun "sınıfsız kaynaşmış bir kitle" olduğunu savunmuş ve işçi örgütlenmesine ve grev hakkına soğuk bakmıştır. İşin ilginç yanı, muhalefetteyken grev hakkını savunan DP, 1950 seçimleriyle iktidara geldikten sonra "grev hakkının kolay verilemeyeceğini, derin tetkiklere ihtiyaç olduğunu" vurgulamıştır. Yani, "grevsiz sendikacılık" anlayışı DP döneminde de devam etmiştir. (3) Hukuki unsur: Ülkelerin iç hukuku, sendikalaşma konusuyla yakından ilgilidir. Özellikle sendikacılığın yeni oluştuğu ülkelerde yasal çerçeve çok etkilidir. Bu bağlamda, Türkiye' de de, 1936 yılında çıkarılan İş Kanunu' nda işçi "bedenen ya da hem bedenen hem fikren çalışan kimse" olarak tanımlanmış, fikir işçisi kapsam dışında bırakılmıştır. Aynı kanunun 72. maddesi grev hakkını yasaklamıştır. Sendikalar Kanunu' nun 5. maddesinde sendikalara "siyaset yasağı" getirilmiştir. (4) Sosyo-kültürel unsurlar: Sendikal hareketin ivme kazanmasında "sınıf bilinci" önemli bir olgudur. Türkiye' de 1960' lı yılların başına kadar sadece emek geliriyle geçinen işçi tipi yerine, ağırlıklı olarak "köylü işçi" tipi niteliğinde ve "mülksüzleşmemiş" bir işçi kesimi vardır. Bu durum, "sınıf bilinci" oluşumunu geciktirmiştir (MAHİROĞULLARI: 164-168).

[25] Koç, Türk-İş' in kuruluşuyla ilgili olarak şu notu düşmektedir: "Türk-İş' i Amerikalılar kurdurtmadı. TKP' nin en büyük tevkifatının olduğu bir dönemde kurulan Türk-İş' in ilk tüzüğünde "işçi sınıfı" kavramı yer allıyordu. ABD bu yıllarda Türkiye' de toplumsal gelişmeleri belirleyebilecek bir güce sahip değildi. Bu tarihte ABD' de sendikacılık hareketinin AFL ve CIO olarak bölünmüş olması da, bu müdahale olanaklarını sınırlıyordu. CIA ajanı olduğu bilinen Irving Brown' un birkaç temasıyla ve 1952 yılına kadar yurtdışına geziye götürülen birkaç sendikacının etkilenmesiyle Konfederasyon kurdurtmak olanaklı değildir" (KOÇ, 2010: 169).

[26] Marshall Planı, ABD kaynaklı ekonomik yardım paketidir. 1947 yılında önerilen, 1948 yılında kabul edilen ve 1948-1951 yılları arasında yürürlüğe konulan Marshall Planı ile, aralarında Türkiye' nin de bulunduğu 16 Avrupa ülkesine kalkınma yardımı yapılmıştır. Bu yardım paketi çerçevesinde Türkiye,

yardım alan ülkeler arasına katılan Türkiye' deki işçi hareketine ABD sendikaları da ilgi göstermeye başlamıştır. Uluslararası Hür İşçi Sendikaları Konfederasyonu[27] (ICFTU) yürütme kurulu üyesi Irving Brown olmak üzere birçok Amerikalı ve Avrupalı sendikacı Türkiye' ye gelmiştir. Bu sendikacılar, Türk sendikacılık hareketinin bir merkez altında toplanması yolunda telkinlerde bulunuyor ve kurulacak konfederasyona maddi yardımda bulunulacağını belirtiyorlardı (TOPRAK, 2003: 208-209).

1960' lı yıllardan itibaren Türk-İş üzerindeki ABD etkisi artmıştır. Bu durumun en somut örneği, Türk-İş ile ABD sendikalarının arasındaki mali yardım anlaşmaları ve sendikacıların "eğitim" için ABD' ye gönderilmesine ilişkin yapılan programlardır. 1960' lı yıllarda Türk-İş, sendikal örgütlenmeden çok "komünizme karşı mücadele" ve "milli bir sendika" olmak için çaba harcamıştır. 1960' lı yıllarda Türk-İş' in politikası, Amerikan sendikacılığının temel sloganı olan "partiler üstü sendikacılık" olarak belirginleşmiştir. Dönemin sendikacıları, sendikaları sadece iktidarlara uyumlu birer "dernek" haline getirmekle kalmamış, aynı zamanda ABD' nin Türkiye gibi ülkelerde oluşturmaya çalıştığı "ücret bilincine dayalı sendikacılık" anlayışını yerleştirmeye çalışmıştır (AYDOĞANOĞLU, 2010: 88-89).

ABD' nin Türkiye işçi hareketini, uluslararası alandaki tercihlerine ve emellerine uygun doğrultuda bilinçlendirme ve yönlendirme çabaları, 1960 sonrasında bir Amerikan hükümet kuruluşu olan AID' in (Uluslararası Kalkınma Ajansı) Türk-İş' le doğrudan bağlantı kurması sonucu, çok daha ileri bir aşamaya girmiştir[28]. (IŞIKLI, 2003: 77).

C. 1960-1980 Yılları Arası Dönemde Sendikacılık

27 Mayıs 1960 askeri müdahalesi sonrasında Türkiye yeni bir döneme girmiştir. Askeri müdahalenin ardından kabul edilen 1961 Anayasası, ekonomik, politik ve sosyal alanda olduğu gibi, işçi sınıfı mücadelesi ve sendikacılık açısından da bir dönüm noktasını oluşturmaktadır.

ABD' den, 62 376 000 ABD Doları hibe, 72 840 000 ABD Doları ödünç para almıştır (ERTEM, 2006: 392).

[27] Uluslararası Hür İşçi Sendikaları Konfederasyonu (International Confederation of Free Trade Unions, ICFTU), 7 Aralık 1949 tarihinde kurulan ve 31 Ekim 2006 tarihinde kendini feshederek ITUC (International Trade Union Confederation- Uluslararası Sendikalar Konfederasyonu) bünyesine katılan uluslararası sendikal örgüttür. ICFTU' nun uluslararası sendikacılığı "antikomünizm" temeli üzerine kurulmuştur (ERDOĞDU, 2006: 215).

[28] Önceleri Çalışma Bakanlığı aracılığıyla sendikalara dağıtılan AID yardımları, 1962 yılı başından itibaren doğrudan doğruya Türk-İş yönetimine yapılmaya başlanmıştır (IŞIKLI, 2005: 496).

1961 Anayasası, "sosyal devlet" ilkesine yer vermiş, çalışma hakkına, toplu sözleşme ve grev hakkına, sendika hak ve özgürlüğüne anayasal güvence getirmiştir (KORAY, 2005: 164). Bu durum, işçi sınıfı mücadelesi ve sendikacılığı olumlu yönde etkilemiş, bu dönemde sendikacılıkta hem niceliksel hem de niteliksel bir gelişme görülmüştür[29].

Bu dönemin özelliklerine bakıldığında; sendika sayısının ve sendikalı işçi sayısının arttığı[30], memurların da örgütlenmeye başladığı[31], işçi ve memur örgütlerinin ekonomik, politik ve sosyal konulara ilişkin taleplerini daha yüksek sesle dile getirdikleri ve toplumun daha politize olduğu görülmektedir.

1960' lı yıllardan itibaren, grevler artmış, fabrika işgalleri yaşanmış, işçi eylemleri ivme kazanmış, işçi sınıfı mücadelesi ve sendikacılık büyük bir sıçrama yaşamıştır. Bu dönemde, işçi sınıfı mücadelesini doğrudan ilgilendiren iki önemli gelişme yaşanmıştır. Bunlardan birincisi, Türkiye İşçi Partisi' nin (TİP) kurulması[32]; diğeri, sendikacılıkta bölünmeler yaşanması ve yeni konfederasyonların kurulmasıdır[33]. Özellikle, 13 Şubat 1967 tarihinde kurulan DİSK[34], işçi-işveren uzlaşmasına dayalı bir politika izleyen Türk-İş' in aksine, işçi-işveren arasındaki

[29] Bu dönemde, işçi sınıfı mücadelesi ve sendikacılıkta görülen gelişmenin bir nedeni de işçi sınıfının büyümesidir. 1961-1980 döneminde işçilerin sayısı önemli ölçüde artmıştır. 1965 yılında Türkiye' de gelir getirici bir işte çalışan ücretlilerin sayısı 3 milyon iken, 1970 yılında 4,2 milyon, 1975 yılında 5,4 milyon ve 1980 yılında 6,2 milyona çıkmıştır (KOÇ, 2010: 183).

[30] Bu dönemde, sendika ve sendikalı işçi sayısı artmıştır. 1961 yılında sendika sayısı 511 iken, bu sayı 1963 yılında 565, 1965 yılında 668, 1967 yılında 798 olmuştur. Aynı dönemde sendikalı işçi sayısı, 1961 yılında 298 bin iken, 1963 yılında 296 bin, 1965 yılında 360 bin, 1967 yılında ise 835 bin olmuştur (KOÇ, 2010: 200). ÇSGB' nin 1969 yılından sonrasına ait verileri güvenilir olmaktan uzaktır (MAHİROĞULLARI, 2001: 169).

[31] Memurlar, 1961 Anayasası' nın 46. maddesine dayalı olarak örgütlenme hakkına sahip olmuşlardır. 1965 yılında çıkarılan 624 sayılı Devlet Personeli Sendikaları Kanunu memurlara sendika kurma hakkını tanımakla birlikte, toplu sözleşme ve grev hakkını tanımamaktadır. Memurların sendika kurma hakkı, 1971 askeri muhtırasıyla birlikte yasaklanmış ve mevcut sendikalar da kapatılmıştır.

[32] Türkiye İşçi Partisi (TİP), 13 Şubat 1961 tarihinde 12 sendikacı tarafından kurulmuştur. TİP' in kurucuları, işçilerin haklarını savunmada sendikaların yanı sıra bir de siyasal partiye sahip olmalarının ellerini kuvvetlendireceğini düşünüyorlardı (FUAT, 2008: 1).

[33] 1967 yılında Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu (DİSK), 1970 yılında Milliyetçi İşçi Sendikaları Konfederasyonu (MİSK) ve 1976 yılında Hak İşçi Sendikaları Konfederasyonu (Hak-İş) gibi konfederasyonlar kurulmuştur.

[34] DİSK, Türkiye Maden-İş, Türk Maden-İş, Lastik-İş, Basın-İş ve Gıda-İş sendikaları tarafından kurulmuştur. Gıda-İş dışındaki diğer dört sendika, Türk-İş' e bağlıydı. Bu sendikalar, Türk-İş' le görüş ayrılığı yaşamaktaydılar ve bu görüş ayrılıkları 3 Ocak 1996 tarihinde başlayan Paşabahçe Şişe ve Cam Fabrikası işçilerinin grevinde daha da belirginleşmişti. Türk-İş' in, grevci işçiler ve sendikaları Kristal-İş' in karşı çıkmasına rağmen Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu (TİSK) ile anlaşmaya vararak grevi sona erdirmesi yoğun tepkilere yol açmış ve Petrol-İş, Maden-İş, Basın-İş ve Tez Büro-İş grevi destekleme komitesi kurarak grevi sürdürmüşlerdir. Türk-İş yönetimi, "sendikacılık prensip ve disiplinini çiğnedikleri" gerekçesiyle Petrol-İş, Maden-İş, Lastik-İş, Basın-İş ve Kristal-İş' i geçici olarak ihraç etmiştir. Bunun üzerine bu sendikalar, 15 Temmuz 1966 tarihinde bir araya gelmiş ve Sendikalar Arası Dayanışma Anlaşması' nı (SADA) imzalamışlar ve ardından da DİSK' i kurmuşlardır (TOPRAK, 2003: 168).

çıkar farklılıkları karşısında eyleme gitmekten kaçınmayan ve özel sektörü hedefleyen dinamik bir yaklaşım sergilemiştir (TOPRAK, 2003: 169).

DİSK, 1960' lı yıllarda yükselen işçi sınıfı mücadelesinin ürünüdür. Bu dönemde işçi sınıfı mücadelesi, "siyaset dışı" ve "uzlaşmacı" sendikal anlayışın sınırlarını zorlamaya başlamıştır. Türk-İş' e bağlı sendikalar ve yöneticiler arasında Paşabahçe Grevi sırasında iyiden iyiye görülmeye başlayan tutum farklılıkları, aslında tabandaki öncü işçilerin militanlaşan tavrından ve buna karşı gösterilen tepkilerden kaynaklanmaktaydı. İşçi sınıfının mücadelesi yükseldikçe, sendika yöneticilerini de saf tutmaya zorlamaktaydı. Bu gerilim, DİSK' in kurulmasıyla sonuçlanmıştır (FUAT, 2008: 1).

DİSK, Türk-İş' in izlediği işbirlikçi çizgiye karşı militan sınıf sendikacılığı anlayışıyla mücadele ederek hızla gelişmiştir. Kamu işletmelerinde önü çeşitli yöntemlerle kesilse de, işçilerin militanlaştığı özel sektörün en önemli işletmelerinde örgütlenmeye başlamıştır (FUAT, 2008: 1). DİSK' in kurulması ve büyümesiyle işçi eylemlerinin artışı paralellik göstermiş, bu yıllarda militan çizgide birçok işçi eylemi gerçekleştirilmiştir[35].

DİSK, "sınıf ve kitle sendikacılığı" çizgisini benimsemiş, sendikaları bir "sınıf örgütü", "kitle örgütü" ve "demokratik örgüt" olarak tanımlamıştır[36] (ŞAFAK, 2007: 1).

Bu dönemin bir diğer önemli özelliği de, işçi sınıfı mücadelesinin bir önceki dönemden daha militan bir çizgiye kaymaya başlamasıdır. İşçi sınıfı günbegün daha militan bir çizgiye kayarken, Türk-İş' in temsil ettiği sendikacılığın sınırları da zorlamaya başlanmış ve yeni örgütlenmeler ve mücadele araçları geliştirilmiştir. Özetle, işçi sınıfı mücadele tarihi açısından bir kırılma yaşanmıştır.

1. 1960-1980 Arası Dönemde Geleneksel Sendikacılığın Sınırlarını Aşan Bazı Örnekler

Türkiye' de, bu dönemde, geleneksel sendikacılığın sınırlarını aşan bazı örnekler olduğu görülmektedir. Bunlar, o güne kadar geçerli olan klasik örgütlenme

[35] Bu dönemde görülen militan işçi eylemlerinden bazıları şunlardır: Sungurlar Kazan Fabrikası grevi (1964), İzmir' deki Yün ve Mensucat Fabrikaları' ndaki grev (1965), Paşabahçe Cam Fabrikaları' nda çalışan işçilerin grevi (1966), Zonguldak' ın Kozlu ve Üzülmez bölgelerindeki işçilerin iş bırakması (1968), Derby Lastik Fabrikası işçilerinin işyeri işgali (1968).

[36] DİSK, tarihsel mücadelesi ve ilkeleriyle Türkiye' de sınıf mücadelesine önemli katkılar yapmış, sınıf ve kitle sendikacılığını Türkiye işçi sınıfına taşımış bir örgüttür. Ancak bu olumlu özelliklerin 12 Eylül sonrasındaki süreçte ciddi erozyona uğradığı bilinmektedir. Gelinen noktada DİSK' in de geleneksel sendikacılık içinde kaldığı, geleneksel tipteki sendikaların zaaflarını taşıdığı söylenebilir (YÖN, 1997: 96-98).

ve mücadele anlayışlarının dışında, yasal sınırların zorlandığı ve hatta kimi zaman aşıldığı, işçi sınıfının militan bir çizgiye kaydığı, işçiler arası dayanışma bilincinin ve sınıf bilincinin geliştiği, kimi zaman işçilerin mücadelesine toplumun çeşitli kesimleri tarafından da destek verildiği örnekler olarak karşımıza çıkmaktadır. Elbette, bu hareketlerin bu özellikleri, doğrudan THS olarak nitelendirilmeleri için yeterli değildir; yine de, Türkiye' de geleneksel sendikal yapıların ve hareketlerin aşıldığı örnekler olmaları nedeniyle bu hareketlere göz gezdirmek yararlı olacaktır.

a) Kavel Grevi

İşçi sınıfının mücadele tarihinde yaşanan kırılmanın ilk ve en önemli örneklerinden biri "Kavel direnişi" olarak da bilinen grevdir. İstanbul İstinye' deki Kavel Kablo Fabrikası' nda çalışan işçilerin 28 Ocak- 4 Mart 1963 tarihleri arasında gerçekleştirdikleri grev, işçi sınıfı mücadelesinde bir dönüm noktası olmuştur.

Kavel Kablo Fabrikası' nda, Türk-İş' e bağlı Maden-İş sendikasına üye 170 işçi, fazla mesailerinin ve yıllık ikramiyelerinin tam olarak ödenmemesini, sendikadan ayrılmaları için yapılan baskıları ve Maden-İş Şişli şube başkanı ile işçi temsilcilerinin işten çıkarılmasını protesto etmek amacıyla 28 Ocak' ta iş bırakarak, tezgah başında oturma eylemine başlamıştır. Eylemin başlamasının ardından işveren, tüm işçilerin işlerine son verildiğini bildirmiştir (FUAT, 2008: 1).

İşveren, bütün işçilerin işlerine son verildiğini bildirince işçiler eylemlerini fabrika önünde kurdukları çadırlarda sürdürmeye başlamışlardır. 14 Şubat' ta, polislerin fabrika önündeki işçileri dağıtmak için yaptığı müdahale sırasında 9 işçi tabanca kabzası ve coplarla yaralanmıştır. Bu sırada olay yerinde toplanan İstinye sakinleri de polisi protesto etmiş ve ardından 2 Mart günü işçi eşleri de eyleme katılmışlardır. Direniş sürerken, işverenin kablo yüklü kamyonları fabrika dışına çıkarmak istemesi üzerine, kadınlar barikat kurmuş ve polis birçok kişinin yaralanmasını beraberinde getiren müdahalesiyle bu barikatı dağıtmıştır (TOPRAK, 2003: 71).

Kavel' deki direniş, diğer fabrikalardaki işçilerden de destek görmüştür. Kavel gibi yine Vehbi Koç' a ait General Electric Fabrikası işçileri bir dayanışma kampanyası açarak Kavel işçileri için 335 lira toplamışlar, Türk Demir Döküm' de çalışan 800 işçi de açtıkları yardım kampanyasının yanı sıra sakal bırakma eylemine başlamışlardır. Basın ve sendika çevrelerinde geniş yankı bulan direniş, Güney Bölgesi' nde bulunan sendikaların eylem karşısında pasif kalmakla suçladıkları Türk-

İş' e tavır alarak Güney Bölgesi İşçi Sendikaları Konseyi' ni oluşturmaları gibi gelişmelere yol açmıştır (TOPRAK, 2003: 71).

2 Mart 1963 tarihinde, hükümetin devreye girmesiyle bir uzlaşmaya varılmış ve 4 Mart' ta bir protokol imzalanmıştır[37]. Buna göre, işveren, ikramiyeleri ödemeyi, işten atılan işçileri işe almayı ve işçilerin diğer isteklerini makul bir süre içinde inceleyip, sonucu işçilere iletmeyi üstlenmiştir (GÜZEL, 1996: 198).

Kavel Kablo Fabrikası' ndaki direnişin sona ermesinin ardından 12 işçi tutuklanmış, 52 işçiyle ilgili 5 ayrı dava açılmıştır. 10 Haziran' da tutuklu 6 işçinin serbest bırakılmasından sonra işten atılmalar üzerine, 30 kadar işçi toplu halde iş bırakmıştır. Bu eylem nedeniyle duruma el koyan sıkıyönetim, 6 işçiyi gözaltına almış, 5' inin grev kışkırtıcısı olduğu ileri sürülmüştür (http://haber.sol.org.tr/sonuncu-kavga/kavel-direnisi-47-yilinda-haberi-23353, 09.07.2011).

Grev ve toplu sözleşme yasalarının henüz çıkmadığı ve grevin yasak olduğu bir dönemde yapılan Kavel direnişi, grev hakkının verilmesini zorlayıcı niteliğiyle, çalışma hayatını düzenleyen yeni yasaların bir an önce çıkartılmasında önemli bir rol oynamıştır. 24 Temmuz 1963' te yürürlüğe giren 275 sayılı Toplu İş Sözleşmesi Grev ve Lokavt Kanunu' nda yer alan bir maddeyle, yasanın çıkışından önce grev nedeniyle haklarında takibat yapılan işçilerin davaları düşmüştür (TOPRAK, 2003: 71).

Kavel grevinin en önemli sonucu, grev ve toplu iş sözleşmesi hakkını Türkiye' ye "fiili olarak" kazandırmış olmasıdır (SENDİKAM, 2007: 58).

b) Alpagut Grevi ve İşçi Denetimi

Çorum' da, Alpagut Linyit Madenleri' nde yapılan grev, işçi hareketi içerisinde özel bir öneme sahiptir. Alpagut Linyit Madenleri' nde işçiler, 13 Haziran-17 Temmuz 1969 tarihleri arasında greve gitmiş, işyerini işgalle yetinmeyip işyerini kendi denetimlerine almış ve işletmeyi kendi hesaplarına çalıştırarak satışı da bizzat örgütlemişlerdir (GÜZEL, 1996: 219).

1969 yılında, Alpagut işçilerine düşük ücret ve uzun çalışma saatleri dayatılmakta, ücretler ise parça parça ödenmektedir. İşçiler, yerin onlarca metre altında hiçbir iş güvenliği önlemi olmadan ölümle burun buruna çalışmaya zorlanmaktadır (KIZILBAYRAK, 2003:1) Bunun üzerine işçiler, örgütledikleri Alpagut

[37] O günlerde başbakan İsmet İnönü ve Çalışma Bakanı da Bülent Ecevit' ti.

ve Çevresi Maden İşçileri Sendikası (AÇMİS) aracılığı ile, hükümet yetkililerine başvurup işletmenin Türkiye Kömür İşletmeleri (TKİ) tarafından alınmasını istemiş, fakat yetkililerden olumlu yanıt alamamışlardır (GÜZEL, 1996: 220).

İşveren, bu durumu fırsat bilerek işçilerin ücretlerini 73 gün boyunca ödememiş, bunun üzerine 786 işçi sendikaya rağmen işletmeyi işgal ederek yönetime el koymuştur. İşçiler, ilk iş olarak, "İşçi Genel Kurulu" oluşturmuş, üretim ve satış tekrar düzenlenmiş ve seçtikleri temsilcilerle işletmeyi yönetmeye başlamışlardır. Bu sisteme göre, sekizer saatlik üç vardiya sistemine geçilmiştir. Vardiyası biten işçi işletmede kalarak işletmeyi korumaktadırlar (KIZILBAYRAK, 2003: 1).

Bir süre sonra işveren ve Çorum' daki diğer bazı işverenler, valiyle ve Ankara' da yetkililerle görüşerek greve son verilmesini sağlamaya çalışmıştır. İşverenin ve Çorum' daki diğer bazı işverenlerin bu eylemin durdurulmasını isteme nedenleri şunlardır: (1) Bu tür bir eylem, özel mülkiyet hakkını tehlikeye sokmaktaydı. (2) Bu eylem, işçilerin özyönetim yeteneklerini göstermekteydi. (3) Üretimin sürdürülmesi, satıştan elde edilen gelir, eylemin sürdürülebilmesini sağlıyordu. (4) Böyle bir eylem, köylü, işçi ve büro çalışanlarını arasında o zamana dek pek ender olan çalışanlar arası dayanışmanın doğmasına ve gittikçe güçlenmesine yol açıyordu. (5) Son olarak, bu eylem, ülke çapında yankı uyandırıyordu (GÜZEL, 1996: 221).

17 Temmuz' da, Ankara' dan Alpagut' a gönderilen özel jandarma birliği, grevcilere müdahale etmiş ve beş sendikacı, yedi madenci ve bir büro çalışanı tutuklanmıştır. Daha sonra, madenciler beş ay süreyle "pasif direniş" yapmışlardır. Sonuçta işletme, AÇMİS ile toplu sözleşme imzalamak zorunda kalmış, tutuklanan ve daha sonra serbest bırakılan işçiler yeniden işe alınmış, birkaç ay sonra da maden TKİ tarafından devralınmıştır (GÜZEL, 1996: 222).

c) 15- 16 Haziran Eylemi

15-16 Haziran eylemi, Türkiye işçi sınıfının mücadele tarihi içerisindeki en çarpıcı eylemlerden biridir. 15-16 Haziran eylemi, geleneksel işçi sınıfı mücadelesini katbekat aşmış bir eylemdir ve kimi zaman "direniş" kimi zaman "ayaklanma" olarak nitelendirilmektedir.

1970 yılında Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) ve Adalet Partisi (AP) tarafından 274 sayılı Sendikalar Kanunu' nda değişiklik öngören iki kanun tasarısı

hazırlanmıştı. Bu tasarılar komisyonda birleştirilerek tek bir tasarı halinde Meclis' e sevk edilmiştir. Tasarının gerekçesinde 1963 yılında yürürlüğe giren yasanın boşluk ve eksikliklerinin Türkiye' de bir sendika bolluğu yarattığı, bu sendika bolluğunun ise çalışma ve iş hayatını engellediği belirtilmektedir (TOPRAK, 2003: 234).

Tasarı, bir işçi sendikasının Türkiye çapında faaliyet gösterebilmesi için o işkolundaki toplam işçi sayısının en az üçte birini üye kaydetmiş olmasını, işçi federasyonlarının faaliyette bulunabilmeleri için de bağlı sendikaların üye toplamının kendi işkollarındaki toplam işçi sayısının en az üçte biri olması koşulunu getirmeyi hedeflemekteydi. Tasarı, ayrıca, işçi konfederasyonlarının kurulabilmesi için daha önce sözü edilen sendika ve federasyonların en az üçte birini ve sendikalı işçi sayısının en az üçte birini üye kaydetmiş olmaları gibi değişiklikler getirmekteydi (NEBİOĞLU, 2011: 1). Bu değişiklikler, daha çok DİSK ve bu konfederasyona bağlı sendikaların faaliyetlerini kısıtlamayı amaçlamaktaydı.

Kamuoyunda tartışmaya açılmadan aceleyle Meclis' e gönderilen tasarı, 11 Haziran' da TİP dışındaki partilerin desteğiyle 4' e karşı 230 oyla kabul edilmiştir (TOPRAK, 2003: 234).

Henüz Senato' dan geçmediği için kesinleşmemiş olan tasarıya karşı DİSK ve bağlı sendikalar büyük tepki göstermiştir. İşyerlerinde tasarıya karşı eylemler düzenlemek için "Anayasal Direniş Komiteleri" adı verilen komiteler oluşturulmuş, DİSK yönetiminin ve işyeri temsilcilerinin aldığı karar doğrultusunda, 15 Haziran günü protesto eylemleri başlamıştır. Sabah işyerlerine gelen işçiler, bir süre çalışmadan bekledikten sonra fabrikalardan çıkıp yürüyüşe geçmişlerdir. İstanbul ve Kocaeli' ndeki yürüyüşe ilk gün 70 bin kadar işçi, 16 Haziran' da 150 bin kadar işçi katılmıştır. Bu yürüyüşlerde sadece DİSK çatısı altındaki işçiler değil, Türk-İş sendikalarının çoğunlukta olduğu fabrikalardaki işçiler de katılmıştır. İki gün boyunca işçilerle güvenlik güçleri arasında şiddetli çatışmalar yaşanmış, Köln ve Almanya' nın çeşitli kentlerinde de destek yürüyüşleri gerçekleştirilmiş ve üç işçi bir polis hayatını kaybederken birçok kişi de yaralanmıştır. 16 Haziran akşamüstü İstanbul ve Kocaeli' nde sıkıyönetim ilan edilmiş, aynı gün 21 DİSK yöneticisi gözaltına alınmıştır. Sıkıyönetimin her türlü işçi eylemini yasaklamasına karşın, haziran sonuna kadar küçük çapta işçi eylemleri sürmüş ve bu günlerde 4 bin kadar işçinin işine son verilmiştir (TOPRAK, 2003: 234-236).

TİP, Birlik Partisi ve Cumhuriyet Halk Partisi (CHP), Senato' dan geçen ve Cumhurbaşkanı tarafından da onaylanan söz konusu tasarının iptali için Anayasa

Mahkemesine başvurmuş ve Anayasa Mahkemesi 1317 sayılı bu kanunu iptal edilmiştir (TOPRAK, 2003: 236).

15- 16 Haziran eylemi, siyasal genel grev özelliği göstermesinin yanında, on binlerce işçinin kitlesel katılımıyla gerçekleştirdikleri grev, gösteri, yürüyüş ve mitingleri de içeren geniş kapsamlı bir eylem olarak Türkiye işçi sınıfı tarihinde yerini almıştır (GÜZEL, 1996: 224).

d) Tariş Direnişi

Tariş direnişi, işçi sınıfı tarihinde önemli bir yere sahiptir. Tariş direnişi, ilk aşamada Tariş işçilerinin direnişi olarak başlamış, kısa sürede işçilerin yoğun olarak ikamet ettiği varoşlara ve üniversitelere yayılmıştır.

1979 yılında kurulan İkinci Milliyetçi Cephe hükümetinin Tariş genel müdürlüğüne İsmail Gürün' ü ataması ve yeni yönetimin önceki dönemde işe alınan işçileri tasfiye etmek istemesi, Tariş işyerlerinde örgütlü DİSK' e bağlı sendikaların ve işçilerin tepkilerine neden olmuştu. Bu gergin ortamda güvenlik güçlerinin Tariş işyerlerine girmek istemesiyle de yaklaşık bir ay süren Tariş olayları patlak vermiştir (TOPRAK, 2003: 507).

İplik işçileri başta olmak üzere işçiler 22 Ocak' ta direnişe geçtiler. İşçilerin üç talebi vardı: (1) Olaylarda polisin sorumluluğunun tescili. (2) Gözaltına alınanların serbest bırakılması. (3) İş ve can güvenliğinin sağlanması. Direnişe, Çimentepe ve Gültepe' de oturanlar ve Ege Üniversitesi' ndeki öğrenciler de destek vermiştir (http://www.sendika.org/yazi.php?yazi_no=15011, 14.08.2011).

Direnişteki işçilerin üç talebinden sadece biri, gözaltındaki işçilerin serbest bırakılması talebi kabul edildi. Ardından Tariş Genel Müdürlüğü, direnişi kırmak için, 7 Şubat' ta verdiği ilanla üretime ara verildiğini duyurdu. Hemen ardından üç bin işçi işten çıkarılmış ve bazı üniteler tasfiye edilmiştir. İşçiler, yönetimin bu kararına karşı, üretimi durdurmayacaklarını ve fabrikadan çıkmayacaklarını açıklayarak tepki göstermişlerdir. Çiğli İpek Fabrikası işçileri, fabrika kapılarını kapatarak barikat kurmuşlardır. Çimentepe halkı da sokaklara barikat kurarak, mahalleye giriş çıkışları kapatmıştır. Çevredeki semtlerden çok sayıda emekçi silahlarıyla direnişe katılmıştır ve silahlı çatışmalar yaşanmıştır (http://www.sendika.org/yazi.php?yazi_no=15011, 14.08.2011).

Tariş işyerlerinde başlayan olaylar giderek İzmir' in çeşitli semtlerine, özellikle de şehrin gecekondu mahallelerine yayılmaya başlamıştır. Gültepe' de

olayları protesto eden ve işçileri destekleyen topluluklar yürüyüşe geçmiş; esnaf da kepenkleri indirmiştir. Eylem sırasında bir polis yaralanmış ve yüz kişi gözaltına alınmıştır (TOPRAK, 2003: 508).

10 Şubat' ta Çiğli İplik Fabrikası' ndaki işgali kırmaya giden polis panzerlerine ve ekiplerine Çimentepe mahallesinde yaylım ateşi açılmış, yüz kadar maskeli kişinin uzun namlulu silahlarla açtığı ateşe polisin de karşılık vermesi üzerine maskeli kişiler tepelere doğru çekilmişlerdir. Bu olayın ardından polis mahallede operasyona girişmiştir. 11 Şubat' ta olaylar, silahlı sol grupların AP İzmir İl binasını ve MİSK temsilciliğini basması, Çiğli' deki pamuk depolarının yakınında yola barikat kurulması, Bayraklı ve Karşıyaka semtlerinde gece gösteriler yapılıp banliyö trenlerinin durdurulmasıyla İzmir çapında tırmanırken, İstanbul ve Ankara' da da protesto gösterileri düzenlenmiştir (TOPRAK, 2003: 508).

14 Şubat' ta, devlet güçleri, 10 bin jandarma komandosu, panzerler, keşif uçakları ve helikopterlerle büyük bir operasyon gerçekleştirmiş, ancak olaylar yine de sona ermemiştir. Çatışmalar 17 Şubat' ta Çimentepe 'ye yönelmiştir (ATALAY, 2009: 1). Olaylar devam ederken DİSK' e bağlı sendikalar da İzmir' de 2 günlük greve gitmişlerdir. Bu greve 50 bin işçi katılmıştır (TOPRAK, 2003: 508).

20 Şubat 'ta üretime yeniden başlanmıştır. Olaylardan sonra işçilerin çoğununun işine son verilmiştir (YARAŞIR, 2008: 1).

Tariş direnişi, klasik işçi mücadelesi kalıplarını aşan bir eylem olmuştur. Tariş direnişini klasik işçi sınıfı ve sendika mücadelesinden ayrı kılan özelliklerden biri, işçilerin mücadele yöntemidir. İşçiler, işlerini kaybetme tehlikesine karşı eyleme geçmiş, bunu yasaların çizdiği sınırlar içerisinde değil, meşruluk ve çatışma temelinde geliştirilen çeşitli direniş biçimleriyle gerçekleştirmişlerdir. Yine bu direniş, diğer işçilerden destek görerek genişlemiş, işçiler ciddi bir dayanışma örneği sergilemiştir. Bu eylemi farklı kılan bir diğer özellikse, işçilerin başlattığı direnişe verilen halk desteği olmuştur. Özellikle işçilerin ve yoksulların yoğun olarak yaşadığı bölgelerden olmak üzere birçok mahalleden işçilerin direnişine aktif destek gelmiştir. Esnaflar da kepenk kapatarak desteklerini ifade etmişlerdir. Destek sadece diğer işçiler, mahalleler ve esnaflarla sınırlı kalmamış, üniversite öğrencileri de sürece dahil olmuşlardır.

D. 1980 Sonrası Dönemde Sendikacılık

Dünyanın birçok ülkesinde olduğu gibi Türkiye' de de, 1980' li yıllardan sonraki dönemde sendikal hareket bir dizi sorunla karşılaşmıştır. 1980' li yıllar, ithal ikameci politikaların terk edildiği ve yerine neoliberal ekonomi politikalarının uygulanmaya başlandığı bir dönemdir. Bu dönemde, ihracata dayalı büyüme modeli benimsenmiş, özelleştirme yoluyla kamu kurumları özel sektörde devredilmiş, finansal serbestleşme kararlarıyla sermaye önündeki engeller kaldırılmış ve bir bütün halinde IMF ve DB' nin hazırladığı yapısal uyum programları çerçevesinde liberal ekonomi politikaları yaşama geçirilmeye başlanmıştır.

Türkiye' de, neoliberal ekonomi politikalarına geçilmesi süreci "rıza" ile gerçekleşmemiştir. Bu süreç, 12 Eylül 1980 tarihinde ordunun yönetime el koymasıyla başlamıştır. 1980 askeri darbesiyle, politik yapı neoliberal ekonomi politikalarının yaşama geçirilmesini mümkün kılacak şekilde yeniden dizayn edilmiş ve bu politikalara karşı yükselebilecek muhalif sesler en sert biçimde bastırılmıştır. Askeri yönetim, sözü edilen politikalara muhalefet edebilecek bütün örgütlenmeleri yasaklamış ve baskı altına almış, sendikalar da bu yasaklama ve baskılardan payına düşeni almıştır.

1980 askeri darbesi ile binlerce sendika yöneticisi ve üyesi tutuklanırken, Türk-İş dışındaki konfederasyonlar ve üye sendikaları kapatılmıştır. Örgütlenme hakkına doğrudan yasak ve kısıtlamalar yanında toplu sözleşme hakkına kısıtlamalar getirilmiştir. Bu dönemde, kıdem tazminatı hakkı sınırlandırılmış, hak grevi yasaklanmış, grev yasaklarının kapsamı genişletilmiş, sendikaların siyasal yaşama katılımları yasaklanmış ve sendika yönetici olmaya kısıtlar getirilmiştir (http://www.celik-is.org/sssorular/turkiyede_sendika.html, 10.07.2011).

Bu süreçle birlikte sendikacılık hem niceliksel hem de niteliksel anlama gerilemeye başlamıştır. Sendikaların üye sayıları azalmış, toplu sözleşme kapsamındaki işçilerin oranı düşmüş ve sendikalar etkilerini ve güçlerini kaybetmişlerdir. 1985-86 yıllarında yüzde 47 düzeyinde olan sendikalaşma oranı, 2003-2004 yıllarında yüzde 18' e düşmüştür. Aynı dönemde, toplu iş sözleşmesi kapsamındaki işçilerin sayısı 1,5 milyondan 900 bine gerileyerek yüzde 34 oranında azalmıştır[38] (ÇELİK ve LORDOĞLU, 2006: 20).

[38] Çelik ve Lordoğlu, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı' nın sendika üye sayılarının ve sendikalaşma yoğunluğu verilerinin inandırıcı olmadığını belirtmektedirler. ÇSGB verilerine göre 1984-

Üye sayılarında ve toplu sözleşme kapsamında görülen bu gerilemeler, sendikacılığın niteliksel anlamda erozyona uğramasıyla el ele ilerlemiştir. Özellikle 1980 askeri darbesiyle başlayan süreçle birlikte, militan işçi mücadelesinin bitirilmesi noktasında önemli bir yol kat edilmiş, bu çerçevede (DİSK gibi) görece daha militan mücadele anlayışına sahip sendikalar kapatılarak sendikacılık mevcut ekonomik politik yapıyla uyum içerisinde olan (Türk-İş gibi) sendikalara teslim edilmiştir[39].

12 Eylül rejimi, siyasi solu ve sol sendikacılığı susturmakla işçilerin ekonomik taleplerini kovalayabilecek, istek ve sorunlarını işverenlere ve iktidara aktarabilecek tek kanal olarak (çok sınırlı bir çerçeve içinde de olsa) Türk-İş' e bağlı sendikalar ve Türk-İş' i bırakmıştır. 1980 sonrası dönemde işçiler her şeye rağmen bu kanalı terk etmemişlerdir. Hatta bu kanaldan Türk-İş türü sendikacılık geleneğinin hazır olmadığı görev ve işlevler beklemişlerdir. Türk-İş ve bağlı sendikalar, bir süre bu beklentileri geleneksel "partiler-üstü siyaset" yöntemleriyle karşılamaya çalışmış olsa da, koşullar 1960' lı ve 70' li yıllardaki gibi değildi. 12 Eylül yönetimi ve o dönemin hükümeti Anavatan Partisi (ANAP)[40], sendika hareketini, tüm biçimleriyle –Türk-İş geleneğini izleyenler dahil- etkisiz bırakmakta kararlıydılar. Dolayısıyla, Türk-İş' in "lobicilik" faaliyetlerini karşılıksız bırakmaktaydılar. İşçi tabanının beklentilerini karşılamaktan aciz kalan Türk-İş, 1985 yılından itibaren büyük duraksamalarla ve gönülsüzce de olsa, ANAP iktidarına cephe almış ve yerleşik geleneğinden ayrılarak seçim ve referandumlarda "iktidara oy verilmemesi" doğrultusunda kararlar almaya başlamıştır (BORATAV, 2005: 124).

1987' yi izleyen yıllarda ise, Türk-İş tipi sendikacılığın eylem biçim ve geleneklerinin yetersizliği, işçileri sendikal kuruluşların sınırlarını, niyet ve yeteneklerini aşan bir dizi yeni eylem biçimlerine itmiştir. 1989 Bahar Eylemleri, 1990-91 Zonguldak işçi hareketi ve 1991' de yapılan genel grev, işçi tabanının yarattığı, özgün biçimler içinde geliştirdiği, sendikal hareketi de peşinden sürüklediği ve ona ivme kazandıran mücadeleler olarak görülmelidir. Açıkça görülmektedir ki, 1980' li yılların bitimiyle beraber Türkiye işçi sınıfı, geçmiş on yılın telafisini arayan bir "hesap sorma" mücadelesi içine girmiştir (BORATAV, 2005: 125).

2005 arası sendikalaşma oranı yüzde 51 ile 69 arasında değişmektedir (ÇELİK ve LORDOĞLU, 2006: 16).

[39] 1980' de darbeyle yönetimi ele geçiren ordu, Türk-İş' in faaliyetlerini durdurmamış, 1981 yılında Hak-İş' in, 1984 yılında MİSK' in kurulmasına da izin vermiştir. Diğer sendikaların yeniden faaliyetine başlayabilmesine rağmen DİSK ise kapatılmış, birçok yöneticisi ve üyesi yargılanmıştır.

[40] ANAP, 1983 yılında Turgut Özal başkanlığında kurulmuş, 6 Kasım 1983 tarihinde yapılan genel seçimlerde % 45' in üzerinde oyla birinci parti olmuş ve 1991 yılına kadar tek başına iktidarda kalmıştır.

1980' li yılların sonu işçi sınıfı ve sendikal mücadelenin yükselişe geçtiği bir dönem olmuştur. Bu dönem, işçi sınıfının tarihe geçen eylemlerine sahne olmuş ve bu eylemler, Türk-İş' in temsil ettiği sendikacılığın aşıldığı deneyimler olmuştur. Yine bu dönemin devamında, DİSK yeniden faaliyete geçmiş[41] ve 1990' lı yılların başlarından itibaren kamu çalışanlarının örgütlenme mücadelesi belirli bir ivme kazanmıştır[42]. Özellikle KESK' in kurulmasıyla beraber, kamu çalışanlarının görece daha bağımsız ve daha militan bir mücadele hattına girdiği görülmüştür.

1980 sonrası dönemde işçi sınıfı mücadelesi, üç işçi konfederasyonu ve en büyük üç memur konfederasyonu üzerinden biçimlenmiştir. İşçiler, Türk-İş, DİSK ve Hak-İş bünyesinde, memurlar Memur-Sen, Kamu-Sen, KESK ve bağımsız sendikalar bünyesinde örgütlenmektedirler[43].

İşçi sendikaları da memur sendikaları da üç konfederasyona bölünmüş durumda ve bu konfederasyonlar farklı sendikal anlayışa sahipler. Ancak, kapitalizmin yeniden yapılandırıldığı son dönemde konfederasyonlar arasındaki ayrım silikleşmeye başlamıştır. Söylem ve politika düzeyinde farklılık olsa da, örgütlenme modeli ve mücadele yöntemi açısından farklılıklar giderek azalıyor (YÖN, 1997: 93).

Bu durum, konfederasyonların sendika çizgileriyle ilgilidir. Sorun, sendikaların yanlış politika yürütüyor olmalarıyla açıklanamaz; sorun daha temeldedir. O da, yeni işçi kitlesinin, mevcut sendikal örgütlenme ve mücadele tarzlarıyla sendikalaşmasının mümkün olmamasıdır (YÖN, 1997: 93). DİSK ve KESK, diğerlerine kıyasla daha bağımsız ve daha sınıf perspektifli bir hatta faaliyet yürütüyor olsalar da, geleneksel örgütlenme modeline ve mücadele araçlarına sıkı sıkıya bağlıdır. Bu durum, sendikacılığın karşılaştığı ciddi boyuttaki sorunlara gerçek çözümler bulunmasını engelliyor ve işçi sınıfının potansiyeli mevcut örgütlenme ve mücadele modelleri içerisinde eriyor.

---

[41] 1991 yılında, DİSK yöneticileri beraat etmiş, DİSK hakkında verilen kapatma kararı da kaldırılmıştır. Bu kararı, DİSK' in malvarlığının iade edilmesi izlemiştir.

[42] Kamu çalışanları, 1987 yılından itibaren sendikalaşmayı tartışmaya başlamışlardır. İlk yıllarda Kamu Çalışanları Platformu (KÇP) oluşturmuş, ardından 1990 yılında Eğitim-İş (Eğitim İşkolu Kamu Görevlileri Sendikası), Eğitim-Sen (Eğitim, Bilim ve Kültür Emekçileri Sendikası) ve Tüm Bel-Sen (Tüm Belediye Memurları Sendikası) kurulmuştur. Bu süreçte, kamu çalışanları birçok eylem gerçekleştirmiştir. 1990' lı yıllara, kamu çalışanlarının sendika kurma mücadelesi damgasını vurmuştur denilebilir. Bu süreçte, 8 Aralık 1995 tarihinde KESK kurulmuştur. KESK, "sınıf ve kitle sendikacılığını" ilke edinmiştir.

[43] Kamu-Sen (Türkiye Kamu Çalışanları Sendikaları Konfederasyonu) 18 Haziran 1992, Memur-Sen (Memur Sendikaları Konfederasyonu) 9 Haziran 1995 tarihinde kurulmuştur.

1. 1980 Sonrası Dönemde Geleneksel Sendikacılığın Sınırlarını Aşan Bazı Örnekler

İşçi sınıfının, geleneksel sendikacılığın sınırlarını aşmaya hazır olduğunu gösteren örnekler her dönem mevcuttur. 12 Eylül askeri darbesinden sonraki dönemde patlak veren kimi grevler, eylemler ve direnişler bunun en açık kanıtıdır. Bu çalışmanın devamında, 1980 sonrası dönemde, işçi sınıfının geleneksel sendikacılığın sınırlarını aşan örneklere yer verilecektir. Bu örnekler, Türkiye işçi sınıfının yeni örgütlenme modelleri ve mücadele araçları geliştirebileceği umudunu canlı tutmaktadır

a) 1989 Bahar Eylemleri

1989 Bahar Eylemleri olarak bilinen süreç, 12 Eylül 1980' de sendikaların kapatılıp 1982 Anayasası ile birlikte grev yapmanın neredeyse imkansız hale getirildiği bir dönemin sonunda başlamış mücadele dönemidir. 1989 baharında, 600 bine yakın kamu çalışanının toplu iş sözleşme görüşmeleri tıkanınca, başta İstanbul olmak üzere ülkenin birçok yerinde çalışanlar eylem yapmaya başlamışlardır (DURUEL, 2010: 1).

İktidarda bulunan ANAP, bu dönemde hiç beklemediği yaygınlıkta ve çeşitlilikte eylemlerle karşılaşmış ve bu eylemlere tepki gösterememiştir. Çalışanlar, ilk aşamada başarılı olunca, özgüvenleri artmış, hızlı bir kitleselleşme yaşanmıştır (KOÇ, 2010: 327-328).

Bu eylemin öncüleri askeri bir disiplinle yönetilen askeri dikimevlerinde çalışan işçiler olmuştur. Eylemler kısa zamanda diğer bölgelerindeki askeri işyerlerine yayılmıştır. Bu eylemlere 1,5 milyon işçi katılmıştır. 1988-92 yılları arasında gerçekleşen grevler, katılan işçi sayısı ve kaybolan işgünü sayısı bakımından 80 öncesinde yapılan grevleri dahi aşmıştır. Yükselen sınıf mücadelesiyle birlikte, işçiler arasındaki yapay ayrımlar ortadan kalkmış, işçilerin fabrikalarda kurdukları komiteler aracılığıyla birleşik bir mücadelenin önü açılmıştır. İşçilerin kararlı tutumları sendika bürokrasisini de zorlamıştır. Kendi işyeri komitelerini kuran işçiler, sendika yönetimine uyguladıkları baskıyla 900 Türk-İş yöneticisinin değişmesini sağlamışlardır (KESKİN, 2005: 1).

Bu eylemlerde sendikaların tavırları farklı olmuştur. Bazı sendika genel merkezleri, işyerlerindeki işçiler ve şube yönetimlerince düzenlenen bu eylemlere karşı çıkmışlardır. Bazıları ise başlayan eylemleri sistemleştirip yaygınlaştırmıştır.

Örneğin, Yol-İş Sendikası üyeleri, Ankara, İstanbul, Mersin gibi birkaç şubesinin eylemlerinden sonra, merkezi bir karar almış, 25 Nisan 1989 günü ülke çapında servis araçlarına binmeyerek işyerine yürümüş ve geç işbaşı yapmıştır. 28 Nisan 1989 tarihinde de, ülke çapında 08.30-09.30 saatleri arasında işbaşında işi durdurma kararı alınmıştır. Bu eylemler büyük ölçüde uygulanabilmiştir (KOÇ, 2010: 328).

1989 eylemleri dalgasında gerçekleştirilen eylemlerin en yaygınları şunlardı: İşyerinde direniş, iş yavaşlatma, viziteye toplu olarak çıkma, fazla mesaiye kalmama, vezne önünde kuyruk oluşturma, işe geç başlama, ara dinlenmelerini "tam" olarak kullanma, miting ve toplantı yapma, gösteri ve yürüyüş yapma, servis araçlarına binmeyerek yürüme, yalınayak yürüme, işyerini terk etmeme, açlık grevi, yemek boykotu, dilekçe verme, ücret fişlerini işverene veya yetkililere gönderme, toplu telgraf çekme, toplu mektup gönderme, toplu iş sözleşmesi dışında ödemeleri reddetme, avansı reddetme, işverence düzenlenen toplantı ve törenlere katılmama, alkışlama, sakal bırakma, Fak-Fuk-Fon' a[44] başvurma, toplu olarak dinlenme, korna çalma, kefenli basın toplantısı düzenleme, tüketici boykotu yapma, siyah çelenk koyma, siyah gömlek giyme, belden yukarısı çıplak gösteri yapma, işyerinde verilen yemekleri ailelere götürme, pazar boykotu yapma, saç kesme, makine ve teçhizata işverenin işçiye gösterdiği kadar özen gösterme, topluca fırına gidip ekmek alma ve yolu kapatarak yeme, görev dışı iş yapmama, işçi sağlığı ve iş güvenliği alınmamış araç ve makineleri kullanmama, işyerinde kimseyle konuşmama, eş ve çocuklarla gösteri yapma, eşleri boşamak için başvurma, çocukları satılığa çıkarma, ana caddede oturarak trafiği engelleme (KOÇ, 2010: 328-329).

Eylemler, çalışanlar açısından kazanımlarla sona ermiştir. Daha önce % 40 gibi bir oranda zam yapmayı öneren hükümet, % 140 oranında zammı kabul etmek zorunda kalmıştır. Bu oran, Türk-İş' in önerisi olan % 70-80 oranının bile üzerindeydi. Eylemlerle birlikte 12 Eylül yasakları delinmiştir. Ekonomik taleplerle başlayan mücadele, politik talepleri de içerecek şekilde ilerlemiştir. Bunun sonucunda 1989 seçimlerinde hükümetteki ANAP' ın oy oranı % 35 düzeyinden % 21' lere düşmüştür[45]. Eylemlerin ardından, eylemlere katılan ve öncülük eden işçilere yönelik kapsamlı bir işten çıkarma harekâtına girişilmiştir. Mayıs-Haziran aylarında sadece petrokimya ve lastik işkollarında 6 bin işçi işten çıkartılmıştır. Fakat

[44] Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Fonu bünyesindeki Fakir Fukara Fonu.

[45] 26 Mart 1989 tarihinde yapılan yerel seçimlerde SHP birinci parti olarak çıkmıştır. SHP' yi DYP ve ANAP izlemiştir. ANAP, üçüncü parti durumuna düşmüştür (TANÖR ve BORATAV, 2000: 77).

bütün bu girişimler, Körfez Savaşı bahane edilerek bütün grevlerin yasaklandığı 1992 yılına kadar işçi sınıfını durdurmaya yetmemiştir (KESKİN, 2005: 1).

b) Zonguldak Grevi ve Yürüyüşü

30 Kasım 1990 tarihinde Genel Maden-İş Sendikası' na üye 42 bin madenci ve Maden Tetkik Arama işyerindeki 6 bin işçi greve çıktılar. 30 Kasım' da greve çıkılmasından sonra Zonguldak madencileri her gün yürüyüş ve miting yapmaya başladılar (YURTSEVER, 2010: 190).

Grev daha başlamadan kamuoyunda büyük tartışmalara yol açtı. Tartışmalar sadece ücretler ve çalışma koşullarıyla sınırlı değildi. Hükümetin kamu açıklarını kapama gerekçesiyle bu tür kamu işletmelerinin tasfiyesini hedeflemesi, özelleştirme politikaları ve genel olarak işçi ücretleri konusundaki tutumu Zonguldak' taki uyuşmazlığın boyutlarını kendi sınırlarının ötesine taşımaktaydı. Bu anlamda, Zonguldak grevinin seyri ve sonuçları 1980' den beri uygulanmakta olan liberal politikalar açısından bir model oluşturacak, benzer durumdaki tüm kamu işletmelerinin ve buralarda çalışan işçilerin geleceğini etkileyecekti. Bu nedenle tarafların başarıya ulaşmaları için kamuoyunun desteğini yanlarına almaları önemliydi (TOPRAK, 2003: 304).

Grev, 30 Kasım' da çeşitli siyasi partiler, meslek kuruluşları ve kitle örgütlerinin desteğiyle başladı. Grevin hem madenlerde çalışan işçiler ve aileleri, hem de ekonomisi madenlere dayanan Zonguldak ve havalisi için adeta bir ölüm kalım sorunu haline gelmesi, tüm işçilerin ve giderek Zonguldak halkının kitlesel eylemlere girişmesine yol açtı. Grev sabahı binlerce işçi çalıştıkları ocaklardan Genel Maden-İş Sendikası merkezine yürüyerek bina önünde toplandı. Güvenlik güçlerinin yürüyüşleri engellemek için yollarda kurduğu barikatlar işçiler tarafından aşıldı. Uzak ocaklardan trenlerle gelen işçiler, trenlerin güvenlik güçlerince durdurulması nedeniyle yürüyerek şehre ulaştılar. Zonguldaklılar, ilk günden itibaren bu greve aktif bir biçimde katıldılar. Grevin başlangıcındaki miting daha sonra her gün tekrarlandı. Savunduğu ekonomik politikalar ve greve karşı tutumu nedeniyle Cumhurbaşkanı Turgut Özal bu mitinglerde işçilerin başlıca hedefi haline geldi (TOPRAK, 2003: 304).

4 Ocak 1991 günü maden işçilerinin Ankara hedefli yürüyüşü başladı ve işçiler kilometrelerce yürüyerek Devrek' e ve oradan da Mengen' e ulaşmıştılar. 6 Ocak' ta Ankara' ya doğru yürüyüş yeniden başladı. 12 kilometre yol aldıktan sonra yürüyüş kolu jandarma ve çevik kuvvetin oluşturduğu barikatla yüz yüze geldi.

Burada 200 işçi gözaltına aldındı. İki gece daha dışarıda geçirildikten sonra, 8 Ocak' ta hükümetin talepleri kabul edeceği yolundaki "umut" ların iyice yaygınlık kazanmasıyla yürüyüş sona erdi. Görüşmelerden sonuç alınamadı ve Bakanlar Kurulu bütün grevlerle birlikte madencilerin grevini de erteledi. 6 Şubat 199' de Yüksek Hakem Kurulu' nun dayatmasıyla toplu iş sözleşmesi imzalandı (YURTSEVER, 2010: 190-191).

Zonguldak maden işçilerinin yürüyüşünün başlamasıyla bitişi arasında, 3 Ocak "genel eylemi" yapılmıştır. Türk-İş Başkanlar Kurulu, genel grevin kod adı olan "genel eylem" kararını 1988 Şubat 'ında almıştı. 20 Aralık 1990' da toplanan Türk-iş Genişletilmiş Başkanlar Kurulu genel eylem gününü 3 Ocak 1991 olarak belirledi ve Türk-İş ve Hak-İş ile birlikte bağımsız sendikalara üye işçilerinde iş bırakmasıyla "genel eylem" gerçekleştirildi. Genel grev, işe gitmeyerek evde oturma biçiminde uygulanmıştır. Yeterli hazırlık yapılmadan, amaç ve hedefleri açıkça belirlenip kamuya anlatılmadan yapılan bu genel grev, her şeye rağmen işçi sınıfının üretimden gelen gücünü topluma hissettirmiştir. Yapılan bu eylemin Türk-İş yönetimine rağmen yapılması, olumlu sonuçlardan biridir (YURTSEVER, 2010: 191).

c) Tekel Direnişi

15 Aralık 2009 tarihinde Ankara' da başlayan ve 78 gün süren Tekel işçilerinin direnişi, Türkiye ve dünya işçi sınıfı tarihi açısından önemli bir direniş olarak kendisinden söz ettirmiştir. 15 Aralık 2009 tarihinde Tekel işletmelerinin kapatılmasıyla işsiz kalan işçiler, özlük hakları ve diğer kamu kurum ve kuruluşlarına geçmek için birçok ilden Ankara' ya doğru yola çıkmışlar ve bütün engellemelere rağmen Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP) Genel Merkezi önüne gelmişlerdir[46]. Yağan yağmur ve soğuğa rağmen işçiler haklarını almadan eve dönmeyeceklerini ifade ederken, 17 Aralık 2010 tarihinde işçiler Abdi İpekçi Parkı' nda bir araya gelmiş ve burada polisin sert müdahalesiyle karşılaşmışlardır. 23 Aralık tarihinde Türk-İş Başkanlar Kurulu, Tekel işçilerinin genel grev çağrıları altında toplanmış ve sürekli eylem adı altında bir dizi eylem kararı alınmıştır. 25 Aralık tarihinde işçiler, Türkiye'

[46] Tekel işçilerinin eylemi, Tekel' in 2001 yılında özelleştirme kapsamına alınması sürecinin sonucudur. Tekel' in 2004 yılında alkollü içkiler kısmı, 2008 yılında da sigara üretimi ile ilgili kısmı özelleştirilmiş, özelleştirme sonucunda tütün depolarına ihtiyaç kalmadığı için kapatılmaları gündeme gelmiştir. İşte tütün depolarında çalışan işçilerin itirazı bu noktada başlıyor. Hükümet, işçilerin, 657 sayılı Devlet Memurları Kanunu 4/C maddesi kapsamında, diğer kamu kurum ve kuruluşlarında geçici personel olarak aktarılmasını öngörmüş, işçiler ise buna itiraz etmiştir. Tekel işçileri, 4857 sayılı İş Kanunu' na tabi işçi statüsünde diğer kamu kurum ve kuruluşlarına aktarılmayı talep etmişlerdir. 4/C kapsamına geçtiklerinde, daha düşük ücret alacaklarını ve özlük haklarını kaybolacağını ileri süren işçiler, buna karşı eyleme geçmişlerdir.

nin pek çok yerinde AKP İl binaları önünde toplanarak, hükümeti protesto etmişlerdir (AYDOĞANOĞLU, 2010: 110).

6 Ocak 2010' da 10 bin Tekel işçisi eyleme devam ya da tamam demek için referanduma gitmiş ve referandumdan yüzde 100' e yakın bir oranda devam kararı çıkmıştır[47]. 15 Ocak tarihinde Ankara' da olan yaklaşık 10 bin Tekel işçisi üç günlük oturma eylemine başlayarak soğuğa rağmen geceyi dışarıda geçirmiştir. 17 Ocak' ta Türk-İş' in Tekel işçileri için Sıhhiye Meydanı' nda gerçekleştirdiği, "Emek, Barış, Özgürlük İçin Demokrasi ve Haklar" mitingine çoğunluğu işçi yaklaşık 100 bin kişi katılırken, katılımcılar sık sık genel grev çağrısında bulunmuştur. 4 Şubat' ta Türkiye' nin dört bir yanında Tekel işçileri için dayanışma grevi gerçekleştirilmiştir[48]. 20 Şubat' ta Türk-İş, DİSK, KESK ve Kamu-Sen konfederasyonlarının şube temsilcileri Ankara' da bir miting gerçekleştirerek geceyi Tekel işçileriyle birlikte geçirmiştir (AYDOĞANOĞLU, 2010: 110-111).

Tekel işçilerinin 4/C' ye başvurusu süresine bir gün kala Danıştay' dan bu süreyi iptal eden kararın gelmesi üzerine 78 gün Ankara' da direnişte olan işçiler eylemlerine ara vererek çadırları kaldırma kararı almışlardır. Tekel işçileri, direnişleriyle işçi kültürünü, sınıf dayanışmasını ve nasıl mücadele edilmesi gerektiğini göstermiştir (AYDOĞANOĞLU, 2010: 111).

Tekel direnişi, işçi sınıfı tarihi açısından taşıdığı önem kadar, sendika bürokrasisinin eleştirilmesi açısından da çokça tartışılmış ve tartışılmaktadır. Tekel direnişi sürecinde, Tek Gıda-İş (Türkiye Tütün Müskirat Gıda ve Yardımcı İşçileri Sendikası) başta olmak üzere sendikaların, işçilerin yükselen mücadelesine paralel bir hareket tarzı içinde olmadıkları yapılan eleştirilerin başında gelmektedir. Kaldı ki Tekel direnişinin, böylesine militan bir mücadeleye ve geniş kamuoyu desteğine rağmen başarılı bir sonuca ulaşamadığı göz önüne alındığında eleştirilere kulak asmanın gerekli olduğu söylenebilir.

Şüphesiz ki, Türkiye işçi sınıfı tarihinde geleneksel sendikacılık anlayışının aşıldığı örnekler burada yer alanlarla sınırlı değildir. Burada, Türkiye' de geleneksel sendikacılığın ötesine geçmeyi başarmış bazı örneklerden yola çıkılarak, yeni bir sendikal örgütlenme ve mücadele tarzı için potansiyelin var olduğu gösterilmeye çalışılmıştır. Yine de, tekil ya da kısmi örnekler olmasına rağmen, mevcut

[47] 21 ilde yapılan referandumda, 8 bin 180 oyun 8 bin 150' sinde "eyleme devam" kararı çıkmıştır.

[48] 4 Şubat' taki greve Türk-iş, DİKS, KESK ve Kamu-Sen katılmış, Hak-İş "kağıt üzerinde" katılmış ve Memur-Sen ise son anda katılmaktan vazgeçmiştir.

sendikacılık anlayışına alternatif olarak ele alınacak etkili ve güçlü bir sendikanın yaratılamadığı belirtilmelidir. Türk-İş ve Hak-İş gibi sendikal konfederasyonlar ile karşılaştırıldığında DİSK daha bağımsız ve daha militan bir çizgi izliyor olsa da, memur sendikaları içerisinde ise Kamu-Sen ve Memur-Sen ile kıyaslandığında aynı sav KESK için ileri sürülebiliyor olsa da, DİSK ve KESK dahil, kapitalizmin yeniden yapılanmasına yanıt verebilen, işçi sınıfının yeniden yapılanması sonucu ortaya çıkan yeni çalışma biçimlerini kapsayabilen, sadece formel alandaki çekirdek işgücünü değil enformel alanı ve çevredeki işgücüne örgütlemeyi esas alan, demokrasiyi içselleştirmiş, üyelerinin aktif katılımına ve denetimine dayanan ve toplumdaki diğer sorunları da temel mesele olarak gündemine alan etkili ve güçlü bir sendikacılık henüz yaratılmış değildir. Bu açıdan, Türkiye' de THS bağlamında ele alınabilecek güçlü bir örgütlenme ve mücadele modeli söz konusu değildir. Yine de, Türkiye işçi sınıfının yeni bir örgütlenme ve mücadele modeli oluşturabilmek için yeterli birikim ve deneyime sahip olduğu açıktır.

E. Günümüzde THS Bağlamında Değerlendirilebilecek İşçi Sınıfı Hareketleri

Türkiye' de, son dönemde, geleneksel sendikal örgütlenme ve mücadele anlayışını aşmaya çalışan yeni tipte bir sendikacılık ve yeni işçi hareketleri olduğu görülmektedir.

1. Dev Sağlık-İş

Son dönemde, THS bağlamında değerlendirilebilecek en önemli sendikalardan biri DİSK' e bağlı faaliyet yürüten Dev Sağlık-İş' tir (Devrimci Sağlık İşçileri Sendikası). Dev Sağlık-İş, 1970' li yıllarda kurulmuş, 1980 askeri darbesiyle faaliyetleri durdurulmuş ve 1991 yılında yeniden faaliyete geçmiştir (http://www.devsaglikis.org.tr/index.php?bolum=yazioku&no=162, 02.09.2011). Dev Sağlık-İş, 1970' li yıllardan beri mücadele yürütmekteyse de, bu sendikanın son dönemde THS çerçevesinde faaliyet yürüttüğü görülmektedir.

Dev Sağlık-İş, geleneksel sendikal örgütlenmelerden ve mücadele yöntemlerinden farklı bir anlayışla hareket etmektedir. Dev Sağlık-İş, mücadelesini sadece hastanelerle sınırlı tutmayan, emekçilerin (asgari ücret, eğitim, ulaşım, barınma, enerji gibi) diğer yaşamsal sorunlarını da sendikal mücadele alanı içinde gören bir harekettir. Nasıl ki eşit-parasız-nitelikli sağlık hizmeti sadece sağlıkta çalışanların sorunu değilse, eğitimin gericileşmesi-niteliksizleştirilmesi-piyasalılaştırılması da sadece eğitim emekçilerinin sorunu değildir anlayışı

egemendir. Yaşamın her alanı piyasa/ meta ilişkilerine dahil edilirken, devrimci bir sendikal muhalefetin bu alanların sorunlarına çözüm öneremememesi ve kendini, bu sorunların çözümü için aday görmemesi, başarısızlığa baştan mahkum olmak demektir. Birçok konfederasyon temsilcisi, hükümetle masada asgari ücret konusunda pazarlık yaparken, Dev Sağlık-İş' in "asgari ücret, insanca yaşanacak bir ücret olmalı" diyerek iki yıldır sokaklara çıkması bu kavrayış farkını göstermektedir (GÖZTEPE, 2010: 22).

Dev Sağlık-İş, çalışanların örgütlenmesi konusunda da geleneksel sendikalardan farklı bir yaklaşım sergilemektedir. Dev Sağlık-İş' e göre; "İşçi ve memurlar arasındaki toplumsal ayrımların üzerinde şekillenen ve giderek bir toplumsal bilinç yanılsaması haline dönüşen bu yapay ayrımların varlığının, yani ayrı çalışma yasaları ve ayrı örgütlenmelerle pekiştirilmesi yerine tüm çalışanların çıkarlarının ortak olduğu bilinciyle ortak düzenleme ve kurumların oluşturulmasına gidilmelidir. Dev Sağlık-İş, meslek sendikacılığı ve kademe sendikacılığı gibi sınıf temelli olmayan ve çalışanların birliğini gözetmeyen sendikal modeller yerine işkolu sendikacılığını savunmaktadır " (http://www.devsaglikis.org.tr/index.php?bolum=yazioku&no=162, 02.09.2011).

Dev Sağlık-İş, amacını belirtirken de aynı perspektife sahip olduğunu ifade etmektedir: "Amacımız tüm sağlık çalışanlarının ortak mücadele birliğini yaratmaktır. Politikamız, insana yaraşır düzeyde eşit, ücretsiz ve kaliteli sağlık hizmeti alma talebi ile sağlık emekçilerinin ekonomik ve sosyal taleplerini bir potada birleştirmektir. Bunun için bizler; eski-yeni, özel sektör-kamu sektörü, işçi-hekim-hemşire-teknisyen-hastabakıcı ayrımına sapmadan sınıfsal bir mücadele perspektifinden ortak mücadele için yola çıkacağız" (http://www.devsaglikis.org.tr/index.php?bolum=yazioku&no=162, 02.09.2011).

Dev Sağlık-İş, sadece hekimleri ya da sağlık hizmeti verenleri değil, hastanelerde çalışan tüm emekçileri hiçbir statü ayrımını dikkate almadan örgütlemeyi amaçlamaktadır. Bununla beraber, örgütlenme anlayışında üyelerin aktif katılımı öne çıkmakta, sendikal demokrasi en üst düzeyde uygulanmaya çalışılarak yukarıdan aşağıya değil tabana dayalı örgütlenme yaklaşımı benimsenmektedir. Dev Sağlık-İş' in klasik sendikal anlayışlardan farklılaştığı noktalardan biri, sadece kendi çatısı altında yer alan emekçilerin sorunlarıyla ilgilenmemesidir; bu yaklaşıma göre, sağlık emekçilerinin yaşadıkları sorunlar, toplumdaki diğer emekçilerin sorunlarından ayrı düşünülemez. Bu sebepten, emekçilerin birliği sağlanmalı ve

mücadele işyeriyle sınırlı kalmadan toplumun bütününü kapsayacak bir biçimde yürütülmelidir. Mücadele, sermaye sınıfı ve devletten bağımsız ve militan bir bakış açısıyla sürdürülmelidir. Bütün bunlar dikkate alınarak, Dev Sağlık-İş' in geleneksel tipteki sendikalardan farklı olduğu belirtilebilir.

Dev Sağlık-İş, özellikle güvencesizlerin örgütlenmesinde aktif mücadele yürütmüş ve önemli başarılara imza atmış bir sendikal harekettir. Dev Sağlık-İş, Yaşar Okuyan' ın Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanı olduğu dönemde[49], açılan on bir SSK hastanesinde çalıştırılacak 3200 sağlık personeli için öngörülen istihdam biçimine karşı mücadele yürütmüş ve bu mücadelede "güvenceli iş" talebini öne çıkartmıştır. Bu mücadelenin sonunda, hem SSK Yasası' nda ek düzenleme yapılması suretiyle çalışanların devlet memuru kadrosuna alınması hem de işten çıkarılan işçilerin işe iadesi ve geriye dönük bütün haklarının alınması sağlanmıştır. Yine, Dev Sağlık-İş, AKP iktidarının ilk dönemlerine denk gelen ve üniversite hastanelerinde yaşanan bir değişikliğe dayanan *maliye vizeli çalıştırma* biçimine karşı mücadele etmiştir. Türk-İş' e bağlı Sağlık-İş (Türkiye Sağlık İşçileri Sendikası) ile birlikte yürütülen bu mücadelenin sonucunda, 11 bine yakın güvencesiz işçi, 4/B kadrosuna geçirilmiştir. Dev Sağlık-İş, bugün, taşeron çalışma biçimine karşı "güvenceli iş, insanca yaşam" talebiyle ve "sağlıkta taşeron olmaz, insan ihaleyle çalıştırılmaz" sloganıyla mücadele yürütmektedir (GÖZTEPE, 2010: 19-20).

2. Halkevleri

Türkiye' de, geleneksel sendikal örgütlerden farklı olarak, yeni bir işçi sınıfı hareketi yaratma gayretinde olan örgütlenmeler olduğu görülmektedir. Bunlar, kapitalizmin yeniden yapılanmasına bağlı olarak ortaya çıkan yeni koşullara uygun bir biçimde örgütlenmeye ve hareket etmeye çabalayan oluşumlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Halkevleri, Güvencesizler Hareketi ve Katı Atık İşçileri Derneği[50] gibi hareketler bunlardan bazılarıdır. Bu hareketler, 1980 sonrasında kapitalizmin yeniden yapılanması sürecinin ortaya çıkardığı sorunlar zemininde örgütlenmektedirler. Bunların, sendikalardan farklı olarak, bağımsız örgütlenmeler olduğu, üyelerinin aktif katılımına önem verdikleri, hiyerarşik bir ilişkiye sahip olmadıkları, kapitalist ilişkilerin yoğunlaşmasıyla ortaya çıkan ve bir önceki

[49] Yaşar Okuyan, Bülent Ecevit' in başbakanlığında kurulan 57.hükümet döneminde, 1999-2002 yılları arasında Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı yapmıştır.

[50] "Kapitalizmi tarihin çöplüğüne atmayın, beş para etmez!" sloganıyla *Katık* adında bir dergi çıkartan Katı Atık İşçileri Derneği, geri dönüşüm işçilerinin haklarını ve çıkarlarını savunmaktadır. Kapitalizm, kentleşme, tüketim toplumu ve mülksüzleşme denkleminin tam ortasında yer alan geri dönüşüm işçileri, belediyeler, iş ilişkisi kurdukları şirketler ve bazen de çöplerini karıştırmalarından rahatsız olan mahalle sakinleri gibi çeşitli kesimlerle sorunlar yaşayabilmektedirler.

dönemden farklı olan işçileşme, yoksullaşma ve mülksüzleşme süreçlerine uygun örgütlenme ve mücadele anlayışına sahip oldukları görülmektedir.

Halkevleri, kapitalizmin ortaya çıkardığı ve son dönemde daha da derinleşen çeşitli sorunları birbirinden ayrı sorunlar olarak değil, birbirleriyle bağlantılı sorunlar olarak ele almakta ve bu bakış açısıyla mücadele etmektedir. Halkevleri, mücadele zeminini şu şekilde ifade etmektedir:

"Son yıllarda, eğitimden sağlığa, suyumuzdan ekmeğimize kadar her şeyimizi piyasanın hizmetine sunan, evimizde, işimizde, yaşamımızın her alanında karşı karşıya kaldığımız neoliberal saldırılara karşı Halkevleri yeni toplumsal mücadele dinamiklerinin ana kucağı olmaktadır. Özellikle, büyük kentlerdeki barınma hakkı mücadeleleri, sağlık ve eğitim hakkı için yükseltilen sesler, engellilerin talepleri, su, enerji ve ulaşım alanında yaşanan ticarileşmeye karşı yükselen tepkiler Halkevleri çatısı altında buluşmaya başlamaktadır. Bunun yanında Halkevleri, işçilerin güvencesiz çalıştırmaya, köylülerin neoliberal tarım politikalarına ve suyuna ve toprağına göz koyan şirketlere karşı mücadelelerini bir araya getirmeye çalışmaktadır. Türkiye' de yeni yeni yükselen yerel hak mücadeleleri, Halkevleri aracılığıyla Türkiye ölçeğinde yükseltilen Halkın Hakları mücadelesinde bütünleşmektedir. Yaşamları egemenlerin çıkarları tarafından tehdit edilen herkes için Halkevleri çatısı adres olmaya başlamaktadır" (http://www.halkevleri.org.tr/hakkimizda, 15.07.2011).

Halkevleri, işçi sınıfının karşılaştığı sorunlarla toplumun karşılaştığı sorunlara karşı bütünsel bir yaklaşımla mücadele edilmesi gerektiğini ve bunun için kapitalizm her nerede sorun yaratıyorsa o alanda örgütlenmek gerektiğini belirtmektedir. Bu yaklaşım, emeğin karşılaştığı sorunların diğer sorunlardan ayrı tutulamayacağına dair bakış açısına sahiptir. Sorunların kaynağı kapitalizmdir ve kapitalizmin yarattığı sorunlar günbegün ağırlaşmakta ve daha geniş kesimleri olumsuz etkilemektedir. Bu durum, birbirinden farklı sorunlar yaşayan kitlelerin kendi sorunları etrafında örgütlenmesini, bu örgütlenmelerin ortak bir mücadele hattında bütünleştirilmelerini gerektirmektedir. Bu çerçevede Halkevleri, son dönemde öne çıkan ve THS bağlamında ele alınabilecek bir toplumsal hareket olarak değerlendirilebilir.

3. Güvencesizler Hareketi

Bir diğer örgütlenme ise, Güvencesizler Hareketi' dir. Güvencesizler Hareketi, özellikle kapitalizmin yeniden yapılanması süreciyle derinleşen güvencesiz

istihdama dayalı sorunlar temelinde örgütlenmektedir. İşsiz ve Güvencesiz İşçilerin Güvencesizler Hareketi Bildirgesi' nde şöyle demektedir:

"Her türlü güvencesizleştirmeye karşı sigortasız, sendikasız ve esnek çalışmayı önlemeyi hedefler.

İşçi sınıfı içinde; işsizlik, ücret, emeklilik, meslek, cinsiyet, ırk-etnisite, din, yöre, kıdem, kültür ve vatandaşlık farkları üzerinden yaratılabilecek her türlü ayrımcılığa karşı uyanık ve tavizsiz bir mücadele yürütür.

İşsizliğe karşı mevcut işlerin, ücretler düşürülmeksizin, çalışabilir nüfusa pay edilmesini ve iş saatlerinin düşürülerek herkese iş verilmesini amansızca savunur.

Her işçinin çalıştığı kayıtlı, kayıtsız, işkolu ve işyeri barajına bakmaksızın, toplu sözleşme hakkından yararlanması ve böyle bir sendika yaratmanın önünde yasal ve fiili engellerin kaldırılmasını amaçlar.

Bütün işçi örgütlerinde, üyelerin aidatını elden ödediği, temsil gerekli olduğunda seçilenlerin her an geri çağırılabildiği, işçiyi örgütüne yabancılaştıran her türden bürokratlaşmanın demokratik ve yatay bir işleyişle önlenebileceği bir anlayışın egemen olması için mücadele eder.

Bir tek işsiz, bir tek sigortasız, bir tek sendikasız işyeri kalmamasına bağlı olarak kendi varlığına son verir.

İşsizler ve güvencesiz çalışanların kurucu emek odağını yaratmak için bir araya geliyoruz" (http://www.sendika.org/yazi.php?yazi_no=37364, 05.08.2011).

Güvencesizler Hareketi, standart dışı istihdam olarak adlandırılan istihdam biçimleri kapsamında değerlendirilebilecek işçilerin örgütlenmesini hedeflemektedir. Bu durum, sadece standart istihdam kapsamında yer alan işçileri örgütleyen sendikacılıktan farklı olarak, günümüzde işçi sınıfının yapısında ortaya çıkan değişimleri dikkate alan bir anlayıştır. Bu anlayışın özünde, işçi sınıfının yeniden yapılanmasına bağlı olarak günbegün artan güvencesizlik ve sendikaların bu duruma etkili bir yanıt üretememesi yer almaktadır.

Bu örgütlenmeler, son dönemde kapitalizmin yaşamın her alana nüfuz etmesine bağlı olarak ortaya çıkan ve doğrudan emekçileri ilgilendiren konulara yönelmektedirler. Türkiye' de, özellikle 1980 sonrasından başlayan ve 2000-2001 ekonomik krizi sonrası ivme kazanan kapitalist restorasyon süreci, işçi sınıfını günbegün daha çok etkilemekte; bir yanda sermaye birikiminin hızlı yoğunlaşması

görülürken diğer yanda emekçiler, yoksulluk, işsizlik, güvencesizlik, eğitim-sağlık-barınma gibi temel haklardan yoksun kalma, toplumsal dışlanma ve mülksüzleşme gibi sorunlarla daha fazla karşı karşıya kalmaktadır. Geleneksel örgütlenmeler ve mücadele yöntemleri, bu sorunlara etkili ve güçlü bir yanıt üretemediği sürece, yeni örgütlenmeler ve mücadele yöntemleri için arayışlar gündeme gelmektedir. Bu bağlamda, Türkiye' de ortaya çıkan yeni toplumsal hareketlerin gelecekte gelişme gösterecek mücadelelerin habercisi olarak ele almak da mümkündür. Sendikalar, kendini iyiden iyiye hissettiren yeni sorunların her birini temel sorun alanları olarak ele almalı, bu çerçevede yeni toplumsal hareketleri doğal bağlaşıklar gözüyle görmeli, ama hepsinden önemlisi gerçek birer işçi sınıfı örgütü haline gelmek yönünde ciddi bir yenilenme gerçekleştirmelidirler.

SONUÇ

İşçi sınıfı ve işçi sınıfı hareketinin en önemli kanadı olan sendikalar, kapitalizmin gelişim süreci içinde çok çeşitli örgütlenme modelleri ve mücadele yöntemleri geliştirmiştir. Dinamik bir yapıya sahip olan kapitalist sistem sürekli değişim içerisindeyken, işçi sınıfının ve sendikaların bu değişimlere aynı örgütlenme modelleri ve mücadele yöntemleriyle yanıt vermesi beklenemez.

Sanayileşme döneminde, aynı meslekten olan nitelikli işçilerin örgütlenmesiyle ortaya çıkan sendikacılık, zamanla, işçi sınıfının sayısal olarak büyümesi ve niteliksiz işçilerin de örgütlenme ihtiyacının ortaya çıkması karşısında bir çözüm olamamış; bu durum, nitelikli-niteliksiz ayrımı yapmayan yeni bir sendikacılığın doğuşunu beraberinde getirmiştir. Sendikacılık, özellikle İkinci Dünya Savaşı sonrasında, Keynesçi ekonomi politikaların uygulandığı ve Taylorist/ Fordist üretim sisteminin geçerli olduğu dönemde, hem niceliksel hem de niteliksel anlamda önemli gelişme göstermiş, bu durum 1980' li yıllara kadar devam etmiştir.

1970' li yıllar, ekonomik krizlerin patlak verdiği, bu krizlerin atlatılması için kapitalizmin yeniden yapılandırıldığı bir dönemdir. Bu dönemde, makro düzeyde neoliberal ekonomi politikaları, işletme düzeyinde "esnek üretim" denilen üretim modeli hayata geçirilmeye başlanmıştır. Bu dönüşüm, en çok işçi sınıfını ve sendikaları etkilemiş, bir önceki dönemde geçerli ekonomi politikalarına ve üretim modeline uygun olarak örgütlenen ve mücadele eden sendikalar, yeni dönemle birlikte etkisizleşmeye ve güçsüzleşmeye başlamıştır. Bu durum, genellikle, "sendikaların krizi" olarak ifade edilmiştir.

Aynı dönemde, bazı ülkelerde ise tam tersi bir durum yaşanmıştır. Bu ülkelerde sendikalar, hızla büyümüş, mücadeleleri gitgide militanlaşmış, geniş işçi kitlelerini harekete geçirebilmiş ve toplumun diğer ezilen ve sömürülen kesimleri üzerinde etkili olarak toplumsal dönüşüme katkıda bulunmuşlardır. Genellikle Güney ülkelerinde görülen bu sendikalar, "toplumsal hareket sendikaları" olarak adlandırılmış ve Kuzey ülkeleri de dahil bütün dünyada mevcut sendikacılığa alternatif olarak tartışılmaya başlanmıştır.

Bu ülkelerde ortaya çıkan yeni işçi hareketleri, Kuzey ülkelerindeki sendikalardan farklı olarak, sadece işçilerle ilgili olan, yani sadece işyeri ve işten kaynaklı olan sorunlara odaklanmakla yetinmemektedirler. Bu hareketler, işçilerin işyeriyle ve işten kaynaklanan sorunlarını, yaşamın diğer alanlarında karşılaşılan sorunlarla birlikte ele almakta ve bütünlüklü bir mücadele anlayışı

benimsemektedirler. Bunu yaparken, yukarıdan aşağıya değil tabandan örgütlenmeyi tercih etmekte, işçilerin aktif katılımına ve denetimine önem vermekte ve örgüt içi demokrasinin hayata geçirilmesine çalışmaktadırlar. Bu hareketler, toplu pazarlık ve grev gibi araçları reddetmemekle birlikte, mücadelelerini sadece bu araçlarla sınırlamamakta, "halk grevi" gibi toplumun bütün ezilen ve sömürülen kesimlerinin katıldığı eylem biçimlerine varıncaya değin çok çeşitli yöntemleri hayata geçirmekten geri durmamaktadırlar. Bütün bunlara bakıldığında, yeni işçi hareketlerinin geleneksel sendikacılıktan farklı özellikler gösterdiği açıktır.

Bugün sendikacılık, nicel ve nitel anlamda kaybettiği gücünü geri kazanmak ve işçi sınıfının gerçek temsilcisi olma yolunda ilerleyebilmek için, geleneksel örgütlenme ve mücadele yöntemlerini bir kez daha gözden geçirmek zorundadır. Toplumsal Hareket Sendikacılığı, böylesi bir gözden geçirme için referans olabilirler. Sendikalar, formel-enformel, mavi yakalı-beyaz yakalı, kadın-erkek, tam zamanlı-kısmi zamanlı, sürekli-süreksiz, çekirdek-çevre gibi ayrımları önemsemeden bütün işçileri örgütleyebilecek biçimde faaliyet yürütmelidir. Sendikalar, tabana dayalı bir örgütlenme modeli üzerinde durmalı, işçilerin sendikayı kendi örgütleri olarak görmelerini sağlamalı ve sendika içi demokrasi gerçek anlamda hayata geçirilmelidir. Yine sendikalar, işçi sınıfının karşılaştığı sorunların, toplumdaki diğer sorunlarla bağlantılı olduğunu kavramalı ve bütüncül bir mücadele hattı örmek için toplumdaki ilerici örgütlerle yakın ilişki kurmalıdır. Bütün bunları yaparken, geleneksel olarak nitelenen sendikaların olumlu yönlerini gözden kaçırmamak da bir o kadar önemlidir. Geçmişin toptan reddi veya yeninin toptan olumlanması gibi yaklaşımların işçi sınıfı açısından bir kazanca yol açmayacağı açıktır. Sendikacılık, geçmişin olumlu mirasını geleceğe ilişkin olumlu potansiyellerle birleştirebildiği ölçüde gelişme gösterebilecektir

KAYNAKÇA

AKÇA İsmet. 2001. “Globalization, State and Labor: Towards A Socail Movement Unionism”. http://isanet.ccit.arizona.edu/archive/akca.html. (11.05.2011)

AKDİŞ Muhammet. 2004. “Kısa Vadeli Sermaye Hareketlerinin Yol Açtığı Finansal Krizler ve Bu Krizleri Önlemede Kullanılabilecek Araçlar: Tobin Vergisi”. Active Bankacılık ve Finans Dergisi. Yıl: 6. Sayı: 36.

AKGEYİK Tekin. 2000. “Teknolojik Değişim, Post Fordist Eğilimler ve Endüstri İlişkilerinde Yeni Eğilimler”. Çimento İşveren Dergisi. Sayı: 3. Cilt: 14.

AKKAYA Yüksel. 2001. “Teknoloji, Üretim Süreçleri ve Sendikacılık”. Özgür Üniversite Forumu. Sayı: 14.

AKKAYA Yüksel. 2003. “Küreselleşme Kıskacında Türkiye’ de İşçi Sınıfı ve Temel Özellikleri”. Petrol – İş Yıllığı: 2000 – 2003. İstanbul.

AKKAYA Yüksel. 2004. “THS: Ne kadar Yeni Ne kadar eski?”. http://www.sendika.org/yazi.php?yazi_no=1214. (12.05.2011)

AKKAYA Yüksel. 2004. “Küreselleşme Versus Sendikasızlaştırma ve Yoksullaştırma”. Çalışma ve Toplum. 2004/3.

ANTUNES Ricardo. 2001. “Global Economic Restructuring and The World of Labor İn Brazil: The Challenges to Trade Unions and Social Movements”. Geoforum. Sayı: 32.

ATALAY Mehmet Hasan. 2009. “Tariş Direnişi: Umudu Kuşatacak Ordu Yok”. http://www.sendika.org/yazi.php?yazi_no=21870. (14.07.2011).

AYDOĞANOĞLU Erkan. 2010. İşçi Sınıfı Tarihi. Tarem Yayınları. İstanbul.

AYDINLI Halil İbrahim. 2004. “Sosyo – Ekonomik Dönüşüm Süreci (Post Fordizm) ve Sanayi Ötesi Yaklaşımlar”. Kamu – İş Dergisi. Cilt: 7. Sayı: 4/ 2004.

BALTA Ecehan. 2005. “İşsiz Örgütlenmesi: Deneyim, Olanak ve Sorunlar”. Gelecek Dergisi. Sayı: 23.

BAŞKAYA Fikret. 2009. Paradigmanın İflası. Özgür Üniversite Yayınları. 14. Baskı. Ankara.

BAŞKAYA Fikret. 1997. “Sermayenin Küreselleşmesi veya Neoliberalizmin Vahşeti”. Özgür Üniversite Forumu. Sayı: 1. Ankara.

BELEK İlker. 2010. Esnek Üretim Derin Sömürü. Yazılama Yayınları. İstanbul.

BELEK İlker. 1999. Postkapitalist Paradigmalar. 2. Baskı. Sorun Yayınları. İstanbul.

BELTRAN J. Gaston. 2006. “Küresel Süreç, Yerel Anlamlar: Arjantin’ de Yapısal Reformların Yerel Destekçileri”. Praksis Dergisi. Sayı: 14. Ankara.

BERBEROĞLU Berch. “Globalization of Capital And Social Rights: The Development of Capitalism, The Labor Movement And The Struggle For Social Rights”. 22-23 Ekim 2009 tarihli Uluslar arası Sosyal Haklar Sempozyumu. Akdeniz Üniversitesi. Antalya.

BEŞELİ Mehmet. 2001. “Sendikacılığın Sefaleti”. Özgür Üniversite Forumu. Sayı: 15.

BEZUIDENHOUT Andries. 2000. “Towards Global Social Movement Unionism? Trade Union Responses to Globalization in South Africa”. International Institute for Labor Studies. Geneva.

BONANICH Edna ve GAPASİN Fernando. 2001. “Örgütlenemeyenleri Örgütlemek”. Petrol-İş. http://arsiv.petrol-is.org.tr/dis_iliskiler/dsh/dsh_6.pdf.

BORATAV Korkut. 2005. 1980’ li Yıllarda Türkiye’ de Sosyal Sınıflar ve Bölüşüm. 2. Baskı. İmge Yayınevi. Ankara.

ÇELİK Aziz ve Lordoğlu Kuvvet. 2006. “Türkiye’ de Resmi Sendikalaşma İstatistiklerinin Sorunları Üzerine”. Çalışma ve Toplum Dergisi. 2006/2.

ÇELİK Aziz. 2004. “Türkiye’ de Sendika Üyeliği ve Sendikalaşma İstatistiği”. http://www.sendika.org/yazi.php?yazi_no=749. (11.09.2011).

CHABANET Didier. 2001. “The Europen Marches Against Unemployment, Insecurity and Exclusion”. Europen Community Studies Association Conference. http://aei.pitt.edu/2063/1/001593_1.PDF. (14.05.2011).

ÇETİNKAYA Y. Doğan. 2008. Toplumsal Hareketler: Tarih, Teori ve Devlet. İletişim Yayınları. İstanbul.

ÇİDAMLI Çiğdem. 2004. “Sendikal Krize Güneyden Yanıt: THS”. http://www.sendika.org/yazi.php?yazi_no=1078. (10.05.2011)

DAILYCOS. 2011. “Anti – Capitalist Meetup – Restoring Democracy: The Brazilian Strikes of 1978 – 1980”. http://www.dailykos.com/story/2011/04/24/959084/-Anti-Capitalist-MeetupRestoring-Democracy:-The-Brazilian-Strikes-of-1978-80. (12.05.2011)

DOĞRUER A. Can. 2004. “THS Tartışmaları Üzerine Birkaç Hatırlatma Ve Bir Örnek”. http://www.sendika.org/yazi.php?yazi_no=1030. (18.05.2011).

DUMAN Alper. 2004. “Yeni Bir Kolektif İsyan”. Gelecek Dergisi eki. Sayı: 16.

DURUEL Orhan. 2010. “Yeni Bir Dönem ve Dönemin Mücadele Biçimleri”. http://www.emekdunyasi.net/ed/siyaset/8942-yeni-bir-donem-ve-donemin-mucadele-bicimleri. (18.07.2011).

DANIEL Christine. 1998. “Widespread Protests by Unemployed People: Towards A New Form of Social Movement?”. http://www.eurofound.europa.eu/eiro/1998/01/feature/fr9801189f.htm. (21.05.2011).

EKİCİ Birol. “Brezilya Yönetim Sistemi”. http://www.arem.gov.tr/proje/yonetim/Dunyada_Kamu_yon/brezilya.pdf. (22.06.2011).

ERCAN Fuat. ve OĞUZ Şebnem. 2006. “Sınıfsal Bir İlişki ve Süreç Olarak Ölçek: Kamu İhale Yasası”. Praksis Dergisi. Sayı: 15. Ankara.

ERDOĞAN Ekrem. ve AK Mehmet Zeki. 2003. “Neoliberal Ekonomik Dönüşüm ve Sendikalar”. Kamu – İş. 2003/ 2. C: 7.

ERDOĞDU Seyhan. 2006. Küreselleşme Sürecinde Uluslar arası Sendikacılık. İmge Kitabevi. Ankara.

ERDUT Tijen. 1998. Yeni Teknolojilerin İş İlişkileri Üzerindeki Etkisi. Dokuz Eylül Yayınları. İzmir.

ERDUT Tijen. 2005. “İşgücü Piyasasında Enformelleşme ve Kadın İşgücü”. Çalışma ve Toplum. 2005/ 3.

ERDUT Zeki. 2003. Küreselleşme Bağlamında Uluslar arası Sosyal Politika ve Türkiye. 2. Basım. Dokuz Eylül Yayınları. İzmir.

ERDUT Zeki. 2007. “Enformel İstihdamın Ekonomik, Sosyal ve Siyasal Etkileri”. Çalışma ve Toplum. 2007/1.

ERYİĞİT Süleyman. 2000. “Esnek Üretim, Esnek Organizasyon, Esnek Çalışma”. Kamu – İş Dergisi, Yıl: 2000. Cilt: 5. Sayı: 4.

EKODİYALOG. “Hizmet Sektörü Genişlemesi”. http://www.ekodialog.com/Hizmet_Ekonomisi/hizmet_ekonomisi_gelisimi.html

EKODİYALOG. “Küreselleşmenin Vaadleri”. http://www.ekodialog.com/kalkinma_ekonomisi/kalkinma_kuresellesme_3.html. (05.05.2011).

ERTEM Barış. 2009. “Türkiye-ABD İlişkilerinde Truman Doktrini ve Marshall Planı”. Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi. Cilt: 12. Sayı: 21.

EUROFOUND. 2007. “Part – Time Work in Europe”. http://www.eurofound.europa.eu/ewco/reports/TN0403TR01/TN0403TR01.pdf. (04.06.2011).

FAIRBROTHER Peter. 2005. “Rediscovering Union Democracy: Process of Union Revitalization and Renewal”.

FAIRBROTHER Peter. 2008. “Social Movement Unionism or Trade Unions as Social Movements”. Employ Respons Rights J. Sayı: 20.

FAIRBROTHER Peter. Webster Eddie. 2008. “Social Movement Unionism: Questions and Possibilities”. Employ Respons Rights J. Sayı: 20.

FLETCHER Jr Bill. 2000. “Canlanan Sendikal Hareketin Görevleri”. Petrol-İş. http://arsiv.petrol-is.org.tr/dis_iliskiler/dsh/dsh_6.pdf.

FREGE M. Carola. KELLY John. 2003. “Union Revatilazition Strategies in Comparative Perspective”. Europen Journal of Industrial Realitons”. Cilt: 9. Sayı: 1.

FORBES. 2010. “The Global 2010”. http://www.forbes.com/lists/2010/18/global-2000-10_The-Global-2000_Rank.html. (17.03.2011).

FUAT Selim. 2008. “DİSK Tarihi ve Militan Sınıf Sendikacılığı- 1”. Sınıf Mücadelesinde Marksist Tutum. http://www.marksisttutum.org/disk_tarihi_ve_militan_sinif_sendikaciligi_1.htm. (16.07.2011).

GAZİOĞLU Elif. 2010. “Sendikal Hareket ve Feminizm: Dayanışmanın Ötesi”. Praksis Dergisi. Sayı: 24. Ankara.

GEZİCİ Armağan. 2004. “Kore İşçi Sınıfının Mücadelesi”. Gelecek Dergisi Ocak 2004 sayısının eki içinde.

GINDIN Sam. 1995. The Canadian Auto Workers: The Birth and Transformation of a Union. Toronto. James Lorimer & Compony Ltd. http://www.google.com/books?hl=tr&lr=&id=7L1uLtxn4pgC&oi=fnd&pg=PP9&dq=gindin+S.+1995,+Canadian+Workers&ots=yH_Q1jDtjl&sig=NkTuhMGbnHgJewLIpa7QPKHT490#v=onepage&q&f=true. (03.02.2011).

GÖZTEPE Özay. 2010. “Dev Sağlık-İş Mücadelesi: Sağlıkta Taşeron Olmaz, İnsan İhaleyle Çalıştırılamaz!”. Praksis Dergisi. Sayı: 24.

GUMA Alex. 1977. Güney Afrika Kurtuluş Mücadelesi. Çeviren: Ragıp Zaralı. Yöntem Yayınları. İstanbul.

GÜNDOĞAN Naci. 2002. “Hizmetler Sektöründe İstihdam”. Kamu – İş Dergisi. Cilt: 7. Sayı: 1.

GÜNDOĞDU Mahmut. 2003. “İtalya’ da Taban Sendikası Deneyimi”. İtalyan Taban Sendikaları Konfederasyonu (COBAS) sözcüsü Piero Bernocchi ile söyleşi ile 11 – 12 Ocak 2003 tarihli Die Junge Welt gazetesinde yapılan söyleşi. Siyasi Gazete. http://www.siyasigazete.net/2003/02/d1.htm#top. (25.05.2011).

GÜNEŞ Zeynep. 2005. “Bolivya Yine Çalkalanıyor”. http://marksist.com/zeynep_gunes/bolivya_yine_calkalaniyor.htm. (19.09.2011).

GÜZEL M. Şehmus. 1996. Türkiye’ de İşçi Hareketleri. Kaynak Yayınları. İstanbul.

HARNECKER Marta. 2008. 21. Yüzyılın Meydan Okumaları Karşısında Köylü ve İşçi Mücadeleleri içinde. Özgür Üniversite Yayınları. Ankara.

HIRSCHSOHN Philip. 2007. “Union Democrasy and Shoopfloor Mobilization: Social Movement Unionism in South African Auto and Clothing Plants”. Economic and Industrial Democracy. Cilt: 28/1.

HYMAN Richard. 1997. “Küreselleşme Bağlamında Sendikalar ve Çıkarların Temsili”. http://petrol-is.org.tr/sites/default/files/dsh_2.pdf. (01.07.2011).

HYMAN Richard. FERNER Anthony. 1998. Changing Industrial Relations in Europe. Blackwell Business. http://books.google.com/books?id=SY1N3d-O-rgC&pg=PA471#v=onepage&q&f=false. (21.01.2011).

ILO. 2002. “Decent Work and the Informal Economy”. http://www.ilo.org/public/english/standards/relm/ilc/ilc90/pdf/rep-vi.pdf. (23.12.2010).

ILO. 2005. “Global Employment Trends Brief”. Şubat 2005. http://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---ed_emp/---emp_elm/---trends/documents/publication/wcms_114352.pdf. (12.12.2010).

ILO. 2009. “Global Employment Trends for Women”. Mart 2009. http://www.ilo.org/public/libdoc/ilo/P/09275/09275(2009).pdf. (26.03.2011).

ILO. 2010. “Global Employment Trends”. Ocak 2010. http://www.ilo.org/public/libdoc/ilo/P/09332/09332(2010-January).pdf. (27.03.2011).

IŞIKLI Alpaslan. 2005. Sendikacılık ve Siyaset. İmge Yayınevi. 6. Baskı. Ankara.

IŞIKLI Alpaslan. 2003. Gerçek Örgütlenme Sendikacılık. İmge Kitabevi. Ankara.

KAPAR Recep. 2007. “Enformel Ekonomide Çalışanların Örgütlenmesi ve Sendikalar”. Çalışma ve Toplum. 2007/ 1.

KAPAR Recep. 2006. “Gelişmiş Ülkelerde Enformel İstihdamın Boyutları”. http://www.sosyalkoruma.net/pdf/Enformelistihdam.pdf. (04.04.2011).

KIZILBAYRAK dergisi. 2011. “Sosyal Mücadele Morales’ i Zorluyor!” (08.01.2011)

KIZILBAYRAK dergisi. 2011. “Bolivya’ da Genel Grev” (28.02.2011). http://www.kizilbayrak.net/makaleler-yazarlar/haber/arsiv/2011/01/08/artikel/170/bolivyali-isci.html.& http://www.kizilbayrak.net/duenya/haber/arsiv/2011/02/28/artikel/170/-e5531d1a59.html. (02.06.2011).

KEPENEK Yakup. YENTÜRK Nurhan. 2005. Türkiye Ekonomisi. 17. Basım. Remzi Kitabevi. İstanbul.

KESKİN Cem. 2005. “89 Bahar Eylemleri”. Sınıf Mücadelesinde Marksist Tutum. http://www.marksist.com/cem_keskin/89_bahar_eylemleri.htm. (16,07.2011).

KOÇ Yıldırım. 2010. Türkiye İşçi Sınıfı Tarihi Osmanlı’ dan 2010’ a. Epos Yayınları. Ankara.

KORAY Meryem. 1992. Endüstri İlişkileri. Basisen Eğitim ve Kültür Yayınları. İstanbul.

KORAY Meryem. 2005. Sosyal Politika. İmge Kitabevi. 2. Baskı. Ankara.

KÖKLÜ Nuh. 2003. “Arjantin’ de Tarihi Hafta”. http://www.acikradyo.com.tr/default.aspx?_mv=prn&aid=5933. (26.11.2010).

KWON Seungh- Ho. 1997. “Industrial Relations in South Korea: An Historical Analysis”. http://wwwdocs.fce.unsw.edu.au/orgmanagement/WorkingPapers/wp112.pdf (07.06.2011).

LORDOĞLU Kuvvet. KIROĞLU Meryem. M. TANYILMAZ Kurtar. 2004. “Türkiye’ de Enformel İstihdam ve Yabancı Kaçak İşgücü”. İstanbul. http://www.kuvvetlordoglu.com/yazilar/informel_istihdam_yabanci_kacak_isgucu.pdf. (18.01.2011).

LOWY Michael. 2006. “Brezilya’ nın Topraksız Kırsal İşçi Hareketinin Sosyo-Dinsel Kökenleri”. Praksis dergisi içinde.

MAHİROĞULLARI Adnan. 2001. “Türkiye’ de Sendikalaşma Evreleri ve Sendikalaşmayı Etkileyen Unsurlar”. Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi. Cilt: 2. Sayı: 1.

MARAIS Hein. 2008. South Africa Limits to Change, The Political Economy of Transition. http://www.google.com/books?hl=tr&lr=&id=1-bckfj3VqQC&oi=fnd&pg=PR7&dq=south+africa+economy,+1980s&ots=RkNRIY1Oea&sig=rDf9Iwb0QxOUXosJq_KbgcGY_mk#v=onepage&q=south%20africa%20economy%2C%201980s&f=true. (10.05.2011).

MARCHE. 1998. Europen Marches Against Unemployment. News And Archives. http://www-pluto.informatik.uni-oldenburg.de/~also/eusep189.htm. (11.06.2011).

MARSHALL Peter. 2003. Anarşizmin Tarihi. Çeviren: Yavuz Alogan. İmge Yayınevi. Ankara.

MARX Karl. 2004. Kapital. Cilt: 1. Sol Yayınları. Ankara.

MEMDUHOĞLU Hasan Basri. 2007. “Post Fordist Üretim Örgütlenmeleri ve İşgörenler Üzerindeki Etkileri”. Üniversite ve Toplum. Cilt: 7. Sayı: 4.

MINQİ Li. 2008. “Bir Geçiş Evresi: ABD, Çin, Rezerv Tavanı ve Neoliberalizmin Çöküşü”. Kalkedon Yayınları. İstanbul.

MINNS John. 2001. “The Labor Movement in South Korea”. J Stor.

MOODY Kim. 1997. Workers in a Lean World. Verso. Londra.

MORALES Evo. 2002. “From Coca To Congress”. Z Net. http://www.zcommunications.org/from-coca-to-congress-by-evo-morales. (19.06.2011).

MUNCK Ronald. 2003. Emeğin Yeni Dünyası. Çev: Mahmut Tekçe. Kitap Yayınevi. İstanbul.

NEBİOĞU Kemal. 2011. “15- 16 Haziran 1970’ de Ne Oldu?”. Devsağlık-İş. http://www.devsaglikis.org.tr/index.php?bolum=yazioku&no=1636. (14.07.2011).

O’ BRIEN Robert. 2000. “Workers and World Order: the Tentative Transformation of the International Union Movement”. Review of International Studies 26.

OECD. 2000. “The Service Economy”. http://www.oecd.org/dataoecd/10/33/2090561.pdf. (16.12.2010).

OECD, 2011, “Trade Union Density”, http://stats.oecd.org/Index.aspx?DataSetCode=UN_DEN. (18.09.2011).

ONBİRİNCİ TEZ Kitap Dizisi. 1987. “Güney Afrika Sendikal Hareketinde Yeni Bir Aşama: COSATU (Belgeler)”. Sayı: 5. İstanbul.

ÖNDER İzzettin. 2003. “Dünya Piyasa Yapılanmasında Devletin Konumu”. Petrol- İş Yıllığı: 2000 – 2003. İstanbul.

ÖZAR Şemsa. ERCAN Fuat. 2004. “Emek Piyasaları: Uyumsuzluk mu, Bütünleşme mi?”. Neoliberalizmin Tahribatı 2000’ li Yıllarda Türkiye 2. Metis Yayınları. İstanbul.

ÖZGÜVEN Oya. 2003. “Bolivya Raporu”. Mai ve Küreselleşme Karşıtı Çalışma Grubu. http://www.antimai.org/bn/bnbolivya.htm. (11.07.2011).

ÖZŞUCA Şerife Türcan. 2003. “Yapısal Uyum, Küresel Bütünleşme ve Refah Devleti”. Kamu – İş Dergisi. Cilt: 7. Sayı: 2/ 2003.

ÖZLEM Ozan. 2003. “Bolivya Halkı Artık Seyretmiyor”. Gelecek Dergisi. Sayı: 14.

ÖZTÜRK Özgür. 2006. “Emperyalizm Kuramları ve Sermayenin Uluslararasılaşması”. Praksis Dergisi. Sayı: 15 Ankara.

ÖZUĞURLU Metin. 2005. Anadolu’ da Küresel Fabrikanın Doğuşu Yeni İşçilik Örüntülerinin Sosyolojisi. Emek Çalışmaları Merkezi Bilimsel Yayınlar. Halkevleri. İstanbul.

PARK Mi. 2007. “South Korean Trade Union Movement at the Crossroads: A Critique of Social Movement Unionism”. Critical Sociology. Sayı: 33.

PETRAS James. 2002. “Arjantin’ de İşsiz İşçiler Hareketi”. Cosmopolitik Dergisi. Sayı: 2.

PETRAS James. Veltmeyer Henry. 2009. Latin America? Regime Change in New Times. http://books.google.com/books?id=ssmZYFsXiR4C&pg=PA44#v=onepage&q&f=false. (09.06.2011).

ROBINSON Ian. 2000. “Neoliberal Restructuring and U.S. Unions: Toward Social Movement Unionism?”. Critical Sociology. Cilt: 26.

RODRIGUES Iram Jacome. 2006. “Crisis of Unionism In Latin America? Aspects of The Brazilian Experience”. http://www.iisg.nl/labouragain/documents/rodrigues.pdf. (21.06.2011).

SAAD-FILHO Alfredao. 2006. “Neoliberalizmin Hegemonyasının Kırılması: Brezilya İçin Alternatif Ekonomik Politikalar”. Küreselleşmeye Güneyden Tepkiler kitabı içinde. Dipnot Yayınları. Ankara.

SANDOVAL Salvador. A. M. 2001. “The Crisis of The Brazilian Labor Movement and The Emergence of Alternative Forms of Working Class Contention in the 1990s”. Revista Psikologia Politica. http://www.fafich.ufmg.br/~psicopol/pdfv1r1/Salvador.pdf. (22.06.2011).

SAPANCALI Faruk. 2005. Sosyal Dışlanma. Dokuz Eylül Yayınları. İzmir.

SAPANCALI Faruk. 1997. 1980 Sonrası Ekonomik Gelişmelerin İşgücü ve Çalışma Koşullarına Etkisi. Doktora Tezi. İzmir.

SAPANCALI Faruk. 2007. “Avrupa Birliği’ ne Üye Ülkelerde Sendikal Örgütlenme, Sorunlar ve Yeni Stratejiler”. Çimento İşveren Dergisi. Sayı: 5. Cilt: 21.

SAVAŞ Alpaslan. 2003. “İşçi Sınıfının Değişen Yapısı ve Uluslar arası Sendikal Hareket”. Petrol – İş Yıllığı. Sayı: 85. 2000 – 2003. İstanbul.

SAVRAN Sungur. 2006. “Brezilya’ da Lula Faciası”. Praksis Dergisi. Sayı: 14.

SAVRAN Sungur. 2007. “Latin Amerika İşçi Sınıfı Önderliğini Arıyor”. Latin Amerika’ yı Anlamak, Neoliberalizm, Direniş ve Sol içinde. Yordam Yayınları.

SCHIAVONE Michael. 2007. “Moody’ s Account of Social Movement Unionism: An Analysis”. Critical Sociology 33.

SCHULTZ Jim. 2000. “Bolivia’ s Water War”. Earth Island Journal. http://www.thirdworldtraveler.com/South_America/Bolivia_WaterWarVictory.html. (22.06.2011).

SELAMOĞLU Ahmet. 2003. “İşçi Sendikacılığında Yeniden Yapılanma ve Örgütlenme Modeli”. Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi. Sayı: 6. 2003/2.

SELAMOĞLU Ahmet. 2004. “Örgütlenme Sorunu ve Sendikal Yapıda Değişim Arayışı”. Çalışma ve Toplum. 2004/ 2.

SENDİKAM Dergisi. 2007. “Bir İşçi Dostu Yiğit Bir Ozan: Hasan Hüseyin Korkmazgil”. Birleşik Metal İşçileri Sendikası. Sayı: 8.

SILVER Beverly. 2009. Emeğin Gücü: 1870' ten Günümüze İşçi Hareketleri ve Küreselleşme. Yordam Yayınları. İstanbul.

SIMON Henri. 1998. "The Jobless Movement In France". Spunk.org. An Online Anarchist Library And Archive. http://www.spunk.org/texts/places/france/sp001844.html. (25.06.2011).

ŞAFAK Can. 2007. "DİSK Kırk Yaşında". Sendika.Org. http://www.sendika.org/yazi.php?yazi_no=10145. (12.07.2011).

ŞAYLAN Gencay. 2002. Postmodernizm. İmge Kitabevi. 2. Baskı. Ankara.

ŞAYLAN Gencay. 2003. Değişim, Küreselleşme ve Devletin Yeni İşlevi. İmge Kitabevi. 2. Baskı. Ankara.

ŞEN Selahattin. 2004. "Sendikaların Güç Kaybetmesinin Objektif Nedenleri". Sendikal Notlar. Sayı: 21. Petrol- İş Yayınları. İstanbul.

ŞENKAL Abdülkadir. 2008. "Endüstri İlişkilerinde Yeni Paradigmalar: Mobilizasyon, Kollektivizm ve Esneklik Tartışmaları". Çalışma ve Toplum Dergisi. 2008/1.

TANÖR Bülent, BORATAV Korkut, Akşin Sinan. 2000. Türkiye Tarihi: Bugünkü Türkiye 1980- 1995. Cilt: 5. Cem Yayınevi. İstanbul.

TEMELKURAN Ece. 2003. "Barikatçılar ve Meclisler". Gelecek Dergisi. Sayı: 9.

TEMİZ Hasan Ejder. 2004. "Eğreti İstihdam: İşgücü Piyasasında Güvencesizliğin ve İstikrarsızlığın Yeni Yapılanması". Çalışma ve Toplum Dergisi. 2004/ 2.

TOKOL Ayşen. 2001. Çok Uluslu Şirketler ve Endüstri İlişkilerine Etkileri". İş-Güç Dergi. Cilt: 3. Sayı: 2.

TOPAL Aylin. 2008. Latin Amerika' yı Anlamak: Neoliberlizm, Direniş ve Sol. Yordam Yayınları. İstanbul.

TOPRAK Bedirhan. 2003. Cumhuriyet Ansiklopedisi 1961- 1980. Cilt: 3. Yapı Kredi Yayınları. İstanbul.

TOPRAK Bedirhan. 2003. Cumhuriyet Ansiklopedisi 1981- 2000. Cilt: 4. Yapı Kredi Yayınları. İstanbul.

TURAN Güngör. 2000. "Yeni Yönetim Teknikleri Karşısında Sendikaları Nasıl Bir Gelecek Bekliyor?". Kamu – İş Dergisi. Cilt: 5. Sayı: 4/ 2000.

UÇKAN Banu ve KAĞNICIOĞLU Deniz. 2008. Endüstri İlişkileri. Anadolu Üniversitesi Yayınları. Eskişehir.

UÇKAN Banu ve KAĞNICIOĞLU Deniz. 2009. "İşçilerin Sendikalara İlişkin Algı ve Tutumları: Eskişehir Örneği". Çalışma ve Toplum. 2009/3.

UNCTAD. "World Investment Report 2008 Transnational Corporations and Infrastructure Challenge". http://www.unctad.org/en/docs/wir2008_en.pdf. (15.10.2010).

UNCTADSTAD. "Inward and Outward Foreign Direct Investment Flows, Annual, 1970 – 2009". http://unctadstat.unctad.org/TableViewer/tableView.aspx?ReportId=88. (15.10.2010).

UYANIK Yücel. 2003. "İşgücü Piyasalarında Esneklik ve Bölünme". Kamu – İş Dergisi. Cilt: 7. Sayı: 2/ 2003.

VISSER Jelle. 2000. "Trends in Unionisation and Collective Bargaining". ILO. http://ilo-mirror.library.cornell.edu/public/english/bureau/exrel/global/ilopub/tucb.pdf. (22.12.2010).

VISSER Jelle. 2006. "Union Membership Statistics in 24 Countries". Monthly Labor Review. http://stats.bls.gov/opub/mlr/2006/01/art3full.pdf. (19.11.2010).

WATERMAN Peter. 1993. "Social Movement Unionism: A New Union Model for a New World Order?". J Stor.

WATERMAN Peter. 2004. "Yeni Toplumsal Sendikacılık: Yeni Bir Dünya Düzeni İçin Yeni Bir Sendika Modeli". Sendikal Notlar. Petrol-İş Yayınları. Sayı: 21.

WATERMAN Peter. 2008. “Social Movement Unionism in Question: Contribution to A Symposium”. Employ Respons Rights. Sayı: 20.

WATERS Sarah. 2003. Social Movements İn France: Towards A New Citizenships. http://www.google.com/books?hl=tr&lr=&id=M35WiF_pOWUC&oi=fnd&pg=PR9&dq=unemployment+movement+in+France&ots=g2333l-OzY&sig=7I5N8Ozk5breU2PVqcfYpejJnec#v=onepage&q=unemployment%20movement%20in%20France&f=false. (01.07.2011)

WEBBER Jeffery. R. 2007. “Duraklayan Radikal Geçiş: Evo Morales, Yerli Popülizmi ve Bolivya’ da Gericiliğin ve Umudun Güçleri”. Latin Amerika’ yı Anlamak, Neoliberalizm, Direniş ve Sol içinde. Yordam Yayınları.

WEST Lois. A. 1997. Militant Labor in The Philippines. http://books.google.com.tr/books?id=KcaOhzm8gAQC&pg=PA131&lpg=PA131&dq=strike+statistics,+philippines&source=bl&ots=yLxtN1_W1i&sig=8ufzc8KgpCJo4tD7W3RaiFr6sZU&hl=tr&ei=E9oNTvmQF8afOqu2uLAL&sa=X&oi=book_result&ct=result&resnum=1&ved=0CBcQ6AEwAA#v=onepage&q=strike%20statistics%2C%20philippines&f=false. (21.05.2011).

WILLS Jane. 2001. “Community Unionism and Trade Union Renewal in the UK: Moving Beyond the Fragments at Last?”. Vol: 26. No: 4.

WINDMULLER John. 1987. “Collective Bargaining in Industrialised Market Economies: A Reappraisal”. http://www.ilo.org/public/libdoc/ilo/1987/87B09_14_engl.pdf. (13.12.2010).

WORLDBANK. 2000. “Growth of the Service Sector”. http://www.worldbank.org/depweb/beyond/global/chapter9.html. (22.01.2011).

YARAŞIR Volkan. 2008. “1980 Tariş Direnişi: Faşizme Karşı İleri!”. Kızılbayrak Dergisi. http://www.kizilbayrak.net/makaleler-yazarlar/haber/arsiv/2008/01/30/artikel/177/1980-taris-dire.html. (11.07.2011).

YENİ DÜNYA İÇİN ÇAĞRI GAZETESİ. 1998. “Fransa’ da İşsizlerin Mücadelesi Üzerine Birkaç Not”. http://ydicagri.org/Sayilar/011/11yid_fransa.html. (11.06.2011).

YILDIRIM Engin. 2008. “Sendikalar ve Kriz”. Çalışma ve Toplum Dergisi. 2008/3.

YÖN EĞİTİM DİZİSİ. 1997. Toplumsal Hareket Sendikacılığı. Okyanus Yayınları. İstanbul.

YURTSEVER Haluk. 2010. “Türkiye İşçi Sınıfının Üç Eyleminin Karşılaştırmalı Değerlendirmesi”. Yaşayan Marksizm Dergisi. Yıl: 1. Sayı: 2.

ZENCİRKIRAN Memet. 2001. “Küreselleşme: Sorunlar ve Çözüm Önerileri”. İş-Güç Dergi. Cilt: 3. Sayı: 1.

http://www.apl.org.ph/?page_id=2,. (19.07.2011).

http://www.cosatu.org.za/show.php?ID=925. (08.08.2011).

http://www.celik-is.org/sssorular/turkiyede_sendika.html. (10.07.2011)

http://www.cut.org.br/institucional/38/history-en. (05.06.2011).

http://www.devsaglikis.org.tr/index.php?bolum=yazioku&no=162. (02.09.2011).

http://www.halkevleri.org.tr/hakkimizda. (15.07.2011).

http://kctu.org/kctu. (17.06.2011).

http://www.kilusangmayouno.org/about-us. (18.07.2011).

http://www.sahistory.org.za/1900s/1940s. (06.04.2011).

http://www.sahistory.org.za/1900s/1910s. (11.07.2011).

http://www.sahistory.org.za/womens-struggle-1900-1994. (22.06.2011).

http://www.sendika.org/yazi.php?yazi_no=15011. (14.08.2011).

http://www.sendika.org/yazi.php?yazi_no=37364. (05.08.2011).

http://haber.sol.org.tr/sonuncu-kavga/kavel-direnisi-47-yilinda-haberi-23353. (09.07.2011).

http://www.southafrica.info/business/economy/policies/tradeunions.htm. (14.06.2011).